

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL
BELİRLEYİCİLERİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE
BİR UYGULAMA

Aylin KOÇ

DOKTORA TEZİ

ADANA/2009

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL
BELİRLEYİCİLERİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE
BİR UYGULAMA

Aylin KOÇ

Danışman: Prof. Dr. E.Alper GÜVEL

DOKTORA TEZİ

ADANA/2009

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İKTİSAT Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. E.Alper Güven
(Danışman)

Üye : Prof. Dr. Yusuf Akan

Üye : Prof. Dr. Murat Doğanlar

Üye : Prof. Dr. Ahmet Fazıl Özsoylu

Üye : Doç. Dr. Harun Bal

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../.....

Prof. Dr. Azmi Yalçın
Enstitü Müdürü

Not:Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Aylin KOÇ

Doktora Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Enver Alper GÜVEL

Aralık 2009, 206 sayfa

Kamu açıkları günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan en önemli makroekonomik sorunların başında gelmektedir. Kamu açıkları, özellikle 1970' li yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde kronik bir sorun haline gelmeye başlamıştır. 1980'li yılların ortalarından bu yana mali reformlarda sağlanan önemli gelişmelere rağmen, birçok gelişmekte olan ülke tekrarlanan büyük bütçe açıklarıyla karşı karşıyadır.

Kamu açıklarını açıklamaya yönelik ekonomi literatürü, iki temel konu üzerine odaklanmıştır. Bunlardan biri son zamanlarda kamu borçlarındaki birikim diğeri ise, bütçe açıkları ve kamu borçları konusunda ülkeler arasında gözlenen önemli farklılıklardır. Geleneksel ekonomik modeller bu durumu tek başına yeterli biçimde açıklamakta başarısız olmuştur. Bu nedenle, politik ekonomi yaklaşımı olarak bilinen yeni analitik çalışmalar mali politikaların özellikle de bütçe dengelerinin açıklanması konularında politik ve kurumsal faktörlerin rolünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, maliye politikası literatüründe mali sonuçlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal faktörleri açıklayan ve ampirik kanıtlar sağlayan teoriler giderek artmaktadır. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmaların büyük bir kısmı OECD ülkeleri üzerine yapılmıştır

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik faktörlerin yanı sıra, politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu doğrultuda ülkemizde içinde yer aldığı gelişmekte olan 33 ülke için yatay kesit analizi yardımıyla ampirik bir çalışma yapılmıştır. Elde edilen uygulama sonuçlarına göre dışa

açıklık düzeyi, ekonomik büyüme oranı ve kişi başı milli gelir düzeyi gibi ekonomik faktörlerin yanı sıra ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonların yükü, kamusal harcamalardaki savurganlık ve politik istikrar gibi politik ve kurumsal faktörlerin de bütçe açıkları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada yapılan ampirik analizler bütçe açıklarının farklı ekonomik ve politik kararların sonucu olarak ortaya çıktığını ve dolayısıyla ekonomik faktörler kadar politik faktörlerin de bütçe açıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Açığı, Gelişmekte Olan Ülkeler, Ekonomik ve Sosyal Faktörler, Politik Faktörler, Yatay Kesit Analizi.

ABSTRACT**ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL DETERMINANTS OF PUBLIC DEFICITS: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON DEVELOPING COUNTRIES****Aylin KOÇ****Ph.D. Dissertation, Department of Economics****Supervisor: Prof. Dr. Enver Alper GÜVEL****December 2009, 206 pages**

Nowadays, public deficit is one of the most important macroeconomic problems encountered in both developed and developing countries. Deficit has become a chronic problem in developing countries specially in early beginning of 1970. After middle of 1980, in spite of substantial progress obtained with fiscal reforms, many developing countries faced with the large recurrent budget deficits.

Economic literature on the explanation of public deficits has been focusing on two main issues. On one hand, the accumulation of public debts in recent decades and, on the other hand, the large observed cross-countries differences on public deficits and debt. Conventional economic arguments alone are not sufficient to explain this behavior. Therefore, recent political economy literature emphasizes the role of political and institutional factors in the explanation of the fiscal policy and, in particular, of the budget balances behavior. Literature on fiscal politics has developed theories to explain how political and institutional factors determine fiscal outcomes and has provided supporting empirical evidence. However, the existing empirical studies are mostly on OECD countries.

The purpose of this study to investigate effects of political and institutional factors on budget deficit in developing countries. And in this paper, an empirical study for 33 developing countries included Turkey using cross-section is given. According to estimated results, such as openness, economic growth rate and per capita income level as well as economic factors there is significant statistical relationship between budget

deficit and economic freedom level, rule of law, burden of government regulation, wastefulness of government spending and political stability.

The empirical analysis conducted in this study shows that the budget deficits stem from the various economic and political decisions and accordingly the political factors have great impact on budget deficits as well as economic factors.

Keywords: Public Deficit, Developing Countries, Economic and Social Factors, Political Factors, Cross-Section Analysis

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yardımlarını ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Enver Alper Güvel'e sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tez jürisinde yer alan Prof. Dr. Murat Doğanlar'a, Prof. Dr. Ahmet Fazıl Özsoylu'ya, Prof. Dr. Yusuf Akan'a ve Doç Dr. Harun Bal'a tezime sağladıkları katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın uygulama kısmındaki katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özmen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan ve çalışmanın uygulama kısmında yardımlarını esirgemeyen çok sevgili dostum Görkemli Kazar'a ve ismini burada belirtmediğim tüm dost ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan aileme bana göstermiş oldukları sabır ve anlayış için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu Çalışma Bilimsel Araştırma Projeleri Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: İİBF2008D5

Aylin Koç

Adana, Aralık 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Kamu Açığı Kavramı ve Önemi.....	6
1.2. Bütçe Açığı ve Kamu Açığı İlişkisi.....	6
1.3. Kamu Açıklarına İlişkin Tanımlar.....	7
1.3.1. Geleneksel Kamu Açığı.....	7
1.3.2. Birincil Açık.....	8
1.3.3. İşlevsel Açık.....	9
1.3.4. Cari Açık- Sermaye Açığı.....	10
1.3.5. Nakit Açığı - Tahakkuk Açığı.....	11
1.3.6. Yapısal Açık – Konjonktürel Açık.....	11
1.3.7. Nominal Kamu Açığı - Reel Kamu Açığı.....	12
1.4. Kamu Bütçe Kısıtı.....	13
1.5. Kamu Açıklarına Yönelik Yaklaşımlar.....	14
1.5.1. Klasik Yaklaşım.....	14
1.5.2. Ricardocu Yaklaşım.....	15
1.5.2.1. Ricardo Denkliği.....	15
1.5.3. Neo-Klasik Yaklaşım.....	17
1.5.4. Keynesyen Yaklaşım.....	18
1.6. Kamu Tercihi Teorisi ve Temelleri.....	19
1.6.1. Kamu Tercihi Teorisi Çerçevesinde Kamu Açıkları.....	22
1.7. Mali Açığın Ölçümü.....	26

1.8. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Açığının Nedenleri ve Gelişim Süreci	27
1.8.1. Gelişmiş Ülkelerde Kamu Açıkları	28
1.8.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Açıklarının Önemi	31

2. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ

2.1. Kamu Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri	42
2.1.1. Kamu Açıkları ve Enflasyon İlişkisi	44
2.1.2. Kamu Açıkları ve Tasarruf İlişkisi	48
2.1.3. Kamu Açıkları ve Yatırım İlişkisi	51
2.1.4. Kamu Açıkları ve Ödemeler Dengesi İlişkisi	53
2.1.5. Kamu Açıkları ve Faiz Oranları İlişkisi	56
2.1.6. Kamu Açıkları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	58
2.1.7. Kamu Açıkları ve Döviz Kuru İlişkisi	60
2.2. Kamu Açıklarının Politik ve Kurumsal Belirleyicileri	62
2.2.1. Politika ve Kamu Açıkları	64
2.2.2. Kamu Açıklarının Politik Ekonomisi ile İlgili Modeller	68
2.2.2.1. Aktör Tercihleri ile İlgili Modeller	69
2.2.2.1.1. Oportünist Politikacı ve Miyop Seçmen Varsayımlarına Dayalı Modeller	69
2.2.2.1.2. İdeolojik Politikacı Varsayımlarına Dayalı Modeller	70
2.2.2.1.3. Stratejik Değişken Olarak Borçların Kullanıldığı Modeller	71
2.2.2.1.4. Sonsuz Zaman Ufku Varsayımlarına Dayalı Modeller	73
2.2.2.1.5. Siyasi Partiler Arasındaki Anlaşmazlıklarla İlgili Modeller	74
2.2.2.2. Kurumsal Düzenle ilgili Modeller	76
2.2.2.2.1. Politik Kurumlar	78
2.2.2.2.2. Bütçesel Kurumlar	79
2.2.3. Politik İstikrar ve Kamu Açıkları	81
2.2.4. Maliye Politikası Dalgalanmaları ve Kamu Harcama Politikaları	83
2.2.4.1. Bütçe Kurumları	84
2.2.4.2. Seçimler ve Kamu Açıkları	85

2.2.4.3. Parti Sayısı.....	89
2.2.5. Bürokrasi ve Kamu Açıkları.....	89
2.3. Kamu Açıklarının Sosyal Belirleyicileri.....	90
2.3.1. Sosyal Kutuplaşma.....	91
2.3.2. Etnik Farklılık	95
2.3.2.1. Etnik Farklılık, Kavramlar ve Ülke Örnekleri.....	98
2.3.3. Haklar ve Sivil Özgürlükler	101
2.3.3.1. Kamu Harcamaları Hak ve Özgürlükler	103
2.3.4. Sosyal Refah Devleti ve Kamu Açıkları	104

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU AÇIKLARI VE GELİŞİMİ

3.1. Türkiye’de Kamu Açıkları	107
3.2. Türkiye’de Kamu Açıklarının Nedenleri	108
3.3. Türkiye’de Kamu Açıklarının Analizi	111
3.3.1. Bütçe Açıkları ve Kamu Finansman Açıkları Arasındaki İlişki	111
3.3.2. Kamu Finansman Dengesi ile Makroekonomik Denge Arasındaki İlişkinin Kurulamaması	112
3.3.3. Kamu Açıklarının Devamlılık Kazanması ve Borç Baskısının Artması.....	114
3.3.4. Kamu Açıklarının Borçlanma Yoluyla Finanse Edilmesi	115
3.3.5. Kamu Açıklarının Piyasa Faiz Oranları ve Finansal Kesim Üzerindeki Baskısı	116
3.3.6. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğindeki Artışlar.....	119
3.3.7. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	123
3.3.8. Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma Sürecinde Yapılan Düzenlemeler.....	125
3.3.9. Türkiye’de Politik Faktörler ve Kamu Açıkları	128
3.4. Türkiye’de Bütçe Açıklarının Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	131
3.5. Türkiye’de Bütçe Açıklarının Makroekonomik Etkileri Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	134

4. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ, GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. Kamu Açıklarının Ekonomik, Politik ve Sosyal Belirleyicileri Konusunda Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	141
4.1.1. Kamu Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar....	141
4.1.2. Kamu Açıklarının Politik ve Sosyal Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar	148
4.2. Çalışmada Kullanılan Veriler ve Kaynakları	164
4.2.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinde Kullanılan Veriler ve Kaynakları	166
4.2.1.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinin Varsayımları	167
4.2.2. Politik Faktörler Modelinde Kullanılan Veriler ve Kaynakları	168
4.3. Analizde Kullanılan Model ve Değişkenler	171
4.3.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modeli.....	171
4.3.2. Politik Faktörler Modeli	173
4.4. Tahmin Sonuçlarının Değerlendirilmesi	174
4.4.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinin Test Edilmesi ve Sonuçların Değerlendirilmesi.....	174
4.4.2. Politik Faktörler Modelinin Test Edilmesi ve Sonuçların Değerlendirilmesi.....	177
SONUÇ	181
KAYNAKÇA.....	191
ÖZGEÇMİŞ.....	206

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Gelişmiş Ülkelerde GSYİH' nın Yüzdesi Olarak Bütçe Fazlası, Açığı.....	29
Tablo 1.2. Seçilmiş Az Gelişmiş Ülkelere İlişkin Mali Göstergeler.....	35
Tablo 2.1. Kamu Açıklarının Politik Ekonomisiyle İlgili Modeller Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	80
Tablo 2.2. Çeşitli Ülkelere İlişkin Gini Katsayısı Değerleri.....	94
Tablo2.3. Gelişmişlik Düzeylerine Göre Çeşitli Ülkelerdeki Etnik Farklılık Endeksi.....	101
Tablo 3.1. Türkiye’de Kamu Açıklarının Nedenleri.....	109
Tablo 3.2. Kamu Kesimi Genel Dengesi.....	113
Tablo 3.3. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı.....	120
Tablo 3.4. Türkiye’de Bütçe Açıklarının Etkileri Konusunda Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	137
Tablo 4.1. Bütçe Açıklarının Belirleyicileri Konusunda Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	155
Tablo 4.2. Çalışmada Kullanılan Gelişmekte Olan Ülkeler.....	165
Tablo 4.3. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinde Kullanılan Bağımsız Değişkenler ve Beklenen İşaretleri.....	172
Tablo 4.4. Politik Faktörler Modelinde Kullanılan Bağımsız Değişkenler ve Beklenen İşaretleri.....	174
Tablo 4.5. Ekonomik ve Sosyal Modelin Tahmin Sonuçları.....	175
Tablo 4.6. Kısıtlı Modelin Tahmin Sonuçları.....	176
Tablo 4.7. Politik Faktörler Modelinin Tahmin Sonuçları.....	178

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Bütçe Açıkları.....	108
Grafik 3.2. Yıllar İtibariyle Konsolide Bütçe ve KİT’lere Yapılan Harcamalar.....	121
Grafik 3.3. Yıllar İtibariyle Kamu kesimi Borçlanma Gereği.....	122

GİRİŞ

Devletler, zaman içinde meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması ve bu ihtiyaçların finansmanının sağlanması sorunu ile karşı karşıyadırlar. Artan toplumsal ihtiyaçlar karşısında kamu harcamalarının artışı ve kamu gelirlerinin bu artışın gerisinde kalması zamanla kamu açıklarına neden olmuştur. Devletin gelir ve giderlerinin gelecek bir dönem için tahmin edildiği gelirlerin toplanmasına, giderlerin yapılmasına izin ve yetki veren metinler olarak ifade edilen bütçelerin esas itibarıyla denk olması gerekmektedir. Klasik yaklaşım, denk bütçenin önemi üzerinde durmuş ve bütçe açıklarının ekonomik istikrarsızlığa neden olacağını ileri sürmüştür. Bunu yanı sıra devletin adalet, savunma, eğitim gibi kamusal mal ve hizmetlerin dışında ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan bu görüş, 1929 yılında ABD’de ortaya çıkan ve birçok ülkeyi etkisi altına alan dünya ekonomik buhranını açıklamakta yetersiz kalmıştır.

1929 Ekonomik Krizi’nden sonraki dönemde, birçok ülkede Keynesyen iktisat politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalar devletin kamu harcamalarını artırarak, efektif talep yaratması temeline dayanmaktaydı. Böylelikle Keynesyen iktisat politikaları doğrultusunda gelişen müdahaleci devlet anlayışı ile birlikte, devletin fonksiyonlarında meydana gelen artışa paralel olarak kamu harcamaları hızla artmaya başlamış ve kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarındaki artışı karşılayamaması, günümüzde mali sistemin en önemli sorunlarından biri olan kamu açıklarını meydana getirmiştir. Kamu açıkları günümüzde gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda olmak üzere makro ekonomik dengeler üzerinde olumsuz sonuçlara yol açan önemli bir ekonomik ve mali sorun durumundadır. Özellikle işsizlik, yüksek enflasyon, iç tasarrufların yetersizliği ve kamu harcamalarının disipline edilememesi gibi yapısal sorunların yoğun olarak yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde açıkların etkisi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kamu açıkları, özellikle 1970’li yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde kronik bir sorun haline gelmeye başlamıştır. 1973 yılındaki ilk petrol şokuna kadar olan dönemde denk bütçeyi hedef alan gelişmiş ülkeler bile petrol şokundan sonra bütçe açıklarını olağan karşılamaya başlamışlardır. Bunun nedeni kısmen petrol fiyatlarındaki artışlardan dolayı ekonomik dengelerde ortaya çıkan bozulmalardır

(Egeli, 1999,12). Birçok OECD ülkesi, 1970'lerin ortalarından bu yana büyük kamu açıklarının neden olduğu birikmiş kamu borçlarına sahiptir. 1980'li yılların ortalarından bu yana mali reformlarda sağlanan önemli gelişmelere rağmen, birçok gelişmekte olan ülke tekrarlanan büyük bütçe açıklarıyla karşı karşıyadır.

Kamu borçlarındaki artışlar, makroekonomik istikrarsızlıkların hatta hiperenflasyon ve dış borç krizi gibi ekonomik krizlerin önemli bir kaynağı olarak görüldüğünden gerek politikacılar gerekse ekonomistler tarafından da ilgi konusu olmuştur. Bu bağlamda, mali disiplinin sağlanması sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması için de zorunlu bir koşul olarak ifade edilmektedir. Birçok gelişmekte olan ülkede dış borç krizlerinin aşılmasında temel mali reformların gerçekleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra Danimarka, İrlanda Yeni Zelanda ve İsveç gibi bazı sanayileşmiş ülkeler 1980'li ve 1990'lı yıllarda daha yüksek oranda mali disiplinin sağlanması amacıyla katı mali kurallar ve prosedürler içeren kurumsal değişimler gerçekleştirmişlerdir. Euro alanında ise ülkeler mali konsolidasyonun sağlanması amacıyla, Maastricht Anlaşmasında belirtilen yakınlama kriterine uymak zorundadır (Woo, 2005).

Kamu açıkları, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre nispi olarak daha önemli, niteliği daha farklı ve sonuçları çok daha ağır bir sorun olarak kendini göstermektedir. Gelişme sürecinde devlete büyük görevler düşmekle birlikte devletin yapısal sorunlarını çözecek sağlıklı kaynaklarını düşük düzeyde olan milli gelirden karşılayamaması, gelişmekte olan ülkelere kamu açıklarının ortaya çıkmasında önemli bir role sahiptir (Özkan, 1987,9).

Gelişmekte olan ülkelere enflasyonun yüksek olması, dış ödemeler dengesinin açık vermesi, fert başına milli gelir seviyesinin düşüklüğü, kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık kamu gelirlerinin yeterli düzeyde olmaması gibi yapısal faktörler nedeniyle kamu açıkları giderek artmakta ve makro ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu koşullar altında gelişmekte olan ülkeler, büyük boyutlarda ortaya çıkan ve süreklilik gösteren kamu açıklarını iç ve dış kaynaklardan borçlanmanın yanı sıra emisyon mekanizmasını da kullanarak finanse etmektedirler.

1980'li yılların ortalarından bu yana mali reformlarda sağlanan önemli gelişmelere rağmen, birçok gelişmekte olan ülke kronik olarak tekrarlanan mali

dengelesizlik sorunları yaşamaktadır. 1999 yılında Brezilya’da ve 2001 yılında Arjantin’de yaşanan finansal krizlerde yüksek kamu açıklarının önemli bir payı vardır (Woo, 2005).

Ülkemizde ise Cumhuriyetin ilk zamanlarında denk bütçe ilkesine bağlı kalınması ve gelire göre harcama ilkesinin maliye politikasının temel özelliğini teşkil etmesi nedeniyle önemli bir kamu açığı sorunuyla karşılaşılmamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda özellikle çok partili sisteme geçilmesinden sonra kamu harcamalarının hızla artması buna karşılık gelir kaynaklarının aynı oranda artmaması sonucu kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki fark giderek artmaya başlamıştır. Bu bağlamda ülkemizde kamu açıklarında meydana gelen artış daha çok 1990’lı yıllarda personel harcamaları KİT’lere yapılan transfer harcamaları ve faizlerdeki artış sonucu ivme kazanmıştır. Kamu harcamalarının istenilen sonuçları verememesi, kamu gelirlerinin etkinleştirilememesi ve beraberinde borç oranlarının artması borç-faiz kısır döngüsünü yaratmıştır (Saatçi, 2007, 100).

Kamu açıklarına neden olan pek çok ekonomik faktörün yanı sıra politik iktisadi nedenler de sözkonusudur. Politik iktisadi faktörler Latin Amerika’da yaşanan borç krizlerinde de önemli role sahiptir. Hossain, Chowdhury (1998), gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri olarak makroekonomik popülizm ve makroekonomik fırsatçılığı göstermektedir. Makroekonomik popülizmde hükümetler geniş kitleleri değil, küçük grupları memnun edecek harcamalar yaparlar. Makroekonomik fırsatçılıkta ise demokratik olmayan rejimler varlıklarını devam ettirebilmek ve meşruiyetlerini kabul ettirebilmek için belirli kesimleri memnun edecek kamu harcamalarına öncelik verirler.

Maliye politikası literatüründe, mali sonuçlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal faktörleri açıklayan ve ampirik kanıtlar sağlayan teoriler giderek artmaktadır. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmaların büyük bir kısmı OECD ülkeleri üzerine yapılmıştır (Woo, 2003a, 78).

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarına neden olan faktörler ele alınmıştır. Bu doğrultuda, kamu açıklarının üç tip yapısal belirleyicisi incelenmiştir. Bunlar, i)ekonomik büyüme, yatırım, tasarruf ve enflasyon gibi ekonomik faktörler, ii) hukuk sisteminin etkinliği ve politik istikrar gibi politik faktörler, iii) sosyal

kutuplaşma ve etnik farklılık gibi sosyal faktörlerdir. Dolayısıyla çalışmada bu ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin kamu açıklarını ne yönde ve nasıl etkilediği 33 gelişmekte olan ülke üzerinde 2003-2007 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmada ele alınan dönemin kısıtlı olması politik faktörlere ilişkin endeksler ile ilgili veri bulma güçlüğünden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kamu açıkları teorik çerçevede ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle kamu açıklarına ilişkin tanımlamalara yer verilmiş sonrasında açıklarla ilgili farklı yaklaşımlar ele alınmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının nedenleri ve gelişim süreci bu bölümde ele alınan bir diğer konudur. Seçilmiş ülkeler için hazırlanan tablolar yardımıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kamu açıklarının ekonomik, politik ve sosyal belirleyicileri yer almaktadır. Bu kapsamda ilk olarak kamu açıkları ile makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Açıkların enflasyon, tasarruflar, yatırımlar, ödemeler dengesi, faiz oranları, döviz kurları ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri teorik olarak incelenmiştir. Sonrasında kamu açıklarını etkileyen politik faktörler ele alınarak açıkların politik ekonomisi ile ilgili modellere yer verilmiştir. Son olarak da kamu açıklarının sosyal belirleyicileri olarak ifade edilen haklar ve özgürlükler, sosyal kutuplaşma ve etnik farklılık gibi kavramlar ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye'deki kamu açıkları ve bu açıkların gelişimine yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikle Türkiye'de kamu açıklarının yapısal, mali, kurumsal ve ekonomik, siyasal ve sosyal nedenleri tablo yardımıyla açıklanmıştır. Daha sonra kamu finansman dengesi ile makroekonomik denge arasındaki ilişki, kamu açıklarının devamlılık kazanması ve borç baskısının artması, kamu açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı, kamu açıklarının piyasa faiz oranları ve finansal kesim üzerindeki baskısı ve kamu kesimi borçlanma gereğindeki hızlı artışlar incelenerek kamu açıklarının genel bir analizi yapılmıştır. Sonrasında Türkiye'de kamu açıklarının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, kamu açıklarının belirleyicileri konusunda literatürde yer alan ampirik çalışmalara yer verdikten sonra, daha önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan kamu açıklarının ekonomik, politik ve sosyal belirleyicileri 33 gelişmekte

olan ülke için test edilmiştir. Bu doğrultuda, ekonomik ve sosyal faktörler modeli ile politik faktörler modeli olmak üzere iki model kullanılmıştır. Uygulamada kullanılan veriler tanıtıldıktan sonra yatay kesit yöntemi kullanılarak söz konusu değişkenlerin kamu açıkları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

1. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Kamu Açığı Kavramı ve Önemi

Kamu açığı, en basit tanımıyla belirli bir dönem içinde olağan kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu açıkları günümüzde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik sorunlarının başında gelmektedir.

Açığın büyüklüğüne ve finansman kaynağına bağlı olarak makroekonomik dengeleri etkileyen kamu açıkları, ekonomideki toplam talep düzeyi ile toplam talebin unsurlarını doğrudan etkilemekte, yurtiçi tasarruflar ile yatırımları ise dolaylı olarak etkilemektedir. Dolayısıyla kamu açıklarından ekonominin uzun dönem reel büyüme oranı olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu nedenle kamu açıklarının makroekonomik etkileri hakkında doğru tahminler yapılabilmesi için kamu açığının tam ve doğru olarak ölçümü büyük önem taşımaktadır.

1.2. Bütçe Açığı ve Kamu Açığı İlişkisi

Bütçe açığı, belirli bir dönemde (genellikle 1 yıl) devletin bütçe gelirleri ile bütçe giderleri arasındaki farkı ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle bütçenin gider kısmının gelir kısmından fazla olması olarak tanımlanabilir. Kamu açıklarının önemli bir kısmını bütçe açıkları oluşturmaktadır. Bu nedenle bütçe açığının kamu açığından farkını ortaya koymak gerekmektedir.

Kamu açığı, yukarıda belirtildiği gibi belirli bir dönem içinde kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Kamu kesimi finansman açığı (KKFA) ya da kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) olarak da ifade edilen kamu açığı tanımı; sadece merkezi hükümeti değil, mahalli idareler, fonlar, kamu iktisadi teşekkülleri, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar ve sosyal güvenlik kurumları gibi diğer kamu kurum ve kuruluşlarını da kapsamaktadır. Yine bu tanıma göre kamu açığı kamu kesiminin net borçlanma gereğini göstermekte olup, vadesi gelen borç ana para ödemeleri sebebiyle yeniden borçlanmaya gidildiğinde bu durum kamu açığı içinde yer almamakta hazinenin konusuna girmektedir. Yine kamu açığı ekonominin

büyükliğünün bir ölçüsü olarak genellikle GSMH'nın bir oranı olarak değerlendirilmektedir (Egeli, 1997,22). Kamu açığı ve bütçe açığı kavramları arasındaki farkı belirttikten sonra aşağıda kamu açığına ilişkin tanımlamalara yer verilecektir.

1.3. Kamu Açıklarına İlişkin Tanımlar

1.3.1. Geleneksel Kamu Açığı

Kamu açıklarının geleneksel tanımına göre, kamu açığı, borçlardaki değişim dikkate alınmaksızın toplam kamu harcamaları ile toplam kamu gelirleri arasındaki farkı ölçer. Geleneksel açık tanımı, denk bütçe kurallarında öngörülen bütçe dengesinden daha kısıtlayıcı bir tanımdır. Geleneksel açık, bütçe dengesinin daha dar bir tanımını içermektedir. Çünkü bütçenin dengede olduğu göz önüne alındığında geleneksel tanım, kamu finansmanında borçlanmaktan ziyade kamunun olağan gelirleriyle finansmanını öngörmektedir (Blejer ve Cheasty, 1999,1645).

Geleneksel açık sadece merkezi hükümetin bütçe açığını göstermekte olup, merkezi hükümet dışındaki diğer kamu birimlerinin açık veya fazlalarını yansıtmamaktadır. Merkezi hükümet dışındaki bu birimlerin önemli miktarda açık ya da fazla vermesi halinde kamu açığı artmış ya da azalmış gibi gözükmemekte olup bu durum makroekonomik politikaların sürdürülebilirliği konusunda yanlış değerlendirmelere neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra bütçenin yurt içi harcama akışına yaptığı katkıyı ölçmede uygun bir yöntem olmaması, ekonomideki konjonktürel hareketlerin bütçe üzerindeki etkilerini ortadan kaldırma konusunda yetersiz kalması, ülkenin orta ve uzun vadedeki hedefleri doğrultusunda maliye politikası eğilimini değerlendirme konusunda başarısız olması gibi konular geleneksel açığa yönelik eleştiriler arasında yer almaktadır (Rutayisire, 1987,1337).

Bu olumsuzlukların giderilmesi ve ülkeler arasında daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi açısından geleneksel açık yerine kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) kamu açığı göstergesi olarak kullanılmaktadır. Kamu kesimi borçlanma gereği, kamunun toplam nakdi harcamaları ile toplam nakdi gelirleri arasındaki harcamalar lehine olan farkı ifade etmektedir. Buradaki toplam nakdi harcamalar ifadesi, faiz ödemelerini içermekte ancak kamunun borç stoku ile ilgili amortisman ödemelerini kapsamamaktadır. Toplam nakdi gelirler ise vergi ve vergi dışı gelirleri içermekte ancak borçlanma yoluyla elde edilen nakdi gelirleri içermemektedir.

KKBG, kamu kesimini oluşturan birimlerin tamamının açıklarını ifade ettiğinden oldukça kapsamlı bir açık ölçüm yöntemidir. Türkiye’de ise KKBG, kamu kesimini oluşturan merkezi hükümet, KİT’ler, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeli kuruluşlar, fon açıkları ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların açıkları toplamından oluşmaktadır.

KKBG’nin büyümesi kamu kesiminin toplam harcamalarının toplam gelirlerinden daha fazla arttığını ifade etmektedir. KKBG kamu kesiminin mali kaynaklara ilişkin net talebi hakkında bir fikir vermesine karşılık, yüksek kronik enflasyonun yaşandığı ülkelerde devlet faaliyetlerinin neden olduğu talep baskısı konusunda sağlıklı bilgi vermekte yetersiz kalmaktadır. KKBG’nin uygulanmasına yönelik bir başka sorun, birçok ülkede kamu hesaplarında tahakkuk muhasebesinin olmaması ve hesapların tahsilat bazında izlenmesi nedeniyle nakit hareketlerini yansıtmaktan öteye gitmemesidir (Şen ve Sağbaş, 2004,3).

1.3.2. Birincil Açık

Faiz dışı açık olarak da adlandırılan birincil kamu açığı, toplam kamu açığından faiz ödemeleri için ayrılan miktarın çıkarılması ile elde edilir. Bu açık miktarının belirlenmesi ve bu miktarın olağan kamu gelirleri ile karşılanabilir olması, kamu açıklarının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. (Blejer ve Cheasty, 1991,1655). Birincil açık ölçütü şu şekilde formüle edilebilir,

$$\text{Birincil Açık} = \text{Kamu Açığı} - \text{Faiz Ödemesi}$$

Borç faiz ödemeleri, kamu borç stokuna ve ortalama borç maliyetine, ortalama borç maliyeti ise ortalama borç süresine ve kamunun sahip olduğu bono ve tahvillerin faiz oranına bağlıdır. Açığın ya da borçların mutlak düzeyi ise ekonomideki nispi önemine göre bir anlam ifade etmektedir. Bununla birlikte, Borç/ GSMH oranı sonsuz bir şekilde büyüyemez. Bunun dengelenmesi için yetkililer, sadece birincil hesaplar üzerinde düzenleme yapabilir. Ekonominin büyüme oranı, borcun reel maliyetinin altında kalırsa, GSMH’ ya göre borç faiz ödemesi mekanik olarak artacak ve bu artış borç stokları büyüdükçe daha da hızlanacaktır (Chaney, 1995,17).

Birincil açık, mali açıklarda sürekliliğin olduğunu göstermekle birlikte, hiçbir zaman devlet bütçelerinin uzun süre birincil açık vermesi sözkonusu değildir. Çünkü,

faiz ödemelerinin karşılanması için bütçenin fazlalıkla bağlanması gereklidir. Ayrıca, birincil açıkların finansal olarak güvenilirliği, o ülkedeki kamu harcama ve gelirlerinin kaydedildiği muhasebe sisteminin etkinliğine bağlıdır. Böylece, faiz ödemelerinin etkilerinden arındırılmış bir kamu açığının hedeflendiği durumda birincil kamu açığına yönelmek daha uygun olur (Tanzi, 1993,657).

Kamu harcamalarından toplam faiz ödemelerinin çıkarılması ile elde edilen birincil kamu harcamalarının, olağan kamu gelirleri ile karşılanması ve faiz ödemelerinde kullanılmak üzere birincil bütçe fazlasının oluşması, borçların itfası açısından önem taşımaktadır. Belli bir dönemde yapılmış olan borcun anapara bölümünün yeniden borçlanılarak finanse edilmesi olağan olmakla birlikte, faiz bölümünün, birincil bütçe fazlası ile ödenilmesi kaçınılmaz bir süreçtir. Birincil bütçe fazlası ile borç faiz yükünün karşılanamadığı durumda ise sadece eski borcun anapara miktarı kadar değil, borcun faiz bölümünün ödenmesi için de yeniden borçlanmaya gidilmesi gerekir ki bu durumda kamu borçları artan hızla artar. Birincil kamu açığı, aynı zamanda ekonomiyi sürdürülebilir bir büyüme patikasına götüren politikaların başarısını da yansıtmaktadır (Blejer ve Cheasty, 1991,1655).

1.3.3. İşlevsel Açık

Enflasyon bütçeyi birçok şekilde etkiler. Reel gelirler üzerindeki bozucu etkisinin yanı sıra, hükümetin varlık ve borçlarının reel değerini de etkiler. Enflasyonist dönemlerde nominal faiz oranları sadece faiz gelirleri değil, aynı zamanda anapara üzerinde de aşınmaya neden olur. (Blejer ve Cheasty, 1991,1656). İşlevsel açık (operational deficit), kamu açığından faiz ödemelerinin enflasyon nedeni ile aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılması yoluyla bulunmaktadır. Başka bir deyişle, birincil açık ile faiz ödemelerinin reel kısmının toplamı işlevsel açık olarak tanımlanabilir (Önder ve Kirmanoğlu, 1996,39). İşlevsel açık ölçütü şu şekilde formüle edilebilir,

$$\text{İşlevsel Açık} = \text{Birincil Açık} + \text{Reel Faiz Ödemeleri}$$

İşlevsel açık, enflasyon düzeltmeli açık olarak da adlandırılmaktadır. Enflasyon karşısında, nominal faiz oranlarında enflasyon oranı kadar meydana gelen artış enflasyonun anapara üzerinde neden olduğu aşınmayı telafi eder. Ancak nominal faiz oranları enflasyondan daha fazla artıyorsa, devletin borç senetleri sahiplerine doğru bir

kaynak transferi sözkonusu demektir. Sadece enflasyondan aşınmayı karşılayan kısma borcun amortisasyonu denilmektedir.

İşlevsel açık, bu amortizasyon ödemelerini dikkate almamakta faiz ödemelerini de talep yaratıcı bir unsur olarak ele almaktadır. Eisner tarafından ileri sürülen bu görüşe göre, amortizasyon ödemeleri bütçe açıkları dışında tutulmakta ve işlevsel açık kamu açıklarının daha doğru bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir (Eisner, 1989,73).

1.3.4. Cari Açık- Sermaye Açığı

Kamu harcamaları, ekonomik kritere göre, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılır. Cari açık (current deficit), sermaye oluşumuna ya da finansal aktiflerde bir artışa neden olmayan cari harcamaların cari gelirlerden çıkarılması yoluyla hesaplanır. Cari açığın, devletin ekonomideki toplam tasarruflara ve büyümeye katkısını ölçtüğü ifade edilmektedir. Buna göre, kamunun kaynaklarını harekete geçirerek büyümeye katkıda bulunabilmesi, toplam yatırımlar üzerinde meydana getirdiği etkiyle ölçülmektedir (Tanzi, 1993,16).

Cari açık hesaplanırken, sermaye gelirleri ve yatırım harcamaları bu hesaplamalara dahil edilmemektedir. Çünkü, normal koşullarda devletin karlı yatırımlarını borçlanma yoluyla finanse etmesi beklenemez. Buna göre, kamu maliyesinin gerçek durumu cari bütçe dengesi ile belirlenmektedir. Yatırım harcamaları, gelecekte reel getirileri olan harcamalardır ve borçlanma yoluyla finanse edildiğinde, reel borç faizlerinin reel getiriden düşük yada ona eşit olması halinde bu tür harcamaların kendini finanse etmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak, cari bütçenin açık vermesi mali bakımdan tehlikeli sonuçlar yaratabilmektedir (Önder ve Kirmanoğlu, 1996,37).

Cari açık ölçüsünün amacı, kamu kesiminde yaratılan tasarrufları tahmin etmektir. Bu nedenle, cari açık bir bütçe kavramından çok sosyal muhasebe kavramı olup, uzun dönemli değerlendirmeler açısından yararlı sonuçlar sağlarken, talep tahmini gibi kısa dönemli veya gelişmiş ülkelere yönelik mali analizler açısından çok da elverişli bir ölçüt değildir (Egeli, 2002,36).

1.3.5. Nakit Açığı - Tahakkuk Açığı

Bir mali yıla ilişkin kamu giderleri için harcanan nakit ile gerçekleşen nakit gelirlere dayalı nakit açığı, tahakkuk ve nakit durumunu birlikte gösteren dönem sonu kamu açığına göre daha az kullanılmaktadır. Buna göre, dönem sonu kamu açığı başka bir deyişle tahakkuk açık, işlemlerin fiilen gerçekleşip gerçekleşmediğini dikkate almadan ilgili mali yıl boyunca hükümetin kullanacağı net kaynakları kapsar. Nakit ve tahakkuk açık arasındaki en önemli fark , nakit ödemelerinin normal bir muhasebe dönemini aşan gecikmelerinde, bütçe emanetleri ile avanslardaki gelişmelerin de dikkate alınmasıdır. Bu gecikmeler, ödenmesi gereken borçların birikmesine neden olabilir ve bu da, açığın toplam talep üzerinde meydana getirdiği etkiyi belirlemeyi güçleştirerek ekonomide daraltıcı sonuçlara yol açabilir (Egeli, 2002,38).

Nakit açığına ulaşabilmek için bütçe emanetleri ve avans hesaplarının izlenmesi gerekir. Bütçeye gider yazıldığı halde hak sahibine ödenememiş tutarları ifade eden bütçe emanetleri, bütçe açığını arttırdığı halde nakit açığını etkilememektedir. Ancak peşin olarak ödenmesine rağmen henüz kesinleşmediği için bütçeye gider yazılamamış tutarlar olarak ifade edilen avanslar, bütçe açığını etkilemediği halde nakit açığını artırmaktadır (Eğilmez, 1993,8). Bütçe dengesinde harcamalar arasında yer alan bu tutarlar, nakit dengesinde tersine fon yaratıcı kaynaklar arasında yer almaktadır. Buna göre, nakit açığına ulaşabilmek için, bütçe açığından bütçe emanetlerinin çıkarılarak avansların eklenmesi gerekmektedir. Tahakkuk esasına göre denk olabilen bir bütçe, nakit esasına göre açık verebilir.

1.3.6. Yapısal Açık – Konjonktürel Açık

Ekonomi tam istihdam seviyesinde iken varolan açık yapısal açık ifade etmektedir. Tam istihdam kamu açığı olarak da bilinen yapısal açık, ekonomik faaliyetlerde meydana gelen değişimlerin bütçe dengesi üzerinde yaratacağı etkilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine imkan vermektedir. Bu açık ölçüm yöntemi aynı zamanda ülkede ne gibi bir daraltıcı ya da genişletici maliye politikası uygulandığı hakkında fikir vermektedir. Potansiyel GSMH'nin hesaplanmasındaki güçlükler, yapısal açığın kullanımını oldukça sınırlandırmaktadır. Diğer taraftan yapısal açığın ölçümünde ekonomik büyüme dikkate alınmamakta ve potansiyel GSMH'nin sabit olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra yapısal açık hesaplanırken işsizliğin minimum düzeyde

olduğu; başka bir deyişle ekonomide enflasyonu hızlandırmayan bir işsizlik oranının geçerli olduğu varsayılmaktadır (Prowse, 1995,3).

Konjonktürel açık, diğer bir ifade ile dönemsel kamu açığı ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkmakta ve bu dalgalanmaların kamu açığı üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ekonominin depresyon dönemlerinde kamu gelirleri azalırken, kamu harcamaları artmakta, buna karşılık ekonominin genişleme ve refah dönemlerinde kamu gelirleri artarken kamu harcamaları azalmaktadır. Dolayısıyla kamu açıkları ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişebilmektedir.

1.3.7. Nominal Kamu Açığı - Reel Kamu Açığı

Kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin nominal değerleri arasındaki fark nominal kamu açığı, kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin reel değerleri arasındaki fark reel kamu açığı olarak ifade edilmektedir.

Devletin gelir ve harcamaları genelde nominal değerlerle ifade edildiğinden ikisi arasındaki harcamalar lehine ortaya çıkan fark, nominal açığı göstermektedir. Nominal açık, özellikle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde kamu açıklarının gerçek boyutunu yansıtmak açısından yeterli değildir. Dolayısıyla enflasyonun kamu açıkları üzerinde meydana getirdiği olumsuzluğu gidermek için reel kamu açığı kullanılmaktadır. Reel kamu açığının hesaplanmasında hesaplamada kullanılan harcama ve gelir kalemlerinin nominal değerleri değil, reel değerleri baz alınmaktadır. Enflasyondan arındırılmış kamu açığını ifade eden reel kamu açığı, nominal kamu açığının fiyatlar genel düzeyine bölünmesi sonucu elde edilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2004,15).

Reel kamu açığı, enflasyonun bütçe kalemleri üzerinde meydana getirdiği etkileri ortadan kaldırdığından nominal açık kavramına göre daha anlamlı bir kamu açığı ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Özellikle iç ve dış borçlardaki dönemsel değişikliklerin ekonomi üzerindeki gerçek etkilerinin belirlenmesinde kamu açığı ölçüsü olarak reel kamu açığı tercih edilmelidir (Eisner, 1989).

1.4. Kamu Bütçe Kısıtı

Herhangi bir bireyin bütçe kısıtı; bireyin tüketiminin şimdiki değerinin, başlangıç refahı ve istihdam gelirinin şimdiki değerinin toplamına eşittir, ya da bu toplamdan daha azdır. Ekonomiler de tıpkı bireyler gibi, belirli bir bütçe kısıtı altında toplumsal faydayı maksimize etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu koşul her dönem için geçerli olacağından, bu bütçe kısıtı ekonominin dönemlerarası bütçe kısıtı şekline dönüşerek dinamik bir yapıya sahip olmaktadır. Bu durumda dinamik olarak etkin olan ekonomilerde, hükümetler borçlanma kısıtının şimdiki değeri ile karşı karşıya kalırlar. Bir kamu ekonomisinin bütçe kısıtı, o kamunun satın aldığı mal ve hizmetlerin şimdiki değerinin, başlangıç refahı ve vergi gelirinin şimdiki değerinin toplamına eşit ya da daha az olmalıdır. Kamu harcamalarının sıfır dönemindeki toplamı, yine bu dönemdeki toplanan vergilerin toplamına ve sıfır dönemde alınan borcun toplamına eşit olacak ya da bu toplamdan küçük olacaktır.

Kamunun bütçe kısıtı, onun sürekli borç içinde olmasını ya da sürekli artan miktarda borçlu olmasını engellemez. Reel borç stokunun değişim oranı, kamu harcama ve gelirleri arasındaki farkla, borcun reel faizinin toplamına eşittir. Aşağıdaki denklemde B borç stoğunu, i nominal faiz oranını, G kamu harcamalarını, H transfer harcamalarını T ise vergileri ifade etmektedir. Buna göre borç stoğunun değişim miktarı (Blanchard vd. 1990,10);

$$dB/ds = (G+H-T)+iB$$

Kamu harcamalarına transfer harcamalarını ekleyip vergiler çıkarıldığında birincil açık elde edilir. Dolayısıyla denklemin sağ tarafında parantezin içi birincil açıktır. Toplam açık yerine, birincil açığın kullanılması, uygulanan mali politikanın belirli bir dönemde kamu bütçe kısıtına ne kadar katkı sağladığını ölçmek için çoğunlukla daha iyi bir yoldur. Ancak burada bütçe kısıtının milli gelire oranlanması konunun daha iyi analiz edilmesi açısından daha faydalı olacaktır. Milli gelire oranlanmış borç oranının iki faktör setine bağlı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Birincisi, cari harcamayı, transfer ve vergi gelirlerini yansıtan birincil açıktır. İkincisi de geçmişten gelen mirası gösteren, GSMH'ye oranlanmış birikmiş borç yükü reel faiz oranı ve büyüme oranı arasındaki farktır. Eğer bu fark pozitifse, GSMH'ye oranlanmış sabit bir borç oranını sürdürmek için birincil bir fazla gerekir (Blanchard vd. 1990,11).

1.5. Kamu Açıklarına Yönelik Yaklaşımlar

1.5.1. Klasik Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre, toplam tüketici talebindeki bir genişleme karşısında kamu açığının cari vergileme ile sonuçlanan bir süreç içerisinde kapatılacağı varsayılmaktadır. Başka bir deyişle, vergi indirimlerine rağmen özel tasarruf eğiliminde istenilen düzeyde bir artış olmaması nedeniyle milli tasarruf eğilimi de düşük kalmaktadır (Taş, 1992,327). Kapalı bir ekonomide, reel faiz oranlarının beklenen düzeyde yüksek olması milli tasarruf ile yatırım talebi arasındaki dengenin yeniden kurulmasına neden olacaktır. Ancak reel faiz oranlarının normalin çok üzerinde olması yatırımlarda bir azalışa neden olarak mevcut sermayenin verimini düşürecektir.

Kamu borçlarının bir süre sonra geri ödenmesi durumunda borçlanan kuşak ortadan kalkmış ya da yaşlanmıştır. Dolayısıyla kamunun borçlandığı dönemde sunduğu hizmetlerden yararlanan nesil, kendinden sonra gelen kuşaklara birtakım fedakarlıklarda bulunmalarını gerektiren bir yük devretmektedir. Bu durumda borçların ödendiği dönemde fedakarlıkta bulunması gerekenler vergi mükellefi olacak ve böylece kamu borçlarının yükü gelecek kuşaklara aktarılacaktır.

Devletin bugünkü vergilendirmeyi gelecek kuşaklara aktarması cari tüketim düzeyinde bir artışa neden olacaktır. Çünkü kamu açıkları vergi indirimi yada kamu harcamalarının artırılması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kamu açıklarının iç borçlanma ile finase edilmesi durumunda, devletin ihraç ettiği kamu menkul değerlerini özel kesimin net servetine dahil etmek gerekir. Kamu borçlanması nedeniyle ortaya çıkan vergiler özel kesim tarafından gerektiği şekilde anlaşılmadığı ve bugünkü değerine iskonto ettirilmediği takdirde özel tüketimi artırıcı etkisi olan bir net servet etkisi ortaya çıkacaktır. Başka bir deyişle, kamu borçlanmasının finansman araçları olan devlet tahvilleri ve hazine bonoları kısmen yada tamamen özel kesimin net servetinin bir parçası olacaktır. Çünkü borçlanma senetlerinin faiz geliri bir servet unsurudur. Sonuç olarak, özel kesimin net servetindeki artış toplam talebi artırıcı bir etki meydana getirmektedir.

Klasik yaklaşıma göre, kapalı bir ekonomide kamu açıklarının azaltılması yoluna gidildiğinde cari vergilerdeki düzenlemeler için dış borçlanmanın artırılması, reel faiz oranlarının daha da yükselmesine neden olacaktır. Ayrıca kapalı bir ekonomide

beklenen net faiz oranları yeterli bir büyüklüğe ulaşmışsa uluslararası piyasalarda etkisini gösterebilir.

Açık bir ekonomide, gelişmekte olan bir ülkenin kamu açıkları, uluslararası sermaye piyasalarında reel faiz oranları üzerindeki etkisini daha az gösterecektir (Barro, 1989,38). Bu durumda, kamu açıklarının finansmanında yurt içi tasarruflar yerine dış kaynakların tercih edilmesi faiz oranları üzerinde fazla bir etki yaratmayacaktır. Dolayısıyla tam istihdam düzeyinde cari tüketim düzeyindeki artış yatırımlardan çok ihracatta dışlama etkisi yaratarak cari işlemler hesabının açık vermesine neden olacaktır (Egeli, 1997,11).

1.5.2. Ricardocu Yaklaşım

Ricardo tarafından ileri sürülen bu yaklaşım, daha sonraları yeni klasik iktisatçılardan Robert Barro'nun çalışmalarında da önemli bir yer tutmuştur. Barro'ya göre devlet kamu harcamalarını arttırırken vergileri arttırmazsa kamu açığı meydana gelir. Açık eğer borçlanma yoluyla finanse edilirse, bireyler anapara ve faiz ödemeleri için gelecekte kendilerinden alınacak vergilerin arttırılacağını bileceklerdir. Kamu harcamalarının borçlanma ya da vergileme ile finanse edilmesi durumunda hanehalkı aynı tepkiyi gösterecektir. Çünkü, bugün ödediği verginin azaldığını gören hanehalkı, devletin kamu açıkları ve borçlanma için gelecekte ödeme yapması gerektiğini anlayacaktır. Dolayısıyla gelecekte vergilerin arttırılması kaçınılmaz olacaktır. Gelecekte vergi artışlarından etkilenecek olan hanehalkı vergilerin azalması sonucu elde edeceği gelirden daha fazla tasarruf yapma imkanına sahip olacaktır. Bu nedenle bir verginin kaldırılması durumunda, kaldırılan vergi miktarı kadar borçlanmaya gidildiğinden, hanehalkı harcamalarını değiştirmeyecektir.

Bu yaklaşıma göre, vergilerin azaltılması nedeniyle oluşan kamu açığı özel tasarruf miktarında daha büyük bir artışa neden olacaktır. Ayrıca, kamu açıklarının vergileme ya da borçlanma yoluyla finanse edilmesinin tüketimi, yatırımları, faiz oranlarını ve milli geliri etkilemeyeceği savunulmaktadır (Barro, 1989,39).

1.5.2.1. Ricardo Denkliği

Neo-Klasik yaklaşım, hane halklarının sürekli geliri ve onu harcama yeteneği üzerinde durur. Bir bireyin vergilerinde bugün bir indirim yapılırsa, vergi indiriminin

finansmanı için satılan tahvillerin anapara ve faizini aynı birey ödemek zorunda kalacağından, bireyin sürekli geliri değişmez. Bu durumda sürekli gelir açısından, bir vergi indiriminin, kişinin harcamalarını arttıracaklarını düşünmek için bir gerekçe yoktur. Genelde ulusal borcun sonuç olarak ödeneceği kabul edilirse, gelecek bir zamanda devlet, borçlarını ödeyebilmek için bir fazlalığa sahip olmalıdır. Bu, devletin gelecekte vergileri yükseltecek olması anlamına gelmektedir. Böylece borçlardaki bir yükselme, bireyin servetini yükseltecek ve aynı zamanda bireylere gelecekteki vergilerinin daha yüksek olacağını belirtecektir. Bu durumda toplam talep üzerindeki net etki sıfır olabilir.

Burada ortaya çıkan sorun, devlet tahvilleri servet midir, sorusuyla ifade edilmektedir. Bu soru Barro-Ricardo denklik önermesi ya da Ricardo Denkliği olarak bilinir. Bu önerme şudur, tahvil basarak borçları finanse etmek vergileri sadece erteler. Bu nedenle birçok durumda bu tamamıyla bugünkü vergilendirmeye denktir. Devlet tahvillerinin net servet olmadığını ifade eden katı Barro-Ricardo önermesi, halk elindeki tahvillerin gelecekteki vergi artışlarıyla ödeneceğini anlar şeklindeki sava dönüşmüştür. Eğer böyleyse kamu harcamalarında herhangi bir kesintiyle karşılanmayan kamu açığındaki artış, tasarruflarda kamu açığını tam olarak karşılayacak kadar bir artışa yol açacaktır (Dornbusch ve Fischer, 1998,597).

Ricardo denkliğinin ana varsayımları şu şekilde özetlenebilir,(Verbon ve Van, 1993,9)

- Bireyler rasyoneldir ve geleceği hatasız olarak öngörmektedirler
- Bireyler sonsuz planlama ufkuna sahiptir (infinite plannig horizon)
- Bireyler devlet gibi aynı oranda borç alıp verebilirler
- Sermaye piyasalarında tam rekabet sözkonusudur
- Bireyler hem cari hem de gelecekteki gelir seviyeleri hakkında tam bilgiye sahiptir
- Götürü vergi sözkonusudur ve piyasayı bozucu etkisi yoktur
- Vergilerin ertelenmesi gelirin yeniden dağılımına neden olmaz
- Kamu harcamaları sabittir
- İşlem maliyetleri sıfırdır
- Gelecek gelir ve vergi dağılımı bilinmektedir
- Bütçe açıklarının finansmanında para basma yöntemi kullanılmamaktadır.

Ricardo Denkliği'nin iki temel sorunu vardır. Birincisi, insanların yaşam süresinin sınırlı olduğu veriyken, bugün yapılan vergi indiriminden yararlanan kişi yarın borcu ödeyen olmayacaktır. Bu görüş, bugün yaşayan bireylerin, gelecekte torunlarının ödeyeceği daha yüksek vergileri hesaba katmadıklarını varsaymaktadır. İkinci olarak, birçok kişinin borçlanamadığı ve dolayısıyla sürekli gelirlerine göre tüketim yapmadıkları ifade edilmektedir. Onlar bugün tüketmek isterler, fakat likidite kısıtları yüzünden sürekli gelirlerine göre istediklerinden daha az tüketim yapmak durumunda kalmışlardır. Bu kişiler için bir vergi indirimi, onların likidite kısıtlarını azaltır ve daha fazla tüketim yapmalarını sağlar.

1.5.3. Neo-Klasik Yaklaşım

Beklentilerin ön planda olduğu neo-klasik yaklaşımın dayandığı bazı varsayımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir,

- Bireyler sınırlı bir yaşam süresine sahiptirler ve tüketimlerini buna göre şekillendirirler.
- Bireylerin tüketimi, piyasadaki faiz oranlarından borçlanma ve ödünç vermenin mümkün olduğu durumlarda, zamanlararası optimizasyon problemine bir çözüm olarak belirlenecektir.
- Tüm zamanlarda piyasalar kendiliğinden dengeye gelebilecektir (Bernheim, 1989,55-57)

Neo-Klasik yaklaşıma göre, bireyler az veya çok ileri görüşlü ve akılcıdırlar ayrıca bireyler sınırlı bir yaşam süresine sahiptirler ve sadece kendi yaşam dönemleri boyunca plan yaparlar. Neo-klasik görüş Ricardocu görüşten bu açıdan ayrılır. İkinci olarak, ekonominin tam istihdamda olduğu ve bireylerin tüketimlerinin sürekli gelirlerinin bir fonksiyonu olduğu varsayılır. Sürekli gelir fonksiyonu kişilerin yaşam süreleri ile sınırlıdır (Verbon ve Van, 1993,14).

Neo-Klasik yaklaşımda, kamu açıklarının finansmanında borçlanma ya da vergilerin kullanılması aynı sonuçlara yol açacak yaklaşımlardır. Her ikisinde de özel kesimden kamu kesimine bir kaynak aktarımı söz konusudur. Devletin borçlanmaya gitmesi kamu kesimi ile özel kesim arasında bir rekabete neden olacaktır. Yatırımlar için ayrılmış olan kaynakların kamu kesimi tarafından vergiler aracılığıyla alınması,

özel yatırımların faiz oranlarındaki değişmeye bağlı olarak dışlama etkisine maruz kalmasına neden olacaktır (Rosen, 1995,458).

1.5.4. Keynesyen Yaklaşım

Klasik iktisatçılar ekonominin tam istihdamda dengede olduğunu, devletin ekonomiye müdahale etmesi durumunda bu dengenin bozulacağını savunmuşlardır. Devlet, kamu harcamalarını ya da kamu gelirlerini kullanarak, bireylerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını etkilememelidir.

Keynesyen görüşe göre, çok sayıda tüketici sözkonusudur ve bu tüketicilerin en önemli özelliği miyopluk ve likidite kısıtı altında olmalarıdır. Ayrıca cari tüketim harcanabilir gelirdeki artışa duyarlıdır. İkinci temel varsayım, aynı zamanda neoklasik yaklaşımdan temel farkı, keynesyen yaklaşımda ekonomide kaynakların eksik istihdamda olabileceğinin vurgulanmasıdır (Verbon ve Van, 1993,14).

Keynesyen yaklaşımda kamu açıklarının finansmanı ve sonuçları IS-LM modeli çerçevesinde analiz edilmektedir. IS-LM modeli, kapalı bir ekonomideki marjinal tüketim eğilimi, likidite tercihi ile faiz oranları arasındaki ilişki, vergi oranı, yatırımların faiz esnekliği gibi temel parametre ve büyüklükler veri iken, para ve mal piyasalarında eşanlı denge koşullarını incelemektedir. Buna göre, kamu açıkları borçlanmayla finanse edildiğinde açığın finansmanı için ihraç edilen kamu kesimi borçlanma kağıtlarının nemaları özel kesimin servetinde bir artışa neden olacaktır. Bu artış, mal piyasasında genişletici bir etkiye neden olacaktır.

Diğer yandan ekonomideki bu gelir artışına bağlı olarak işlem amaçlı para talebi de artacaktır. Para talebinin artması, para piyasasında daralmaya yol açacak ve sonuç olarak faizler yükselecektir. Faizlerin yükselmesi, dışlama etkisine neden olacaktır. Milli gelirden ne gibi bir artış ya da azalış olacağı, özel kesimin servetindeki artışın mal ve para piyasalarında ortaya çıkardığı etkiye bağlıdır. Özel kesimin servetindeki artışın mal piyasası üzerindeki etkisi para piyasası üzerindeki etkisinden büyük olduğu durumda milli gelir üzerindeki net etki daha büyük olacaktır (Şen ve Sağbaş 2004,49).

Keynesçi iktisatçılara göre, borçlanma ile sağlanan kaynaklar kendini finanse eden yatırımlar için kullanıldığı sürece, kamu açıklarının borçlanmayla finansmanı

gelecek nesiller üzerine herhangi bir yük getirmeyecektir. Aksi takdirde, gelecekte borç yükü ve dolayısıyla vergi yükü artacaktır.

1.6. Kamu Tercihi Teorisi ve Temelleri

Kamu tercihi (public choice), politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç ve varsayımlar doğrultusunda açıklayan bir yaklaşımdır. Kamu tercihi yaklaşımının teorik temellerinin 18. yy'a kadar uzandığı ancak modern anlamda gelişiminin İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda kamu kesiminin hızla büyümesine paralel olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir. Kamu Tercihi Teorisinin bu yıllarda ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, kamu tercihi gibi kaynak dağılımı ile ilgilenen “Sosyal Refah Teorisi” ile “Kamusal Mallar Teorisi” gibi neo-klasik yaklaşımların, ortaya çıkan sorunları açıklamakta ve bu sorunlara karşı çözüm getirmekte yetersiz kalmasıdır. İkinci neden ise, Keynesyen politik iktisat uygulamalarının neden olduğu sorunlardır. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat yaklaşımı da Kamusal Mallar Teorisi ve Sosyal Refah Teorisi gibi kaynak dağılımı konusunda yoğunlaşmakta ancak, toplam ekonomik kaynakların kamu ve özel alanda dağılımı ile kamu kesimi içindeki bileşiminin siyasal süreç içerisinde belirlendiğini savunması açısından her iki teoriden ayrılmaktadır (Hepaksaz, 2007,91). Kenneth Arrow'un Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler ve Duncan Black'ın Komiteler ve Seçimler Teorisi isimli eserleri kamu tercihi teorisinin gelişiminde önemli katkıları olan çalışmalardır. Bunların dışında J. M. Buchanan ve G. Tullock'un “Oybirliğinin Hesabı” başlıklı çalışmaları kamu tercihi teorisi alanında yazılmış olan en önemli eser olarak kabul edilmektedir (Aktan, 2005).

Buchanan (1975), kamu tercihi yaklaşımının üç boyutu olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; anayasa öncesi toplumsal aşamanın iktisadı, anayasa oluşumu iktisadı ve anayasa sonrası siyaset iktisadı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Anayasa öncesi boyut yada anarşi aşaması 1970'li yıllarda yeniden araştırılmaya başlanan bir konudur. Aynı dönemde anayasanın oluşumu aşamasını içeren ikinci boyuta duyulan ilgi de artmıştır. 1970'lerin başlarına kadar olan dönemde 20.yy. iktisadında varsayılmış olan anayasa sonrası boyut ise çoğunluk kuralları, mülkiyet hakları ve seçmenler veri iken yürütülen yasama taktikleri konularını kapsamaktadır. Üçüncü boyutta yer alan siyaset iktisadı ise Anthony Downs'un çalışması ile başlamaktadır (Telatar, 2004,207).

Teori ekonomik yaşamda kamu kesiminin sınırlarını ve kamuyu oluşturan birimlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini iktisat ve siyaset kapsamında incelemekte olup, kamudaki politik ve bürokratik karar süreçleri iktisadi bulgular aracılığıyla analiz edilmektedir. Kamudaki politik ve bürokratik-idari süreçlerin ekonomik açıdan verimsiz olduğu bu süreçlerin işleyişi ortaya konularak açıklanmaktadır (Dura, 2006,108).

Kamu tercihi teorisinin temeli bireysel fayda maksimizasyonuna dayanmaktadır ve esasen kamudaki karar alıcılar kendi faydalarının maksimizasyonu peşinde koşmaktadırlar veya böyle davranma eğilimindedirler. Diğer taraftan baskı ve çıkar grupları da aynı davranış biçimine göre hareket etmektedirler. Dolayısıyla kamusal fayda ihmal edilmektedir. Teoriye göre hükümetlerin farklı çıkar gruplarını uyumlaştırma çabaları nedeniyle kamu organizasyonlarının amaçları da çok çeşitli ve değişken olabilmektedir. Bunun yanısıra denetim ve ölçme zorluklarının olması temsil sorununu da kötüleştirmektedir (Sarkar vd., 1998,263).

Kamu tercihi yaklaşımının hareket noktasını, işadamları kişisel çıkar güdüsüyle hareket ettiğine göre kamu görevlileri neden siyasi bir girişimci olarak düşünülmesin? sorusu oluşturmaktadır. Kamu görevlileri siyasi girişimci olarak güç ve oy kazanma yeteneklerini maksimize etmeye çalışırlar. Demokratik sistemlerde “güç” ün iktidarda olmayı ve iktidarda olmanın da çoğunluk oyunu sağlamayı gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda, güç ve oy maksimizasyonunun aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir. Kamu tercihi hükümet davranışlarının ve özel olarak bireylerin hükümete karşı davranışlarının bilimsel analizidir (Telatar, 2004,219).

Kamu tercihi teorisi kamu ekonomisi aktörlerinin tercihleri ile özel ekonomideki tercihler arasında bir fark olmadığını, her iki kesimin de amacının özel çıkar maksimizasyonu olduğunu ifade etmektedir. Buchanan, Tullock ve Downs gibi kamu tercihi teorisyenleri, kamu ekonomisindeki aktörlerin de tıpkı bireyler gibi rasyonel davrandıklarını ve egoistçe hareket ettiklerini savunmaktadır (Dura, 2006,108).

Kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri; metodolojik bireysellik ilkesi, rasyonalite ve maximand ilkesi ve politik mübadele (catallaxy) ilkesi olmak üzere üç başlık altında toplanabilir (Aktan, 1991,5-7).

Metodolojik Bireysellik İlkesi: Bir toplumda alınan bütün ekonomik ve sosyal kararların toplumu oluşturan bireylerin tercihlerine göre belirlendiği varsayılmaktadır. Kamu kurumları, kamu işletmeleri ve devleti oluşturan bütün birimlerin kararları birey tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu tercihi teorisi bu ilkedan hareket ederek kamu ekonomisinde alınan kararların özel ekonomide olduğu gibi birey tercihleri çerçevesinde belirlendiğini kabul eder. Teoriye göre bireyler rasyonel davranırlar ve bu şekilde davrandıkları için de kendi çıkarlarını maksimize edeceklerdir. Kamu ekonomisinde de taraflar, bireylerden oluştuğu için bireylerin tercihleri ön planda olmaktadır.

Ekonomik analizlerde metodolojik bireyselliğin taşıdığı önem politik kurumların sonuçlarına ilişkin araştırmalarda da aynı yöntemin kullanılmasına neden olmuştur. Söz konusu metodolojik bağlantılar kamu tercihi teorisinin başlangıçta normatif bir özellik taşıması sonucunu doğurmuştur (Telatar, 2004,209).

Rasyonalite ve “Maximand” İlkesi: Ekonomik yaklaşım açısından rasyonel davranış bireyin mevcut kısıtlar çerçevesinde istediği şeyi elde etmesini ifade etmektedir. Ekonomik teoride bilinçli rasyonalitenin geçerli olduğu varsayılmaktadır. Bireysel hedefleri ifade eden tercihler ulaşılmak istenen nihai durumlarla ilgilidir. Bireyin tercihlerini belirlerken alternatif hedefler hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Rasyonel tercih konusunda bir diğer faktör kaynaklar ve kısıtlarla ilgilidir. Burada bireylerin istedikleri ile gerçekte elde edebilecekleri arasındaki farklılık önem taşımaktadır.

Downs (1957) ekonomik rasyonalite kavramını rasyonel bir insanın davranışları çerçevesinde tanımlamaktadır. Rasyonel insan; alternatif durumlar arasında karar verebilen, karşılaştığı alternatifleri kendi tercihleri doğrultusunda sıralayabilen, tercih sıralaması geçişli olan, alternatifler arasından kendi tercih sıralamasına göre en üstte olan alternatifi seçen ve aynı alternatifler ile karşı karşıya kaldığı durumlarda aynı kararı veren insandır (Telatar, 2004,210-211).

Özel ekonomide tüketiciler fayda üreticiler ise kar maksimizasyonu peşinde koşar. Kamu ekonomisinde karar alma sürecinde seçmenler kendilerine en fazla hizmeti veren politik parti için oylama yaparken, politik partiler de kendilerine en fazla oy kazandıracak ekonomik programı sunmak isterler. Dolayısıyla seçmenler kamusal

mallardan sağlayacakları faydayı politikacılar da politik karlarını maksimize etmeye çalışırlar. Bürokratlar ise bütçe maksimizasyonunu sağlayarak maaş ve diğer yan gelirlerini ve prestijlerini sürdürmeye çalışırlar. Baskı ve çıkar grupları ise karar alma sürecinde lobi faaliyetleri yaparak kararların kendi çıkarlarına uygun olması için çaba gösterirler. Özel tercihlerde olduğu gibi toplumsal tercihlerde de özel çıkar ilkesi söz konusudur. Bu çerçevede seçmenler fayda, siyasal partiler oy, bürokrasi bütçe, baskı ve çıkar grupları da rant maksimizasyonu peşinde koşmaktadırlar. Kamu tercihi yaklaşımında siyasal karar alma sürecinde yer alan aktörlerin bu şekilde çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaları maksimand ilkesi olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 1991,7).

Politik Mübadele (Catallaxy) İlkesi: Kamu tercihi teorisi siyasal karar alma mekanizmasının, politik süreçte yer alan taraflar arasında gerçekleşen bir politik mübadele olduğunu ifade etmektedir. Piyasa ekonomisinde alıcı ve satıcılar arasında oluşan piyasa mübadelesine benzer şekilde, kamu ekonomisinde de toplumsal istek oluşumunda bir politik mübadele söz konusudur.

Bu politik mübadele ise seçmenlerle politikacılar arasında bir çıkar sağlama ticaretine neden olmaktadır. Ancak bu istenmeyen olumsuz bir durumdur ve anayasal kurallar çerçevesinde sınırlandırılması gerekmektedir (Dura, 2006,108).

Geniş bir inceleme alanına sahip olan kamu tercihi teorisi, talep cephesini oluşturan seçmenlerin davranışları, siyasal sürecin bir parçası olan parti politikaları ve kamu kesiminin işleyişinde önemli bir role sahip olan bürokratların davranış eğilimleri gibi bir çok konuyu kapsamakta ve kamu tarafından sunulan toplumsal mal ve hizmetlerin arz hem de talep yönünü birlikte ele almaya çalışmaktadır.

1.6.1. Kamu Tercihi Teorisi Çerçevesinde Kamu Açıkları

Kamu tercihi teorisi kamu açıklarının sürekliliği, özel çıkar gruplarının artması, bürokrasinin genişlemesi ve düzenleyici kamu kurumlarının tüketicilerden çok ticari firmaları korumaları şeklindeki gözlemlerin açıklanabileceği düşüncesi üzerine kuruludur. Kamu tercihi yaklaşımı, siyasetin iktisadın araçları ile çalışması gerektiğini ifade etmekte ve siyasetin ekonomik bir faaliyet olduğu düşüncesini benimsemektedir (Telatar, 2004,219).

Kamu açıklarının nedenleri konusunda kamu tercihi teorisi yeni bir bakış açısı getirmiştir. Buna göre, piyasa ekonomisinde bireyler nasıl kendi faydalarını maksimize etmeye çalışıyorsa politik sistemde de politik aktörler, seçmenler ve politikacılar kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar. Seçmenlerin kendi çıkarlarını maksimize etme isteğinin yanı sıra politikacılar da tekrar seçilebilmek için oylarını artıracak davranışlar içine girerler (Şen ve Sağbaş, 2004,39).

Siyasal partilerin oy maksimizasyonu güdüsüyle hareket etmeleri ve bu doğrultuda kendi faydalarını artırma düşünceleri kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasında sorunlara neden olabilmektedir. Siyasal partilerin bu şekildeki oy kaygıları kaynakların bu kaygılar çerçevesinde dağılımına yol açarak etkinsizlik ortamı yaratılmasına ve kamu açıklarına zemin hazırlamaktadır.

Siyasal ve bürokratik süreç içinde karar alıcılar kişisel çıkarlarını maksimize etmeye yönelik koşulları sağlama güdüsü içinde davranabilmektedirler. Bu koşulların sağlanması ise seçmen davranışlarını etkilemekle dolayısıyla seçmenlerin eksik ve yanlış bilgilendirilmesi yoluyla mümkün olmaktadır. Kamusal malların arz ve talebi noktasındaki eksik bilgi ise kaynak tahsisi açısından bir verimsizliğe neden olabilir. Kamudaki iktidar, saygınlık, lüks tüketim, görevde rahatlık gibi istekler, bu isteklere göre belirlenmiş bir kamusal arza ve verimsiz bir üretim nedeniyle doğacak kaynak israfına neden olacaktır (Dura, 2006,113).

Kamu tercihi yaklaşımının önde gelen isimlerinden biri olan Tullock, siyasal karar alma sürecinin önemli aktörlerinden biri olan bürokratların, üç farklı güdüye göre hareket ettiklerini vurgulamaktadır. Bunlar, fazla çalışmama güdüsü, kendi imkanlarını genişletme güdüsü ve bulundukları konumdan kendilerine sağladıkları faydaları artırma güdüsü şeklinde sıralanabilir. Tullock (1987) bu saptamaları yaptıktan sonra bürokratların bu gibi güdülerle hareket etmelerine bağlı olarak bürokrasinin genişleme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Tullock (1987)'ye göre bürokratlar siyasal otorite tarafından kendilerine verilen gücün ve bu doğrultuda mali olanakların artırılmasına yönelmekte ve buna göre davranış sergilemektedirler (Tullock, 1987). Bu durum ise bütçe üzerindeki yükün artmasına neden olmaktadır.

Kamu Tercihi Teorisi, kamu borçlanması artış nedenini koalisyon hükümetlerinin varlığına bağlamaktadır. Koalisyon hükümetlerinde çok sayıda katılımcı

olduğundan bütçe politikalarında uzlaşma sağlanması daha zor olacaktır. Dolayısıyla koalisyon hükümetleri yüksek bütçe açığına neden olacaktır. Genellikle koalisyon hükümetleri tek parti iktidarlarından daha kısa dönemli düşünüp kısa dönemli çıkarlarını gözetirler. Ancak etkin bir bütçeleme için uzun dönemli bir planlama ve uygulama gereklidir (Şen ve Sağbaş, 2004,39).

Ekonomik politikaların ortalama seçmen görüşünü yansıtacağını ifade eden ortanca seçmen modelinin ortaya koyduğu sonuçlar gerek pozitif gerekse normatif kamu tercihi analizlerinin odak noktasını teşkil etmektedir. Ortanca seçmen modelinde seçmen davranışlarının belirleyicileri konusunda yeni açılımlar sözkonusudur. Bu modele göre, bireyler kendilerine sunulan alternatif kamu politikalarının maliyetleri ve faydaları hakkında tam bilgiye sahiptir. Seçmen bu tam bilgiye bağlı olarak kendi çıkarını maksimize etmeye çalışacak ve kendisi için en uygun kamusal mal ve hizmet olanağını sunan politikacıyı tercih edecektir. Bu modele göre seçmenin ödediği vergi ile aldığı ya da alacağı kamu hizmeti arasındaki bağlantının farkında olması gerekir. Bu bağlantıya mali bağlantı denir. Seçmenin mali bağlantıdan haberdar olması ve bu konudaki düşüncesinin siyasal parti tercihi üzerinde etkisi olması gerekmektedir. Böylelikle politikacılar kamu harcamaları ve vergilerle ilgili olarak seçmene karşı kendini sorumlu hissedebilsin. Bütün bu koşulların ya da bir kısmının yerine gelmemesi politik nedenlerle kamu harcamalarının artmasına ve vergi gelirlerinin az toplanmasına neden olacak bu da bütçe açıklarını artıracaktır (Şen ve Sağbaş, 2004,40).

Uygulanan politikalar ortanca seçmenin tercihlerine uygun olsa bile, politik süreçte sapmaya neden olan başka bir unsur sözkonusu olabilir ki bu da seçmenlerin politikaların sonuçları hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır. Rasyonel algılamalar görece zayıf bilgiye dayandırılıyor olabilir. Ortanca seçmenin kendisini doğrudan ilgilendiren vergilerin maliyeti hakkında sahip olduğu bilgi kamu harcamalarından sağlayacağı faydalar hakkındaki bilgisinden daha fazla olduğunda kamu sektörü küçülme eğiliminde olacaktır. Ancak kamu harcamalarının faydalarına verilen ağırlık arttıkça ve maliyetleri tam olarak algılanmadığı sürece kamu sektörünün büyümesi beklenebilir. Seçmenlerin seçecekleri temsilcilerin gelecekteki politika kararlarında nasıl oy kullanacakları hakkında bilgi sahibi olmaları durumunda bile bir sorun ortaya çıkmaktadır ki bu durum, temsilcinin çok sayıda farklı konuda karar verecek olması ve büyük olasılıkla seçmen tercihlerini tam olarak yansıtamayacak olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle seçmenler alternatif politika tercihlerine en yakın görüneni seçme

eğilimindedirler. Bu durum seçimlerdeki adayların birçok konuda ortanca seçmenin çıkarlarından ayrılmasına neden olmaktadır (Telatar, 2004,228).

Kamu tercihi yaklaşımı tarafından geliştirilen bir diğer model oportünist politikacı ve miyop seçmen varsayımlarına dayalı modellerdir. Bu modeller iki temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan biri seçmenlerin miyop olduğu varsayımdır. Diğeri ise politikacıların oportünist davranışlarıdır ki bu nedenle politika belirleyiciler yeniden seçilebilme şanslarını artırabilmek için bütçe açıklarını kullanırlar. Buna göre seçmenler hükümetin dönemler arası bütçe kısıtını dikkate almazlar ve cari harcamaların faydasını olduğundan fazla tahmin ederken, gelecekteki mali yükü daha düşük tahmin ederler. Politikacılar ise seçmenlerin miyop olma özelliğinden faydalanarak, seçimlerden önce vergileri azaltırken kamu harcamalarını artırırılar. Bu teori seçimlerden önce bütçe açıklarının daha yüksek bir düzeye çıkacağını ileri sürmektedir (Imbeau ve Chenard, 2002,6).

Bu modeller, borçların birikimi ve ülkelerarasındaki mevcut farklılıkları açıklamada başarısız olmuşlardır. Ülkelerarası farklılıkların açıklanmasına yönelik olarak seçmenlerin bazı ülkelerde diğerlerine göre daha kolay kandırıldığı ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda farklı vergi yapısı ve mali kurumların daha fazla ya da daha az mali illüzyona neden olduğunu ortaya koymaktadır (Alesina ve Perotti, 1995b).

Bazı kamu tercihi teorileri, açık düzeyindeki farklılıkları, açığa eğilimli politikacılar üzerindeki politik ve kurumsal kısıtlara dayanarak açıklamaktadır. Diğer bir kısım kamu tercihi teorileri ise açık finansmandan kazanç sağlayan çıkar gruplarının politik etkisi üzerine odaklanmıştır (Galli ve Padovano, 2002,38).

Sonuç olarak kamu tercihi modellerine göre bütçe açıkları siyasal kurumlar tarafından etkilenir. Anayasal sınırlamaların olmaması durumunda, modern demokrasiler aşırı harcama yapma ve bütçe açıkları verme eğilimindedirler. Ancak, kamu tercihi modellerinin oldukça zayıf varsayımlara dayandığı ileri sürülmüştür. Ampirik olarak veriler bu teorinin sonuçlarını desteklememektedir. Çünkü ampirik çalışmalara göre demokrasilerin sadece bir alt kümesi sistematik olarak mali açık verme eğilimindedir. Ayrıca, mali açıklara demokratik olmayan rejimlerde de en az

demokratik rejimlerde olduğu kadar rastlanabilmektedir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,6).

1.7. Mali Açığın Ölçümü

Maliye politikasının en önemli amacı, kamu ve özel kesimin kaynak kullanımını dengelemek ve böylelikle enflasyon ve ödemeler dengesi baskılarına engel olmaktır. Bu nedenle kamu kesiminin net kaynak kullanımının, yani mali açığın doğru olarak ölçülmesi, makro ekonomik yönetim için önemli bir ön koşuldur. Ancak, mali açığın kesin ve kusursuz olarak ölçümü diye bir şey sözkonusu değildir. Aksine farklı avantaj ve dezavantaja sahip çeşitli ölçüm yöntemleri vardır. Bazen bu ölçüm yöntemlerinin her biri, diğerinden çok farklı etkinlikleri birbirinden ayırarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Mali açık üç ölçü kullanılarak değerlendirilebilir:

- Kamu Kesimi Kapsamı İçinde Ölçülen Açığın Çeşidi
- Kamu Kesiminin Kapsamı veya Büyüklüğü ile Kompozisyonu,
- Uygun Ödeme Zamanı.

Mali açığın standart tanımı, geleneksel açık olarak ifade edilmektedir. Geleneksel açık borçlardaki değişimler dahil edilmeksizin toplam giderler ve toplam gelirler arasındaki farkı ölçer. Geleneksel açık net nakit bazında ölçüldüğünde, “kamu kesimi net borçlanma gereği” ifadesine karşılık gelir. Kamu kesimi net borçlanma gereği, genel olarak denk bütçelerin gerekliliğini vurgulayan kanunlardaki açık ölçüm yönetiminden daha kısıtlayıcıdır ve olağan kamu geliri olarak kamu tahvillerinin satışını içine alarak bütçeyi dengelemektedir.

Bir yıl boyunca nakdi ödemenin yapıldığı kamu harcamaları ile fiili olarak elde edilen nakdi kamu gelirlerine dayalı tam nakit açığı bileşiminden daha az kullanılır. Örneğin vadesi gelen faiz ödemeleri genellikle gider sayılırken, kamu gelirleri ise tahsil edildiğinde değerlendirilir. Tam tahakkuk açığı, kamu kesimi muamelelerinin fiilen vuku bulup bulmadığını dikkate almaksızın, mali yıl içinde devletin kullanması gereken net kaynakları elde etmeye çalışır. Nakit açığı ile tahakkuk açığı arasındaki fark, normal muhasebe dönemini aşan nakdi ödemelerdeki gecikmeleri de kapsamaktadır. Bu gecikmeler, gecikmiş ödeme yükümlülüklerine yol açmakta bu da mali açığın toplam

mali üzerinde yaptığı etkinin ölçülmesinde sorun olabilmektedir (Blejer ve Cheasty, 1992,2).

1.8. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Açığının Nedenleri ve Gelişim Süreci

Devletin gelir ve giderlerinin gelecek bir dönem için tahmin edildiği ve gelirlerin toplanmasına, giderlerin yapılmasına izin ve yetki veren metinler olarak ifade edilen bütçelerin esas itibarıyla denk olması gerekmektedir. 1929 yılındaki Ekonomik Kriz'e kadar olan dönemde devlet bütçelerinde denklik ilkesi genel olarak sağlanmıştır. Ancak, 1929 Ekonomik Krizi'nden sonraki dönemde müdahaleci devlet anlayışının gelişmesi ile birlikte, devletin fonksiyonlarında meydana gelen artışa bağlı olarak kamu harcamaları hızla artmaya başlamış ve kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarındaki artışı takip edememesi, günümüzde mali sistemin en önemli sorunlarından biri olarak kamu açıklarını meydana getirmiştir.

Sanayileşmiş ülkelerde İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ekonomik büyümeye paralel olarak yurtiçi tasarruflarda görülen artışların etkisiyle enflasyonist etkilere yol açmayacak şekilde kolaylıkla kapatılabilen kamu açıkları, 1970'li yılların başlarından itibaren etkisini göstermeye başlayan petrol şokları sonrasında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde iktisadi konjonktüre bağlı olarak artan stagflasyonist eğilimler sonucu, gelişmiş ülkelerin makro ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilenmiş, büyüme hızının düşmesi, enflasyonun yükselmesi, işsizlik ve kamu borç stoklarının artması gibi faktörlerin etkisiyle kamu finansman açıklarındaki genişlemeye bağlı olarak kamu açıklarında da belirgin artışlar kaydedilmiştir. Bu sonuca neden olan en önemli faktörün açık finansmana dayalı Keynesyen ekonomik-mali politikalar olduğunu savunan arz yönlü ve monetarist iktisatçıların görüşleri doğrultusunda, 1970'li yılların sonlarında kamu harcamalarını kısıcıcı, vergi yükünü azaltıcı ve kamu kesimini küçültücü politikalar uygulanmış, ancak kısa vadeli başarılar dışında kalıcı bir istikrar sağlanamamıştır (Duran, 1996, 435).

Kamu açıkları günümüzde gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda olmak üzere makro ekonomik dengeler üzerinde olumsuz sonuçlara yol açan önemli bir ekonomik ve mali sorun durumundadır. Özellikle işsizlik, yüksek enflasyon, iç tasarrufların yetersizliği ve kamu harcamalarının disipline edilememesi

gibi yapısal sorunların yoğun olarak yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde açıkların etkisi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

1.8.1. Gelişmiş Ülkelerde Kamu Açıkları

1929 ekonomik bunalımına kadar pek çok ülkede hakim olan klasik iktisat teorisinin bütçe anlayışı, bu ülkelerde uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde devletin daha çok asli fonksiyonlarını yerine getiriyor olması kamu açığı sorununun ortaya çıkmasını engellemiştir. Büyük bunalımdan sonra ise ekonomik büyüme azalmış, fakirlik ve işsizlik önemli bir ekonomik ve sosyal sorun haline gelmiştir. Keynes'in genel teorisi, ekonomik bunalımdan bir çıkış yolu olarak benimsenmiş ve gelişmiş ülkelerde uygulama alanı bulmuştur. Kamu açıkları İkinci Dünya Savaşından sonra giderek farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır.

1970'li yılların ortalarından itibaren gelişmiş ülkelerde kamu açıkları genel bir artış eğilimine girmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, petrol şokları nedeniyle artan petrol fiyatlarının iç ve dış piyasalara olumsuz yansiyarak enflasyon oranlarını yükseltmesi sonucu, konjonktürel sürece bağlı olarak uygulanan tutarsız ekonomik ve mali politikaların gelişmiş ülkelerde geçici de olsa ekonomik krize yol açmasıdır. Bu durumdan başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde etkilenmiştir

Gelişmiş ülkelerde 1970'li yılların ortalarından itibaren kamu açıklarının artma eğilimine girmesi, toplam kamu borç stoklarının önemli ölçüde artmasına bağlanabilir. Çünkü, gerek sosyal altyapı, gerekse güvenlik taleplerine bağlı olarak, kamu hizmetlerinin miktar ve çeşit olarak genişlemesi sonucu kamu harcamaları da artmaktadır. Kamu harcamaları artışına karşılık, vergi indirimleri sonucu toplam vergi gelirlerinde önemli bir artış olmaması, kamu açıklarının giderek artmasına neden olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerde kamu açıklarının artmasında etkili olan faktörlerden biri de, enflasyonist eğilimlere paralel olarak kamu borç stokları içinde iç borç stokunun giderek büyümesidir. İç borç stokunun büyümesine neden olan faktörler dört grupta toplanabilir. Bunlar; büyüme hızının düşmesi, kamu otoritelerinin uyguladığı politikalar, kamu harcamalarının vergi gelirlerine göre enflasyonu daha yakından izlemesi yani harcama esnekliğinin vergi esnekliğinden yüksek olması ve kamu borçlanmasının ortaya çıkardığı finansal yükün birikmiş borçlara ve para politikasına

bağlı olarak yükselen faiz oranları nedeniyle artması şeklinde ifade edilebilir (Sönmez, 1994, 161).

1973 yılındaki petrol şokundan sonra yaklaşık on yıllık sürede sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerinin hızlı bir şekilde bozulduğu görülmektedir. 1980'li yılların başından itibaren ABD'nin hızlı büyüyen kamu ve dış açıklarına karşılık Japonya, ABD karşısında sürekli dış fazla vermiştir. Ekonomik durgunluk ve kamu açıklarının hızlı artışına birçok gelişmiş ülkede borçlanmadaki hızlı artış eklenmiştir. Bu gelişme, dünya ekonomisinde sınırlı bir gelişme olmayıp, dünya çapında ekonomik fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Mali açıklar ile borç stoklarındaki artış arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle toplam borçların GSMH'ye oranının hızlı bir şekilde arttığı ülkeler en geniş finansman açığı olan ülkeler olmaktadır.

OECD ülkelerinin büyük bir kısmında, ikinci petrol şokunu izleyen 1980'li yıllardan itibaren, orta vadede kamu açıklarını kapatacak veya kısacak iktisadi-mali politika uygulamalarına ağırlık verilmiştir. Bu dönemde durgunluğun yanı sıra enflasyonist eğilimlerin ortaya çıkması ve geleneksel Keynesyen talep yönlü politikaların yetersiz kalması yeni liberal düşünceden esinlenen iktisat politikalarının uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarında etkili olan faktörler arasında, enerji fiyatlarındaki yükselişler, verimlilikteki azalmalar, işsizlik oranlarındaki artışlar ve tasarrufları teşvik etmeye yönelik parasal daralma ve arz yönlü iktisat önlemleri sayılabilir (Çakmak, 1992,161).

Tablo 1.1. Gelişmiş Ülkelerde GSYİH' nın Yüzdesi Olarak Bütçe Fazlası (+) Açığı (-)

ÜLKELER	85-89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	-2,5	-2,5	-3,4	-4,7	-3,6	-2,3	-1,9	-1,1	0,4	0,4	0,9	1,6	-0,4	-3,8	-4,8	-4,6	-3,7
JAPONYA	-1,4	-2,9	-3	-1,8	-1,6	-2,3	-3,7	-4,4	-3,4	-5,5	-7,2	-7,5	-6,1	-7,9	-7,7	-6,5	
ALMANYA	-1,3	-2	-3,2	-3,9	-3,2	-2,4	-3,3	-3,4	-3,0	1,1	3,2	1,3	-2,8	-3,7	-4,0	-3,7	-3,2
FRANSA	-2,1	-1,9	-2,1	-3,9	-9,7	-9,7	-9,0	-4,1	-3,1	-2,7	-1,8	-1,5	-1,6	-3,2	-4,2	-3,7	-2,9
İTALYA	-11,2	-10,9	-10,2	-9,5	-10,0	-9,6	-7,7	-7,0	-3,0	-3,1	-1,8	-0,9	-3,1	-3,0	-3,5	-3,5	-4,3
KANADA	-5,1	-4,1	-6,1	-6,4	-7,3	-9,3	-4,1	-1,8	-0,8	0,1	1,6	2,9	0,7	-0,1	-0,4	0,5	1,4
AVUSTRALYA	-0,9	-1,1	-2,3	-9,0	-3,7	-3,9	-2,1	-1,2	-0,8	0,7	2,0	0,9	-0,8	0,8	1,6	1,6	1,6
AVUSTURYA	-1,5	-2,2	-2,4	-2,0	-4,1	-4,8	-5,0	-3,7	-2,9	-2,5	-2,3	-1,6	-0,1	-0,7	-1,8	-1,3	-1,6
BELÇİKA	-7,6	-5,7	-6,5	-6,8	-7,1	-4,9	-3,9	-3,2	2,5	-0,7	-0,4	0,2	0,5	-0,04	0,3	-0,1	-0,02
DANİMARKA	-1,8	-1,9	-2,2	-2,5	-2,8	-2,7	-1,8	-1,1	-0,9	1,1	3,2	2,3	1,2	0,2	-0,1	1,9	4,6
FİNLANDIYA	0,6	1,1	-9,7	-8,9	-7,9	-6,2	-9,2	-3,6	-1,3	1,6	2,2	6,9	5,0	4,1	2,3	2,1	2,5
NORVEÇ	-5,0	-2,6	-0,2	-2,8	-1,4	0,4	3,5	5,5	7,5	3,6	6,2	15,6	13,6	9,3	7,5	11,4	16,2
İSPANYA	-4,4	-3,9	-5,0	-4,8	-6,8	-6,3	-6,5	-4,5	-2,9	-3,0	-1,2	-0,9	-0,5	-0,3	-0,04	-0,2	1,1
İSVEÇ	-3,6	-4,2	-1,2	-7,1	-12,3	-10,3	-7,0	-3,3	-1,5	1,9	2,3	5,0	2,6	-0,5	-0,2	1,6	2,8
OECD TOPLAM	-2,3	-1,8	-2,6	-3,7	-4,4	-3,6	-3,3	-2,7	-1,4	-1,2	-0,8	0,3	-1,3	-3,2	-4,0	-3,4	-2,7

Kaynak: www.oecd.org

Yukarıdaki tabloda gelişmiş ülkelerde bütçe açıklarının 1985-2005 yılları arasındaki gelişimi yer almaktadır. 1985-1989 yılları arasında büyümeye paralel olarak bütçe açıkları bir çok ülkede azalma eğilimine girmiştir. Konjonktürel dalgalanmalar sonucu ABD, Fransa, Japonya ve Avusturya'da açıklar nispi olarak azalmıştır. 1985-1989 dönemi bir bütün olarak ele alındığında OECD ülkelerinin yaklaşık yarısında açıkların azaldığı görülmektedir. Nitekim Avusturya, İspanya, Kanada, Hollanda, Fransa ve İtalya dışındaki ülkelerde bütçe açığının GSYİH' ya oranlarında pozitif gelişmeler kaydedilmiştir. Bütçe açıklarının GSYİH' ya oranının düşmesinde, vergi gelirlerindeki artışların yanı sıra kamu harcamalarındaki azalışların da önemli etkisi olmuştur. Bununla birlikte ülkelerarası uygulama farklılıkları açıkların gösterdiği gelişimde önemli bir role sahiptir. Bütçe açıklarının artış gösterdiği ülkelerde ise kamu harcamalarının kamu gelirlerine göre daha yüksek oranlarda arttığı görülmektedir. Özellikle Fransa, İspanya ve Kanada' da vergi baskısı artırılmış olmasına rağmen açıklar kapatılamamıştır (Egeli, 2000,7).

1990'lı yılların başlarından itibaren bütçe açıkları yeniden artmaya başlamış ve bu doğrultuda net finansman ihtiyacı artmıştır. 1990-1993 yılları arasında bütçe açıklarının GSYİH' ya oranının yeniden arttığı görülmektedir. Bu olumsuz gelişme yaşanan iktisadi konjonktüre bağlanmaktadır. Transfer harcamalarının GSYİH'ya oranı, durgunluğun şiddetli olduğu ülkelerde yüksek olmasına rağmen, kamu yatırımlarındaki azalma sadece İtalya, İsveç ve Finlandiya ile sınırlı kalmıştır. Yine aynı dönemde iç borçlanmadaki artışlar da devam etmiştir (Sönmez, 1994, 50).

1993-1996 dönemi itibariyle, enflasyonist baskıların başlangıçta azalmasına karşılık, özellikle iç borçlanmadaki artışların etkisiyle bütçe açıkları yeniden yükselme eğilimine girmiştir. Çünkü, enflasyonun bütçe açıklarına paralel olarak artmaması için petrol fiyatlarında belirli bir azalmanın olması ve işsizlik oranlarındaki artışların da reel ve nominal ücret artışları üzerinde kısıtlayıcı etkilere yol açmaması gerekmektedir. Ancak, 1995 yılı sonlarından başlayıp daha sonraki yıllarda da devam eden petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ve borç stoklarının büyümesi dolayısıyla enflasyon oranları da tekrar yükselme trendine girmiştir.

1997-2000 yılları arasında bütçe açıkları yeniden düşüş eğilimine girmiştir. Her ne kadar bu dönemde Maastrich Anlaşması uyarınca AB üyesi gelişmiş ülkelerde daraltıcı politikalar uygulanması, kamu harcamalarının kısılması ve özellikle iç

borçlanmanın yüksek maliyetli yapıdan arındırılarak kamu yatırımlarında artış sağlanmasına yönelik uygulamalara ağırlık verilmeye çalışılsa da, bu konuda tam bir istikrar sağlanabilmiş değildir. Ülkelerarasında mevcut olan siyasi ve ekonomik yapı farklılıkları Maastrich Anlaşması çerçevesinde bütçe denkliliğine ulaşma çabalarının güç olduğunu ve bunun uzun dönemli bir hedef olduğunu ortaya koymaktadır.

2000-2005 dönemi itibariyle ABD, İtalya, Almanya ve Fransa dışındaki ülkelerde açıkların nispi olarak azaldığı görülmektedir. Bu durum yaşanan iktisadi konjonktüre ve AB üyesi ülkelerde Maastrich Anlaşması kriterlerine ulaşma çabalarına bağlanabilir.

1.8.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Açıklarının Önemi

Kamu açıkları, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre nispi olarak daha önemli, niteliği daha farklı ve sonuçları çok daha ağır bir sorun olarak kendini göstermektedir. Gelişme sürecinde devlete büyük görevler düşmekle birlikte devletin yapısal sorunlarını çözecek sağlıklı kaynaklarını düşük düzeyde olan milli gelirden karşılayamaması, gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının ortaya çıkmasında önemli bir role sahiptir (Özkan, 1987,9).

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun yüksek olması, dış ödemeler dengesinin açık vermesi, fert başına milli gelir seviyesinin düşüklüğü, kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık kamu gelirlerinin yeterli düzeyde olmaması gibi yapısal faktörler nedeniyle kamu açıkları giderek artmakta ve makro ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu koşullar altında gelişmekte olan ülkeler, büyük boyutlarda ortaya çıkan ve süreklilik arzeden kamu açıklarını iç ve dış kaynaklardan borçlanmanın yanı sıra emisyon mekanizmasını da kullanarak finanse etmektedirler .

Gelişmekte olan ülkelerde kamu açıkları sorununu inceleyen Hinrichs, yaptığı araştırmada, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu açığının gelişmiş ülkelere oranla daha büyük olduğunu ve bu farkın gelişme sırasında arttığını ifade etmektedir (Özkan, 1987,21). Bu konuda bir diğer araştırma Morrison tarafından yapılmıştır. Morrison çalışmasında, ekonomideki bazı yapısal faktörler nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin kamu açıklarına daha eğilimli olduklarını ortaya koymuş ve bu yapısal faktörleri; iktisadi gelişme düzeyi, devlet gelirlerindeki istikrarsızlık, devlet gelirlerinin artış hızı,

harcamalarda devlet denetimi ve devletin ekonomiye katılım derecesi şeklinde ifade etmiştir. Araştırmada 31 gelişmekte olan ülkenin verileri incelenmiş ve kamu açıklarının her ülkenin yapısal özellikleriyle ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. Morrison' a göre, kamu açıkları yapısal faktörlerden etkilenmekte ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Bazı yapısal faktörler harcama yönüyle, bazıları ise gelir yönüyle etkili olmaktadır (Egeli, 1999,3).

Gelişmekte olan ülkelerin kamu açıklarını kontrol etmede daha başarısız olmasının nedenlerini ortaya koyan yapısal faktörlerden en önemlilerinden biri, iktisadi gelişme düzeyidir. İktisadi gelişme düzeyi düşük olan ülkelerde kamu açıkları, yüksek harcama baskısı, vergi gelirlerindeki yetersizlik ve özel tasarrufların düşük olması biçiminde üç nedene bağlanmaktadır. Personel giderleri gibi her yıl tekrarlanan cari harcamalarda kısıntıya gitmek sözkonusu değildir ayrıca bu harcamalar enflasyon, ücret baskısı ve kalkınma planı gerekleri gibi bir takım faktörlere bağlı olarak sürekli artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde daha fazla harcamada bulunma konusundaki politik baskıların, açık finansmanın enflasyonist maliyeti karşısında daha ağır bastığı görülmektedir. Aynı şekilde devlet gelirlerindeki yetersizlik de kamu açıklarında önemli bir role sahiptir. Gelirleri hızla artan ülkeler, geliri yavaş artan ülkelere oranla, açıkların finansmanına daha az ihtiyaç duyacaklardır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde özel tasarrufların düşüklüğü, kamu açıklarının borçlanmayla finansman maliyetini yükselterek borç-faiz sarmalına ve ikincil açıkların büyümesine neden olmaktadır. Gelir düzeyi düşük ülkelerde devletler, harcamalarda kısıntıya gitmenin güçlükleri nedeniyle, özel tasarrufları arttırmaya ve vergi gelirlerindeki yetersizliği ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (Egeli, 1999,4).

Gelişmekte olan ülkelere kamu harcamaları yeterince disiplin altına alınamamaktadır. Bu durumun nedenleri arasında, bütçe sisteminin etkinsizliği, hazine, maliye bakanlığı ve planlama örgütü gibi kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluklar ve başta cari harcamalar olmak üzere her yıl tekrarlanan harcamaların kontrolündeki güçlükler sayılabilir. Kamu harcamalarının disipline edilememesi, kamu açıklarının gelişmekte olan ülkelere nispi olarak daha da büyümesine neden olmaktadır. Ancak, kamu harcamalarının denetiminin sadece yapısal bazı faktörlere bağlı olmadığı, aynı zamanda bilinçli bir politik tercih konusu olduğu belirtilebilir. Nitekim, bazı ülkelerin bilinçli olarak açık finansmana başvurarak ekonomik büyümeyi fiyat istikrarına tercih ettikleri görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde devlet gelirlerindeki yetersizliğin yanısıra, bu gelirlerin gösterdiği istikrarsızlıklar da, bütçe açısından büyük önem taşımakta ve gelirlerdeki yavaş artış hızına oranla daha kötü sonuçlara yol açabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kamu gelirlerindeki istikrarsızlığın önemli bir nedeni, ihracat gelirlerinin yetersiz olmasıdır. Gelişmekte olan birçok ülkede kamu gelirlerinin büyük bir kısmını dış ticarete dayalı vergiler oluşturmaktadır. İhracat gelirlerinde meydana gelen düşüşler, hem ihracat hem de ithalat vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olmakta ve dolayısıyla kamu açıklarında ortaya çıkan artışlar, açık finansmanın da etkisiyle enflasyonist baskılara yol açmaktadır (Egeli, 1998,5).

Buraya kadar açıklanan nedenler, iktisadi gelişme düzeyinin düşük olması ile ilgilidir. Bunların yanısıra gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının büyüklüğünü etkileyen bir diğer faktör de, devletin ekonomide ne ölçüde aktif bir role sahip olduğudur. Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomi içindeki yerini belirleyen bir etken olan kamu harcamalarının GSMH' ya oranlarının %5 ile %40 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Devletin ekonomik faaliyetlere katılımının nispi olarak daha fazla olduğu ülkelerde harcama yönündeki baskılar daha şiddetli olmaktadır. Kamu kesiminin bu nispi büyüklüğü, üretim, fiyatlar ve faiz oranları gibi ekonomik değişkenler üzerinde devlet müdahalesinin ve denetiminin ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bazı kamu iktisadi teşebbüslerinin verimlilik ve karlılık esaslarına uygun olarak faaliyet göstermemesi ve açık vermesi sebebiyle, devlet bütçesi üzerinde sübvansiyon şeklinde yük oluşturmaktadır. Benzer şekilde, faiz oranları ve fiyatlar üzerindeki devlet denetimi de bütçe üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilir. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik konjonktüre bağlı olarak devletin ekonomiye müdahalesi daha da artmakta ve bu süreci tersine çevirmek oldukça güçleşmektedir (Egeli, 1998,5).

Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları, yüksek büyümenin bir aracı olarak kullanılmakta ayrıca gerek kamu istihdamının gerekse kamu finansman açıklarının büyümesinden kaynaklanan hızlı artışları kamu borçlanmasının da bu ülkelerde yüksek oranlarda gerçekleşmesine neden olmaktadır. Kamu harcamalarındaki yüksek oranda artış kamu gelirlerindeki aynı oranda artışla desteklenememiştir. Vergilerin arttırılamamasının temel nedeni olarak bu ülkelerde ekonomik ve politik düzeyin gelişmiş ülkelerdeki seviyelere ulaşamamış olması gösterilmektedir. Ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkelerdeki verginin alınabileceği kaynaklar sınırlı ve vergi tabanı da

dar bir alandadır. Bu yüzden ekonomik açıdan vergilerin yükseltilmesi, gelişmekte olan ülkelerde gerek üretimi, gerek tüketimi ve gerekse gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyici özellikler taşımaktadır. Politik açıdan ise siyasi partilerin yeniden seçilebilmek amacıyla vergisel artırımları çekici bulmamaları da önemli bir unsurdur.

Gelişmekte olan ülkeler başka bir çıkar yol bulunmadığı sürece vergi artırımına başvurmaksızın borçlanmayı ya da para basımını tercih etmektedirler. Ülkeler dış borçlanmaya kamu açıklarını kapatmak için değil aslında ödemeler bilançosu açıklarını karşılamak için başvurumaktadırlar. Dış borçlanma faizi de muhtemelen iç borçlanma faizinden düşüktür. Ülke borçlanma ile dış kaynakları marjinal getirisi yüksek alanlara kaydırırsa en az borçlanma faiz haddinin üstünde nemalandırabilirse dış borçlanma ülkenin büyümesine katkıda bulunacaktır. Bunun yanı sıra dış borçlar, geri ödemesi yapıldığı dönemlerde basit bir transfer işlemi değil, ülke ile dış alem arasında gerçek kaynak aktarımı oluşturan bir işlemdir (Şahin, 1998,388).

Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret dengesi de ihracat ve diğer girdilerinin düşük düzeylerde seyretmesi, buna karşılık ithalat hacimlerinin yüksek seviyelerde olmasından dolayı, genellikle açıkla sonuçlanmaktadır. Bu ülkelere yabancı sermaye akışının da istenilen seviyelerde olmamasından dolayı dış finansman ihtiyaçlarının karşılanmasının tek yolu dış borçlanma olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler ve özellikle de Latin Amerika ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesi 1973 yılındaki petrol krizinden bu yana kamu açıklarıyla karşılaşmaktadır ve bu durum sık sık sürdürülemez bir borçlanma ve borç yapısına neden olmaktadır. 1979 yılında ikinci petrol krizi ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler bu krizi, özellikle ilk kriz döneminde petrol ihracatçısı olan OPEC üyelerinde oluşan aşırı dolar birikimini, kendi mali piyasalarına çekmek suretiyle fazla etkilenmeden atlatabilmişlerdir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler 1973 yılında yaşanan petrol krizinin etkilerini hafifletmek için çok yüksek oranda borçlanma yoluna gittiklerinden ikinci krizde de aynı etkilere maruz kalmışlardır. Bu durum, bu ülkelerde borç servis oranlarının daha da yükselmesine ve borç krizine girmelerine neden olmuştur.

Kamu açıkları karşısında 1980'li yıllarda Meksika, Arjantin ve Bolivya gibi bazı ülkelerde harcamalar ve vergiler konusunda önemli değişikliklere gidilirken, kamu borçlarının GSMH'nın %100'ünü aştığı İtalya ve Belçika gibi ülkelerde ise finansal

istikrar programları uygulamaya konulmuştur. Borç servisinin ve cari açıkların varlığı, birçok yüksek borçlu ülkeyi iç tüketimi azaltmak ve ihracata yönelik üretimi arttırmak amacıyla istikrar programları uygulamaya zorlamıştır. Borç problemi, borç servisi ödemelerinden dolayı devlet bütçeleri üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Teoride faiz ödemesi nedeniyle bütçe üzerindeki yükün artması ya vergileri arttırmakla yada diğer harcamaları azaltmakla mümkün olabilmektedir (Hicks, 1989,36).

Aşağıdaki tabloda bazı gelişmekte olan ülkelere ilişkin mali göstergeler yer almaktadır.

Tablo 1.2. Seçilmiş Az Gelişmiş Ülkelere İlişkin Mali Göstergeler

Ülkeler	Mali Göstergeler	1995	2000	2005	2006	2007	2008*
Bolivya	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-1.8	-3.7	-2.2	4.5	1.7	5.8
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	34.3	37.4	34	34.6	41.9	41.1
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	32.5	33.7	31.7	39.1	43.6	46.9
	Birincil Denge(%GSYİH)	0.8	-1.8	0.4	6.3	3.0	7.4
	Kamu Borçları(%GSYİH)	70.4	65.3	79.9	79.1	81.5	93.6
Cezayir	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-1.4	9.7	13.6	13.9	11.7	14.1
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	31.4	28.6	27.1	28.8	30.7	34.1
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	30.0	38.3	40.8	42.7	42.4	48.1
	Birincil Denge(%GSYİH)	1.7	13.6	14.6	14.7	12.1	14.1
	Kamu Borçları(%GSYİH)	81.5	54.7	13.7	21.7	17.8	12.5
Çin	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-0.9	-2.5	-1.2	-0.8	0.6	0.1
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	10.8	16.1	18.0	18.2	18.9	20.4
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	9.9	13.6	16.8	17.5	19.5	20.3
	Birincil Denge(%GSYİH)						
	Kamu Borçları(%GSYİH)	6.1	27.6	23.0	20.8	17.3	15.9

Tablo 1.2. (Devam)

El Salvador	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-2.2	-3.0	-1.1	-1.1	-0.2	-1.3
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	18.1	18.8	17.4	18.4	18.2	18.7
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	15.9	15.8	16.3	17.4	18.0	17.4
	Birincil Denge(%GSYİH)	-0.5	-1.5	1.1	1.4	2.2	1.2
	Kamu Borçları(%GSYİH)	26.2	28.1	40.7	40.3	37.3	37.1
Endonezya	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	2.0	-2.6	-0.2	-1.0	-1.1	-1.2
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	14.0	17.2	18.7	20.2	19.6	19.5
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	16.0	14.7	18.4	19.3	18.5	18.3
	Birincil Denge(%GSYİH)	3.4	0.6	1.3	0.7	0.4	0.3
	Kamu Borçları(%GSYİH)	27.9	39.1	45.7	38.6	33.9	29.5
Filipinler	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	1.0	-4.1	-2.7	-1.0	-0.2	-0.8
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	17.9	19.1	17.3	17.3	17.3	17.3
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	18.9	15.1	14.6	16.2	17.1	16.5
	Birincil Denge(%GSYİH)	4.8	0.1	2.8	4.1	3.8	3.0
	Kamu Borçları(%GSYİH)	61.1	64.6	71.4	63.8	55.8	53.7
Hindistan	Bütçe Dengesi(%GSYİH)		-5.7	-4.1	-3.4	-2.8	-6.0
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)		15.5	14.1	14.1	15.1	17.3
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)		9.8	10.0	10.6	12.4	11.3
	Birincil Denge(%GSYİH)		-0.9	-0.4	0.2	0.9	-2.6
	Kamu Borçları(%GSYİH)	51.0	55.6	63.1	61.2	61.5	63.8
Kolombiya	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-0.3	-3.7	-0.4	-0.4	-0.7	-0.8
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	24.9	33.6	29.9	30.6	34.5	35.2
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	24.6	29.8	29.5	30.2	33.8	34.4
	Birincil Denge(%GSYİH)	0.8	-0.1	2.6	3.2	2.9	3.1
	Kamu Borçları(%GSYİH)		51.3	50.9	47.6	43.7	42.6

Tablo 1.2. (Devam)

Malezya	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	0.8	-5.5	-3.6	-3.3	-3.2	-5.1
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	22.1	22.9	23.9	24.9	25.0	26.9
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	22.9	17.4	20.3	21.5	21.8	21.8
	Birincil Denge(%GSYİH)	3.8	-3.0	-1.4	-1.2	-1.2	-3.1
	Kamu Borçları(%GSYİH)	41.1	35.2	43.8	42.2	41.6	43.3
Nikaragua	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-4.6	-10.6	-7.1	-3.9	-3.1	-4.8
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	17.7	25.8	25.2	22.7	22.6	23.7
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	13.1	15.2	18.0	18.8	19.5	18.9
	Birincil Denge(%GSYİH)						
	Kamu Borçları(%GSYİH)	285.5	159.9	118.2	90.8	62.9	54.7
Peru	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-3.2	-3.3	-0.3	2.1	3.3	2.2
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	33.7	31.1	28.2	27.2	27.0	27.5
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	30.5	27.8	27.9	29.3	30.3	29.7
	Birincil Denge(%GSYİH)	0.3	-0.8	1.6	4.0	5.1	4.0
	Kamu Borçları(%GSYİH)	47.8	45.5	37.7	33.0	29.7	24.4
Sri Lanka	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-8.3	-9.5	-7.0	-7.0	-6.9	-6.4
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	30.0	26.7	23.8	24.3	23.5	22.2
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	21.8	17.2	16.8	17.3	16.6	15.8
	Birincil Denge(%GSYİH)						
	Kamu Borçları(%GSYİH)	95.2	96.9	90.6	88.7	85.8	74.9
Tayland	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	3.3	-2.2	0.3	1.2	-2.4	-0.6
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	15.8	17.6	19.7	17.9	20.7	18.3
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	19.1	15.4	20.0	19.1	18.3	17.7
	Birincil Denge(%GSYİH)	3.5	-1.0	1.1	2.0	-1.5	0.3
	Kamu Borçları(%GSYİH)	18.1	57.8	47.6	41.1	37.7	37.1

Tablo 1.2. (Devam)

Türkiye	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-2.8	-10.9	-1.7	-0.7	-1.6	-1.8
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	15.4	29.1	22.9	23.5	23.9	23.5
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	12.6	18.8	21.3	22.9	22.3	21.8
	Birincil Denge(%GSYİH)	2.3	6.7	5.8	5.5	4.1	3.5
	Kamu Borçları(%GSYİH)	30.6	38.2	51.1	45.5	39.1	39.6
Uruguay	Bütçe Dengesi(%GSYİH)	-1.2	-3.2	-0.2	-0.3	0	-1.2
	Bütçe Harcamaları (%GSYİH)	28.9	32.8	29.4	29.1	29.0	27.8
	Bütçe Gelirleri(%GSYİH)	27.7	29.6	29.2	28.8	29.0	26.6
	Birincil Denge(%GSYİH)		-1.0	4.3	4.0	3.8	1.7
	Kamu Borçları(%GSYİH)		47.0	82.8	72.1	64.8	70.3

* Tahmini değerleri ifade etmektedir.

Kaynak:EIU Country Data (<http://data.eiu.com/EIUTableView.aspx>)

Tablo 1.2’de, seçilmiş az gelişmiş ülkelerin yıllar itibariyle mali göstergeleri yer almaktadır. Tabloda yer alan veriler Economist Intelligent Unit (EIU) tarafından üretilen veri tabanından alınmıştır. Tabloda yer alan ülkeler, düşük orta gelir düzeyine sahip gelişmekte olan ülkelere seçilmişlerdir. Kişi başına düşen milli gelirleri 936-3705 dolar arasında değişmektedir. Bütçe açığının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte ortalama olarak % -1,2 ile %-3,4 arasında değişmektedir. Kamu borçlarının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı ise % 46 ile % 64 arasında değişmektedir. Mali göstergeler incelendiğinde, ülkelerin ekonomik koşullarının yanı sıra dünya ekonomisindeki gelişme ve değişikliklerden de etkilendiği görülmektedir.

Tablo 1.2’de yer alan ülkeler dışında gelişmekte olan ülkelere Meksika’da 1980’li yıllarda dünya petrol fiyatlarında görülen artış, borçlanmayı arttırarak bütçe dengesini bozmuştur. Brezilya’da ise ithal ikamesine dayalı bir kalkınma stratejisi

uygulandığı için bunun dış borçlarla finanse edilmesi borç yükünü arttırmıştır. Arjantin’de 1970’lerin ortalarında yaşanan sosyal ve ekonomik gerilim enflasyonist patlamaya yol açmış, politik alanda ise demokratik yönetim yerini diktatörlüğe bırakmıştır. İsrail’de ücret ve döviz kuru gibi ekonomik değişkenlerin fiyat artış oranlarına endekslenmesi hiperenflasyona neden olmuştur.

Bunun yanı sıra, aynı dönemde Arjantin ve İngiltere arasında meydana gelen Fakland Savaşı nedeniyle Arjantin’in Londra bankalarındaki hesaplarının bloke edilmesi sonucu Latin Amerika Borçlanma Krizi meydana gelmiştir. 1982 yılında Meksika, Arjantin ve Polonya borçlanma rasyolarının aşırı yükselmesi nedeniyle borçlarının anapara ve faizlerini ödeyemeyeceklerini ilan etmeleri, dünya mali piyasasını derinden etkilemiştir.

Arjantin’ de, borç rasyosunun aşırı yükselmesi ve yüksek kamu açıkları ile karşı karşıya kalınması sonucu çeşitli istikrar programları yürürlüğe konulmuştur. Örneğin 1985 yılında IMF ile yapılan bir anlaşma sonucu Austral Planı yürürlüğe konulmuştur. 1986 yılında işçi ücretleri sendikaların baskısıyla önemli ölçüde arttırılmış ve bu nedenle enflasyon giderek artmaya başlamıştır. 1989 yılında %3000’lere kadar çıkan enflasyonu azaltmak için birtakım istikrar önlemleri alınmıştır. Bu doğrultuda, önce yüksek oranlı bir devalüasyon yapılmış ve serbest kur sistemine geçilmiştir. KİT ürünlerinin fiyatları arttırılmakla birlikte sübvansiyonlar kaldırılmış; vergi sisteminde vergi gelirlerini arttırmaya yönelik değişiklikler yapılmış ve kamu harcamaları azaltılmıştır. Ayrıca önemli ölçüde özelleştirme geliri sağlanarak 1992 yılı itibariyle 11 milyar ABD doları borç azalması gerçekleştirilmiştir. 1991 yılında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri doğrultusunda kamu harcamaları kısılarak kamu gelirlerinde radikal bir vergi reformu yürürlüğe konulmuş ve kamu kesimi dengesi sağlamlaştırılmıştır. Uygulanan bu sıkı istikrar programı neticesinde 1992-1995 yılları arasında bütçe dengesinin GSYİH’ya oranı %0.01 olarak gerçekleşmiştir (Çelebi, 1998,62). Diğer taraftan kamu harcamalarının azaltılması amacıyla, yüksek dış borç ödemelerinin net dış transfere yol açması sonucu ekonomi genel bir durgunluk sürecine girmiş ve işsizlik artmıştır. Ayrıca, IMF ile yapılan anlaşma dolayısıyla gerekli kararları alamayan ve programa gerekli ölçüde uymayan Arjantin Hükümeti’ne ve politikalarına karşı toplumsal tepkiler doğmuş ve bunun yanı sıra IMF’in de 1.5 milyar dolarlık krediyi vermeyi ertelemesi üzerine Arjantin ekonomisi 2001 yılının sonlarında tekrar krize girmiş ve toplumda sosyal patlamalar gerçekleşmiştir.

Bir diğerk Latin Amerika ÷lkesi olan Şili, istikrarsızlıktan kurtulmak amacıyla Latin Amerika ÷lkeleri arasında müdahaleci, korumacı ve düzenleyici kamu politikalarını 1970’li yıllarda ilk terk eden ÷lke olmuştur. 1973 yılında uygulanmaya başlanan ortodoks politikalar çerçevesinde kamu harcamaları azaltılmış, vergi reformları yapılmış ve para arzı kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte, 1977 sonrası dönemde kambiyo kontrollerinin liberalizasyonu döviz kurlarının değerklenmesine neden olmuş ve yüksek faiz oranları, dış borçları artırmıştır. Enflasyon kontrol altına alınmakla birlikte, 1982 yılında yüksek büyüme hızı ile birlikte artan dış ticaret açıkları ve dış borçlardan kaynaklanan yeni bir kriz ile karşı karşıya kalınmıştır (Çelebi, 1998,59).

Aralarında Arjantin, Bolivya, Brezilya, ve Polonya’nın yer aldığı çeşitli ÷lkeler, hiperenflasyon başlayıncaya kadar büyük ölçüde borçlarının anapara ve faizini ödemeye devam etmişlerdir (Parasız, 2001,13).

1980’lerdeki dünya krizi borçlanan gelişmekte olan ÷lkelere verilen borçları azaltmıştır. Bu durum bütçede, borç idaresinin dış kaynaklı sağlanması yerine iç piyasadan sağlanması gerekliliğini ve kamu açıklarının para basımı ile finanse edildiğı derecede yüksek enflasyona neden olacağını ortaya çıkarmıştır (Dornbusch ve Reynoso, 1989,207). Tasarruf oranının yüksek olmadığı ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmediğı ÷lkelerde kamu açıklarının vergi artışı ve iç borçlanma ile kapatılması çok daha zor olmaktadır. Bu durum özellikle borç krizi içine giren gelişmekte olan ÷lkeleri bir çıkmaza sokmuş ve bu ÷lkeler IMF ile yapısal destek anlaşmaları yapmak durumunda kalmışlardır. IMF bu ÷lkelere belirli koşullar çerçevesinde dış kaynak vermeyi taahhüt etmektedir. IMF’in yapılmasını şart koştuğı temel politikalar ise borçlanma rasyolarının artmasına neden olan kamu açıklarının azaltılmasıdır. Bu politikalar doğrutusunda kamu istihdamının azaltılmasından, sübvansiyonların azaltılmasına ve özelleştirmeye kadar kamunun ekonomideki payının azaltılması için gerekli tüm uygulamalara gidilmiştir.

Diğerk taraftan, kısa süreli sermaye hareketleri de finansal yapısı yetersiz olan gelişmekte olan ÷lkeler için önemli riskler taşımaktadır. Örneğın, 1996 yılında gelişmekte olan ÷lkelerdeki özel sermaye akışları 235 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Küresel mali piyasalara artan bir oranda katılım ÷lkelere önemli faydalar sağlamıştır.

Bununla birlikte yatırım ve ulusal paralara yönelik ani artışlara sebebiyet vermek suretiyle kırılganlık problemini ortaya çıkarmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin yabancı bankalara olan kısa vadeli borçlarının 1990' larda aşırı yükselmesinden dolayı Meksika 1994-1995, Doğu Asya 1997-98 ve Rusya ve Brezilya 1998-99 yıllarında finansal krize girmişlerdir (Uyanık, 2001,84).

2. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ

2.1. Kamu Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri

Kamu açıkları farklı ekonomik ve politik kararların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir hükümetin bütçeyi başarılı bir şekilde konsolide etmesi için, yapısal açıkların önceki düzeyini ve konjonktürel ekonomik koşulları da dikkate alması gerekir.

Mali uyum (adjustment) stratejileri ve bütçenin bileşimi ile ilgili konularda karar verirken hükümetin karşılaştığı en önemli kısıt birikmiş borçların düzeyidir. Borç stoku büyüdükçe faiz ödemelerinin artması daha yüksek kamu harcamalarına neden olmakta bu da daha yüksek borç stoku anlamına gelmektedir. Buna kar topu etkisi denir ve bu etki güçlendikçe yetkililerin talep üzerinde etkili olabilecek bütçesel ayarlamalar yapma alternatifleri azalır.

Bu açıdan, daha yüksek ve daha inatçı açıkların var olduğu bir ülkede, bu eğilimi değiştirmek ve yapısal fazlalar oluşturmak daha zor olacaktır.

Ekonomik çevrimler (cycle) kamu bütçesini otomatik stabilizatörler aracılığıyla oldukça güçlü bir şekilde etkilemektedir. Resesyon zamanında vergi gelirleri azalır ve işsizlik ödeneği kamu harcamalarını artırır. Oldukça cömert bir refah sistemine sahip olan ülkelere, işsizlik oranının bütçe üzerindeki etkisi çok güçlü olacaktır, işsizlik oranı arttığı zaman kamu kaynaklarının bir kısmı işsizlik ödeneğine ayrılacak bu da harcama kesintilerine dayanan bir mali uyarlama yapma imkanını zorlaştıracaktır.

Artan fiyatlar, işgücü piyasasında ücret katılığı ve talep fazlasından kamu açıklarının para basılarak finanse edilmesine kadar farklı dengesizliklerle sonuçlanabilir. Bütün bu durumlarda genellikle de enflasyonun kontrolünde sıkı para politikası acil araç olarak kullanılmaktadır. Fakat maliye politikası da aynı amaçla kullanılabilir çünkü vergiler, fiyatlar ve kamu giderlerini artırarak geçici talep fazlası yaratmak suretiyle ekonomik aktiviteyi canlandırabilmektedir. Bu nedenle fiyatlar yükseldiği zaman mali konsolidasyon başlatma olasılığı da artmaktadır (Granados, 2003,24).

Yüksek kamu açıklarının özel sektörün tüketim ve yatırım kararlarını ve aynı zamanda ülkedeki faiz oranı, istihdam düzeyi ve üretim seviyesini nasıl etkileyeceği sorusu birçok ekonomist ve politikacı tarafından büyük bir ilgi çekmiştir. Bu konuda birçok yıldan beri devam eden tartışmada öne sürülen düşünceler de birbirinden oldukça farklıdır. Genellikle kamu açıklarının faiz oranlarını artırdığı iddia edilir. Kamu açıkları aynı zamanda enflasyon gibi parasal bir olguyla da bağlantılıdır. Bu konudaki genel kanı kamu açıklarının enflasyona yol açtığı şeklindedir (Becker ve Paalzow, 1996,345).

Enflasyon faiz oranı gibi değişkenler kamu açıklarından etkilenmekle birlikte, bu değişkenler de kamu açıkları üzerinde etkili olabilmektedir. Kamu açıklarının makroekonomik etkileri incelenirken göz önünde bulundurulması gereken noktalar sözkonusudur. Bunlardan birisi, kamu açıkları enflasyonun artmasına neden olurken, enflasyon da faiz oranı ve döviz kuru gibi değişkenler üzerinde etkili olabilmektedir. Bunun sonucu olarak da kamu açıkları nedeniyle iktisat literatüründe birleşik etki olarak bilinen etki ortaya çıkabilir. Birleşik etki iki ayrı değişkenin birleşerek meydana getirdikleri birleşik etkilerinin, bu değişkenlerin ayrı ayrı meydana getirecekleri etkilerden daha fazla veya farklı olmasıdır. Örneğin kamu açıklarının yol açtığı enflasyon faiz oranlarını yükseltiyorsa bu ikisi döviz kuru üzerinde ortak bir etkiye sahip olabilecektir (Şen ve Sağbaş, 2004,88).

İkinci olarak, kamu açıklarının monetizasyonla finanse edilmesi durumunda enflasyonist bir etki ortaya çıkabilir. Ancak bu kesin bir bağlantı değildir. Monetizasyonla finanse edilmese de kamu açıklarının enflasyona yol açma ihtimali vardır. Bu üç şekilde gerçekleşebilir (Akçay vd., 2001). Birincisi yüksek kamu açıkları kamu borçlanma kağıdı ile finanse edilirse özel yatırımlar dışlanır. Yatırımların azalması ise üretim miktarının azalmasına fiyatların yükselmesine neden olabilir. İkinci olarak, yüksek enflasyon ortamında finansal sektörde para kadar likiditesi yüksek ve aynı zamanda faiz getirisi olan yeni araçlar geliştirilmektedir. Bu tür araçlar bankacılık sektörü tarafından kullanıldığı için kamu sektörünün meydana getirdiği monetizasyona benzer bir etki ortaya çıkarırlar ve buna bağlı olarak da enflasyon artar. Üçüncü olarak, kamu kesiminin bütçe kısıtına dayanarak birincil bütçe açıklarının sürekli olarak borçlanma yoluyla finanse edilmesinin monetizasyona göre daha fazla enflasyonist etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Sargent ve Wallace 1981). Sargent, Wallace (1981)'e göre birincil açığın sürekli olarak borçlanmayla finanse edilmesi monetizasyonu kaçınılmaz kılacaktır. Monetizasyonla finansman sonucu enflasyon

artacaktır. Kamu açıklarının makroekonomik denge üzerinde olumsuz etkileri konusunda kısmi teorik açıklığa rağmen ampirik çalışmalarda beklenenin zıddı olarak bir kesinlik sözkonusu değildir.

2.1.1. Kamu Açıkları ve Enflasyon İlişkisi

Enflasyon, bir ekonomide genel fiyat düzeyindeki sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon yalnızca bir mal ya da malların belirli bir kısmının değil, satın alınan bütün malların ortalama fiyatındaki bir artışı ifade etmektedir. Genel fiyat düzeyi para bakımından mal ve hizmetlerin nispi fiyatıdır. Bu nedenle enflasyon reel ve parasal faktörlerin etkileşiminden ortaya çıkan bir olgudur (Kibritçioğlu, 2001,45).

Ekonomistlerin birçoğu, enflasyonun parasal bir olgu olduğunu ve enflasyonun, para arzı artış oranının ekonominin büyüme oranından büyük olduğu durumda meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu ekonomistlerin görüşü, merkez bankalarının kamu açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi, kamu açıklarını parasallaştırmayı kabul etmeyerek başka bir deyişle devletin çıkarmış olduğu tahvilleri satın almayarak elemine edebileceği şeklindedir (Akçay vd., 2001,1).

Enflasyonun nedenleri ekonomistler tarafından genellikle talep yada arz faktörlerine bağlanmaktadır. Talep yönlü şokların temel kaynağının genellikle sürekli kamu açıkları olduğu görülür. Arz yönlü şokların neden olduğu enflasyonist etkiler ise uzun dönem büyüme teorisi ve döviz kurunu belirleme teorisi ile yakından ilgilidir. Çünkü bunlar, negatif verimlik şokları, ithal edilen hammaddelerle ilgili nispi fiyat şokları ve milli paranın değerinin düşmesi şeklinde ortaya çıkarlar. Bunların yanı sıra fiyatlar, ekonomideki beklentiler ve ücret ve fiyatların rijitliği gibi faktörlerden de etkilenir. Enflasyonun açıklayıcı faktörlerinin sonuncusu ise politik süreç ve kurumların rolü olarak ifade edilebilir (Kibritçioğlu, 2001,46).

Friedman (1968), para otoritelerinin özellikle uzun dönemde para arzının kontrolü yoluyla enflasyonun kontrol edilebileceğini ifade etmektedir. Kamu açıklarının yalnızca monetizasyonla finanse edilmesi durumunda enflasyona neden olacağını bonoyla finanse edilen açıkların ise enflasyona yol açmayacağını belirtmektedir (Saleh, 2003,10).

Kamu açıklarının enflasyonist bir etki meydana getirip getirmeyeceği bu açıkların ne şekilde finanse edildiğine bağlıdır. Kamu açıkları iç borçlanma, dış borçlanma ve monetizasyon yoluyla finanse edilmektedir. Kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi sebebiyle reel faiz oranlarının yükselmesi enflasyonist etkilere yol açabilmektedir (Sönmez, 1998,362).

Teorik olarak kamu açıklarının gerek para basarak gerekse borçlanma yoluyla finanse edilmesinin enflasyona neden olduğu ileri sürülmektedir. Kamu açıklarının merkez bankası aracılığıyla para basılarak finanse edilmesi para arzının artmasına, artan para arzı ise enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır (Gürbüzer, 1997,7). Belirli bir para arzı ile daha yüksek faiz oranları özel yatırımların dışlanmasına neden olacaktır. Özel yatırımların dışlanması durumunda ise, ekonomideki reel büyüme oranı azalacak ve fiyatlar artacaktır (Hondroyannis ve Papapetrou, 1994,493).

Dış borçlanma ile finansman durumunda ise, artan ithalatla birlikte malların arzının artırılması ile enflasyonist baskı azaltılabilir (Rahman vd., 1996,365). Ancak borçlanmayla sağlanan kaynakların kullanımı ve borç ödemeleri sırasında ortaya çıkan etkilerin de dikkate alınması gerekmektedir. Dış borçların ödenmesi dövizle ilgili olduğu gibi iç kaynak tahsisini de gerektirdiği için genel fiyat düzeyi üzerinde etkileri olabilmektedir (Sönmez, 1998,362).

İç ve dış borç miktarı sınırlarına yaklaşıldığında, başka bir deyişle hükümet kamu açığını iç ve dış borçla finanse edemediğinde başvurulabilecek diğer bir finansman şekli, kamu açıklarının monetizasyonla finansmanıdır. Kamu açıklarının monetizasyon yoluyla finanse edilmesi enflasyonist baskıyı artıracaktır. Enflasyonist parasal genişleme yoluyla sağlanan gelirler hükümetlere ve özel çıkar gruplarına fayda sağlarken diğer taraftan enflasyonun neden sürekli ya da yinelenen bir süreç olduğunu açıklamaya yardım eder (Neyaptı, 2003,3).

Yapılan birçok teorik çalışmada enflasyondaki bir artışın kamu açıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Öncelikle enflasyonun nominal kamu harcamalarını artırıcı etkisi vergi gelirlerini artırıcı etkisinden daha önce ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, vergi gelirlerinin önemli bir kısmı dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Ancak, bu vergiler artan oranlı olmadığından enflasyonla birlikte artmamakta, hem vergi toplamada hem de

vergi oranlarını yeniden saptamada önemli gecikmeler nedeniyle harcamalar artarken vergilerde aynı oranda artış olmamaktadır (Batavia ve Lash, 1983, 182).

Monetarist görüşe göre kamu açıkları parasallaştığı ölçüde enflasyona neden olacaktır. Kamu açıkları parasallaşma yoluyla finanse edildiğinde parasal genişleme enflasyon üzerinde uyarıcı bir etki yaratacaktır. Monetarist ve yeni klasik makroekonomik modellerde para arzı artış hızına bağlı olarak enflasyon oranı da değişmektedir. Buna göre fiyat düzeyi ve enflasyon göreceli para arzı ile belirlenir ve enflasyon merkez bankasının para arzını artırması nedeniyle ortaya çıkar. Bu modellere göre enflasyonu düşürmek için para arzı artış hızının düşürülmesi gerekmektedir (Kibritçioğlu, 2001,1).

Monetarist görüş açısından, para ile fiyatlar arasında bir ilişki olsa bile uzun dönemde para politikasının enflasyon üzerinde etkisi olmayabilir. Bunun için mali baskının varlığı gerekmektedir. Kamu açıklarının sürekli olduğu bir ekonomide para politikası bu açıkların baskısı altındadır. Çünkü kamu açıkları borçlanma ya da para basımı yoluyla finanse edilecektir. Kamu açıkları borçlanma ile finanse edilirse para politikası enflasyon üzerinde etkili olabilir. Ancak borçlanma tıkanıldığında ya da tıkanma ihtimali olduğunda para politikası çöker ve hem parasal genişleme hem de enflasyon patlama noktasına gelir (Uygur, 2001a,10).

Sargent ve Wallace (1981), merkez bankasının cari dönemde ya da gelecek dönemlerde kamu açıklarını parasallaştırmaya zorlanacağını ifade etmektedir. Kamu açıkları devam eder, para artışı fazla olmaz ve borç stoku da büyürse merkez bankası hoş olmayan parasalcı aritmetik (unpleasant monetarist arithmetic) ile karşılaşır ve hem para arzı hem de enflasyon büyük boyutlara ulaşabilir. Bu duruma düşmemek için parasalcı yaklaşımın önerdiği politika merkez bankası bağımsızlığıdır. Bağımsız bir merkez bankası parasal genişlemeyi sıkı tutarsa, maliye yönetimi borç stokunu azaltmak için gelir fazlası oluşturmak durumunda kalacaktır. Sargent ve Wallace'e göre kamu açıklarının süreklilik göstermesi halinde uzun dönemde bir taraftan borçlanarak diğer taraftan da para politikası ile enflasyonu düşürmek mümkün değildir. Bu süreç sonunda çökecek ve enflasyon daha yüksek bir seviyeye çıkacaktır. Beklenen enflasyonun yükselmesi halinde ise süreç daha erken çöker. Çünkü beklenen enflasyonun yükselmesi ile faizler artar ve borçlanma sınırına daha erken ulaşılır (Uygur, 2001a,11).

Monetarist görüş, fiyat istikrarının sağlanması açısından merkez bankasının bağımsız olması gerektiğini savunur. Ancak son zamanlarda merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarını sağlamak için yeterli olmayacağı ile ilgili alternatif bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre fiyat istikrarı için sadece uygun bir para politikası yeterli değildir aynı zamanda uygun bir maliye politikası da gereklidir. Fiyat düzeyinin belirleyicileri konusundaki bu görüşte maliye politikasının çok önemli bir yeri olduğundan Micheal Woodford bu görüşü Fiyat Düzeyinin Maliye Teorisi (Fiscal Theory of The Price Level) olarak adlandırmıştır (Christiano ve Fitzgerald, 2000,3)

Bu teoriye göre, belirli varsayımlar altında uzun dönemde fiyat düzeyini ve enflasyonu belirleyen para miktarı değil kamu açıkları ve bu açıklardan kaynaklanan kamu borç stokudur. Dolayısıyla enflasyonu kontrol etmek için para politikası ve merkez bankası bağımsızlığının yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Bu teoride, enflasyonun kontrol edilmesinde faiz politikasının da önemli olduğu ancak mali dengenin gerekli bir önkoşul olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra para hedeflemesinin de kısa dönemde enflasyon üzerinde çok etkili olmadığı kabul edilmektedir (Uygur, 2001a,11).

Fiyat Düzeyinin Maliye Teorisi'ne göre, kamu açıkları para basılarak finanse edilmese ve böylelikle para arzında hiçbir değişiklik olmasa bile kamu açıkları enflasyonu artırabilmektedir. Dolayısıyla kamu açıklarının olduğu ve borç stokunun arttığı bir ekonomide merkez bankası tamamen bağımsız olsa bile fiyat istikrarı sağlanamayabilir ve enflasyon yükselebilir. Merkez bankası fiyat istikrarını tek başına gerçekleştiremeyeceğine göre mali otorite ile birlikte fiyat istikrarını sağlamaya çalışmalıdır. Fiyat istikrarını sadece merkez bankası politikası ve bağımsızlığı ile sağlamaya çalışan bir ülke başarısız olabileceği gibi enflasyonun yükselmesine de yol açabilir. Bu nedenle merkez bankası para politikası yanında bütçe ve borçlanma sınırlamaları konusunda da çaba göstermelidir (Günaydın, 2004b,167).

Kamu açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkileri araştırmaya yönelik çalışmaların çoğunda teorik yapıyı destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Darrat (2000), Yunanistan için 1954-1993 dönemini kapsayan ve hata düzeltme modeline dayalı çalışmasında parasal büyümenin yanı sıra kronik kamu açıklarının enflasyonist süreçte önemli ve doğrudan rol oynadığı yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Neyaptı (2003), 1970-1989 yılları arası dönemi kapsayan 54 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel

veri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada kamu açıklarının, merkez bankalarının bağımsız olmadığı ve finansal piyasaların enflasyon beklentilerine uygun tepkiler verecek kadar gelişmediği ülkelerde enflasyonist etkilerin daha fazla olduğu yönünde sonuçlar elde etmiştir. Lim ve Papi (1997)'de enflasyonu belirleyen temel etkenler araştırılmıştır. Mal, para, işgücü ve dış piyasaları kapsayan bir ekonomi bazında enflasyon analizi yapılmış ve enflasyonist süreçte parasal değişkenlerin kamu açıkları üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'ye yönelik çalışmalarda ise, Batavia ve Lash (1983), 1950-1985 dönemini kapsayan regresyon analizini kullandıkları çalışmalarında enflasyonun kendi kendini besleyen bir süreçte işlediğini ve enflasyon oranında meydana gelen bir artışın bütçe açıklarının artmasına neden olduğu bulgularını elde etmişlerdir. Öniş ve Özmucur (1990), 1981-1987 dönemi için VAR yöntemiyle yaptıkları çalışmada kamu açıklarının enflasyonun belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Emsen vd. (2001), 1984-2000 dönemini kapsayan yapısal olmayan VAR yöntemini kullandıkları çalışmalarında gerek enflasyonun gerekse bütçe açığının para arzının oluşumunda kısa dönemli etkisinin olmadığını tespit etmiş ve enflasyonun oluşumunda bütçe açığı şoklarının para arzı şoklarından daha etkili olduğu yönünde sonuçlar elde etmişlerdir (Barışık ve Kesikoğlu, 2006,62)

2.1.2. Kamu Açıkları ve Tasarruf İlişkisi

Mali politikalar; kamu gelirleri, kamu harcamaları ve bütçe politikalarından meydana gelmektedir. Klasik analizde mali politikalar faiz oranı, yatırım ve tasarrufları iki şekilde etkilemektedir, Bunlardan birincisi; kamu fazlası veya kamu tasarruflarının doğrudan değiştirilmesiyle, ikincisi de özel tasarrufların değiştirilmesiyle ortaya çıkan etkilerdir.

Kamu açıklarının ekonomi üzerinde birçok etkisi vardır. Fakat başlangıç etkisi açıkların ulusal tasarrufları azaltması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ulusal tasarruf özel tasarruflar ile kamu tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Kamu açığı durumunda, kamu tasarrufları negatif olur ki bu da ulusal tasarrufun özel tasarrufun altına inmesine neden olur (Ball ve Mankiw, 1995,97).

Kamu açıklarının tasarruflar üzerindeki etkisiyle ilgili geniş kapsamlı bir literatür sözkonusudur. Bu konudaki literatürün bir kısmı kamu açıklarının tasarrufları olumsuz yönde etkilediğini ifade ederken, bir kısmı olumlu etkilerinden bahsetmektedir.

Kamu açıklarıyla ilgili klasik görüş, açıkların ulusal tasarrufları ve yatırımları azalttığı ve dış ticaret açığının oluşumuna katkıda bulunduğu şeklindedir. Kamu açıkları aynı zamanda reel faiz oranlarını yükselterek yatırımları dışlar (crowding out) ve ekonomik büyümeye engel olur. Dışlamanın ne kadar olacağı yabancı yatırımlar açısından önem taşıyan iç faiz oranlarının ne kadar yüksek olduğuna bağlıdır. Faiz oranlarındaki aşırı yükselme ülkeye yurt dışından sermaye girişine yol açarak, milli paranın değerlenmesine neden olmakta ve böylelikle iç yatırımlardan çok net ihracatı dışlamaktadır (Şimşek, 2003,2).

Kamu açıklarını savunan görüşler de sözkonusudur. Bu konuda başlıca iki görüşten söz edilebilir. Birincisi Barro'nun (1974,1095-1117) görüşleridir. Barro, kamu açıklarının ulusal tasarruf düzeyi ile ilişkisiz olduğunu, çünkü özel tasarruflardaki artışların kamu açıklarını dengeleyerek etkisiz hale getireceğini ifade etmektedir. Barro'nun bu görüşü, Ricardo denkliği teorisine dayanmaktadır.

Bu teori hane halkının davranışları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre vergilerde meydana gelen sınırlı değişmelerin, uzun dönemde hane halkının tüketim harcamalarını genellikle etkilemediği kabul edilmektedir. Kullanılabilir geliri artıran bir vergi kesintisi tasarruflarda otomatik olarak aynı miktardaki bir artışı gösterir. Çünkü ileriye gören bir tüketici, bu harcamalar nedeniyle ortaya çıkan kamu borçlarının, eninde sonunda vergi artışlarıyla ödeneceğini tahmin edecektir. Böylece tüketiciler, bugün yapılan bir vergi indiriminden elde edeceği ek geliri, gelecekte vergilerin tekrar artırılabileceğini düşünerek tasarruf edecek ve bununla gelecekteki daha yüksek vergileri ödemek isteyecektir.

Ancak Ricardo denkliği teorisinin gerçekçi varsayımlara dayandığı söylenemez. Örneğin, tüketicilerin büyük bir çoğunluğunun, hükümetin cari harcamalarının gelecekte vergi artışı anlamına geleceği hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu varsaymak, gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bunun yanısıra tasarruflar, artan açıkları dengeleyecek kadar artmayabilir (Bernheim, 1989,55-72).

Kamu açığına savunan diğer yaklaşım Eisner (1994)'ın görüşleridir. Eisner, ABD kamu açıklarının iki önemli nedenle yüksek çıktığını ileri sürmektedir. İlk olarak enflasyon, ölçülen açıkları yükseltme eğilimindedir. İkincisi kamu açıkları milli gelir hesaplarında abartılmaktadır. Çünkü, kamu harcamalarının büyük bir kısmı gerçekte yatırımlara gitmektedir. Bu nedenle kamu harcamalarının bu kısmı cari harcama olarak değerlendirilmemelidir. Eisner, milli gelir hesaplarında yapılan bu düzeltmelerin, önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedir.

Eisner, çalışmasında ABD nin 1972-91 dönemine ilişkin verilerini kullanmış ve reel kamu açıklarının ulusal tasarrufları artırdığını göstermiştir. Eisner modelinde ulusal tasarrufların, kamu açıkları, para arzındaki değişimler ve reel döviz kurundaki değişimlerle ilişkilerinin nasıl olduğunu araştırmaktadır. Eisner, ulusal tasarruflar üzerindeki etkiyi, bir Keynezyen genişleme aracılığıyla açıklamaktadır. Yani kamu açıkları daha yüksek istihdam düzeyini, tüketimi ve yatırımları uyararak ulusal tasarrufları artırabilmektedir.

Poterba ve Summers (1986), kamu açıklarının ulusal tasarruflar üzerindeki etkisini, bu açıkların yol açtığı kuşaklararası transferler yoluyla incelemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda kamu açıklarının ulusal tasarruflar üzerindeki kısa dönemli etkilerini analiz etmek için, kuşaklararası bağlantının sayısal yönü araştırılmıştır. Borçlanma politikalarının gelecek nesillere aktarılmış bir vergi yüküne dönüştürülme yeteneğinin incelendiği çalışmada, açıkların ulusal tasarruflar üzerinde kısa dönemde önemli bir etkiye sahip olduğuna ilişkin herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuç, vergi yükünü gelecek kuşaklara aktaran ABD'dekine benzeyen bir kamu açığı politikasının, kısa dönemde ulusal tasarrufları değiştirecek büyüklükte olmadığı şeklindedir.

Carrol ve Summers (1987), ABD ve Kanada'nın 35 yıllık verilerini kullandıkları çalışmalarında, hükümet politikalarının özel tasarruf oranlarına olan etkilerini ve bu etkilerin hangi kanallarla gerçekleştiği konusunu ele almışlardır. Elde edilen sonuçlar, ABD ve Kanada'daki özel tasarruf oranlarının son on yılda hızla azaldığını göstermiştir. Bu sonucun en önemli nedeni olarak analizden ortaya çıkan bulgu, vergi politikalarının özel tasarruf davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasıdır. Vergi yapılarındaki değişiklikler ve vergi ile enflasyonun karşılıklı etkileşimindeki değişimler; ABD ve Kanada'da özel tasarruf davranışlarını açıklayan önemli faktörler olarak görülmüşlerdir.

Ancak Kanada'daki kamu politikalarının özel tasarruf oranları üzerinde daha az etkili olduğu ifade edilmektedir. Sonuç olarak, kamu açıkları ile özel tasarruflar arasında bir ilişki olabileceği belirtilmektedir.

Corbo ve Schmidt-Hebbel (1991), gelişmekte olan 13 ülkeyi kapsayan panel veri çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal tasarrufları, kamu politikaları aracılığıyla artırmanın mümkün olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada ülke içi enflasyon ve reel faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle kamu politikalarının dolaylı etkilerinin önemli olmadığı ifade edilirken, cari kamu harcamalarındaki azalışların veya vergi artışlarının özel tasarruflar üzerinde önemli etkileri olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra daha yüksek kamu tasarruflarının, kısmen özel tasarruflardaki bir azalmayla dengelendiği ifade edilmektedir. Bu dengelemede esas faktörler, vergileme ve cari harcamalardan oluşan maliye politikaları ile maliye politikalarındaki değişikliklere ilişkin özel sektörün tahminleridir. Bu açıklamalardan, gelişmekte olan ülkelerin ulusal tasarruf düzeylerinin artışında, kamu politikalarının etkin bir rol oynadığı sonucu çıkmaktadır. Bu çalışmada ayrıca Ricardo yanlısı hipotezin de sanayileşmiş ülkelerle ilgili yapılan ampirik çalışmalarda genellikle reddedildiği belirtilmektedir.

Domenech vd. (1997), 2. petrol krizi sonrasında kamu açıklarındaki artışın, yine aynı dönemde azalan ulusal tasarruf oranları üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla yapısal VAR kullanarak 18 OECD ülkesini içeren bir panel veri çalışması yapmışlardır. Elde edilen sonuçlar, Ricardo'nun denklik teorisini desteklememektedir. Çünkü özel tasarruflar, kamu kesimindeki açıkların sadece küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar, yüksek kamu açıklarının reel faiz oranlarındaki artışların ve düşük ulusal tasarrufların açıklanmasında önemli bir etken olduğu görüşünü de desteklemektedir.

2.1.3. Kamu Açıkları ve Yatırım İlişkisi

Kamu açıklarında ortaya çıkan artışlar sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ekonomide yurtiçi ve yurtdışı kaynaklardan yararlanmayı gerektirir. Kamu kesiminin borçlanma gereksinimi mevcut kaynaklara olan talebi artırdığından faiz oranlarını yükseltecektir. Faiz oranlarındaki yükseliş ise özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına neden olabilmektedir (Bulut, 2002,44).

Klasik görüşe göre, kaynakların tam olarak kullanıldığı ekonomilerde firmaların çıktıyı artıramamaları nedeniyle dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda, talepteki bir artış, çıktı miktarını değil, fiyat düzeyinde bir artışa yol açar. Kullanılmayan kaynakların bulunduğu bir ekonomide tam dışlama etkisi söz konusu olmayabilir. Mali bir genişleme faiz oranlarını yükseltecek fakat gelir de yükselecektir. Toplam talepteki bir artış da geliri yükseltecek ve gelirdeki artışla birlikte tasarruf düzeyi de yükselecektir. Tasarruftaki bu genişleme de özel harcamaların yerini tamamen değiştirmeden daha büyük bir kamu açığını finanse etmeyi mümkün kılacaktır. Ancak, gelirin yükselmesi nedeniyle bir kamu harcamaları artışıyla birlikte tasarruflarda yükseliyorsa, bu durumda yatırımlarda bire-bir bir azalma meydana gelmek zorunda değildir. İşsizliğin bulunduğu bir ekonomide talep artışı gelir ve çıktıyı yükselttiği için dışlama tam değildir; tasarruflar yükselir ve faiz oranları (faize duyarlı para talebi nedeniyle) yatırımları tıkayacak kadar yükselmez (Dornbusch ve Fisher,1998,133).

Ball ve Mankiw (1995) yaptıkları çalışmada, kamu açıklarının faiz oranlarını artırdığını bu nedenle ulusal yatırımları ve tasarrufları azalttığını, milli paranın değerlendirilmesine neden olarak da dış ticaret açıklarına sebebiyet verdiğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada, kamu açıklarının uzun dönemde ülkenin üretim kapasitesi ve refahı üzerinde neden olabileceği olumsuz etkiler analiz edilmiştir. Buna göre hükümetlerin kamu açıklarını ülkenin borç birikimini artırmak yoluyla belli bir dönem sürdürebilmeleri mümkündür. Ancak uzun dönemde bu açıkların sürdürülebilmesi oldukça zordur. Çünkü bir ekonominin uzun dönem üretim kapasitesi o ekonomideki işgücü verimliliği ve sahip olduğu sermaye stoku tarafından belirlenmektedir. Kamu açıklarının dışlama etkisi yaratarak yatırımları azaltması, sermaye stokunun olması gerekenden daha yavaş büyümesine neden olmaktadır. Bir yada birkaç yıllık bir sürede yatırımların dışlama etkisinin sermaye stoku üzerinde meydana getirebileceği negatif etki ihmal edilebilir düzeyde olabilir. Ancak kamu açıklarının on yıl yada daha uzun bir süre devam etmesi, ekonominin mal ve hizmet üretim kapasitesini önemli ölçüde engeller. Eğer kamu açıkları dışlama etkisi nedeniyle yatırımları olumsuz etkilerse, yatırımlardaki azalış üretimi düşürecek bu da milli gelirin azalmasına neden olacaktır.

Ghali (1998), Tunus için yaptığı ve Granger nedensellik testini kullandığı çalışmasında kamu yatırımlarının özel yatırımlar üzerinde kısa dönemde negatif etkisinin, hem özel yatırımlar hem de ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde

negatif etkisinin olduğunu bulmuştur. Ahmed ve Miller (2000), 39 ülkenin yatay kesit verisini kullandıkları çalışmalarında kamu harcamalarının yatırımlar üzerindeki araştırmışlardır. Buna göre vergi ile finanse edilmiş kamu harcamalarının borçla finanse edilmiş kamu harcamalarına göre daha fazla yatırımları dışladığı görülmektedir. Sosyal güvenlik ve refah harcamalarının yatırımları azalttığı, ulaşım ve haberleşme harcamalarının ise özel yatırımları artırdığı bulunmuştur.

Kamu açıklarının ekonominin üretim kapasitesi ve milli geliri etkilemesinin yanı sıra, üretim faktörlerinin fiyatlarını değiştirmesi de söz konusudur. Kamu açıklarının sermaye stokunu azaltması durumunda, işgücünün marjinal ürünü azalırken sermayenin marjinal ürünü yükselmektedir. Çünkü sermaye stokunun azalması aynı zamanda her bir işgücünün çalışacağı daha az sermayeye sahip olması demektir. Sermaye yetersizliği aynı zamanda ilave her birim sermayeyi daha değerli hale getirecektir. Sonuç olarak, kamu açıkları sermaye stokunu azalttığı ölçüde daha düşük reel ücretlere, buna karşılık daha yüksek sermaye kazançlarına neden olacaktır (Şen ve Sağbaş, 2004,87).

2.1.4. Kamu Açıkları ve Ödemeler Dengesi İlişkisi

Kamu açıklarının bir diğer etkisi ticaret açıklarını artırmak başka bir deyişle net ihracatı azaltmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kamu açıkları ülke varlıklarının yurt dışına akışına yol açar. Bu durum, sermaye hesabı ve cari hesabın eşit olmasından kaynaklanır. Bir ülkenin ithalatı ihracatından daha fazla olduğunda, fazladan alınan bu mal ve hizmetleri bedava almaz, bunlar için yurt içi varlıkların getirisinden vazgeçmektedir. Başlangıçta bu varlıklar yerel olarak geçerli olabilir ancak yabancılar bu parayı tüzel ya da devlet tahvili alımı ya da arazi alımı için kullanırlar. Hangi durumda olursa olsun bütçe açıkları, bir ülkeyi mal ve hizmet ithalatçısı durumuna getirirse, bu aynı zamanda ülkenin varlık ihracatçısı olduğunu da gösterir (Ball ve Mankiw, 1995,98).

Bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkinin teorik temeli milli gelir özdeşlikleri ile ortaya konabilir; (Saleh, 2003,12)

$$MG = C + I + G + X - M = C + S + T \quad (1)$$

Yukarıdaki eşitlik durumunda milli gelir akımına katkılar ile milli gelir akımından sızıntılar birbirine eşit olacaktır.

$$I + G + X = S + T + M \quad (2)$$

Burada C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G devletin mal ve hizmet alımlarını, X mal ve hizmet ihracatını, M mal ve hizmet ithalatını, S tasarrufları, T ise vergileri göstermektedir. Bu özdeşlikten hareketle, bütçe açığı ile ticari açık arasındaki ilişki şu şekilde gösterilebilir,

$$X - M = (T - G) + (S - I) \quad (3)$$

$$TD = BD + SD \quad (4)$$

Yukarıdaki özdeşlikte TD mal ve hizmet ihracatı ile ithalatı arasındaki farkı gösteren cari işlemler dengesini, BD kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki farkı gösteren bütçe dengesini ve SD özel kesim tasarrufları ile yatırımları arasındaki farkı gösteren tasarruf açığını ifade etmektedir (Vyshnyak, 2000,6). 3 numaralı özdeşlik, iki taraf arasındaki eşitliği göstermektedir. Özdeşliğin sol tarafında ticari açık, sağ tarafında bütçe ve tasarruf açıkları yer almaktadır. Açıklar arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için çift yönlü bir analizin yapılması gerekmektedir. Bu analizlerden en çok kullanılanı ise ikiz açık olarak ifade edilen bütçe açığı ile ticari açık arasındaki ilişkidir.

İkiz açık hipotezine göre, bütçe açığındaki bir azalmanın cari işlemler hesabında bir azalma olarak dönmesi için yatırım ile tasarruf arasındaki farkın zaman içerisinde değişmediği öngörülmektedir (Hossain ve Chowdhury, 1998,146).

Keynesyen Görüş, iki açık arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır, döviz kurunun esnek ve sermaye hareketliliğinin geçerli olduğu bir ekonomide, kamu harcamalarının artması ulusal tasarrufların azalmasına neden olacaktır. Ulusal tasarrufların azalması ise faiz oranlarını yükseltecektir. Faiz oranlarının yükselmesi, dış yatırımcıları ülkeye çekerek ulusal paraya değer kazandıracaktır. Daha değerli hale gelen ulusal para ise ihracatı azaltarak cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olacak ve ticaret açığı meydana gelecektir Kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak oluşan kamu açığının cari işlemler dengesini olumsuz yönde etkilediği bu duruma “ikiz açık” adı verilmektedir.

Kamu harcamalarındaki artış sonucu meydana gelen kamu açıklarının cari işlemler dengesini etkilediği genel olarak kabul görmesine rağmen bazı iktisatçılar da Ricardocu Eşitlik Hipotezini desteklemektedir. Buna göre vergi indirimi nedeniyle

kamu açığı cari işlemler dengesi üzerinde herhangi bir etki meydana getirmemektedir. Kamu harcamalarının sabit ve borçlanma baskısının olmadığı kabul edilirse cari vergi oranlarındaki indirim arzulanan tasarruf düzeyini etkilemeyecektir. İnsanlar azalan vergi yükünü gelecekte ödeyeceklerini bildikleri için tasarruflarını artıracaklardır. Vergi indirimi nedeniyle, azalan kamu tasarruflarına eşit miktarda özel tasarruflar artacağından ulusal tasarruf miktarında bir değişiklik olmayacak dolayısıyla cari işlemler dengesi etkilenmeyecektir (Ay vd., 2004,77).

Bütçe açığının cari işlemler açığı üzerindeki etkisi, birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Bunlardan Latif-Zaman ve Da Costa (1990), ABD için 1971-1989 dönemini kapsayan Granger nedensellik yöntemini kullandıkları çalışmalarında bütçe açığından cari işlemler açığına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. 1947,3-1987,1 dönemi için ABD'deki yüksek cari işlemler açığının bütçe açığı ile ilişkisini inceleyen Enders ve Lee (1990) ise Ricardocu Eşitlik Hipotezi ile tutarlı bulgular elde etmiş ve bütçe açığının cari işlemler açığı üzerinde bir etki meydana getirmediği sonucuna ulaşmışlardır.

ABD dışındaki diğer ülkeler için de bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Vamvoukas (1999), bütçe açığı ile ticari açık arasındaki ilişkiyi Yunanistan'ın 1948-1994 dönemine ilişkin bütçe açığı/GSMH ve cari işlemler dengesi/GSMH yıllık verilerinden hareketle analiz etmiştir. Analizde elde edilen sonuçlar, kısa ve uzun dönemde bütçe açığından ticari açığa doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğunu göstermiştir. Pattichis (2004), Lübnan ekonomisi için bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki ilişkiyi, 1982-1997 dönemi bütçe açığı/GSYİH ve cari işlemler dengesi/GSYİH yıllık verilerini kullanarak ele almıştır. Çalışma sonuçları, hem kısa hem de uzun dönemde bütçe açığından cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Kasa (1994), ABD, Japonya ve Almanya için yaptığı çalışmada bütçe açıkları ile dış ticaret açığı arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Piersanti (2000), 1970-1997 dönemi için OECD ülkelerini kapsayan çalışmada Granger-Sim nedensellik testi ve araç değişkenler yöntemiyle birçok gelişmiş ülkede cari işlemler açıkları ile bütçe açıkları arasında bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Alkswani (2000), bütçe açıkları ile ticari açıklar arasındaki ilişkiyi bir petrol ekonomisi olan Suudi Arabistan için incelemiştir. Çalışmada 1970-1999 dönemi için ihracat, ithalat, kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri kullanılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar, ticari açıkların bütçe açığına neden olduğu şeklindedir.

Türkiye için yapılan çalışmalarda Akbostancı ve Tunç (2002), 1987–2001 dönemi için bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki ilişkiyi ele almış ve sonuç olarak uzun dönemde iki açık arasında karşılıklı bir etkileşimin bulunduğunu kısa dönemde ise bütçe açığından ticari açığa doğru bir nedenselliğin olduğunu göstermişlerdir. Zengin (2000), Türkiye için 1987-1998 dönemine ilişkin bütçe açığı ile ticari açık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmasında elde edilen sonuçlar ikiz açık olgusunu desteklemiştir. Günaydın (2004a) 1987-2003 döneminde Granger nedensellik testini kullandığı çalışmasında bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bilgili ve Bilgili (1998), ABD, Singapur ve Türkiye verilerinden hareketle 1975–1993 dönemine ilişkin bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki nedenselliği regresyon analizini kullanarak incelemişlerdir. Sonuç olarak, her ülke için bütçe açığının cari işlemler açığı üzerinde etkili olmadığı ifade edilmiştir.

2.1.5. Kamu Açıkları ve Faiz Oranları İlişkisi

Kamu açıkları ve diğer ekonomik değişkenler arasındaki karşılıklı etkileşim, ekonomi politikası yapıcılar için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle makroekonomik politika hareketlerinin kamu açıklarını nasıl etkileyeceği ve bu hareketlerin ekonomik aktivitenin akışını nasıl belirleyeceği büyük ilgi yaratmaktadır. Bununla ilgili tartışmanın bir yanı da kamu açıkları ile faiz oranları arasındaki bağlantıdır.

Kamu açıklarının faiz oranları üzerindeki etkisine ilişkin literatürde iki farklı görüş söz konusudur. Tartışmalar bir taraftan Neoklasik ve Keynesyen modellerin, diğer taraftan Ricardocu modellerin etkinliği üzerine odaklanmıştır. Keynesyen ve Neoklasik modeller standart analizi temsil ederler ve buna göre artan açıkların faiz oranları üzerindeki etkisi, artan refahın ve daha yüksek harcamaların para talebi üzerindeki etkisi yoluyla gerçekleşir. Ricardocu modellerde, yeni borçların değeri basitçe gelecek vergi yükümlülüklerinin şimdiki değeri olarak algılanır. Bunun anlamı, kamu borçları net refah artışı olarak algılanmaz ve sonuç olarak para talebini etkilemez (Saleh, 2003,29).

Ampirik çalışmalara bakıldığında, Dwyer (1982), Evans (1985), Aschauer (1985), Darrat (1990) ve Findlay (1990) kamu açıklarının faiz oranları üzerinde önemli etkilere sahip olmadığı konusunda ampirik kanıtlar sağlamışlardır. Bunun tersine

Feldstein (1982), Zahid (1988), Allen (1990), Wachtel ve Young (1987), Raynold (1994) büyük kamu açıklarının yüksek faiz oranlarına neden olduğunu bulmuşlardır (Saleh, 2003,29).

Evans (1985), Amerika için en küçük kareler yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada kamu açıkları ile faiz oranları arasındaki ilişkiyi IS-LM modeli çerçevesinde test etmiş ve kamu açıkları ile yüksek faiz oranları arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Hutchison ve Pyle (1984) başlıca yedi sanayileşmiş ülke için (ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya, Kanada, Almanya) en küçük kareler yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada kamu açıkları ve reel faiz oranları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Buna göre bu ülkelerde sistematik bir şekilde kısa dönem reel faiz oranları ile kamu açıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Cebula (2000) Amerika için 1973-1995 arası dönemde araç değişkenleri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada kamu açıklarının uzun dönemde gerçekleşen reel faiz oranları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak kamu açıklarının uzun dönemde gerçekleşen reel faiz oranlarını artırdığına dair güçlü bulgular elde edilmiştir.

Kamu açıklarının uzun dönem reel faiz oranları üzerine etkisine yönelik çeşitli tartışmalar söz konusudur. Ekonomik teori bu konuda vergilerin zamanlama değişimini ya da kamu açıklarının kamu harcamalarındaki değişimi yansıtıp yansıtmadığına göre farklı cevaplar vermektedir. Ampirik kanıtlar bu soruya bir dayanak getirebilir. Ancak ampirik kanıtların elde edilmesinde en büyük engellerden biri faiz oranlarını etkileyen birçok faktörden maliye politikasının etkilerinin izole edilmesi gerekliliğidir. Bu faktörlerden çoğu iş çevrimlerinden kaynaklanmaktadır. Eğer uzun dönem faiz oranları parasal genişleme nedeniyle düşerken, aynı zamanda otomatik mali stabilizatörler resesyon sürecince açıkları artırır ise kamu açıklarının faiz oranları üzerindeki kısmi etkisi pozitif olsa bile, açıklar ve faiz oranları negatif ilişkili olabilir (Laubach, 2003,2).

Standart neoklasik makroekonomik modellerde, hükümet tarafından seçilen harcamaları finanse etme programları tüketim, yatırım ve net ihracat düzeyini etkiler. Bu modeller, eğer hükümet harcamalarını finanse ederken vergiler yerine bonoları kullanıyorsa toplam tüketimin daha yüksek olacağını buna karşın ulusal tasarrufların (özel ve kamu) daha düşük olacağını kabul etmektedir. Eğer kaynaklar tam istihdam düzeyinde ise daha yüksek tüketim düzeyi, dengelemek için diğer harcama çeşitlerinin azalması gerektiğine işaret eder. Böylece, yatırımlar ve/veya net ihracat dışlama etkisine

maruz kalabilir. Dışlama etkisi iki farklı mekanizmada meydana gelebilir. Kapalı bir ekonomide, açıkların finanse edilmesinde vergilerde meydana gelen bir sapma reel faiz oranlarını yükseltir ve yatırımları dışlar. Bunun aksine, uluslararası sermaye hareketliliğine sahip küçük açık ekonomilerde yurt içi yatırımlardan ziyade net ihracat dışlanır. Kamu açıklarının faiz oranlarını yükseltici etkisi ülkeye yabancı fon akışına neden olur. Esnek kambiyo hadleri ve sermaye akışı ülke parasının değerlenmesine neden olur ki bu da dünya piyasalarında o ülke ürünlerinin rekabet gücünün azalmasına neden olur. Büyük açık ekonomilerde ise her iki mekanizma da geçerli olabilir. Fakat meydana gelen dışlama etkisi göz önüne alındığında, her iki mekanizmada gelecek yaşam standartları nitelik olarak benzerlik gösterir. Kapalı bir ekonomide açıklar yerli sermaye oluşumunu yavaşlatır ve ekonomide daha düşük kişi başına verim ve daha düşük işgücü başına sermayeli büyümeye neden olur. Açık ekonomilerde ise, cari işlemler açıkları yabancı borçların büyümesine neden olur ve sonuç olarak gelecek faiz ödemelerinin yükü ülke vatandaşlarının harcanabilir gelirinde azalmaya neden olur (Yellen, 1989,18).

2.1.6. Kamu Açıkları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Uzun dönemde, bir ekonomideki üretim düzeyi, üretken kapasitesi tarafından belirlenir. Kamu açıkları nedeniyle yatırımlar azaldığında, sermaye stoku aksi durumda olacağından daha yavaş büyür. Yatırımların dışlama etkisi bir yada iki yıl sürerse, sermaye stoku üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğu söylenebilir ancak açıklar on yıl ya da daha uzun bir süre devam ederse ekonominin mal ve hizmet üretim kapasitesini azaltıcı bir etki ortaya çıkacaktır. Yabancı ülkelere varlık akışı da benzer etkiye sahiptir. Yabancılar yerli tahvil, mülk yada benzerlerinin alımlarını artırdıklarında, üretimden elde edilen gelirin büyük bir bölümü faiz, kira ve kar şeklinde yabancı ülkeye akacaktır. Milli gelir ülke vatandaşları tarafından yaratılan üretimin değeridir ve yabancılar yerli varlıklar üzerindeki getirinin daha fazlasını aldıklarında milli gelir azalır. Kamu açıklarına tekrar dönüldüğünde, ulusal tasarrufların azaltılması yoluyla yatırımlar ya da net ihracat azalmış olmalıdır. Sonuç olarak, bu durum daha az sermaye stoku ve yabancılara ait daha fazla yerli varlıktan oluşan bir kombinasyona neden olmaktadır. Bu etkilerden hangisinin daha büyük olduğu konusunda tartışmalar olmasına rağmen, milli gelir üzerindeki etkisi kesin değildir. Kamu açıkları eğer sermayeyi dışlarsa, daha az üretim yapıldığı için milli gelir azalır. Eğer kamu açıkları

ticaret açıklarına neden olursa, aynı miktarda üretim yapılsa dahi, üretimden elde edilen gelirin daha az bir kısmı ülke vatandaşlarının olacaktır (Ball ve Mankiw, 1995,101).

Kamu harcamalarının arttırılması şeklinde gerçekleşen bir kamu açığı ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahip olabilir. Kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen gerekli altyapı yatırımları özel yatırımları teşvik etmekte, sağlık ve eğitim-öğretim hizmetleri ile beşeri sermayenin niteliği ve niceliği arttırılmakta ekonomik yapı için gerekli yasal ve idari kararların alınmasıyla işgücü ve sermayenin etkinliği artırılarak ekonomik büyüme hızlanmaktadır. Fiziki ve beşeri sermayenin arttırılması, teknolojik gelişme ve kaynak kullanımında etkinliğin arttırılmasına yönelik yapılan kamu harcamaları ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir (Barışık ve Kesikoğlu, 2006,65).

Kamu açıklarının, ekonomik büyüme üzerindeki etkileri teorik olarak, ekonomiye para akışı üzerinde açıkların etkisi ve arz yönü aracılığıyla açıklanır. Kamu harcamaları kamu gelirlerini aştığında dolaşımda daha fazla para bulunacak ve bu durum ekonomiyi daha yüksek istihdam ve üretim düzeyine götürecektir.

Kamu açıklarının toplam gelir üzerindeki etkilerine ek olarak, açıklar aynı zamanda ücret ve kar gibi faktör fiyatlarını da etkiler. Faktör piyasasının standart teorisine göre, işgücünün marjinal ürünü reel ücretleri, sermayenin marjinal ürünü ise kar oranını belirler. Açıklar nedeniyle sermaye stoku azaldığında, işgücünün marjinal ürünü düşer, çünkü her bir işgücü daha az sermayeyle çalışır. Aynı zamanda sermayenin marjinal ürünü artar, çünkü sermaye yetersizliği sermayenin marjinal birimini daha değerli hale getirir. Böylece kamu açıkları sermaye stokunu azaltır bu da daha düşük reel ücret ve daha yüksek kar oranlarına neden olur (Ball ve Mankiw, 1995,101).

Gelişmekte olan ülkelerde, kamu açıklarının merkez bankası kaynaklarından finanse edilmesi, finansal piyasalarda verimsizlik ve yüksek enflasyona neden olmaktadır. Buna ek olarak kamu açıkları faiz oranları ve reel döviz kurları üzerinde bozucu etkilere neden olur ve bu da ekonominin uluslararası rekabet gücünün azalmasına yol açar. Bununla birlikte, piyasa başarısızlığına rağmen, bazı çalışmalar kamu harcamalarının altyapı sistemi, sağlık, eğitim ve verimli kalkınma projeleri üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır (Saleh, 2003,38).

Barro (1991), çalışmasında 98 ülkenin 1960-1985 yılları arasındaki dönem için yatay-kesit verilerini kullanmış ve büyüme oranı ile kamunun tüketim harcamaları arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ghali (1997), Suudi Arabistan için 1960-1996 yılları arasında ekonomik büyüme ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik kanıt bulamamıştır. Nelson ve Singh (1994), 70 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında kalkınmakta olan ülkelerde kamu açıklarının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığı veya çok küçük olduğu yönünde bulgular elde etmiştir.

Kamu açıklarının, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin doğrudan mı dolaylı mı olduğu tartışmalarına karşılık, gelişmekte olan ülkelerde büyük kamu açıklarının ekonomik büyümeyi azalttığı yönündeki görüş genel kabul görmektedir. Kamu açıklarının büyüme oranını olumsuz yönde etkilemesinin birtakım nedenleri vardır. İlk olarak, büyük kamu açıkları enflasyona neden olur, enflasyonist ortamda ise belirsizlik artar nispi fiyatlarda ve kaynak dağılımında bozukluklar ortaya çıkar. Sonuç olarak da özel sektör yatırımları ile ekonomik büyüme azalır. İkinci olarak, büyük kamu açıklarının cari işlemler açığını artırması ekonomik büyümeyi kısıtlayıcı bir etki yaratır ve sonuçta ekonomik büyüme azalır (Hossain ve Chowdhury, 1998,152).

2.1.7. Kamu Açıkları ve Döviz Kuru İlişkisi

Kamu açıkları ile döviz kuru arasındaki ilişki ekonomistler ve politikacılar arasında tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır.

Makroekonomik teori, kamu açıklarının finansmanı amacıyla, kamu borçlarındaki önemli artışın reel faiz oranları üzerinde yukarı doğru bir baskıya neden olacağına işaret etmektedir. Yüksek faiz oranları ise yabancı sermaye girişine neden olacak ve sonuçta paranın değeri artacaktır. Ricardocu denklik önermesi ise kamu harcamaları sabit olduğunda, kamu açıklarının ekonomi üzerinde hiçbir etkiye sahip olmayacağını ifade etmektedir (Barro, 1989). Krugman (1979), kamu açıkları ile gelecek döviz kuru arasında negatif bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Bu konuyu araştıran çeşitli çalışmalar olmasına rağmen, ampirik sonuçlar alternatif hipotezleri destekleyici sonuçlar bulmada başarısız olmuşlardır.

Su (2003), 1951-2001 yılları arasında yedi Asya ve sekiz Avrupa ülkesi için yaptığı ekonometrik çalışmada Ricardocu denklik önermesini destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Dolayısıyla döviz kuru üzerinde kamu açıklarının doğrudan etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hakkio (1996), tarafından geliştirilen ampirik modelde, 1979-1994 yılları arası dönemde OECD ülkeleri için kamu açıklarının döviz kuru üzerindeki pozitif ve negatif etkilerine yer verilmektedir. Teorik olarak ise açıkların döviz kuru üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin bir özetine yer verilmektedir. Hakkio (1996) kamu açıklarının doğrudan etkisini dışlama etkisi çerçevesinde analiz etmiştir. Daha düşük açıkların finansmanında ödünç verilebilir fon talebi azalır bu da daha düşük faiz oranlarına neden olurken yabancı portföy varlıkları daha cazip hale getirir. Yabancı para talebindeki artış ise yerli paranın değer kaybetmesiyle sonuçlanır. Buna ek olarak, Hakkio (1996) kamu açıklarının dolaylı etkilerini, varlık tahsisinde beklentilerin rolü ile ilişkilendirerek ele almıştır. Buna göre, gelecek açıklar ve döviz kuru hakkında piyasa beklentileri, döviz kurunda ve oynaklığın daha yüksek olduğu piyasalarda ani değişikliklere neden olmaktadır. Kamu açıklarının paranın değeri üzerindeki negatif etkileri üç dolaylı etki aracılığıyla meydana gelir. Bunlar, beklenen enflasyon oranı, risk primi ve beklenen getiri oranı etkileridir. Doğrudan ve dolaylı etkilerin eş zamanlı etkiler olması nedeniyle, kamu açıklarının döviz kuru üzerindeki net etkileri bu doğrudan ve dolaylı etkilerden hangisinin baskın geldiğine bağlıdır.

Burney ve Akhtar (1992), Pakistan için en küçük kareler yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada döviz kuru üzerinde kamu açıklarının etkisini araştırmışlar ve kamu açıklarının fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkisi nedeniyle doğrudan ve dolaylı bir şekilde reel döviz kuru üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Stoker (1999), döviz kuru üzerinde kamu açıklarının etkisini incelemiştir. Stoker, açık düzeyinin döviz kurlarını iki şekilde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Kısa dönemde, kamu açıklarındaki artış ülke parasının değerindeki artışla sonuçlanır. Ancak bu sadece, açıklar nedeniyle olmaz, açıklara izin verilmesi nedeniyle kamu harcamalarındaki artış tarafından da gerçekleşir. Uzun dönemde ise, açıkların etkisi bu açıkların ne şekilde finanse edildiğine bağlıdır. Eğer kamu açıkları vergilerle finanse

ediliyorsa, paranın değerinde geçici bir azalış olacaktır. Kamu açıklarının para basımı yoluyla finanse edilmesi durumunda ise, paranın değerindeki azalış kalıcı olacaktır.

Humpage (1992), 1973-1991 yılları arasında ABD kamu açıkları ile döviz kurları arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını test etmek için Engle-Granger Eşbütünleşim(cointegration) tekniğini kullanmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak, Humpage milli gelirin(GDP) yüzdesi olarak açıkları kullanmak yerine açık düzeyini kullanmıştır. Humpage, açık düzeyinin çok fazla olmasının döviz kuru üzerinde farklı etkiler meydana getirebileceğini kanıtlamaya çalışmıştır. Bu çalışmada, ABD maliye politikasının toplam ölçüleri ile uzun dönem reel faiz oranları, reel döviz kuru, ve net ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır.

Sonuç olarak, teorik modeller kamu açıklarının döviz kuru üzerindeki etkileri konusunda belirsiz bir çerçeve çizmektedir. Bunun nedeni kamu açıklarının döviz kuru üzerinde birkaç farklı etkiye sahip olmasıdır. Bazı etkiler döviz kuru artışına neden olurken bazıları döviz kurunda azalışa neden olabilmektedir (Hakkio, 1996,22). Doğrudan etkiler paranın değer kaybetmesi şeklinde ortaya çıkmakta, bununla birlikte dolaylı etkiler döviz kuru değişimleri üzerinde karşı yönde etki etkiler meydana getirebilmektedir. Birçok araştırmacı paranın değeri üzerinde mali dengesizliklerin genel etkisini araştırmıştır. Ancak ampirik çalışmalar da bu konuyu teorik modellerden daha iyi aydınlatamamaktadır (Saleh, 2003,29).

2.2. Kamu Açıklarının Politik ve Kurumsal Belirleyicileri

Kamu açıklarının belirleyicileri konusundaki bilimsel söylevler, birkaç farklı açıklama ortaya koymaktadır. Keynesyen makro ekonomi taraftarları, kamu bütçesinin aktif manipülasyonlarıyla ekonomideki konjonktürel dalgalanmaların dengeleneceğini savunmaktadırlar. Birtakım hedef değişkenler sözkonusu olduğunda, açıklar konjonktür karşıtı hareket ettirilebilir. Neoklasik optimal finans teorisi, açık politikasını ekonominin uzun dönem büyüme patikası boyunca mali baskıyı stabilize eden bir araç olarak tanımlamaktadır. Şarta bağlı borç (muhtemel borç) teorisi, (contingent liability) finansal harcamalar karşısında insanların borç ya da vergi ile ilgili tercihleri üzerinde yaşlanmanın etkisini vurgulamaktadır. Bazı kamu tercihi teorileri, açık düzeyindeki farklılıkları, açığa eğilimli politikacılar üzerindeki politik ve kurumsal kısıtlara dayanarak açıklamaktadır. Diğer bir kısım kamu tercihi teorileri ise açık finansmandan

kazanç sağlayan çıkar gruplarının politik etkisi üzerine odaklanmıştır (Galli ve Padovano, 2002,38).

Hossain ve Chowdhury (1998), gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri olarak makroekonomik popülizm ve makroekonomik fırsatçılığı göstermektedir. Makroekonomik popülizmde hükümetler geniş kitleleri değil, küçük grupları memnun edecek harcamalar yaparlar. Makroekonomik fırsatçılıkta ise demokratik olmayan rejimler varlıklarını devam ettirebilmek ve meşruiyetlerini kabul ettirebilmek için belirli kesimleri memnun edecek kamu harcamalarına öncelik verirler.

Kamu açıklarının nedenleri konusunda Kamu Tercihi Teorisi yeni bir bakış açısı getirmiştir. Buna göre, piyasa ekonomisinde bireyler nasıl kendi faydalarını maksimize etmeye çalışıyorsa politik sistemde de politik aktörler, seçmenler ve politikacılar kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar. Seçmenlerin kendi çıkarlarını maksimize etme isteğinin yanı sıra politikacılar da tekrar seçilebilmek için oylarını artıracak davranışlar içine girerler (Şen ve Sağbaş, 2004,39).

Kamu Tercihi Teorisi'ne bağlı olarak geliştirilen Ortanca Seçmen Modelinde seçmen davranışlarının belirleyicileri konusunda yeni açılımlar sözkonusudur. Bu modele göre, bireyler kendilerine sunulan alternatif kamu politikalarının maliyetleri ve faydaları hakkında tam bilgiye sahiptir. Seçmen bu tam bilgiye bağlı olarak kendi çıkarını maksimize etmeye çalışacak ve kendisi için en uygun kamusal mal ve hizmet olanağını sunan politikacıyı tercih edecektir. Bu modele göre seçmenin ödediği vergi ile aldığı ya da alacağı kamu hizmeti arasındaki bağlantının farkında olması gerekir. Bu bağlantıya mali bağlantı denir. Seçmenin mali bağlantıdan haberdar olması ve bu konudaki düşüncesinin siyasal parti tercihi üzerinde etkisi olması gerekmektedir. Böylelikle politikacılar kamu harcamaları ve vergilerle ilgili olarak seçmene karşı kendini sorumlu hissedebilsin. Bütün bu koşulların ya da bir kısmının yerine gelmemesi politik nedenlerle kamu harcamalarının artmasına ve vergi gelirlerinin az toplanmasına neden olacak bu da kamu açıklarını artıracaktır (Şen ve Sağbaş, 2004,40).

2.2.1. Politika ve Kamu Açıkları

Siyasal karar alma sürecinde, seçmenler, politikacılar, bürokratlar baskı ve çıkar grupları olmak üzere dört aktör yer almaktadır. Politik süreçte bu aktörler arasında ortaya çıkan ilişkiler kamu açıklarının oluşumu ve boyutları üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Seçmenler her zaman devletin vereceği hizmetlerden en yüksek fayda sağlamayı ve refah seviyelerini yükseltmeyi, politikacılar seçmenlerin hoşuna gidecek politikalar yürüterek oylarını artırmayı, bürokratlar bütçe maksimizasyonunu sağlamayı, baskı ve çıkar grupları ise politikacıları etkileyerek alınan kararların kendi çıkarlarına uygun olmasını amaçlamaktadırlar. Bu bağlamda politik süreçte her zaman mübadelenin sözkonusu olduğu söylenebilir.

Devletin ekonomiye müdahalesinin artması, harcamaların artmasına bu da kamu açıklarına neden olmuştur. Bunun temelinde seçmenlerle politikacılar arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisi yatmaktadır. Devletin ekonomide daha çok yer alması, devletin vergileme, borçlanma, para basma ve bütçe yapma şeklindeki ekonomik hak ve yetkilerinin de politik bir araç haline gelmesine neden olmuştur.

Devlet gerçekleştirdiği hizmetlerin bedelini sadece onlardan yararlanan değil, ödeme gücüne sahip tüm vatandaşlardan alır. Fakat bireyler kendilerinden mümkün olduğu kadar az vergi alınmasını ancak mümkün olduğunca çok hizmet verilmesini isterler. Dolayısıyla siyasi iktidarlar da oy kaybetmemek için vergileri artırmak istemezler. Harcamalar yönünden bakıldığında, politikacılar daha çok seçmenlerin hoşuna gidecek harcamalarda bulunurlar. Politikacıların bu şekilde daha az vergi alıp daha çok harcama yapmaları kamu açıklarına neden olur.

Parti içi ve partiler arası rekabet süreci bu rekabetten galip çıkan adaylara geniş yükümlülükler yüklemekte, adaylar kamu kaynakları üzerinde yetki sahibi olduğunda, bu kaynakları kollektif talepleri karşılayacak kamu malları üretmek yerine siyasi desteğin sürmesini sağlamak üzere kullanmaktadırlar. Süreç içinde yaratılan yükümlülüklerin iki çeşit olduğu söylenebilir. Birincisi partizan yükümlülüklerdir. Adayların parti içi ya da partiler arası rekabette kendilerine destek olan ve kişisel alışveriş içinde olan kişilerle yarattığı borçlar bu niteliktedir. İkincisi ise, popülist yükümlülüklerdir. Bunlar da, adaylar ile kişisel bağı olmayan seçmen kitlelerine karşı

yaratılan yükümlülüklerdir. Popülist ve partizan yükümlülükler bütçe sisteminin öngörülen hedeflerine ulaşmasına engel olan etkenler arasında yer alır (Dileyici ve Özkıvrak, 2001,108).

Genellikle kamu açıklarının azaltılması problemi ile ilgilenen bilim adamları başarılı konsolidasyonu sağlamanın önündeki farklı engeller üzerine odaklanmışlardır. Bütün bu çalışmalar karar alma sürecinde bölünmüşlüğü (fragmentation), harcamaların kontrolü üzerinde negatif etkiye sahip olduğu çünkü çoğunluk içerisinde her grubun harcamaları artırabileceği görüşü ile ilgilidir. Bu teorilere göre, daha büyük koalisyonlar ve daha büyük kabineler daha yüksek harcama ve açık düzeyi ile pozitif ilişki içindedir (Granados, 2003,25).

Kamu Tercihi Teorisi, kamu borçlanmasının artış nedenini koalisyon hükümetlerinin varlığına bağlamaktadır. Koalisyon hükümetlerinde çok sayıda katılımcı olduğundan bütçe politikalarında uzlaşma sağlanması daha zor olacaktır. Dolayısıyla koalisyon hükümetleri yüksek kamu açığına neden olacaktır. Genellikle koalisyon hükümetleri tek parti iktidarlarından daha kısa dönemli düşünüp kısa dönemli çıkarlarını gözetirler. Ancak etkin bir bütçeleme için uzun dönemli bir planlama ve uygulama gereklidir.

Freitag ve Sciarini'nin (2001) çalışmalarına göre hükümetin tek parti ya da koalisyon hükümeti olması ile kamu açıkları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar, bu konuda kesin bir sonuç ortaya koyamamıştır. Örneğin AB üyesi sekiz ülkenin 1971-1990 dönemini içeren veriler kullanılarak yapılan ve kamu açıkları ile koalisyon hükümetleri arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma (Balassona ve Giordano, 2001) Bütçe Açığı/GSYİH oranı ile koalisyon hükümetindeki parti sayısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmanın ortaya koyduğu bir başka sonuca göre merkez-sağ partilerin payının fazla olduğu koalisyon hükümetlerinde kamu açığı ile koalisyon hükümetindeki parti sayısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki sözkonusu iken, merkez-sol partilerde ilişki negatif ve anlamsızdır (Şen ve Sağbaş, 2004,39).

Sosyalist tercihleri doğrultusunda, eşitlik, yeniden dağılım, işsizlere sosyal ödenekler ve müdahaleci arz yönlü politikalar çerçevesinde sol görüşlü hükümetler geleneksel olarak ekonomide daha yüksek kamu müdahalesini teşvik etmişlerdir. Sol görüşlü hükümetler bütün bu yeniden dağılım harcamalarının finansmanı için ise daha

fazla ve artan oranlı vergileri öngörmektedirler. Daha yüksek kamu harcamaları daha yüksek gelirler tarafından finanse edilir fakat buradan sol görüşlü hükümetlerin sağ görüşlü hükümetlere göre daha fazla açık oluşturma eğiliminde olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Keynesyen görüşe göre, ekonominin talep yönetimi, ekonomik büyüme dönemi boyunca oluşan fazlaların resesyon döneminde tüketimi düzleştirmek (smoothing) için kullanılmasını gerektirmektedir. Sosyalist hükümetler aynı zamanda kamu yatırımları yoluyla ekonominin arz yanına müdahale etmek için genellikle bütçe dengesini sürdürmeyi tercih ederler.

Bunun aksine sağ görüşlü hükümetler geleneksel olarak denk (run balanced) ve küçük bütçeyi tercih ederler. Çünkü ekonomide daha küçük devletin varlığı, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için piyasa güçlerine daha fazla fırsat ve manevra kabiliyeti sağlar. Sonuç olarak sağ görüşlü hükümetler sosyalist hükümetlere göre daha az vergi ve daha az harcama yapma eğilimindedir. Daha düşük harcama seviyesinde milli gelir daha az kamu gelirine ihtiyaç gösterecek ve ideal olarak vergilerin piyasa mekanizmaları ve özel teşvikler üzerindeki bozucu etkileri de daha az olacaktır (Granados, 2003,25).

Kamu açıklarının politik iktisadi nedenlerinden bir diğeri hükümetlerin vergi toplama konusunda politik davranışlar sergilemeleridir. Hükümetler topladıkları vergilerin yeterli olmadığından şikayet etmekte ancak daha etkin bir vergi sistemi konusunda ise isteksiz davranmaktadırlar. Hükümetler yeniden seçilebilmek için kamu harcamalarını vergilerle finanse etmek yerine, borçlanarak finanse etmeyi tercih etmektedirler. Hükümetler borçlanma yoluyla politik ve ekonomik maliyetine katlanmadıkları bir kaynağı elde etmektedirler. Borçlanma yoluyla sağlanan kaynağın yönetimde bulunan hükümetler tarafından hemen harcanabilmesi mümkündür. Borçların geri ödemesi ise gelecekte yönetime gelecek hükümetler tarafından yapılacaktır. Dolayısıyla yönetimde bulunan hükümetin borçlanmaya başvurduğu için seçimi kaybetme gibi politik bir maliyeti söz konusu olmamaktadır (Hossain ve Chowdhury, 1998).

Alesina ve Perotti'nin (1995b) kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri konusunda kullandığı modeller, mali yanılısma, vergi düzleştirme hipotezi, ve nesillerarası bölüşümden oluşmaktadır.

Mali yanılsama modeline göre seçmenler hükümetin karşı karşıya olduğu dönemlerarası bütçe kısıtını bilmemekte yada dikkate almamaktadırlar. Seçmenler hükümetlerin yaptığı harcama programlarını gelecekteki vergi yüklerini artıracığını dikkate almaksızın desteklerler. Fırsatçı politikacılar ise seçmenlerin bu bilgisizliğinden faydalanarak yeniden seçilebilmek için harcamaları vergilerden daha fazla artırır (Şen ve Sağbaş, 2004,44).

Mali yanılsama varsayımı altında, politika yapıcılar, seçmenlerin cari harcamaların faydalarını gereğinden fazla tahmin ederken gelecek vergi yükünü daha düşük tahmin edeceklerini böylelikle cari harcamaların finansmanının bir gereklilik olacağını varsayarlar. Ayrıca yanlış bilgilendirilmiş seçmenler için kamu bütçesinin bileşimi ve uzun dönemli etkilerinin detaylarını tümüyle anlamak zor olacaktır. Böylece politikacılar seçimlerden önce kamu tüketimi ve transferleri artırmak vergilerde ise indirim yapmak konusunda istekli davranacaklardır. Ani etkilerinden başka bu politikalar mali bir genişleme başlatmak ve istihdam düzeyi ve milli gelirin büyüme oranını artırma olasılığına sahiptir. Bu seçime dayalı politikaların sadece bu kararları alan hükümeti değil aynı zamanda yeni seçilen hükümeti de etkilediği varsayılmaktadır. Bunun dışında, maliye politikası bir sonraki seçimlerde göreve yeniden gelen hükümet tarafından stratejik olarak yönetilebilir, seçimlerin hemen sonrasında giden hükümete bağlı olarak ortaya çıkan, orta vadede istenmeyen mali sonuçlar için seçmenler gelen hükümeti cezalandırırlar (Granados, 2003,25).

Kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri araştırılırken başvuru olan diğer bir model nesillerarası bölüşüm modelidir. Ricardian denklik teoremine göre şu anda yaşayanlar alturist ise harcamaların nasıl finanse edildiği önemli değildir. Ancak Ricardian denklik teoreminin geçerli olmadığı durumda bugünkü nesiller kendi borçlarını ödemezlerse, bu borç yükünü gelecek nesillere aktarmış olurlar. Bu da sonuç olarak nesillerarası bölüşüm problemini ortaya çıkarır. Nesillerarası bölüşümün bir sonucu da kamu açıklarıdır. Çünkü bugünkü nesillerin fazla harcayıp az vergi ödemesi hem bugünün hem de geleceğin bütçesini etkiler (Şen ve Sağbaş, 2004,44).

Barro (1979), tek boyuta sahip statik optimal vergileme teorisine zaman boyutunu da ekleyerek optimal vergilemenin dönemlerarası optimizasyonunu ortaya koymuştur. Barro bu vergi optimizasyonu önerisinde hükümetlerin harcamaları karşılamak için vergi gelirlerini artırdığı durumda vergilemenin marjinal sosyal maliyeti

artıyorsa zaman içinde tek bir vergi oranı seçilerek vergi oranlarının düzleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vergi düzleştirme hipotezine göre devlet bir sosyal planlamacıdır ve vergi oranını sabit tutmalıdır. Ayrıca vergi oranı dönemlerarası bütçe kısıtı tarafından belirlenir. Harcamaların bugünkü değerinin vergilerin bugünkü değerine eşit olması gerekir (Şen ve Sağbaş, 2004,43).

Teorinin ampirik olarak test edilmesi amacıyla literatürde yer alan çok sayıda çalışma sözkonusudur. Barro (1987), ABD ve İngiltere için 20 yıllık zaman serisi verilerini kullanarak vergi düzleştirme hipotezini test etmiştir. Elde edilen bulgular teoriyle tutarlı bir şekilde borç oranının savaş süresince arttığını barış zamanında ise azaldığını ortaya koymuştur. Barro aynı zamanda borç oranının konjonktürel dalgalanmalara göre değiştiğini ifade etmiştir (Önder, 2000,140).

Sonuç olarak vergi düzleştirme hipotezi, kamu açıklarının politik iktisadi kararlar sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Vergileme sonucu ekonomide meydana gelen refah kaybının minimize edilebilmesi ve harcamaların devam ettirilebilmesi için kamu açıkları tercih edilebilmektedir.

Kamu açıklarının politik ekonomisi ile ilgili teorilerin Barro (1979, 1989), ve Lucas and Stockey (1983) tarafından ortaya atılan vergi düzleştirme teorisine dayandığı yukarıda açıklanmıştır. Kamu açıkları ve borçlar ile ilgili literatür, Ricardo-Barro modelinin normatif tahminleri ile gerçek durum arasındaki farklılıkların nedenini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, alternatif model önerileri için Barro'nun varsayımlarında birtakım değişiklikler yapma yoluna gidilmiştir. Genel olarak, aktör tercihleri ile ilgili varsayımlar ve kurumsal düzen ile ilgili varsayımlar gibi temel varsayımlarda değişikliğe gidilmiştir.

2.2.2. Kamu Açıklarının Politik Ekonomisi İle İlgili Modeller

Kamu açıklarının politik ekonomisi ile ilgili modeller temel olarak Alesina ve Perotti (1995b) ve Alesina vd. (1997) tarafından ortaya konulmuştur (Pinho, 2004,9). Bu modeller aktör tercihleri ile ilgili modeller ve kurumsal düzenle ilgili modeller olarak sınıflandırılabilir (Imbeau ve Chenard, 2002,5).

2.2.2.1. Aktör Tercihleri İle İlgili Modeller

Vergi düzleştirme (tax-smoothing) modelinin aktör tercihleri ve onların bütçesel davranışlar üzerine etkileri konusunda literatürde yer alan modeller aşağıda açıklanmaktadır.

2.2.2.1.1. Oportünist Politikacı ve Miyop Seçmen Varsayımlarına Dayalı Modeller

Bu model, kamu tercihi yaklaşımı tarafından geliştirilmiştir ve iki temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan biri seçmenlerin miyop olduğu varsayımdır. Diğeri ise politikacıların oportünist davranışlarıdır ki bu nedenle politika belirleyiciler yeniden seçilebilme şanslarını artırabilmek için kamu açıklarını kullanırlar. Buna göre seçmenler hükümetin dönemler arası bütçe kısıtını dikkate almazlar ve cari harcamaların faydasını olduğundan fazla tahmin ederken, gelecekteki mali yükü daha düşük tahmin ederler. Politikacılar ise seçmenlerin miyop olma özelliğinden faydalanarak, seçimlerden önce vergileri azaltırken kamu harcamalarını artırırırlar. Bu teori seçimlerden önce kamu açıklarının daha yüksek bir düzeye çıkacağını ileri sürmektedir. Bu konuda Nordhaus (1975) politik iş çevrimleri teorisini ilk geliştirenlerden biridir. Daha sonraları teoride, rasyonel beklentiler modeli temelinde teorik gelişmeler doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır (Imbeau ve Chenard, 2002,6).

Nitekim, politik iş çevrimleri literatürü mali illüzyon yaklaşımına bazı katkılarda bulunmuştur. Bu argüman seçim yıllarında politikacıların genişleyici politikalar izlediklerini çünkü seçmenlerin seçim öncesi uygulanan bu genişleyici politikaların seçim sonrasında resesyona neden olacağını bilmediklerini ifade etmektedir.

Bu yaklaşıma göre, isteğe bağlı istikrar politikaları asimetriktirler. Çünkü politikacılar her zaman için resesyon dönemlerinde bütçe açıkları vermeye gönüllü iken, resesyon sonrası dönemde bütçe fazlası verme konusunda gönüllü değildir. Bu yaklaşım, seçim zamanlarında uygulanan ve aşırı bütçe açıklarına neden olan genişleyici mali politikaların uygulanması konusunda seçmenlerin politikacıları cezalandırmayacaklarını da açıklayabilir.

Bununla birlikte bu modeller büyük ölçüde eleştirilmiştir. Mali illüzyon görüşü seçmenlerin sistematik davrandıklarını kabul etmek gibi bir hataya sahiptir. Eğer bu hatalar birbiriyle ilişkili olmasaydı, seçmenler vergiler ve harcamaların fayda ve

maliyetlerini olduğunun altında ya da üstünde tahmin edemeyeceklerdi. Buna göre seçmenler tam bilgiye sahip değildir ve sistematik hata yaparlar.

Bu modeller, borçların birikimi ve ülkelerarasındaki mevcut farklılıkları açıklamada başarısız olmuşlardır. Ülkelerarası farklılıkların açıklanmasına yönelik olarak seçmenlerin bazı ülkelerde diğerlerine göre daha kolay kandırıldığı ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda farklı vergi yapısı ve mali kurumların daha fazla ya da daha az mali illüzyona neden olduğunu ortaya koymaktadır (Alesina ve Perotti, 1995b)

Sonuç olarak bu modeller seçmenlerin uzun dönemde kandırılmayacağını ifade eden rasyonel beklentiler modeli temelinde geliştirilmiştir. Mali illüzyon görüşüne dayalı modeller, seçim zamanlarında kamu açıklarındaki kısa dönem dalgalanmaların açıklanması için uygun olmakla birlikte kamu borçlarının uzun dönem davranışları ve sanayileşmiş ülkeler arasındaki farklılıkların açıklamasında yetersiz kalmaktadır.

Özetle, bu modellerde oportünist politikacıların mali davranışları miyop seçmen tercihlerinin bir fonksiyonu olarak kabul edilmektedir.

2.2.2.1.2. İdeolojik Politikacı Varsayımlarına Dayalı Modeller

Partizan çevrimler (partisan cycle) teorisi, politikacıların ideolojist olduğunu kabul eder. Bu teori iki grup politikacı olduğunu kabul eder ve bunlardan her biri kendi seçmen kitlesinin çıkarını maksimize etmeye çalışır. Bu iki gruptan biri (sol görüşlü yada liberal olan) daha fazla kamu harcaması ve daha fazla kamu açığını tercih etmektedir. Diğer grup ise (sağ görüşlü yada muhafazakar olan) daha az kamu harcaması ve daha düşük kamu açığını tercih etmektedir. Bu teoride seçmenlerin miyop olduğu varsayımı gerekli değildir. Aksine, seçmenlerin oylama sırasında partiler arasındaki farkları bildikleri kabul edilir.

Özetle, partizan çevrimler teorisi, sol görüşlü hükümetler iktidarda olduğunda kamu açıklarının daha yüksek olacağını, sağ görüşlü hükümetler iktidarda olduğunda ise daha düşük olacağını ifade etmektedir. Bu teori ülkeler arasındaki bazı farklılıkları açıklamaya yardımcı olabilmekle birlikte kamu borç birikiminin genelleştirilmesini açıklayamamaktadır (Pinho, 2004,11).

2.2.2.1.3. Stratejik Değişken Olarak Borçların Kullanıldığı Modeller

Bu model borçları, iktidardaki hükümeti gelecek hükümete bağlayan stratejik bir değişken olarak ele almaktadır. Buna göre iktidar partisi harcama düzeyini stratejik amaçları doğrultusunda belirler (Alesina ve Tabellini, 1990). Hükümet maliye politikası manipülasyonlarıyla kendinden sonra gelecek olan hükümetin tercihlerini etkileyebilir. Yeniden seçim olasılığına bağlı olmak üzere iki olası durum söz konusudur. Yeniden seçileceğini beklemeyen bir parti borçları kendinden sonraki hükümetin kararlarını etkilemek için kullanabilir. Artan açıklar, başka seçim şansı olmayan gelecek hükümetin hareketlerini kısıtlayabilir. Diğer taraftan, yükümlülükler bilinçli olarak rakibin seçim şansını azaltacak verimsizlikler yaratabilir. Bu model partiler arasındaki tercih farklılıklarına dayanmaktadır.

Farklı hükümetler farklı zamanlarda bu stratejik olanaktan yararlanabilir. Ancak bu politik oyunlar vergi düzleştirme hipotezi tarafından öngörülen optimal düzeyin üzerinde bir borç birikimine neden olabilecektir. Pettersson (2001), iki farklı yaklaşımdan söz etmektedir ve her ikisi de borç politikasının oluşturulmasında stratejik yaklaşıma vurgu yapmaktadır. Bunlardan birincisi Alesina ve Tabellini (1990) diğeri ise Persson ve Svensson (1989) tarafından geliştirilmiştir.

Alesina ve Tabellini (1990), tarafından ortaya konulan yaklaşımda, iki partili bir sistemde partilerin kamu harcamalarının bileşimi hakkında farklı tercihlere sahip olduğu varsayılmaktadır. Örneğin daha fazla savunma harcaması ve daha az sosyal yardım harcaması yapmak isteyen bir hükümet, karşıt tercihlere sahip bir hükümetle yer değiştireceğini bilir. Yönetimdeki hükümet savunma harcamalarının ileride herhangi bir şekilde kesintiye uğrayacağını farkındadır bu nedenle daha çok borçlanmaya gider çünkü fazladan alınan borcun geri ödemesinin marjinal maliyeti refah harcamaları üzerine kalacaktır ki bu da daha az dikkat çekecektir. Politikacılar borç aldıklarında istedikleri gibi harcama yapmak isteyebilirler fakat harcamalardaki kesintinin gelecek maliyetinin içselleştirilmesinde kimin tayin edileceği konusunda belirsizlik söz konusudur. Bu nedenle bugünün hükümeti, gelecek vergi gelirlerini borç servisi için taahhüt ederek gelecek hükümetlerin harcamalarını azaltabilir. Fakat aynı zamanda verimsizlik yaratarak kasıtlı olarak muhaliflerinin seçim şansını azaltmakla da yükümlüdür.

Bu stratejik etkileşim, kamu açıklarını iki grubun ağırlıklı ortalama faydasını maksimize etmeyi amaçlayan sosyal planlamacıya rağmen, her dönemde bütçe dengesini sağlamaya yönlendirecektir. Kamu harcamalarının bileşimi konusundaki tercihlerde bu iki gruptan hangisi daha fazla kutuplaşmış ise o grubun yeniden seçilebilme şansı daha azdır.

Persson ve Svensson (1989), kamu harcamaları düzeyinin kesin olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmada bir muhafazakar bir de liberal ya da sol görüşlü hükümet ele alınmıştır. Muhafazakar hükümet liberal olana göre daha az miktarda kamu harcaması yapmak ister. Muhafazakar hükümetin bir sonraki seçimlerde muhalifiyle yer değiştirdiği varsayıldığında muhafazakar hükümet bozucu vergiler ve borç trade-off u ile karşı kaşıya kalır. Kamu harcamaları için ayrılan para miktarının artırılmasından başka bir yolun olmadığı varsayımı bozucu vergilemeye götürecektir. Verginin düşürülmesi ve borçlar nedeniyle muhafazakar hükümet gelecek harcamaları kısıtlar. Ancak bu durum bozucu vergilerin dağılımında optimal olmayan bir duruma yol açar çünkü bugün çok düşük olan vergiler, gelecekte vadesi gelen borçlar nedeniyle çok yükselecektir. Diğer taraftan sol görüşlü hükümetler tamamen karşıt bir güdüye sahiptir. Dolayısıyla vergilerin artırılması ve borçların azaltılması suretiyle yaratılan fazlalar gelecekte harcamaların artışını teşvik eder.

Her iki durumda da kamu borçları çeşitli hükümetler arasındaki bağlantıda önemli bir role sahiptir. Yönetimdeki hükümet cari harcamalara öncelik verir ki böylelikle cari harcamaların maliyetini daha az içselleştirmiş olur. Aynı olay seçime yönelik belirsizliklerin fazla olduğu durumlarda da geçerlidir. Kamu açıkları hakkındaki bu politik açıklamalar, farklı partiler arasındaki farklı tercihlere ve iktidardaki partilerin değişimine bağlıdır.

Her iki yaklaşım da borçlarla ilgili olarak farklı ampirik sonuçlara sahiptir. Alesina ve Tabellini (1990), kamu açıklarını politik ideolojik yükümlülüklerle bakmaksızın tahmin etmektedirler. Buna karşılık Persson ve Svensson (1989) ise sağ görüşlü hükümetlerin borç konularına daha fazla önem vermesi gerektiğini sol görüşlü hükümetlerin ise fazlalardan vazgeçmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bununla birlikte, her iki model de farklı politikacılar arasındaki anlaşmazlıklarda ve yönetimdeki hükümetin değişme olasılığının yüksek olduğu durumlarda açıkların ya da fazlaların stratejik kullanımını öngörmektedir. Yapılan bazı testler, politik partiler ve seçmenler

arasında kutuplaşmanın daha fazla olduğu ülkelerle yüksek borçlu ülkeler arasında ilişki olduğunu desteklemektedir. Bu nedenle bu modeller yukarıda sözü geçen sorulara cevap sağlayabilir. Bu modellerdeki temel problem ise bazı kanıtlara rağmen, daha güçlü ampirik testlere ihtiyaç olduğudur (Pinho, 2004,14).

2.2.2.1.4. Sonsuz Zaman Ufku (infinite temporal horizon) Varsayımlarına Dayalı Modeller

Ricardocu yaklaşım sonsuz zaman ufku varsayımını kabul eder. Bu bağlamda, mali yükün bir nesilden diğerine dağılımı borç hacminden etkilenmeyecektir. Aslında ulusal borç miktarındaki değişimler özel menkullerdeki düzenlemelerle telafi edilebilir. Bununla birlikte, Cukiermen ve Meltzer (1983), toplumda bir kesimin zengin diğerlerinin yoksul olduğu alternatif bir politik model önerisi getirmişlerdir. Buna göre fakir kesim kamu açıklarını ve borçlanmayı desteklemektedir ki bu durum bir sonraki nesilden dolayı olarak borçlanma anlamına gelmektedir. Kısacası bu modelde zengin kesim kamu harcamalarının nasıl finanse edildiği konusunda kayıtsız kalırken, yoksul kesim açıkların borçla finanse edilmesinden yana bir tutum sergilemektedir. Eğer toplum, çoğunlukla fakir insanlardan oluşuyorsa sosyal tercih ulusal borç birikiminde artışa yol açacaktır.

Diğer bir politik model, borçların stratejik amaçlı kullanımını içermekte ve aynı zamanda sonsuz zaman ufku varsayımını yumuşatmaktadır. Bu model borçları, iktidardaki hükümeti gelecek hükümete bağlayan stratejik bir değişken olarak ele almaktadır. Buna göre iktidar partisi harcama düzeyini stratejik amaçları doğrultusunda belirler (Alesina ve Tabellini, 1990). Hükümet maliye politikası manipülasyonlarıyla kendinden sonra gelecek olan hükümetin tercihlerini etkileyebilir. Yeniden seçim olasılığına bağlı olmak üzere iki olası durum sözkonusudur. Yeniden seçileceğini beklemeyen bir parti borçları kendinden sonraki hükümetin kararlarını etkilemek için kullanabilir. Artan açıklar, başka seçim şansı olmayan gelecek hükümetin hareketlerini kısıtlayabilir. Diğer taraftan, yükümlülükler bilinçli olarak rakibin seçim şansını azaltacak verimsizlikler yaratabilir. Bu model partiler arasındaki tercih farklılıklarına dayanmaktadır.

2.2.2.1.5. Siyasi Partiler Arasındaki Anlaşmazlıklarla İlgili Modeller

Karar alma sürecinde partiler arasındaki anlaşmazlıklarla ilgili teorik modeller bu konudaki ampirik literatürden daha fazla dikkat çeken konulardan biridir. Politika belirleyiciler ya da partiler arasındaki anlaşmazlıklar aynı zamanda bütçeyle ilgili kararları da etkilemektedir. Bu gibi ajanlar arasındaki uyuşmazlıklar ne kadar derin ise, kamu açıklarının azaltılmasında karşılaşılan zorluklar da o kadar büyük olur. Bu anlaşmazlıklar özellikle koalisyon hükümetlerinin var olduğu ülkelerde daha çok ön plana çıkmaktadır. Oyun teorisi, oyuncuların sayısı fazla olduğunda işbirliğinin daha zor olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, herhangi bir kriz sonrasında kamu açıklarının azaltılması koalisyon hükümetleri için daha zor olacaktır; çünkü koalisyondaki partiler kendi seçmenlerinin çıkarlarına aykırı olduğu için harcamalardaki kesintileri ya da vergi artışlarını veto edeceklerdir.

Roubini ve Sachs (1989b), hükümetlerin politika araçlarının kontrolüne tamamen sahip olmadıklarını ve onları iyi tanımlanmış birtakım amaç fonksiyonlarına göre yönettiklerini vurgulamaktadırlar. Yazarların bu görüşlerinin temelinde, koalisyon partilerinde politikacıların anlaşmaya varma konusundaki yeteneklerinin daha sınırlı olduğu görüşü yatmaktadır. İlk olarak, koalisyondaki her bir parti farklı seçmen kitlesine sahiptir. Negatif bir şok karşısında her parti kendi seçmenlerini olumsuz etkilememesi için sadece bütçe kesintilerini önerecektir. İkincisi, koalisyondaki partilerin her biri veto yetkisine sahiptir. Her parti bir diğer koalisyon partisinin önerisini engellemek için büyük bir güce sahiptir fakat aynı zamanda kendi programını uygulamak için de çok fazla güce sahip değildir. Üçüncü olarak, işbirlikçi sonuçlara ulaşmada koalisyon üyeleri arasında zayıf bir uygulama mekanizması söz konusudur. Koalisyon partileri, seçmenlerin hangi partinin politikanın hangi kısmından sorumlu olduğunu fark etmediklerini bilirler. Dolayısıyla kontrol yetersizliği uygulama mekanizmasının da zayıf olmasına neden olur.

Koalisyon hükümetlerinin bütçe dengesini sağlamada neden daha fazla zorlandıkları konusundaki nedenlerden biri de genellikle daha yüksek dönüş hızına sahip olmalarıdır. Kısa hükümet süresi, tekrarlanan karar alma oyunlarında oynama olanaklarını sınırlandıracaktır. Bu durum partilerin işbirliğine gitme yönündeki teşvikleri azaltır. Bu yaklaşımda önemli olan oyuncuların sayısı değil, hükümetin

istikrarsızlığıdır. Doğal olarak bu yaklaşım açısından, koalisyon hükümetlerinin iktidarda kalma süresi tek partili hükümetlere göre daha kısadır.

Bu bağlamda Alesina ve Drazen (1991) “yıpranma savaşı” modelini önermişlerdir. Bu model, dışsal bir kalıcı mali şokun kamu açıkları yarattığını ve mevcut vergi oranlarında borçların birikmeye başladığını varsayar. Sosyal planlamacı şoklar karşısında bütçe dengesini sağlamak için vergi gelirlerini artırma yoluna gider. Onun yerine eğer iktidarda iki siyasi parti varsa, öncelikle mali yükün dağılımının nasıl olacağı konusunda partilerin anlaşması gerekir. Her iki grup açısından, istikrarın sağlanması için mali yükün dağılımı konusunda hemen anlaşmaya varılması aynı anlaşmaya gecikmeli varılması durumuna göre daha iyi bir durumdur.

Bu modelde, sosyal gruplar arasında gelir dağılımıyla ilgili anlaşmazlıkların bütçe dengesinin sağlanması konusunda verimli politikaların uygulanmasını geciktirdiği kabul edilir. Bu durum özellikle kamu açıkları kısmen dış borç birikimi kısmen de bozucu vergilerle finanse edildiğinde ortaya çıkar. İstikrar, dengeli bir borç-GSMH oranı ve bir önceki vergilerin daha az bozucu vergilerle ikame edilmesi gibi politika değişimleri olarak tanımlanır.

Yıpranma savaşı modelinde, koalisyon hükümetlerinin tersine tek partili hükümetler istikrar önlemlerini geciktirebilir. Çünkü tek partili hükümetler ağır bir mali yük karşısında seçmenlerinin desteğini koruma gücüne sahiptir ve istikrarı sağlamak için aşırı tepki gösterebilir. Bu nedenle koalisyon hükümetlerinin göreceli ataleti ile tek parti hükümetlerinin partizan aşırı tepkisi arasında bir trade-off söz konusu olabilir (Pinho, 2004,20).

Hahm (1996), bu analize ampirik bir ilave önermiştir. Yazar politik sistemleri üçe ayırmıştır. Bunlar başkanlık sistemi, istikrarlı parlamenter sistemi ve istikrarsız parlamenter sistemleridir. Hahm’ın teorik modeline göre, Roubini-Sachs yaklaşımı sadece istikrarsız parlamenter sistemlerde geçerlidir fakat diğer sistemlerde hükümetin gücü ile mali pozisyon arasındaki ilişki farklıdır. İstikrarlı parlamenter sistemlerde kamu açıkları üzerinde hükümetin gücünün sistematik bir etkiye sahip olmadığı varsayılır. Başkanlık rejimlerinde ise iktidardaki parti güçlü ise kamu açıklarında artış yönünde bir eğilim olacaktır. Hahm bu görüşü destekleyen kanıtlar ortaya koymuştur (Pinho, 2004,20).

Persson ve Tabellini (1999), siyasi partiler arasındaki anlaşmazlıklarla ilgili olarak, seçimleri kazanma olasılığı en fazla olan iki parti tarafından seçim programının belirlenmesinde “kararsız seçmenlerin” önemine dayalı başka bir model ortaya koymuşlardır. Modele göre, bu partiler seçime doğru çıkar gruplarına politika yanlısı bağlayıcı sözler verirler. İki aday birbirinin aynı değildir ve ideolojik tercihleri olan farklı seçmenlere sahiptirler. Hangi partinin destekleneceğinin belirlenmesinde, seçmenler açıklanan ekonomik faydalara karşı önceden belirlenmiş olan ideolojik parti tercihleri trade-off uyla karşı karşıyadır. Politik güç seçmenlerin ideolojik tercihlerinin dağılımını yansıtır. Bununla birlikte, daha güçlü gruplar daha fazla sayıda kararsız seçmene sahiptir. Seçimlerin kazanılmasıyla, her iki parti de bu seçmenlere karşı doğrudan ekonomik faydalar sağlar.

Ancak bu modeller ülkelerin mali uyarlamaları neden ertelediklerini ve mali bütçe kaynaklı şokların nedenlerini açıklayamamaktadır. Diğer taraftan, ampirik kanıtlar zayıf koalisyon hükümetlerinin mali uyarlamaları ertelediklerini ve birikmiş borçlara sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca parti sayısının fazla olduğu koalisyon hükümetlerinde kamu borçlarının da daha yüksek olduğu ve uzun dönemli hükümetlerin daha küçük açıklarla bağlantılı olduğu gösterilmiştir. Koalisyon hükümetleri genellikle kısa ömürlüdür ve hükümetin yapısı seçim sistemine bağlıdır, bu nedenle kamu borçları ile politik sistemin türü arasında ilişki kurulabilir. Bu modeller ampirik bakımından da büyük destek bulmuştur.

2.2.2.2. Kurumsal Düzenle İlgili Modeller

North kurumları insanların karşılıklı davranışlarını ve ilişkilerini şekillendirmek için bulunan herhangi kısıt şekli olarak tanımlar. Kurumlar gündelik hayatı bir yapıya kavuşturmak suretiyle belirsizliği azaltmaktadır (Hossain ve Chowdbury,1998,215).

Kurumlar, formel (resmi) yazılı kurallardan ve kuralların ruhunu oluşturan ve onları destekleyen enformel (gayriresmi) kurallardan oluşmaktadır. Formel kurallar siyasi ve yasal kurallar, ekonomik kurallar ve sözleşmelerden oluşmaktadır. Kurumların anlamlı olabilmesi için yürütmenin de olması gerekmektedir. Yani kuralların ihlal edilmesinin maliyetli ve güvenilir yaptırımları olmalıdır (Hossain ve Chowdbury,1998,215).

Kurumların kalitesi, yatırımların verimliliğini iyileştirdiği için büyüme üzerinde doğrudan etki yaratmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, ayaklanmalara ve teröre yol açarak makroekonomik performansı aşındırmakta ve varolan yatırımı yok edebilmektedir. Siyasi istikrarsızlık aynı zamanda kurumların etkisini sınırlayarak yeni yatırımların hacmini ve etkinliğini düşürmektedir. Çoğu gelişmekte olan ülkede siyasi istikrarsızlık, ticaret hadleri şokları, politika değişiklikleri ve hatta sıkı mali politikalar kurumların kalitesini yıpratmaktadır. İyi kurumlar büyümeye, büyümede daha iyi kurumların oluşmasına yol açmaktadır (Aron, 2000,100-114).

Zayıf kurumlara sahip gelişmekte olan ülkelerde, elitler ve politikacılar devleti kontrol edebilmek için farklı yollar denemektedirler. Devleti kontrol edebilmek için verilen mücadele, tamamıyla kötü makroekonomik politikaların sonuçlarından ve volatiliteden kaynaklanan rantı elde etmeye yöneliktir. Eğer elitlerin bir aracı kullanmaları engellenirse, kurumlar zayıf kaldığı sürece, diğer araçları kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar. Kurumları zayıf toplumların en önemli problemi politik gücü kontrol edenleri kısıtlayamamasıdır (Acemoğlu vd. 2002,5).

Kurumsal olarak zayıf toplumlarda, politikacılar üzerinde çok az kısıtlamalar bulunmaktadır. Politik gücü kazanan gruplar, varlıkları ve geliri yeniden dağıtmaktadırlar. Bu da toplumlarda huzursuzluğa ve çalkantılara neden olmaktadır. Kurumları zayıf toplumlarda politikacılar farklı grupların çıkarları doğrultusunda sürdürülemeyen politikalar yapmakta böylece iktidarda kalmaktadırlar. Bu politikalar sürdürülemediğinde ise ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır (Acemoğlu vd. 2002,12).

Politikacı ve seçmen tercihlerine yönelik modeller, kamu açıklarındaki geçici değişimleri açıklamazlar. Örneğin seçimsel dalgalanmalar (electoral cycle) modeli, bazı ülkelerde seçmenlerin diğerlerinden daha miyop olduğu şeklinde bir iddia olmaksızın borçlu ülkelerdeki değişimlerin nedenini açıklayamaz (Alesina ve Perotti, 1995). Bu model aynı zamanda 1970’li yıllarda kamu açıklarındaki ani artışların nedenini de açıklamamaktadır. Kurumların kolektif kararları etkilediği kabul edilirse, başka bir araştırma alanı ortaya çıkar. Aslında kurumlar, partizan ideoloji, politik oportünizm ya da mali illüzyona neden olarak kamu açıklarını etkileyebilir. Genel olarak politik kurumlar ve bütçesel kurumlar olmak üzere iki tip kurum bu konuda önemli rol oynamaktadır.

2.2.2.2.1 Politik Kurumlar

Politik kurumlar, bir politik sistemin temel yapı taşlarından biridir. Politik kurumlar alınan kararlar üzerinde etkiye sahiptir çünkü bu kurumlar politikacıların seçimlerini etkileyebilmektedir. Politik kurumlarla ilgili temel modeller mali yükün dağılımı sözkonusu olduğunda politikacılar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklara vurgu yapmaktadır.

İlgilerin coğrafi yoğunluğu (geographic concentration of interests) modeli, bütçesel kararlar üzerinde parlamentonun etkisini vurgulamaktadır. Coğrafi olarak yoğunlaşmış seçmenler kadar, seçilen vekiller de kendi seçim bölgelerine tahsis edilen kamu harcamalarının faydalarını olduğundan fazla tahmin ederken vergi mükellefleri tarafından karşılanan maliyetleri daha düşük tahmin ederler. Kendi bölgesinde meslektaşlarının desteğini almak isteyen bir vekil politikacılar arasındaki karşılıklı yardım mantığıyla diğer projeleri destekler. Başka bir deyişle, politikacılar kendi eylemlerinin maliyetini tamamıyla içselleştirmezler ve çok daha yüksek düzeyde kamu harcaması yaratırlar.

Bunun yanı sıra birçok yazar, sürekli açıkların nedeninin açıklanması için politik bölünmüşlük ya da hükümet istikrasızlığının önemini vurgulamaktadır (Roubini ve Sachs 1989b). Niçin koalisyon hükümetleri ve bölünmüş hükümetler daha yüksek açık oluşturmaktadır? Bu konuyla ilgili literatürde birbirine benzer üç model sözkonusudur.

Bir koalisyon hükümetinde üyeler farklı ilgilere ve farklı seçmen kitlesine sahiptirler. Bu nedenle aynı amaç fonksiyonuna sahip değildirler. Hükümetin bütün üyeleri kısıtlayıcı maliye politikalarını desteklemesine rağmen, koalisyonun her bir üyesi tasarruf tedbirlerine karşı kendi harcama programını korumak ister. Koalisyon üyeleri arasında güçlü bir koordinasyonun olmaması durumunda, işbirlikçi olmayan çözüm bütçe kesintilerinin olmaması yönünde olacaktır. Böylece kamu açıkları artacak bu da borç birikimine neden olacaktır.

Alesine ve Drazen (1991) tarafından önerilen yıpratma savaşı modelinde, farklı sosyo-politik grupların bütçesel kararları birlikte verdikleri bir politik sistemde ortaya çıkan bütçesel sonuçlar analiz edilmektedir. Bu modelde politikacılar, harcama düzeyinden çok mali yükün dağılımını tartışmaktadırlar. Vergi düzleştirme modeline göre, iyiliksever sosyal planlamacı bütçe dengesini sağlamak için mali gelirleri artırma

yoluna gider. Bununla birlikte, sosyo-politik gruplar arasındaki uyuşmazlıklar istikrar politikasına uyum sağlamayı geciktirir. Bunun yanı sıra, ekonomik istikrarsızlıkla ilgili maliyetler düşük olduğunda uyum politikalarının gerçekleştirilmesi ertelenebilir. Yıpratma modeline göre, bölünmüş hükümetler borç birikimi ve açıklardaki artışların iyileştirilmesi ve bütçe dengesinin sağlanması için birleşik hükümetlerden daha uzun bir süre bekler (Drazen ve Grilli, 1993; Alesina ve Drazen 1991). Aynı sonuç istikrarsız hükümetler için de geçerlidir.

Velasco'nun teorisi (1997), ortakların felaketi (the tragedy of the commons) modelinden söz etmektedir. Bu model, koalisyon hükümetleri ve istikrarsız hükümetlerin kamu açıklarına neden olduğunu ifade etmektedir. Modelde birçok çıkar grubunun olduğu bir toplum tanımlanır. Her bir çıkar grubu, belirli bir devlet harcama programından faydalanır. Velasco, finansal transferleri elde etmek amacıyla her çıkar grubunun hükümeti etkileyebileceğini kabul eder. Dolayısıyla bütçesel süreç bölünmüş olur. Kamu harcamaları bazı gruplara fayda sağlar fakat maliyetleri bütün gruplar paylaşır, bu suretle toplum özü itibariyle harcama güdüsü gösterir. Sonuç olarak, hükümetin kamu açıkları meydana getirmesi kaçınılmaz olur.

2.2.2.2.2. Bütçesel Kurumlar

Bütçesel kurumların rolü, bütçelerin planlanması, hazırlanması, kabul edilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesini sağlamaktır. Bütçesel kurallar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Dolayısıyla bu kurallar potansiyel olarak borç ve açıklardaki farklılıkların nedenini açıklayabilir. Bütçesel kurumlar üç tip olarak tanımlanabilir, bütçesel kısıtları ortaya koymaya yönelik yasalar, oy kullanma kuralları ve bütçe belgelerinin şeffaflığı.

Birçok yazar, kanunların kamu açıkları üzerinde rakamsal hedefler koyduğu ülkelerde açıkların nispeten düşük olabileceğini ileri sürmektedirler. Oy kullanma kuralları konusundaki açıklamalar esas olarak yukarda açıklanan ilgilerin coğrafi yoğunluğu modeline başvurmaktadır. Bu kurallar belirli bir toplam bütçe projesinin verimliliğini artıran kurumsal düzenlemeleri belirlemeye çalışmaktadırlar. Temel ilgi alanlarından biri oy kullanma zamanlaması ve belirli projelerdeki düzenlemelerle ilgili kurumsal kurallardır. Son olarak, bütçe belgelerinin şeffaflığı düşük düzeydeki açıklarla ilgili görünmektedir (Alesina ve Perotti 1995, 1996).

Bu konudaki temel ekonomik ve politik açıklamalarla ilgili tartışmalar, sürekli kamu açıklarının nedenleri konusuna ışık tutan kamu tercihi teorisyenleri tarafından geliştirilmiştir. Bu araştırmacılar, teorilerini aynı zamanda ampirik olgularla da desteklemişlerdir.

Tablo 2.1. Kamu Açıklarının Politik Ekonomisiyle İlgili Modeller Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

	Stratejik Değişken Olarak Borçların Kullanıldığı Modeller	Partiler Arasındaki Anlaşmazlıklarla İlgili Modeller	Bütçesel Kurumlarla İlgili Modeller
Roubini ve Sachs (1989)		Koalisyon hükümetleri, tek parti ve çoğunluk hükümetlerine göre daha yüksek açıklara sahiptir	
Grilli vd.(1991)	Kısa hükümet süresi, kamu açıkları ve borçlarının açıklanmasında önemli bir role sahiptir.		
Alesina ve Perotti (1995)		Koalisyon hükümetlerinin başarılı mali uyarlama önlemlerini ortaya koyma olasılığı daha azdır.	
De Haan vd. (1999)		-Hükümetin türü maliye politikasında ülkelerarasındaki değişimleri etkiler. -Politik partilerin sayısı borçların büyüklüğünü etkiler.	
Kontopoul os ve Perotti (1999)		Hükümette parti sayısının fazla olması, daha gevşek bir maliye politikasına neden olmaktadır.	
Franzese (2001)	Borçların stratejik kullanımıyla ilgili bir etki bulunamamıştır.		
Kirchgaess ner (2001)			-Denk bütçe kuralları birçok durumda kamu borçlarının azaltılmasında etkilidir. -Doğrudan demokrasiler mali disiplini artırır. -Mali federalizm kamu boyutunun küçülmesine yol açar

Tablo 2.1. (Devam)

Pettersson (2001)	-Hükümetlerin değişim sıklığı borç birikimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. -Sol görüşlü bir parti borçdüzeyini azaltırken,sağ görüşlü parti tersine borç düzeyini artırır. -İki politik parti borçların stratejik kullanımı konusunda karşıt güdülere sahiptir. -Elde edilen sonuçlar Persson and Svensson (1989) da önerilen stratejik açıklamaları desteklemektedir.		
Volkerink ve De Haan (2001)		-Politik partilerin sayısı bütçe açıklarını etkiler. -Parlamentodaki partilerin sayısı da bütçeyi etkiler.	
Perotti ve Kontopoulos (2002)		Koalisyondaki politik partilerin sayısı ve ideolojisi maliye politikası sonuçlarını etkiler.	
Lambertini (2003)	Borçların stratejik kullanımına yönelik az miktarda kanıt bulunmuştur.		
Spolaore (2004)		Politik bölünmüşlüğün derecesi, mali uyarlama dinamikleri için temel bir role sahiptir.	

Kaynak: Pinho, 2004: 39-40'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.2.3. Politik İstikrar ve Kamu Açıkları

Genel olarak ekonomik istikrar ile politik istikrar arasında yakın bir ilişki sözkonusudur. İlişkinin yönü kesin olmamakla birlikte, ampirik sonuçlar nedenselliğin yönünün politik istikrardan ekonomik istikrara doğru olduğunu göstermektedir. Politik

açından istikrarlı sistemler daha başarılı ekonomik sonuçlar ortaya koyacaktır (Güvel, 2003,101).

Politik istikrar ya da istikrarsızlığın kamu açıkları üzerinde meydana getirdiği etkiler ampirik çalışmalarda ele alınan bir diğer konudur. Bu çalışmalarda araştırılan temel konu kısa dönemli hükümetlerin uzun dönemli hükümetlere göre daha fazla kamu açığına neden olup olmadığıdır. Freitag ve Sciarini'nin (2001) çalışmalarına göre, ampirik çalışmalar uzun dönemli hükümetlerin daha küçük kamu açığına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Edwards ve Tabellini'nin (1991) çalışmalarında ise politik istikrarsızlığın kamu açıklarının nedenlerinden biri olduğu hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır (Şen ve Sağbaş, 2004,42).

Roubini ve Sach (1989b), gelişmiş ülkelerde kamu açıklarının boyutuyla ilgili olarak politik bölünmüşlük indeksi geliştirmişlerdir. Ayrıca görevde kalma sürelerinin kısa olması ve farklı politik partiler arasında uzlaşmaya varmanın daha zor olması nedeniyle koalisyon hükümetlerinin mali disiplinsizliğe daha eğilimli olduklarını ifade etmektedirler. Alesina ve Perotti (1995) koalisyon hükümetlerinin uyarılma önlemlerini yürürlüğe koymak olasılığının daha az olduğunu kanıtlamışlardır. Grilli, Masciandaro ve Tabellini (1991) çalışmalarında nisbi seçim sistemine sahip ülkelerin daha fazla borç birikimine eğilimli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Tabellini ve Alesina (1990) kamu açıkları ve politik istikrarsızlık arasındaki ilişkinin zayıf hükümetlerden kaynaklanmak zorunda olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onların modeline göre, değişken (alternating) çoğunluk hükümetlerine sahip, kutuplaşmanın yüksek olduğu ülkelerde seçimi kaybetme riski politika yapıcılarını açıkları artırmaya teşvik edecek bu da daha sonra gelen politikacıların hareketini kısıtlayacaktır. Bu durum Baldacci ve diğerlerinin (2004) mali konsolidasyonun seçim yıllarında kararlılıkla uygulanma olasılığının azaldığı yönündeki bulgusuyla tutarlılık göstermektedir (Lavigne, 2006,4).

Özetle, politik istikrar literatüründe, mali kararlar üzerinde etkili bir kontrole sahip istikrarlı bir hükümet konsolidasyon için son derece önemli bir konudur. Bu sonuca katkıda bulunan faktörler, örneğin seçim sisteminin doğası ya da seçimlerin zamanlaması gibi faktörler aynı zamanda başarı olasılığını da etkiler. Bu sonuçlar,

hükümetin güvenilirliğinin önemini vurgulayan politikaya yönelik ampirik çalışmaları desteklemektedir (Lavigne, 2006,4).

2.2.4. Maliye Politikası Dalgalanmaları ve Kamu Harcama Politikaları

Bu konuda öne sürülen yaklaşımlardan biri olan Nordhaus yaklaşımı seçimler çerçevesinde maliye politikalarını analiz etmektedir. Bu yaklaşıma göre, hükümetler seçimlerden önce genişleyici para ve maliye politikalarıyla ekonominin canlanacağını kabul ederler. İstihdam kazanımları ve kaynak aktarımları hükümetin popülaritesini artırmaktadır. Seçimlerden sonra ise hükümetler yeniden daraltıcı politikalarla ekonomide dengeleri sağlamaya çalışırlar. Başlangıçta Nordhaus (1975) tarafından uyarlayıcı bekleyişler varsayımı kabul edilmiştir. Daha sonra Persson ve Tabellini (1990) Nordhaus tipi dalgalanmaların rasyonel beklentiler modelinde de ortaya çıkabileceğini göstermişlerdir. Seçmenler politika yapıcılarının yetenekli olmadıklarını kabul ederler ve onlar gözlemlenebilir ekonomik verilere dayanarak tahmin yaparlar. Seçimlerden önce hükümetler düşük işsizlik ve çıktı artışı sağlamak için genişleyici para politikaları izlerler. Bu durum başka bilgi kaynağına sahip olmayan seçmenlere hükümetin oldukça başarılı olduğu izlenimini verecektir. Seçimden sonra izlenen daraltıcı politikalar ise ekonomide tam tersi bir etki yaratacaktır.

Bu konudaki literatürün diğer kolu, partizan çevrimler (partisan cycle) olarak bilinen yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre politik partiler arasında işsizlik ve enflasyon konusundaki tercihler ideolojik farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sol görüşlü partiler, düşük işsizlik oranına daha büyük önem verirken, sağ görüşlü partiler düşük enflasyon oranına daha fazla önem vermektedirler. Sonuç olarak bu modeller, sağ görüşlü hükümetlerin sol görüşlü olanlara göre daha düşük enflasyon ve daha yüksek işsizlik meydana getirdiğini tahmin eder. Görüldüğü gibi sağ ve sol partilerin bütçe ile ilgili tercihleri temelde farklılık göstermektedir. Daha sonraki modellerde ise dalgalanmaların, seçimlerden sonra hükümet değişiklikleri nedeniyle beklenmedik parasal daralma ve genişlemeler karşısında ani reel ücret ayarlamalarına engel olan uzun dönem işgücü sözleşmelerinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

1970'lerin sonlarından 1990'ların başına kadar olan süreçte yapılan ampirik çalışmalar neredeyse sadece sanayi ülkelerine odaklanmış durumdadır ve şimdiye kadar

her iki yaklaşımı da içeren çok sayıda teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır. Schuknecht (1996), seçimlerden önce genişleyici sonrasında ise daraltıcı politikalar izleyen 35 gelişmekte olan ülke için Nordhaus tipi maliye politikası dalgalanmaları bulmuştur (Schuknecht, 2000,116).

Mali disiplini etkilediğine inanılan temel politik karakteristikler, bütçe kurumları, seçimsel bütçe çevrimleri (electoral budget cycle), partilerin büyüklüğü ve sayısı, parti disiplini ve ideolojik kutuplaşma olarak sayılabilir (Acosta ve Coppedge, 2001,4).

2.2.4.1. Bütçe Kurumları

Bütçesel kurumlar, kamu harcamaları üzerine kısıtlar getirir ve yerel düzeyde borç kapasitesini sınırlar. Bu konudaki temel görüşlerden biri Alesina vd. (1999) tarafından açıklanmıştır. Buna göre hiyerarşik bütçe prosedürleri, karar alma süreci için dikey prosedürleri kabul eder ve açıkların büyüklüğü üzerine yasal kısıtlar empoze eder. Yatay bütçe prosedürlerinin ise mali açıkların kontrolünde daha güçlü bir etkiye sahip olduğu ve örneğin bütçe uygulama sürecinde daha fazla hesap verebilirlik sağladığı ifade edilmektedir.

Bu yaklaşımın iki değişik biçimi söz konusudur. Bazı yazarlar, yürütme gücünün merkezileşmesini dikkate alırlar. Alesine vd. on farklı değişken tarafından bu düşüncenin ölçüleceğini iddia etmektedirler. Diğer görüş ise daha ayrımcı bir özelliğe sahiptir. Buna göre birtakım bütçesel ayrıcalıklar (özellikle yasama ve yürütme arasındaki etkileşimle ilgili olarak örneğin veto sayısı ya da harcama tavanları belirlemek) mali sonuçları açıklayan diğer faktörlerden daha güçlü bir etkiye sahip olabilecektir.

Bu konuda test edilmesi gerekli bir diğer sorun, parlamento desteğinin artması durumunda bütçesel kurumların daha etkin olup olmayacağı ya da parlamento desteğinin olmaması durumunda bu kurumların bunu telafi edip etmeyeceğidir.

2.2.4.2. Seçimler ve Kamu Açıkları

Mevcut bütçe denkleştirme politikalarının çoğu, genel mali performansın bir yanını bütçe açıklarının oluşturduğu görüşüne dayanır, mali performans aynı zamanda kamu sektörü büyüklüğünü, kamu borçlarının büyüklüğünü ve iş çevrimleri tarafından belirlenen mali dalgalanmaları da içermektedir. Seçim zamanlarında politikacılar mali disiplini sağlama konusunda daha az isteklidirler ve potansiyel seçmenler için kamu harcamalarını artırırken, devlet vergilerinden kaçınmayı tercih ederler.

Seçmenlerle siyasal iktidar arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisi en fazla seçimler öncesinde ortaya çıkmaktadır. Devlet vatandaş ilişkilerinde iki ana yetki devrinden söz edilebilir. İlkinde vatandaşlar politikacılara belirli kurallar çerçevesinde ülkeyi vatandaşlar adına yönetmek üzere yetki verirler. Bu durumda vatandaşlar asil, politikacılar ise vekil durumundadır. Bu ilişkide politikacılardan beklenen, toplumdaki farklı grup ve bireylerin tercihlerini bütünlendirerek vatandaşların beklentilerine uygun kamu politikaları ortaya koymaktır. Siyasetçilerin ortaya koyduğu politikaları uygulamaya geçirmek ise büyük ölçüde kamu idaresinin başka bir deyişle bürokrasinin işidir. Bu durumda, politikaların uygulamaya geçirilmesi bu defa politikacıların asil, bürokrasinin vekil olduğu ikinci bir vekalet ilişkisini içerir.

Siyasetçilerin siyasi sorumluluklarını yerine getirmesinde, seçmenlerin kullanabileceği en önemli avantaj seçimlerdir. Seçimler sayesinde seçmenler verdikleri yetkiyi siyasal iktidardan alabileceklerdir. Bu nedenle seçim öncesinde hükümetler kısa vadede oy kazandıracak politikalar uygulamaya koyarlar. Bu duruma kamu tercihi literatüründe politik miyopluk etkisi denir.

Seçim öncesinde verilen vaatler bütçe üzerindeki etkisini doğrudan gösterir. Bu dönemde vergi oranları oy kaybetmemek için artırılmazken harcamalarda büyük bir artış olur. Örneğin seçim öncesinde memur maaşlarına zam yapılır, tarım ürünlerindeki destekleme fiyatları artırılır. Dolayısıyla bu artışlar en fazla personel harcamaları ve transfer harcamaları üzerinde ortaya çıkar. Gelirlerde artış olmadan kamu harcamalarının artması kamu açıklarına neden olur.

Seçim sonrasında ise seçim öncesi oluşan açıkları kapatmak için daraltıcı politikalar uygulanır. Yani bir taraftan vergiler artırılırken diğer taraftan harcamalar

azaltılır. Seçim öncesi uygulanan bu seçime yönelik politikalara seçim ekonomisi ya da politik konjonktür hareketleri denir (Dileyici ve Özkıvrak, 2001,24).

Seçimler ile kamu açıkları arasındaki ilişkileri inceleyen çok sayıda model geliştirilmiştir. Bu modeller hükümetlerin seçimlerden önceki süreçte diğer zamanlardan farklı davrandığını kabul ederler. Siyasal iktidarın seçimlerden önceki davranışlarının yapısı modelin iki önemli varsayımına bağlı olacaktır, (1) siyasal iktidarın tercihleri, ve (2) seçmenlerin beklentilerini oluşturma mekanizması (uzağı göremeyen veya rasyonel). Tercihleri bakımından hükümetler ikiye ayrılabilir. Siyasal iktidarın öncelikli amacı yeniden seçilmek olabilir ya da alternatif olarak, belirli bir ideolojiye uygun olarak spesifik hedeflere ulaşmayı amaçlayabilir. Eğer siyasal partiler yalnızca iktidar amaçlı kurumlar ise siyasal ideolojileri ne olursa olsun iktidardaki politikacıların hepsinden benzer davranışları göstermesi beklenebilir. Diğer taraftan, eğer partiler ideolojilerine bağlı olarak hareket ediyorsa bu durumda politikacılar partizan bir davranış gösterecekler ve siyasal partilerin iktisadi politikalarının farklılaşması sözkonusu olabilecektir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,7).

Gelişmekte olan ülkelere yönelik siyasal ekonomi yazınının temel konularından biri bu ülkelerdeki siyasal gücün kırılabilirliği. Dolayısıyla, siyasal iktidar yeniden seçilebilmek için ekonomik politika araçlarını manipüle etmek yönünde güçlü bir eğilime sahip olacaktır. Siyasal iktidarın bu stratejisi, siyasal ekonomik devresel dalgalanmalara neden olacaktır. Siyasal ekonomik devresel dalgalanma, makroekonomik büyüklüklerde genel seçimlerle eşzamanlı olarak meydana gelen politika nedenli dalgalanmaları ifade etmektedir. Bu konudaki ilk modeller, siyasal devresel dalgalanmaları siyasi iktidarın seçim kazançları sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirdiği ekonomik manipülasyonlar olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra, bu ilk modeller rasyonel olmayan ya da uzağı göremeyen (myopic) seçmenler varsayımı gibi bazı sınırlayıcı varsayımlara sahiptir. Daha yeni analitik modeller ise rasyonel ve ileri görüşlü seçmenler varsayımlarını benimsemekte ve ekonomik birimler arasındaki bilgi asimetrisinin rolünü vurgulamaktadırlar.

Geleneksel yada oportünistik modellerde kapalı bir ekonomide enflasyonla işsizlik değiş tokuşu (trade-off) varsayımından hareket edilmektedir. İlk olarak Nordhaus (1975) tarafından geliştirilen modeller, temel olarak beklentileri de içeren

Phillips eğrisine ve geçmişe dönük beklentilere dayanmaktadır. Modele göre, işsizlik ve enflasyon seçimlerden önce belirli bir düşüş gösterirken, seçimlerden sonra hızlı biçimde yükseliş gösterir. İşsizlik oranının toplam talep düzeyi ile tersine ilişkili olduğu varsayımı altında, seçim öncesinde siyasal iktidar kısa dönemli Phillips eğrisi çerçevesinde kamu harcamalarını ve dolayısıyla toplam talebi arttıracaktır. Seçimlerden sonra ise, kamu harcamalarında enflasyonun düşürülmesi amacıyla bir daralma meydana gelir ve bu politika aynı zamanda resesyona ve işsizlik artışına neden olur. Dolayısıyla, bu yaklaşım çerçevesinde, sözkonusu devresel dalgalanmalar doğrultusunda iktidardaki partinin ideolojisinin herhangi bir önemi olmayacaktır.

Daha yeni analitik modellerde ise seçmenlerin rasyonel biçimde karar aldıkları fakat siyasal iktidarın tercihleri ve hedefleri konusunda eksik bilgiye sahip oldukları varsayılmaktadır. Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990) tarafından oluşturulan bazı önemli modeller, rasyonel beklentiler ile bilgi asimetrisi varsayımlarıyla birlikte oyun teorisi yaklaşımını kullanmaktadır. Geleneksel ve yeni rasyonel siyasal devresel dalgalanmalar modellerinin ortak yanlarından biri politika araçlarının seçimlerden önce sistematik biçimde manipüle edilmesi varsayımına dayanmalarıdır. Buna karşılık, geleneksel ve yeni modeller arasındaki önemli farklardan biri, yeni modellerde belirli tipteki bir bütçe devresel dalgalanmasının her seçimde sistematik olarak gerçekleşmek zorunda olmamasıdır (Rogoff, 1990).

Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990) modellerinde, seçmenler siyasal iktidarın yeterliliği (competence) konusunda tam bilgi sahibi olmadıklarından, hükümet seçimlerden önce kamu harcamalarını arttırarak yeterliliği hakkında seçmenlere bir sinyal gönderebilir. Bu genişletici politikanın enflasyonist etkileri belirli bir gecikmeyle seçimlerden sonra ortaya çıkar. Rasyonel seçmenlerin siyasal iktidarın yeterliliğine iktisat politikalarında görülen bozulmalar yoluyla karar verdiği varsayılmaktadır. Sadece yeterli politikacılar seçmenlere yeterlilikleri hakkında sinyal vermek isteyeceklerinden, siyasal devresel dalgalanmalar yalnızca arada sırada meydana gelecek ve etkileri küçük olacaktır (Khemani, 2000).

Diğer taraftan, bazı yazarlar siyasal partilerin amaç fonksiyonunun yalnızca iktidar olma güdüsüyle ile sınırlanamayacağını ifade etmişler ve politikacıların farklı

ideolojilere sahip olduğu varsayımını modellerine dahil etmişlerdir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,9).

Alesina (1987), enflasyon ve işsizlik hakkında farklı tercihlere sahip iki siyasal partinin durumunu incelemiş ve sağ görüşlü partinin tercihi görelî olarak enflasyonun kontrolü yönündeyken, sol görüşlü partinin işsizliğin azaltılmasına daha fazla önem verdiği varsayılmıştır. Özel sektörün enflasyon hakkındaki beklentilerini seçim sonuçlarından önce oluşturduğu varsayımı altında, sağ görüşlü hükümetlerin iktidar döneminin ilk yarısına esas olarak resesyon (ve düşük enflasyon) hakim olacaktır. Buna karşın, sol görüşlü hükümetlerin iktidar döneminin ilk yarısında ekonomik büyüme artacak ve enflasyon yükselecektir. Alesina (1987)'nın modelinde partizan yani ideolojiye bağılı siyasal iktidarların rolü analize dahil edilmekte ve dolayısıyla, siyasal kutuplaşma makroekonomik politika sonuçlarını açıklamakta önemli bir role sahip olmaktadır.

Bu konuda gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeler için yapılmış ampirik çalışmalar da sözkonudur. Örneğin Karnık (1990) Hindistan için, Edwards (1993) Şili için ve Schuknecht (1996) bir grup gelişmekte olan ülke için ekonometrik yöntemleri kullanarak siyasal devresel dalgalanmaların varlığına ilişkin ampirik kanıtlar elde etmişlerdir. Ayrıca, Edwards (1993)'ın Şili 'ye ilişkin elde ettiği sonuçlara göre siyasal alanda sağ' dan sol'a doğru hareket edildiğinde enflasyon oranı yükselme eğilimine girmektedir. Dolayısıyla, Edwards (1993)'ın elde ettiği bulgular ideolojik farklılıkların gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikası üzerinde önemli etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,10).

Kronik mali istikrarsızlığın, yüksek düzeyde gelir ve servet eşitsizliğine sahip orta gelirli ülkelere özgü bir durum olduğu belirtilmektedir. Bu kronik problem politika belirleyicilerin çözümleyeceği teknik bir problem olmaktan çok, toplumdaki daha temel bölüşüm sorunlarının bir yansıması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Devletin yüksek gelir gruplarını yeterli ve etkin biçimde vergileyememesi kronik kamu açıklarının temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu sorun esas olarak siyasal iktidarların toplumda egemen olan birtakım gruplara karşı görelî zayıflığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yüksek düzeyde gelir ve servet eşitsizliği devletin vergileme olanaklarını sınırlamakta ve kamu gelirlerinin büyük bölümünün orta ve düşük gelirli gruplar

tarafından sağlandığı adaletsiz bir vergi sisteminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,11).

2.2.4.3. Parti Sayısı

Parti sayısı, parti sisteminin bölünmüşlüğü, en büyük partinin hacmi gibi parti sisteminin özellikleriyle yakından ilgilidir. Geleneksel görüşe göre, daha düşük parti sayısı başkan için mali kaynakların tahsisi ve yeniden dağılımının işlem maliyetlerinin daha düşük olmasını ifade eder. Bu hipotez, yasama meclisinde parti bölünmüşlüğüne başkanın partisinin büyüklüğüyle tersine ilişkili olduğu yönündeki kapsamlı literatürden kaynaklanmaktadır. Böylece daha küçük parti grubuna sahip olan bir başkan kendi bütçe önerisini geçirmeye gönüllü yasama çoğunluğunu sağlamak amacıyla, hükümet tarafından yapılan atamaları ve yardımları muhalefetleri arasında dağıtacaktır (Acosta ve Coppedge 2001,5).

Bu üç nedenden dolayı meydana gelebilir,1. Bölünme (fragmentation), ekonomik reformcular için mali dengenin arzu edilen düzeyi üzerinde işbirliğine varmayı zorlaştıracaktır. 2. Bölünme, reformun potansiyel faydalarının çeşitli oyuncular arasında dağılmasına neden olacaktır. 3. Bölünme, mali harcama düzeyi üzerinde doğrudan etkileri nedeniyle politik işbirliği maliyetlerini artıracaktır. Sonuç olarak başkanlar, kısa dönemde ekonomik reformlar ortaya koyduklarında, gelirlerin yeniden dağılımı ve kaynak dağılımı aracılığıyla kendi bütçe önerilerinin geçmesi için yasama desteği elde ederler. Bu nedeni göz ardı ederek, daha düşük parti sayısının daha düşük mali açık oluşumuna katkıda bulunması beklenir (Stein vd. 1998).

2.2.5. Bürokrasi ve Kamu Açıkları

Bürokrasi, siyasal iktidarın aldığı politikaları uygulamaya koymakla görevlidir. Bürokratların siyasal karar alma sürecindeki nihai amacı, bütçe maksimizasyonudur. Çünkü bürokrasi gelirini siyasal iktidar tarafından tahsis edilen bütçeden alır. Dolayısıyla bütçe maksimizasyonu aynı zamanda ücret artışı, daha fazla prestij ve daha rahat bir çalışma ortamı anlamına gelmektedir. Tıpkı seçmenlerin bir kısım yetkilerini politikacılara devretmesi gibi, politikacılarla bürokratlar arasında da benzer ilişkiler söz konusudur.

Siyasetçiler ile bürokratlar arasında görülen bu ilişkilerin en önemli özelliklerinden biri, vekiller ile asillerin amaçlarının aynı olmaması, hatta bazı durumlarda çelişmesidir. Örneğin siyasetçi belirli bir hizmet veya transferin belirli bir seçmen kitlesine en etkin bir biçimde sunulmasını isterken, bunu hayata geçirecek olan bürokratin hedefi ise kendi nüfuz alanını genişletmek, kendisine verilen görevi yerine getirirken mümkün olduğu kadar az çaba harcamak, rant sağlamak veya eğer bu görev kendi inançları ile çelişiyorsa, buna karşı çıkmak ya da baltalamak olabilir. Dolayısıyla amaçlar çelişebilmekte bu da çıkar çatışmasına neden olabilmektedir.

Bürokratların da çıkar maksimizasyonu peşinde koşmaları yani bütçeyi genişletme eğilimlerinin devletin büyümesine neden olduğu Gordon Tullock ve Anthony Dows tarafından geliştirilen “Bürokrasinin Ekonomi Teorisi” adlı yaklaşımda incelenmiştir (Dileyici ve Özkıvrak, 2001,110).

Bürokratlara karar alma sürecinde geniş takdir yetkisinin verilmesi söz konusu olmuştur. Fakat bürokrasinin etkinliğini ölçecek çok somut bir ölçüt yoktur. Genelde bürokrasiye daha çok yetki, daha geniş bir bütçe ve daha çok imkan verilmesi durumunda toplumun ihtiyaçlarının daha iyi karşılanacağı savunulmuş ve takdir yetkisi genişletilmiştir. Diğer taraftan bürokrasinin verimliliğini ölçmede kullanılacak verilerin de yine bürokratlar tarafından sağlanması, bu verilerin ne kadar sağlıklı olduğu konusunda şüpheler taşımaktadır.

Bütçe maksimizasyonu modeli ise oldukça ayrıntılı bir biçimde Niskanen tarafından araştırılmıştır. Araştırmada, belli genellemeler yerine kişisel olarak yapılan bazı yargılamalar vardır. Bürokratların kendi bütçelerini genişletmek istemeleri kendi çabalarının asli tabiatıdır. Özellikle bürokratlar tarafından sunulan mal ve hizmetlere olan talep arttıkça harcamaların üzerindeki baskılar da artmaktadır.

Sonuç olarak, hükümetlerin yetkilerinin artması, hükümetin politikalarını uygulayacak olan bürokratların kendi bütçelerini maksimize etmek istemelerine neden olmaktadır. Bu da bütçelerin genişlemesine yol açacaktır (Dileyici ve Özkıvrak, 2001,110).

2.3. Kamu Açıklarının Sosyal Belirleyicileri

Son zamanlarda en fazla dikkat çeken makroekonomik gelişmelerden biri, çok sayıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin büyük ve sürekli artan mali açıklarla karşı

karşıya kalmasıdır. Doğu Asya'nın tersine Latin Amerika ülkelerinin çoğu ve sahra altı Afrika sık sık sürdürülemez mali politikalar nedeniyle yüksek kamu açıkları ve borç krizlerine maruz kalmaktadırlar. Çok sayıda OECD ülkesi 1970'li yılların ortalarından bu yana büyük kamu açıklarının neden olduğu birikmiş kamu borçlarına sahiptir. 1980'li yılların ortalarından beri mali reformlarda sağlanan önemli gelişmelere rağmen hala çok sayıda gelişmekte olan ülke tekrarlanan büyük kamu açıklarıyla karşı karşıyadır (Woo, 2003a,338).

2.3.1. Sosyal Kutuplaşma

Gelir dağılımı eşitsizliği, sosyal kutuplaşmanın esas kaynağı olarak gösterilmektedir. Ancak şimdiye kadar çok az teori gelir dağılımı eşitsizliğinin neden büyük kamu açıklarına ve dalgalı mali sonuçlara yol açtığını açıklamaya çalışmıştır. Kutuplaşmanın yüksek olduğu toplumlarda her politikacı kendi tercih ettiği sektöre daha fazla harcama yapma konusunda daha ısrarlı olacaktır. Böylece mali harcama politikaları daha dalgalı (volatile) olur ve büyük bir mali açıkla sonuçlanır. İki sektör arasında ücret farklılığı ne kadar fazla olursa kutuplaşma da o kadar fazla olur. Kutuplaşmanın artması halinde her politikacı kendi desteklediği sektöre daha fazla harcama yapacak ve genel harcamalarda daha büyük artışa katkıda bulunacaktır. Politika yapıcılar kamu harcamalarının istenen bileşimi üzerinde uzlaşamadıkları zaman ortak kaynakların aşırı kullanımı konusunda daha fazla güdüye sahip olacak, bu durum diğerleri üzerinde negatif dışsallık yaratacak ve sonuç olarak sosyal optimumdan uzaklaşılacaktır.

Kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlar daha büyük mali dalgalanmalara maruz kalmaktadır. Daha yüksek kutuplaşma, daha büyük mali harcama ve daha fazla kamu açığı anlamına gelmektedir ki bu durum kutuplaşma etkisi olarak ifade edilmektedir (polarization effect). Burada, borç düzeyi daha hızlı artmakta ve devlet kaynakları azalmaktadır bu da politika yapıcıları yarının harcamalarından kesinti yapmaya zorlamaktadır. Kutuplaşma etkisi, vergi gelirlerindeki bir şok karşısında harcamalarda oransal bir değişimden daha fazlasına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra kutuplaşmanın derecesi arttıkça, vergi gelirlerindeki bir şok karşısında harcamalarda daha büyük bir değişim ortaya çıkmaktadır (Woo, 2003b,226).

Çok sayıda Latin Amerika ülkesinde hükümetler gelir dağılımıyla ilgili amaçlarına ulaşabilmek için hızla ve önemli ölçüde artan kamu açıklarına sahiptir. Bu konuda birçok Latin Amerika ülkesinin yaşadığı ekonomik güçlükler gelir eşitsizliğinin yol açtığı sosyal kutuplaşmaya bağlı görülürken, Doğu Asya'nın ekonomik başarısı ise gelir dağılımında daha büyük eşitlik nedeniyle sosyal istikrara bağlı görünmektedir. Bunun yanı sıra Latin Amerika'da yapılması gereken devalüasyonlar hammaddeler ve reel ücretler üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle sık sık ertelenmiştir. Mali önlemler ise yüksek enflasyon koşullarında bile huzursuzluğa neden olacağı korkusuyla genellikle reddedilmiştir. Bu endişeler gerçekçi olsun ya da olmasın, Latin Amerika'da makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi için ortodoks önlemlere yönelik yaygın bir muhalefet söz konusudur. Yüksek enflasyon ve şiddetli ve sık sık tekrarlanan ödemeler dengesi krizlerine neden olan, aşırı derecede genişlemeci makroekonomik politikalarla nitelenen Latin Amerika'nın bu özel durumu zayıf ekonomik performansın sosyal kutuplaşmayla bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Sachs, 1989,5).

Latin Amerika ülkelerinin sahip olduğu birtakım yapısal karakteristikler aynı zamanda popülist uygulamaları da artırmaktadır. Popülist liderler ve onların takipçileri yeniden dağılım politikalarından çok dağılım politikalarına bağlı kalmışlar yani üst gelir grubunu vergilemekten kaçınarak ya da açık vergi (explicit taxation) uygulamasına başvurmaksızın gelir dağılımında en alt dilimin gelirini yükseltmenin yollarını aramışlardır. Üst gelir grubunun vergilenmesi konusundaki bu ihmal kimi zaman popülist liderlerin doğasından kaynaklanırken kimi zaman da popülist liderlerin kademeli vergi uygulamasının tamamlanması ve yürütülmesi konusundaki politik güç eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Sachs, 1989,11).

Bütün bu deneyimler sonrasında hükümetler yoksul kesimin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzeltilmesine yönelik politikaların zorunlu olduğunu tartışmaya başlamıştır. Bu gibi politikaların öne çıkması ise düşük gelir gruplarının yaşam standartlarının iyileştirilmesi yönündeki baskı, hükümetlerin kısa ömürlü olmaları ve vergi elitlerinin sosyal harcamaların karşılanması için yetersiz olması gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Sachs, 1989,9).

Gelir eşitsizliği, demografik farklılıklar ve etnik anlaşmazlıklar gibi toplumsal kırılmalar (fracture), mali ayarlamaları etkileme potansiyeline sahiptir. Sachs (1989), popülist harcamalardan kaynaklanan kamu tüketiminde aşağı doğru rijitlik nedeniyle,

birçok ülkenin Latin Amerikan borç krizi sürecince tasarruf önlemlerini tamamlayamadığını ifade etmektedir. Berg ve Sachs (1988), borç krizlerinin açıklanmasında gelir eşitsizliğinin rolünü ortaya koymuşlardır. Cukierman ve Meltzer (1989), kuşaklararası uyuşmazlıkların özellikle bir önceki nesil daha yoksul olduğunda kamu açıklarına neden olabileceğini belirtmektedirler (Lavigne, 2006,6).

Easterly ve Levine (1997), sosyal kutuplaşmanın daha az verimli ekonomi politikalarının uygulanması yoluyla ekonomik büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşmışlardır. Berg ve Sachs (1988), kamu harcamalarının büyüklüğü ile kutuplaşma arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır. Berg ve Sachs (1988), diğer taraftan eşitsizliğin fazla olduğu toplumlarda ki bu durumda ekonomik ve politik yaşamın daha sıkı kontrolü sözkonusudur yeniden dağıtım konusundaki baskının daha fazla borçlanma ve bu nedenle daha yüksek faiz oranına neden olduğunu ifade etmişlerdir

Keefe ve Knack (2002), politikacılar arasında artan kutuplaşmaların farklı politikalar arasında daha büyük istikrarsızlıklar üretebileceğini göstermek için sosyal seçim yaklaşımına işaret etmektedir. Kutuplaşmanın, politikacıların halihazırdaki politikayı değiştirmeyi önerebilmesi gibi birtakım alternatif politikaları genişletmesi etkisi vardır. Yazarların argümanı kurumsal varsayımların ani etkisini ortaya koymaktadır. Eğer birden fazla (multiple) kutuplaşmış grup çoğunluk kuralını kullanarak oylarsa, artan kutuplaşma politik istikrarsızlığı artırır ve yönetimdeki hükümeti daha az güvenilir kılar. Eğer kutuplaşmış grupların her birinin veto gücü varsa, hepsi görüş birliği etmediği sürece politikada herhangi bir değişim olmayacaktır ve artan kutuplaşmanın politik istikrarsızlık üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.

Kutuplaşma konusunda yapılan farklı çalışmalar, kutuplaşmış grupların veto yetkisine sahip değilse hükümetin krizlere tepkisi üzerinde ya küçük ya da hiçbir etkiye sahip olmayacağına işaret etmektedir (Svensson 1998, Alesina ve Drazen 1991). Bunun yanı sıra Alesina ve Drazen tek partinin çıkarı gereği krizlerin daha çabuk çözülmesine neden olacağını vurgulamaktadırlar. Alesina ve Drazen (1991)' e göre, veto yetkisine sahip olanların çok olması krizlere gecikmiş tepkiler verilmesi konusunda zorunlu bir koşul iken, kutuplaşmış toplumlarda krizlere daha çabuk tepki verilmesini sağlayan işbirliği inşa eden kurumların türünü de belirleyebilir.

Sosyal kutuplaşmanın göstergesi olarak genellikle gini katsayısı kullanılır. Aşağıdaki tabloda çeşitli ülkelere ait gini katsayısı değerleri yer almaktadır. Latin Amerika ülkelerinde gini katsayısının diğer ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Doğu Asya ülkeleri içerisinde ise Malezya'nın en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2 Çeşitli Ükelere İlişkin Gini Katsayısı Değerleri

Latin Amerika			
	Gini Katsayısı	Araştırma Yılı	Gini Katsayısı
	1975-88		
Brezilya	0,57	2004	0,57
Arjantin		2004	0,51
Şili	0,46	2003	0,54
Kolombiya	0,45	2003	0,58
Kosta Rika	0,42	2003	0,49
Ekvador		1998	0,53
Meksika	0,50	2004	0,46
Panama	0,57	2003	0,56
Peru	0,31	2003	0,52
Venezuela		2003	0,48
Uruguay		2003	0,44
Doğu Asya			
Hong Kong	0,45	1996	0,43
Çin		2004	0,46
Endonezya	0,31	2002	0,34
Kore	0,36	1998	0,31
Malezya	0,48	1997	0,49
Filipinler	0,45	2003	0,44
Singapur	0,42	1998	0,42

Tablo,2.2 (Devam)

Diğer			
Türkiye	0,51	2003	0,43
Mısır	0,38	1999-00	0,34
Hindistan	0,42	2004-05	0,36
Kenya		1997	0,42
Fas	0,40	1998-99	0,39
Sri Lanka	0,45	2002	0,40
Tunus	0,40	2000	0,39

Kaynak: Human Development Report, 1993, 2007/08

2.3.2. Etnik Farklılık

Etnik farklılık, genellikle devletin etkinliğini belirleyen önemli bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Etnik farklılığın fazla olduğu ülkeler; daha müdahaleci olmakla birlikte, yüksek yolsuzluklar, bürokratik gecikmeler, vergi kanunlarına daha fazla muhalefet gibi hükümet etkinliğinin düşük olduğu, transferler, tüketim ve istihdam açısından daha küçük fakat daha çok kamu iktisadi teşekkülüne sahip olan ve son olarak politik hakların sınırlı olduğu ülkelerdir. Bu sonuçlar, etnik farklılığın hükümetin etkinliği üzerinde olumsuz etkiler yarattığının ve bu durumun etnik gruplar ve politik, sosyal çıkar gruplarının kaynakların bölüşümü için yaptıkları iktidar savaşının bir göstergesidir. Fakat, ülkelerin yoksulluk düzeyinin kontrol edildiği durumlarda bu güçlü ilişki kaybolmaktadır. Dolayısıyla, etnik farklılığın olduğu ülkeler özellikle verimsiz ülkeler değildirler.

Etnik farklılığın yüksek olduğu ülkelerde, iktidara gelen hükümetler tarafından, devlet politikalarının diğer grupların cezalandırılması, muhalefet haklarının sınırlandırılması, kamu mal ve hizmetlerinden diğer grupların yararlanmasının engellenmesi için tasarlanması oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Kamu mallarının niteliği ve miktar üzerindeki anlaşmazlıklar sebebiyle heterojen toplumlar, bu mallardan daha az talep etmektedirler, fakat bu durumda daha farklı mekanizmalarla devletin etkinliğini zedelemektedirler. Etnik tabanlı çıkar grupları kamu mallarının sadece kendi

gruplarına olan yararını dikkate almakta diğer gruplara olan yararını ise gözardı edebilmektedir (Alesina vd.1999).

Etnik farklılığın (ethnicity) tanımlanması problemi Kuzey İrlanda'daki anlaşmazlıklarda da kendini göstermektedir. Avustralya ya da Amerika Birleşik Devletleri gibi Kuzey İrlanda da temelde göçmen bir toplumdur. Bununla birlikte, onlardan farklı olarak yerli nüfus yok edilmemiş ya da sosyal bakımdan demoralize edilmemiştir. Sonuç olarak, iki farklı halk çoğunlukla içsel evlilikler yaparak, farklı kültürel birlikler ve farklı okul sistemleri oluşturarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Kuzey İrlanda'daki çatışmanın en görünür kaynağı dini faktörler iken, bu çatışmayı dinsel çatışma olarak adlandırmak zordur çünkü bu teoloji ya da herhangi bir doktrin rekabetinden biri değildir. Etnik sınır sürecinde mezhepçiliğin etkisi ise ülkeden ülkeye değişmekte fakat etnik yoğunluk konusu, etnik farklılığın yapısı ve tarihi coğrafya ile yakından ilgili olduğu kadar bölgesel yoğunluğun derecesiyle de ilgili olduğundan ayrı konular olarak ele alınmalıdır (Kheng, 2001).

Politik aktörler, kamu kaynaklarını özel çıkarları doğrultusunda yönlendirebilirler. Belirli bir gruptan toplanan vergilerin diğer bazı etnik gruplara kamu malı sağlanması için kullanılması durumunda seçmenler daha az kamu malı için oy kullanmaktadırlar. Örneğin, ABD' de etnik farklılığın fazla olduğu idari bölgelerde daha çok harcama yapılmakta daha çok borç alınmakta, fakat yapılan harcamaların daha az miktarı kamu mallarına gitmektedir. Bu sonuçlar, etnik açıdan kutuplaşmanın fazla olduğu ülkelerde kamu mallarının daha az üretileceği, adam kayırmanın ya da rant kollama faaliyetlerinin artacağı, mali disiplinin bozulacağı yönündeki politik teorileri destekler niteliktedir.

Çıkar grupları arasındaki kavgaları ateşleyen tercihlerdeki kutuplaşma ya da farklılık sadece etnik köken ile ilgili değildir. Genelde kamu politikalarının seçimi ve özelde kamu mallarının sağlanması her geçen gün sınıfsal çizgiler çerçevesinde değil daha çok etnik gruplar çerçevesinde olmaktadır. Çıkar grupları politikaları grup tabanlı harcama ve adam kayırma gibi yönlerde gidişi hızlandırmaktadır (Muter ve Gökbnar, 2003,65).

Sosyal ve politik olarak kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlar, farklı gruplar tarafından rant kollama faaliyetlerinin çok olma olasılığı nedeniyle etkin politikalar,

eğitim, altyapı gibi çeşitli kamu mallarının üretimi üzerinde anlaşmaya varmakta zorluk çekmektedirler. Yüksek düzeyde etnik farklılık; mali sistemlerin gelişmemiş olması, okullaşma oranının düşük olması, müdahalenin yüksek olduğu döviz piyasası ve yetersiz altyapı gibi özelliklerle ilişkilidir. Bunun yanı sıra etnik farklılık ekonomik kalkınmaya engel olmakta ve optimal olmayan politikaların seçilmesine neden olmaktadır (Easterly ve Levine 1997,2).

Alesina ve Spolaore (1997), Easterly ve Levine (1997), ülke içi etnik çeşitlilik farklarının, ülkeler arasındaki ekonomik büyümeye ilişkin devlet politikalarının, sosyopolitik istikrar ve diğer ekonomik faktörlerdeki farkların önemli bir kısmını açıklayıp açıklayamadığını araştırmışlardır.

Easterly ve Levine (1997), Afrika ülkeleri ile diğer dünya ülkeleri için yaptıkları çalışmada, çıkar gruplarındaki kutuplaşmanın rant kollama faaliyetlerini artırdığı, kamu malları üzerindeki uzlaşmayı azalttığı ve uzun dönemli büyüme üzerinde negatif etkiler yarattığı yolundaki teorileri destekler nitelikte sonuçlar bulmuştur. Easterly ve Levine (1997) çalışmalarında etnik farklılığın, sosyal ve politik ayrımların etkin politikalar üretilmesini engellediğini göstermişlerdir. Ayrıca finansal derinlik, mali açıklar, eğitim, altyapı gibi büyümeyi etkileyen bir çok politika değişkeninin etnik farklılık ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kuijs (2000) çalışmasında etnik farklılığın kamu harcamalarının kalitesi üzerindeki etkisini incelemektedir. Heterojen toplumlarda homojen toplumlardan farklı olarak, kamusal ve eğitim ile ilgili alanlarda çalışan kamu görevlileri hizmet sunulan ortalama vatandaş ile kendini daha az tanımlamaktadır. Ayrıca kamu çalışanları, kamu sisteminin resmi amaçları ile de kendilerini daha az tanımlayabilirler. Dolayısıyla, kamusal ve eğitim ile ilgili alanlarda daha fazla rant kollama ve adam kayırma davranışları görülebilir. Bu durum, çalışanları esas görevleri olan kamu hizmeti ve mallarını sağlamaktan alıkoyabilir ve dolayısıyla, kamu harcamaları heterojen toplumlarda daha az verimli olabilir. Kuijs (2000), ülkelerin kalkınma düzeyi, kamu harcamaları ve yolsuzluklar kontrol edildiğinde, etnik farklılığın zayıf sağlık ve eğitim göstergeleri ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, etnik farklılık, kamu harcamalarının kalitesini düşürmektedir.

Sachs ve Warner (1997), etnik farklılığın politikaların (açıklık, kamu tasarrufları kurumsal kalite) kalitesini etkileyip etkilemediğini araştırmışlar ve sonuç olarak etnik farklılığın kamu tasarruflarıyla olmamasına rağmen, açıklık ve kurumsal kaliteyle önemli bir ilişki içinde olduğunu bulmuşlardır.

Dollar ve Svenson (2000), tarafından yapılan ampirik çalışmaya göre, etnik farklılığın yüksek olması, yapısal düzenleme programlarının başarılı bir şekilde tamamlanma şansını azaltmaktadır. Bununla birlikte, Annett (2002), ne etnik farklılığın ne de yaşlı nüfusun mali ayarlama çabaları ya da kamu dengeleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını bulmuştur. Mali uyarlamalar üzerinde etnik bölünmenin rolü konusunda teorik ya da ampirik olarak görüş birliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Nitekim, etnik olarak bölünmüş toplumların kamu mallarının tahsisi konusundaki anlaşmazlıklar ve siyasi çalkantılardan daha fazla zarar gördüğü tartışılabilir; multi-etnik özelliğe sahip ülkeler fikir ayrılıklarını yapıcı bir şekilde idare etmelerine imkan veren ve mali yönetime de yardımcı olabilen gelişmiş politik kurumlara sahip olabilir (Lavigne, 2006, 6).

2.3.2.1. Etnik Farklılık, Kavramlar ve Ülke Örnekleri

Politik bilim literatürünün oldukça geniş bir kısmı, yüksek düzeydeki etnik farklılığın büyümeyi engelleyen politikaları cesaretlendirdiğini tartışmaktadır. Örneğin Nijeryalı sosyal bilimci Claude Ake, milliyetler, etnik gruplar ve çıkar grupları arasındaki anlaşmazlıkların Afrika ülkelerinin bağımsızlığından sonra ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Siyasal bilimcilerin analizlerinin yanı sıra, çeşitli politik ekonomi teorileri, etnik olarak kutuplaşmış toplumların birçok durumda sosyal açıdan optimal altı politikaları seçme olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Alesina ve Drazen (1991), çıkar grupları arasındaki yıpratma savaşının makroekonomik istikrarın sağlanmasını nasıl erteleyebileceğini açıklamaktadırlar. Bu modelde, birinci grup istikrarın sağlanmasına yönelik maliyetlerin oransız paylaşımını kabul eder. Farklı bir grup istikrarın ertelenmesinden dolayı refah kaybına uğrar fakat onların hangi tür olduğu diğer gruplar tarafından bilinmemektedir. İstikrarın sağlanması, diğer gruplar üzerinde bilgi birikimine sahip gruplar tarafından ertelenir.

Genel olarak zayıf multietnik koalisyonlarda her etnik çıkar grubu için kontrol alanı ya da bir bakanlık tahsis edilmiştir. Bu koordinasyonsuz bakanlıklar, hareketlerinin diğer grupların rantları üzerindeki etkisini dikkate almaksızın rant kollama stratejileri izleyebilirler. Örneğin bir grup, karaborsada dövizin yeniden satımından kar sağlamak amacıyla katı döviz kontrolleri ve aşırı değerlenmiş döviz kuru uygulamaları konusunda baskı yaparken, diğer bir grup kendi etnik destekleyenlerinin düşük faizli kredilerden rant sağlamaları amacıyla faiz oranlarının düşürülmesi konusunda baskı yapabilir. Bu gruplar, hareketlerinin diğer gruplar üzerindeki etkisini içselleştirmez. Örneğin aşırı değerlenmiş döviz kuru –ki bu durum yüksek karaborsa primine neden olur- devalüasyon korkusu nedeniyle milli para cinsinden tasarrufların ülke dışına kaçırılmasını teşvik eder, finansal tasarruf miktarının düşürülmesiyle de diğer grup düşük faizli kredi alabilir. Aynı şekilde, yüksek negatif yurt içi reel faiz oranları yabancı varlık yatırımlarını teşvik ederken, ihracatçıları da yabancı parayı ülke dışında tutmaya teşvik eder. Böylelikle rant kollama faaliyetleri, tek parçalı hükümetlere göre, daha yüksek rüşvet ve daha düşük çıktıya nedene olur.

Alesina ve Spolare (1997)' e göre etnik bölünmüşlük durumunda zorunlu eğitim gibi bir kamu malı mekan, öğretim programı, eğitimde kullanılan dil vs. için farklı tercihler nedeniyle herkesi daha az memnun eder. Böylelikle toplum tarafından seçilen kamu malı miktarının daha az olması büyüme ya da çıktı miktarını düşürecektir. Kamu mallarının daha düşük miktarda tedarik edilmesine rağmen bu durum sosyal açıdan optimal olabilir, ancak etnik gruplar tarafından farklı tercihlerin uyumlaştırılması gerekliliği gibi belirli kısıtların varlığı, homojen toplumlarla kıyaslandığında büyüme ve çıktı açısından daha maliyetli olmaktadır.

Birkaç ülke ile ilgili anekdot, etnik farklılığın büyümeyi geciktiren politikaları nasıl teşvik ettiğini açıklamaya yardım edebilir.¹

Kenya'da, Kenyatta ve Moi etnik koalisyonlarının kendi hükümetleri süresince yol yatırımları için tahsis edilen ödenekleri analiz eden çalışmalar, Moi 1978'de hükümeti devraldıktan sonra, Kenyatta koalisyonunun kendi bölgesinde yol yatırımlarının payı 1979-1980 aralığında %44 iken, 1987-1988 aralığında %16'ya düştüğünü ifade etmektedir. Moi koalisyonunun kendi bölgesindeki payı ise %32'den

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız Easterly ve Levine (1997)

%57'e yükselmiştir. 1987-1988 aralığında sağlık harcamalarının payı Kenyatta etnik koalisyonunun bölgesinde %18 iken, Moi koalisyonunun bölgesinde %49 düzeyindedir.

Gana'nın hikayesi, etnik çatışmanın ekonomik karların ötesinde politika tercihlerini nasıl ters yönde etkilediğini gösteren bir örnek sağlamaktadır. Gana'da 1970'li yıllar ve 1980'lerin başına kadar etnik koalisyonlar baş döndürücü bir hızla arka arkaya gelmelerine rağmen, hepside aşırı değerlenmiş döviz kuru aracılığıyla kakao ihracatını cezalandırıcı vergiler üzerinde görüş birliği içindedir. Resmi döviz kuru üzerinden ithal mallarına izin vermek bu rantları politik ve etnik taraftarlara dağıtmanın tek yoluydu. Gana örneği, kakao gibi ticari mallardan rant sağlama amaçlı etnik çatışmaların, aşırı değerlenmiş kurdan doğan yüksek karaborsa primi gibi büyümeyi yavaşlatan politika seçimine neden olacağını göstermektedir.

Gana ve Kenya'nın tersine Botswana gerçekleştirdiği büyümeyle bir başarı hikayesine sahiptir. Botswana Afrika'da etnik açıdan en homojen nüfusa sahip ülkelerden biridir ve Afrika'daki en iyi politikalardan bir kısmını benimsemiştir (Easterly ve Levine, 1997,15).

Aşağıdaki tabloda ülkeler bazında etnik bölünmüşlük endeksi yer almaktadır. Endex, Rae ve Taylor'ın farklılık endeksinin hesaplama prosedüründen hareketle oluşturulmuştur. Endex değerleri 0 ile 1 arasında değişir. Tamamen homojen toplumlarda bu değer 0'dır. Her bireyin farklı bir gruba ait olduğu farazi toplumlarda ise 1'dir.² Ülkeler Dünya Bankası tarafından yapılan sınıflandırmaya göre kategorize edilmiştir (Kheng, 2001,8).

Etnik farklılık endeksinin hesaplanması için gerekli veriler ülkelerle ilgili birçok çalışmanın yanı sıra Katzner (1995), MRG (1990), Kurian (1990), Gunnemark and Kenrick (1985), Malherbe (1983) gibi bireysel çalışmalar ve EWYB (The Europa World Year Books), RSW (Regional Surveys of the World), WABF (The World Almanac and Book of Facts,) gibi yıllıklar olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir (Kheng, 2001,9).

$$^2 F=1-\sum_{i=1}^n \left(\frac{n_i}{N}\right)\left(\frac{n_i-1}{N-1}\right)$$

Burada n= i. grubun üye sayısını N= Nüfustaki toplam kişi sayısını göstermektedir.

Tablo 2.3 Gelişmişlik Düzeylerine Göre Çeşitli Ülkelerdeki Etnik Farklılık Endeksi

İleri Derecede Sanayileşmiş Ülkeler	Üst-Orta&Yüksek Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler		
Kanada	0,714	Güney Afrika	0,873
Belçika	0,574	Gabon	0,765
İsviçre	0,531	Malezya	0,694
Lüksemburg	0,452	Meksika	0,542
İspanya	0,436	Venezuela	0,497
Amerika	0,395	Singapur	0,479
İngiltere	0,325	Barbados	0,333
Fransa	0,235	Türkiye	0,330
Yeni Zelanda	0,217	Grenada	0,308
İtalya	0,196	İsrail	0,303
İsveç	0,164	Çin	0,274
Almanya	0,134	Bahamalar	0,255
Fillandiya	0,122	Kıbrıs(Rum Kesimi)	0,097
İrlanda	0,113	Malta	0,096
Avustralya	0,096	Kore	0,002
Japonya	0,079		
İzlanda	0,077	Ortalama	0,372
Hollanda	0,077		
Yunanistan	0,068		
Danimarka	0,059		
Norveç	0,058		
Portekiz	0,019		
Avusturya	0,012		
Ortalama	0,224		

Kaynak: Kheng, 2001,23

2.3.3. Haklar ve Sivil Özgürlükler

Son yıllarda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, geçiş ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerde yapısal reformların gerçekleştirilmesinde başlıca unsur

olmuştur. Bu eğilimin temelinde ise iyi işleyen yasal kurumların reformların gerçekleştirilmesinde etkili olacağı görüşü yatmaktadır. Ayrıca sivil özgürlükler ve insan haklarının korunmasının, demokratik özgürlükler kadar insani gelişme ve yoksulluğun azaltılmasında da önemli rol oynadığı tartışılmaktadır (De Mello ve Sab, 2002,258).

Hak ve özgürlüklerin tanımlanması oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir konudur. Politik bilim literatürü hakları farklı kategorilere ayırmıştır. Diğer taraftan sosyal seçim literatürü, kişilerin tercihleri ve toplumun karar kurumları arasındaki karmaşık ilişkiler göz önüne alındığında hakların nasıl korunabileceği ve uygulanabileceği üzerine odaklanmıştır. Ancak veri yetersizliği bu alanda ülkelerarası ampirik çalışma yapmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda ampirik literatüre yönelik göstergelerin oluşturulması, hak ve özgürlüklerin temsili ve bu göstergelerle ekonomik performans arasındaki istatistiksel ilişkinin tahmini gibi konularda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Örneğin Easterly ve Levine (1997), Afrika'daki büyüme üzerinde etnik bölünmüşlüğü etkisini inceledikleri çalışmalarında, hak ve sivil özgürlüklerin temsili için kullanılabilen değişkenler ve çok sayıda gösterge içeren kapsamlı bir veri seti oluşturmuşlardır. Diğer göstergeler örneğin Heritage Foundation ve Freedom House tarafından hazırlanan göstergeler ise daha geniş bir ülke sahasını kapsamaktadır.

Son yıllarda ekonomik ve politik özgürlüklerin belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalarda bir artış söz konusudur. Johnson, Kaufmann, ve Zoido-Lobaton (1998) çalışmalarında kayıt dışı ekonominin nedenlerini araştırmışlardır. Pritchett ve Kaufmann (1998), sivil özgürlüklerin yönetim üzerinde ve buradan hareketle kamu projelerinin kalitesi ve bütün ekonomi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer, ve Vishny (1998) çalışmalarında yönetimin kalitesi (quality of government) ile ülkenin kanuni sistemi arasındaki ilişkiyi göstermişlerdir. Narayan (1999), yaptığı çalışmada hakların korunması, uygulanması ve sosyal sermaye arasındaki ilişkileri analiz etmiştir. Isham, Kaufmann, ve Pritchett (1997), sivil özgürlüklerin kamu yatırım projelerinin performansında ve kamu harcamalarının tahsisinde temel belirleyici olduğunu göstermişlerdir. Bu konuyla ilgili literatürde De Mello (2002), sosyal sermaye ile mali yerelleşme arasındaki ilişkiye ülkelerarası kanıtlar sağlarken, De Mello ve Barenstein (2001), yönetsel göstergelerle

ilgili mali yerleşme konusuna ampirik kanıtlar sağlamaya çalışmışlardır (De Mello ve Sab, 2002,259).

2.3.3.1. Kamu Harcamaları Hak ve Özgürlükler

Kamu harcamaları ve haklar arasındaki ilişkide, hakların hükümetler tarafından korunmasının gerekli olup olmadığı sık sık tartışılmaktadır. Başka bir deyişle, ikisi arasındaki ilişki devlet müdahalesini gerektiren haklar ile müdahale gerektirmeyen haklar arasındaki ayrıma bağlıdır. Bu konuyla ilgili literatür, sosyal yardım ve düzenlemelerle desteklenen pozitif haklar ile devlet müdahalesi dışında tutulan negatif haklar arasında ayrıma gitmiştir. Negatif haklar, kişileri ve firmaları örneğin isteğe göre yapılan düzenlemeler gibi devletin birtakım olumsuz müdahalelerinden koruyan haklar olarak düşünülebilir. Ancak hakların pozitif-negatif olarak ayrımında negatif hakların kamu harcaması gerektirmediği varsayılmaktadır.

Eğitim ve sağlık hizmeti, sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik hizmetleri pozitif haklar çerçevesinde sıralanabilir, ancak bu konuda ülkeler arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Endüstrileşmiş ülkelerin birçoğunda, konuşma özgürlüğü, köleliğin yasaklanması, mülkiyet haklarının korunması, düşünce ve eleştiri özgürlüğü gibi hak ve özgürlükler birinci kuşak haklar arasında yer alırken, savaş sonrası dönemde daha da genişletilerek ikinci kuşak haklar çerçevesinde sosyal yardımlar, konut tedariki, eğitim ve sağlık hizmetleri yer almaktadır. Refah devleti düzenlemelerinin pozitif ikinci kuşak haklar zeminine dayandırılması ise tartışmalı bir konudur. Çevresel koruma, pozitif üçüncü kuşak hak olarak tanımlanmaktadır.

Geleneksel olarak sadece pozitif hakların kamu harcamaları üzerinde baskı yarattığı ifade edilmektedir. Örneğin hakların uygulanması ve hak ihlallerinin caydırıcılığı kamu kaynaklarını ve kamu kurumları arasında koordinasyonu gerektirmektedir. Ayrıca pozitif haklar polis korumasını gerektirebilir. Sosyal yardımlar ve bazı ülkelerdeki temel sağlık hizmetleri de sosyal bütçeler aracılığıyla finansman ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra negatif haklar da kamu bütçesi üzerinde alacak hakkı yaratabilir bu nedenle negatif-pozitif hak ayrımı uygun bir ayrım olmayabilir (De Mello ve Sab, 2002,260).

Hükümet hakların ve sivil özgürlüklerin korunması ve uygulanmasında önemli bir role sahiptir. Bu konudaki göstergelerin geniş bir kısmı hakların farklı yanlarını ele almaktadır. Bunlardan bazıları, özellikle kurumsal gelişme ve kapasite geliştirmeye en fazla ihtiyaç duyulan geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkeye özgü olabilmektedir. Bu bakımdan, bu konudaki ampirik çalışmalar haklar ve sivil özgürlüklerin farklı göstergeleri üzerine odaklanabilmektedir. Bununla birlikte, ampirik çalışmalarda kamu düzenine yönelik harcamalar arttığında ampirik çalışmalarda kullanılan haklarla ilgili göstergelerde iyileşme sağlandığı görülmektedir. Ayrıca daha yüksek beşeri sermaye stokuna sahip toplumlarda hak ve özgürlükler daha iyi korunmakta ve uygulanmaktadır. Mülkiyet hakları ve kanun önünde eşitlik gibi haklar da daha düşük kamu açığına sahip ülkelerde daha güçlü bir şekilde tesis edilmiştir. Olson (2000)'de belirtildiği üzere, özel anlaşmaların ve bireysel mülkiyet haklarının korunması ve uygulanması hükümete bağlıdır ve yeteri kadar güçlü bir hükümet bu hakların zayıflatılmasına izin vermez (De Mello ve Sab, 2002,260).

2.3.4. Sosyal Refah Devleti ve Kamu Açıkları

Sosyal refah kavramı bir bütün olarak toplumun refahını ifade etmektedir. Kişisel refahın ölçülmesi, bireysel refahların karşılaştırılması, bireysel refahlar arasındaki ilişkinin kurulması ve bir bütün olarak sosyal refahın toplanması ile ilgili bir kavramdır (Güvel, 1998,49). Refah devleti ise, sosyal refahın optimizasyonu amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışıdır. Buna göre, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve eksikliklerini ortadan kaldırmak, yeniden dağılım ve erdemli malların varlığı devlet müdahalelerinin temel gerekçeleri arasındadır. Sosyal refah devletinin temel özelliğinin sosyo ekonomik yaşama müdahale olduğu söylenebilir. Sosyal refah devleti, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim harcamalarının yanı sıra tam istihdamın sağlanmasından, özel kişi ve kuruluşların faaliyetlerinin bireyin yaşam koşullarını iyileştirecek şekilde kontrol altına alınmasına kadar çok çeşitli görevler üstlenmiştir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998,252).

II. Dünya Savaşı'nın kötü etkileri insanları güvenli ve sosyal fayda sağlayacak hükümetleri seçmeye zorlamış, böylece ulusal ve toplumsal dayanışmaya yönelik politik taahhütler ortaya çıkmıştır. Özellikle vergiler, transfer harcamaları ve çeşitli yasal düzenlemelerle vatandaşların sosyal haklarını sağlayan mekanizmalar sağlanmış

ve sonuç olarak tam istihdamı sağlayıcı ekonomik ve sosyal faktörler belirginleşmiştir (Lazar ve Stoyko, 1998, 4).

Sosyal refah devleti anlayışının yayılması ve genişlemesinin ilk etkisi kamu harcamalarında çok büyük artışlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Devletin savunma, güvenlik ve adalet gibi az sayıda aktiviteyle sınırlı olduğu dönemler ele alındığında örneğin 1870 yılında kamu harcamalarının GSMY'ya oranı Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa ve ABD gibi ülkelerde ortalama olarak % 8 civarındadır. Aynı ülkelerde bu ortalama oran 1920 yılında % 15'ler seviyesine savaş sonrası yapılan refah harcamaları ve 1930'ların başındaki ekonomik krizle birlikte 1937 yılında da % 21'e çıkmıştır (Tanzi ve Schuknecht, 1995,7).

1960-1980 arası dönem incelendiğinde, özellikle gelişmiş ülkelerde kamu kesiminin GSMH'daki payını artıran en önemli faktörün sosyal harcamalar ya da refah harcamalarındaki hızlı artış olduğu görülmektedir. 1990'lara gelindiğinde bu artışın devam ettiği, sanayileşmiş ülkelerde ortalama olarak GSMH'nın % 44,8'ine ulaştığı 1994 yılında ise bu oranın % 47,2'ye çıktığı görülmektedir. Ancak harcamalardaki bu büyük artışa rağmen, hizmetlerin kamusal sunumunun etkin olduğu, sosyal hedeflere ulaşılabilindiği ya da düşük maliyetlerle sağlandığı söylenemez. Yapılan araştırmalarda, bu kadar büyük artışlar olmasına rağmen ekonomik ve sosyal göstergelerdeki ilerlemelerin 1960 sonrasında çok sınırlı kaldığı belirtilmektedir (Tanzi ve Schuknecht, 1995,3). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan müdahaleci politikalar kaynak tahsisinde etkinliği sağlayamamış, daha istikrarlı bir fiyat ve piyasa yapısı oluşturamamış, daha hızlı bir ekonomik gelişme sağlayamamış ve tatmin edici bir gelir dağılımını gerçekleştirememiştir. Yaygın devlet müdahaleleri süresince, makroekonomik dengesizlikler, işsizlik ve enflasyon birçok ülkeyi etkilemeye devam etmiş ve yapısal sorunların çözümünde piyasa güçlerinden gelen baskılar artan devlet müdahalelerinin etkili kamusal politikalar üretmesine engel olmuştur.

Sosyal refah devleti harcamaları içerisinde sübvansiyonlar, faiz ödemeleri ve sosyal transferler önemli bir yüzdeye sahip olmaya başlamıştır. Başka bir deyişle, sosyal refah devleti anlayışıyla birlikte kamu programlarının büyük bir kısmı geçmişte olduğunun aksine, toplumsal faydaya değil daha çok bireylere sağlanan özel mal ve hizmetlere yönelmiş olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama olarak kamu harcamalarının 3/4' lük kısmı satılabilir nitelikte ve özel fayda yoğun olan programlara

tahsis edilmektedir. Karşılıksız verilen sosyal hizmetler ele alındığında bunların bedelsiz olması, doğası gereği sonsuz potansiyel talebe neden olabilmekte ve yöneticilerin bu hizmetleri dağıtım konusunda savurganlığa yol açabilmektedir. Bu da devletin giderek daha fazla kaynak ihtiyacı duymasına ve mali problemlerin artmasına neden olmaktadır.

Devlet bütçelerindeki büyüme, popülist uygulamalarla birleşerek gereksiz ve keyfi harcamaları ve savurganlıkları yaygınlaştırmıştır. Özel mal ve hizmet üreten kamu girişimleri karlılık ve verimlilikten uzaklaşarak bütçe üzerinde yük olmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra yoğun devlet müdahaleciliği, israf ve savurganlıklar, gizli işsizlik, düşük işgücü verimliliği gibi nedenler mal ve hizmetlerin parasal maliyetlerini artırırken, diğer taraftan bürokrasi ve kırtasiyecilik gibi nedenler kamu ekonomisinde işlem maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla büyüyen devletin sosyal maliyeti sosyal faydasından daha fazla olmuştur.

Kamusal politikalar için yapılan harcamaların yüksek seviyelere ulaşması birçok ülkede çok yüksek vergi oranları ve vergi yükü ortaya çıkarabilmektedir. Ağır vergi yükü, toplam tasarruflar, yatırımlar ve çalışma gayretini olumsuz etkileyerek, verimlilik krizleri ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Vergi gelirleri hızla artan bu harcamaları karşılamakta yetersiz kalınca politik rekabet hükümetleri vergi almadan borçlanma ya da para basma yoluyla harcama yapmaya yöneltebilmektedir. Dolayısıyla sosyal devlet anlayışı beraberinde kamu açıklarını, enflasyonu, ağır borç ve vergi yükünü ve istikrarsızlıkları da getirebilmektedir. Ağır borç yükünün diğer bir sonucu da ekonominin giderek üretim ekonomisinden faiz ve rant ekonomisine doğru kaymasıdır. Böylelikle ekonomik kalkınma için gerekli olan kamu harcamaları bir noktadan sonra tam tersine olumsuz etkiler yaratmaya başlamıştır.

Günümüzde artık birçok ülke, hantal bir şekilde büyüyen devlet, kronik hale gelen kamu açıkları ve ekonomik istikrarsızlıklarla vatandaşların beklentileri arasında güç bir seçim yapmak durumundadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal devlet anlayışı doğrultusunda hükümetlerin etkin olamamaları eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel kamu hizmetlerini gerçekleştirememeleri, kişilerin ve firmaların vergi ödemekten kaçınmaları, kamu yönetiminde çürüme olgusu ve yolsuzluklar, krizleri de beraberinde getirmektedir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998,265).

3. BÖLÜM

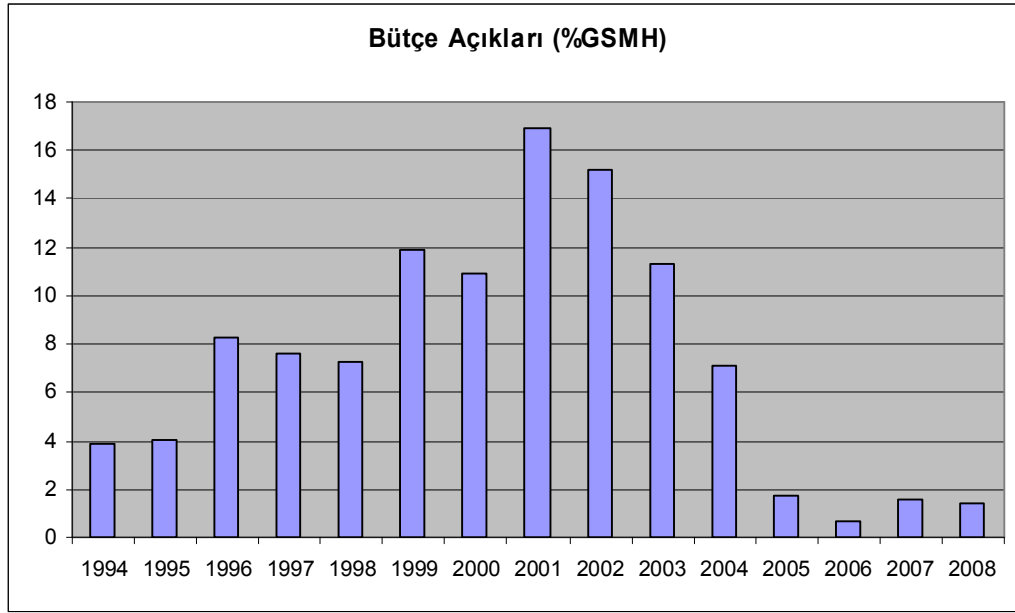
TÜRKİYE’DE KAMU AÇIKLARI VE GELİŞİMİ

3.1.Türkiye’de Kamu Açıkları

Son yıllarda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri kamu açıklarındaki artışlardır. Kamu açıklarında meydana gelen artışlar, artan kamu harcamalarının vergiler yerine borçlanma ile karşılanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda artan kamu açıkları, artan kamu borçları anlamına gelmektedir.

Ülkemizde meydana gelen kamu açıkları artışı ise özellikle 1990’lı yıllarda personel harcamaları, Kamu İktisadi Teşekküllerine yapılan transfer harcamaları ve faizlerdeki artışlar sonucu hız kazanmıştır. Kamu harcamalarının istenilen sonuçları verememesi, kamu gelirlerinin etkinleştirilememesi ve beraberinde borç oranlarının artması ile de mali disiplin önemli ölçüde bozulmaya başlamıştır (Saatçi, 2007,100).

Bütçe sonuçlarının son 14 yıllık dönemi incelendiğinde bütçe açıklarının gayri safi milli hasılaya oranının önemli artışlar gösterdiği görülmektedir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi özellikle 2001 yılına kadar önemli artış gösteren bütçe açıklarının GSMH’ya oranı, bu tarihten itibaren önemli ölçüde azalış göstermiştir. Bunda uygulanan sıkı maliye politikaları, büyüme hızında meydana gelen artış ve bütçe gerçekleştirmelerinde yaşanan iyileşmeler etkili olmuştur. Ancak belirli yıllar dışında bütçe açıklarının devamlı bir şekilde artış eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir.

Kaynak: EIU Country Data, <http://data.eiu.com/EIUTableView.aspx> (Erişim Tarihi, 25.11.2008)

Grafik 3.1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Bütçe Açıkları

3.2. Türkiye’de Kamu Açıklarının Nedenleri

Cumhuriyetin ilk zamanlarında denk bütçe ilkesine bağlı kalınması ve gelire göre harcama ilkesinin maliye politikasının temel özelliğini teşkil etmesi nedeniyle önemli bir kamu açığı sorunuyla karşılaşılmamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda özellikle çok partili sisteme geçilmesinden sonra kamu harcamalarının hızla artması buna karşılık gelir kaynaklarının aynı oranda artmaması sonucu kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki fark giderek artmaya başlamıştır.

Türkiye’de kamu açıklarının zaman içinde artmasının en önemli nedeni gelirlerin azalmasından ziyade, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha hızlı artmasıdır. Kamu açıkları özellikle 1950 sonrası süreçte sorun olmaya devam etmiştir. Kamu gelirlerinin istenilen düzeyde artırılmaması, buna karşın kamu harcamalarındaki artışın önlenememesi kamu açıklarının önde gelen nedenlerinden biridir.

Türkiye’de kamu açıklarının arkasında yatan nedenler çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Öncelikle Türkiye’de etkin olmayan bir vergi sisteminin varlığı kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamada yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Vergi gelirlerinin düşük olmasının nedenlerinden bir diğeri ise kayıt dışı ekonominin

varlığıdır. Bunlara ek olarak ekonomide verimliliğin düşük ancak israfın fazla olması, yolsuzlukların varlığı, yüksek kronik enflasyon kötü yönetim gibi birçok neden sıralanabilir.

Kamu açıklarına neden olan faktörler ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri gelişmelere bağlı olarak zaman içinde değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla belirli bir dönemde kamu açığına neden olan bir faktör bir sonraki dönemde kamu açığına neden olmayabilir. Bunun yanı sıra Türkiye’de kamu gelirlerinden yerel yönetimler için ayrılan payın artırılması, askeri harcamaların artması, bütçe dışı fon uygulamaları, faiz giderlerinin artması gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra, birçok yapısal, siyasi ve sosyal faktör kamu açıklarının nedenleri arasında sayılabilir.

Yukarıda sıralanan nedenler dikkate alınarak Türkiye’de kamu açıklarının nedenleri yapısal, mali ve kurumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenler başlıkları altında toplanabilir. Bu nedenler ise gelir ve harcama kaynaklı nedenler olarak sınıflandırılabilir. Aşağıdaki tablo bu hususlar dikkate alınarak hazırlanmış bir sınıflandırmayı göstermektedir.

Tablo 3.1. Türkiye’de Kamu Açıklarının Nedenleri

Gelir Kaynaklı Nedenler	Harcama Kaynaklı Nedenler
1.Yapısal Nedenler	
Düşük Vergi Kapasitesi -Gelir dağılımının bozuk olması -Düşük GSMH artış hızı -Hızlı nüfus artış hızı -Düşük kişi başına gelir artış hızı -Tarım sektörünün büyüklüğü Düşük Vergi Gayreti -Zayıf vergi idaresi -Denetim yetersizliği -Donanım yetersizliği -Kayıt ve muhasebe sisteminin yetersizliği Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü	Yoğun Altyapı Yatırımları -GAP, otoyollar, telekomünikasyon vb. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik harcamalar Artan nüfus ile birlikte artan mal ve hizmet talebi İç göç -Gecekondulaşma -Kentleşme Aşırı İstihdam -Kamuda istihdam edilen personel sayısındaki hızlı artış

Tablo 3.1. (Devam)

2. Mali ve Kurumsal Nedenler	
Vergi sisteminin yetersizliği -Oturmamış ve sık sık değiştirilen vergi mevzuatı -Vergiden kaçınma -Dar tabanlı ve yüksek oranlı vergi sistemi -Kayıt dışı ekonominin yüksekliğinden dolayı düşük vergi hasılatı Vergi sisteminin artan oranlılık derecesinin istenen hassasiyet ve etkinlikte olmaması	Bütçe dışı fon uygulamaları Bütçeleme tekniğinin yetersiz olması
3.Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Nedenler	
Vergi bilincinin ve ahlakının yerleşmemiş olması Vergi harcamasının (muafiyet, istisna ve teşvikler) büyüklüğü Sık sık tekrarlanan vergi afları Muafiyet ve istisnaların kapsamının daraltılamaması Vergiye karşı direnme Olivera-Tanzi etkisinin işlemesi Kamu kesiminin büyüklüğü	Etkin çalışmayan KİT'ler -Kamu bankalarının görev zararları -Zarar eden üretici KİT'ler Askeri harcamalar ve terör olayları Transfer harcamalarının giderek artması -Tarımsal destekleme ve sübvansiyonlar -İç ve dış borç faiz ödemeleri Sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferler -Erken emeklilik ve dolayısıyla emekli sayısındaki hızlı artış -Sağlık giderlerindeki artış Yerel yönetimlere yapılan transferlerin artması -Genel bütçeden ayrılan payların artması

Ortanca seçmenin bedavacılığı	-Bazı vergilerin yerel yönetimlere devri (Emlak, çevre, temizlik vb.) Doğal Afetler -Deprem -Su baskınları vs. Diğer Nedenler (popülist politikalar) -Politik nedenlerle bakanlık ve milletvekili sayısının artırılması -Siyasal partilere yapılan yardımlar -Vergi iadesi ve konut edindirme yardımları Yolsuzluk ve rüşvet
---	---

Kaynak:Şen ve Sağbaş, 2004

3.3. Türkiye’de Kamu Açıklarının Analizi

3.3.1. Bütçe Açıkları ve Kamu Finansman Açıkları Arasındaki İlişki

Türkiye’de kamu finansman açıklarındaki artış eğiliminin, özellikle kamu mali disiplininin bozulmaya başladığı 1980’lerin sonlarından itibaren genişlediği görülmektedir. Kamu açıklarının temel belirleyicilerinin, kamu sektörü içerisinde yer alan kurumların bu dönemden itibaren önemli finansman açıkları vermesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu dönemden itibaren, iktidara gelen hükümetlerin kamu maliyesinde ortaya çıkan bozulmanın çözülmesine yönelik reformları yapamamış olmaları dolayısıyla finansman açıklarının ve buna bağlı olarak özellikle dış borçların aşırı derecede arttığı görülmektedir.

Bütçe açıkları, bütçe büyüklüğü ve bütçenin GSMH içindeki payını belirleyen önemli göstergelerden birisidir. Bütçe açıkları, konsolide bütçe giderlerinin, konsolide bütçe gelirlerinden büyük olması durumunda ortaya çıkan negatif farktır.

Türkiye’de kamu finansman açıklarının yapısı incelendiğinde, finansman açıklarının en önemli kısmını konsolide bütçe açıklarının oluşturduğu görülür. Bu

açıkların yıllar itibariyle dağılımına bakıldığında, bütçe açıklarının toplam kamu açıkları içerisindeki payı 1990 yılında % 41,8 iken 1995 yılında % 81'e 2000 yılında ise % 92'ye yükselmiştir. Toplam açıklar içerisinde konsolide bütçe açıkları artışında kamu kesimi içerisinde yer alan kurumlara yapılan transferlerin payını göz ardı etmemek gerekmektedir (Öner, 1993,184).

3.3.2. Kamu Finansman Dengesi ile Makroekonomik Denge Arasındaki İlişkinin Kurulamaması

Kamu kesimi genel dengesinin toplam ekonomik denge içerisindeki rolü, vergi yükünün yanı sıra, kamu kesimi harcamalarının büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Türkiye'de 1980 yılından itibaren uygulanan dışa açık ekonomik büyüme modeline rağmen kamu harcamalarındaki artışın önüne geçilememiş ve finansman açıklarının boyutu giderek büyümüştür. Dönem başında kamu kesimi genel dengesi belirlenirken, genel olarak geçmiş değerlerdeki değişmelerin bir sonraki yıla taşınması ve belli bir büyüme oranına ulaşmak için ortaya çıkan finansman açıklarının nasıl finanse edileceği, özellikle bütçe yasaları ile ortaya konulmuştur. Genel denge içerisinde kamu açıklarının boyutları 1980'li yılların sonlarından itibaren önemli ölçüde artma eğilimine girmiştir. Temelde, kamu finansman açıkları ortaya çıkan ekonomik finansman açıklarının, en önemli nedeni olmuştur. Bu açığın büyük ölçüde yurt dışı finansal piyasalardan karşılanmak istenmesi dışlama etkisi yaratırken, diğer yandan iç borç stokunun kartopu etkisi yaratarak çok hızlı büyümesine neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında kamu harcamalarının sınırına gelindiği gibi optimal kamu kesimi büyüklüğü konusunda ciddi tartışmalar da yapılmamıştır. Sorun devamlı olarak, belirli kesimlerin ekonomik ve sosyal haklarının kaybolacağı endişesi ile ertelenmiş ve kamu sektörünün finansmanının geliştirilmesine yönelik önlemler alınamamıştır. Hükümetler toplumun tüketim eğilimlerinin önüne geçmemiş ve bu eğilimlerin artması karşısında finansman açıklarının, dolaylı vergilerin arttırılması yoluyla finanse edilebileceği görüşü büyük bir yanılgı olarak varlığını hissettirmeye başlamıştır.

Tablo 3.2 Kamu Kesimi Genel Dengesi (GSYİH'ya Oranlar)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1.VERGİLER	11,6	12,7	13,5	14,8	15,5	16,3	17,8	18,6	17,1	17,7	17,5	18,0	18,2	17,8	16,8
A.VASITASIZ	5,0	5,2	4,9	5,5	6,8	6,9	7,0	7,5	6,0	5,8	5,4	5,5	5,2	5,5	5,5
B.VASITALI	6,7	7,5	8,5	9,3	8,7	9,4	10,8	11,1	11,1	11,9	12,0	12,5	13,0	12,3	11,2
2.VERGİ DIŞI N. GELİRLER	1,0	1,3	0,8	0,9	1,0	1,1	1,7	1,6	2,4	2,2	2,2	2,5	2,4	2,0	1,9
3.FAKTÖR GELİRLERİ	2,5	2,5	3,6	3,8	3,8	3,6	2,6	4,0	5,8	4,5	4,4	4,7	4,6	4,2	3,4
4.SOSYAL FONLAR	0,1	-1,2	-1,3	-1,7	-1,8	-2,3	-1,4	-1,8	-2,5	-3,1	-3,0	-3,2	-2,6	-3,1	-2,6
5.(CARİ TRANSFERLER)	-5,1	-8,2	10,2	-8,8	11,5	13,8	14,8	19,9	17,6	15,9	12,8	10,2	-8,8	-8,8	-8,2
I.KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	10,2	7,1	6,3	8,9	7,0	5,0	5,9	2,5	5,1	5,5	8,2	11,8	13,8	12,1	11,2
II.CARİ GİDERLER	-7,5	-7,2	-7,4	-8,2	-8,4	10,0	-9,3	-9,6	-9,9	-9,7	-9,2	-9,0	-9,5	-9,8	-9,6
III.KAMU TASARRUFU	2,6	-0,1	-1,1	0,8	-1,4	-5,0	-3,4	-7,1	-4,8	-4,1	-1,0	2,8	4,2	2,4	1,6
IV.YATIRIMLAR	-6,5	-2,9	-4,0	-5,0	-5,2	-5,0	-5,2	-4,1	-4,9	-3,7	-3,2	-4,0	-3,7	-3,9	-4,1
A.SABİT SERMAYE	-5,2	-3,1	-3,8	-4,6	-4,8	-4,9	-5,2	-4,7	-4,9	-3,8	-3,2	-3,8	-3,8	-3,8	-3,9
B.STOK DEĞİŞMESİ	-1,2	0,3	-0,2	-0,4	-0,4	0,0	0,0	0,6	0,0	0,1	0,0	-0,2	0,1	-0,1	-0,1
V.TASARRUF-YATIRIM FARKI	-3,9	-2,9	-5,1	-4,2	-6,6	10,0	-8,6	11,2	-9,8	-7,8	-4,2	-1,2	0,6	-1,5	-2,4
VI.SERMAYE TRANSFERLERİ	-0,5	0,0	-0,5	-0,6	0,3	-0,7	0,4	0,3	0,3	0,7	0,7	1,2	1,4	1,5	1,0
1.SERVET VERGİLERİ	0,2	0,3	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6	0,5
2.(DİĞER TRANSFERLER)	-0,1	0,0	-0,3	-0,2	0,3	-0,5	0,5	0,1	0,0	0,1	0,2	0,8	1,2	1,0	0,6
3.(KAMULAŞ. VE S.DEĞER ART.)	-0,5	-0,3	-0,4	-0,5	-0,3	-0,5	-0,3	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,1	-0,3	-0,1	-0,1
VII.KASA-BANKA/BORÇLANMA	4,3	2,9	5,7	4,8	6,3	10,6	8,2	10,9	9,4	7,1	3,5	-0,1	-2,0	0,0	1,4
1.KASA-BANKA DEĞİŞİMİ	-0,9	-1,4	-1,9	-1,4	-1,0	-1,0	-0,7	-1,0	-0,5	-0,3	-0,6	-0,5	-0,1	-0,2	0,4
2.DIŞ BORÇLANMA(NET)	0,7	-0,8	-0,9	-0,7	-0,7	1,4	2,6	-1,6	5,0	0,5	0,8	-0,1	-0,1	-0,2	0,4
3.İÇ BORÇ/ALACAK(NET)	5,7	6,0	9,4	8,0	8,9	11,2	6,9	14,7	5,5	7,1	3,5	0,5	-1,7	0,5	0,7
4.STOK DEĞİŞİM FONU	-1,2	-0,8	-0,9	-1,0	-0,8	-1,0	-0,7	-1,2	-0,5	-0,2	-0,2	0,0	-0,1	0,0	-0,1
BORÇLANMA GEREĞİ / GSYİH	5,5	3,7	6,5	5,8	12,9	17,4	14,2	12,1	10,0	7,3	3,6	-0,1	-1,9	0,1	1,6

Kaynak:DPT, <http://www.dpt.gov.tr>, (Erişim Tarihi,26.12.2009)

Tablo 3.2’de 1990-2008 yılları arası kamu kesimi genel dengesine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bugün gelinen nokta itibariyle, kamu finansman açıklarının ekonomide enflasyonist konjonktürün oluşmasındaki en önemli gösterge olduğu ifade edilmektedir. Ancak burada kamu açıklarının finansman yöntemleri de enflasyonist baskıların oluşmasıyla yakından ilgilidir. Nitekim, kamu açıklarının çok yüksek olduğu ülkelerde söz konusu açıkların enflasyonist baskı yarattığı bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan bütçe açıklarının büyümesi kamunun borçlanma gereğini artırdığından ve finansman açıklarının büyük ölçüde iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi nedeniyle kamudan ekonomik olarak güçlenmiş kesimlere doğru ciddi rant aktarımları ortaya çıkmıştır. Bu da gelir dağılımı adaletsizliğini arttıran önemli bir etkidir.

Kamu açıklarının önemli bir etkisi de dış denge üzerinde ortaya çıkmaktadır. Hazine, iç piyasalardaki borçlanma imkanının daralması ve borçlanma baskısıyla oluşan faiz oranındaki aşırı artış nedeniyle yurt dışı piyasalara yönelmiştir. Uluslararası piyasalardan borçlanmak ülkeye giren döviz miktarının sürmesi halinde büyük bir sorun oluşturmamakla birlikte, esas tehlike borçlanma yoluyla elde edilen kaynakların cari harcamalarda kullanılması olarak görülmektedir (Sonat, 1994,117). Türkiye'nin 2000'li yılların başlarında geldiği nokta budur. Latin Amerika Ülkeleri de benzer biçimde bu noktaya gelmiştir. Ancak geline bu noktada yaşanan sorunlar uzun yıllar aşılammıştır. Nitekim toplam kamu borçlarının GSMH'ya oranı, sürdürülebilirlik koşulu ve Maastricht Kriterleriyle ortaya konulan hedeflerin çok ötesindedir.

3.3.3. Kamu Açıklarının Devamlılık Kazanması ve Borç Baskısının Artması

Türkiye'de kamu açıklarının finansmanında genelde iç borçlanma, dış borçlanma ve emisyon araçları kullanılmıştır. Borçlanma açısından bakıldığında gerek iç gerekse dış piyasalardan sağlanan borçlanmaların kullanımı aşamasında ve borç servisinin gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek etkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Dış borçların miktarı, vadesi ve faiz yükü ortaya çıkacak sonuçları belirlemektedir. Alınan borçların kullanımı aşamasında gerçekleştirilen emisyonun hacmi ve dış kaynak kullanan sektörlerin niteliği, fiyatlar genel seviyesi üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Borç servislerinin gerçekleştirilmesi, ülkenin döviz gelirleriyle ilgili olduğu gibi, iç kaynak tahsisini de içermesi nedeniyle fiyatlar genel seviyesi üzerinde etkiler ortaya çıkarabilmektedir. İç borçlanmanın borç miktarına bağlı olarak nominal veya reel faiz hadlerinde yol açacağı değişiklikler nedeniyle reel ve finansal sektörleri etkilemesi neticesinde dolaylı ve dolaysız olarak fiyatlar genel seviyesi etkilenebilmektedir. Dış ödeme oranı büyüme oranından daha yüksek olduğunda dışarıya kaynak transferi oluyorsa, iç borçlanmaya ilişkin reel faiz oranlarının büyüme oranı üzerinde seyretmesi durumunda borçlanmanın özellikle gelir dağılımını bozucu etkileri ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan, borçlanmada ortaya çıkan bu gelişmeler enflasyonist baskıları arttırırken borçlanmanın monetizasyonuna neden olmaktadır. Borçlanmanın para basılarak finanse edilmesi ise enflasyonu arttırabilmektedir (Sönmez, 1998,368).

Kamu açıklarındaki süreklilik, önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmesine rağmen, siyasal iktidarların yapısal önlemler konusundaki çekingen davranışları,

açıkların boyutlarının büyümesine neden olmuştur. Bütçe açıkları kamu borçlanma gereğinin en önemli belirleyicisi olduğu için bütçe açıklarındaki artış, borçlanma gereğindeki büyümenin hızlanması sonucunu doğurmuştur. Sonuç olarak da kamu kesimi borçlanma gereği ekonomideki en önemli temel gösterge olmuş, bu temel göstergelerdeki gelişmeler tüm ekonomik göstergeleri negatif yönde etkileyerek 1994 krizi ile birlikte ekonominin, kriz ekonomisi halini almasına neden olmuş ve 2000 ve 2001 yılı içinde arka arkaya gelen iki krizin en önemli hazırlayıcısı olmuştur.

3.3.4. Kamu Açıklarının Borçlanma Yoluyla Finanse Edilmesi

Maliye politikası aracı olarak kullanılan borçlanma yurt içi para ve sermaye piyasalarından yapılabileceği gibi, uluslararası piyasalardan da yapılmaktadır (Eker ve Meriç, 2000,8).

Devletin borçlanma ilişkilerini düzenleyen hazine genel olarak borçlanmaya giderken, Merkez Bankası'na, ticari bankalara, sosyal güvenlik kuruluşlarına, özel kuruluşlara ve özel tasarruf sahiplerine başvurmuştur. Hazine borçlanırken, uzun vadeli devlet tahvili, kısa vadeli hazine bonoları aracılığı ile borçlanma işlemlerini gerçekleştirmektedir. Türkiye'de özellikle 1980 sonrası dönemde iktidara gelen hükümetlerin siyasi tercihleri doğrultusunda kamu açıklarının finansmanında büyük ölçüde iç borçlanma araç olarak kullanılmıştır.

1980 sonrası dönemde kamusal finansman ihtiyacının sürekli artması nedeniyle 1986 yılından itibaren borç idaresi değiştirilmiş, bütçe kanunlarına bütçe açıklarının net borçlanma hasılatı ile karşılanacağı ifadesi konulmuştur. Bu dönemden sonra, devlet borçlarının idaresinin hazinenin bütçe dışında tutmuş olduğu borçlanma hesaplarıyla takip edilmeye başlandığı görülmektedir. Borçlanma ihtiyacının bu dönemden itibaren artmaya başlaması ve finansman açıklarının büyük ölçüde iç borçlanma ile karşılanması borç stokunun büyümesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur (Evgin, 1996,79). 1994 Krizi'nden sonra hazinenin Merkez Bankası kaynaklarından borçlanma sınırının daraltılması, borçlanmanın tamamıyla hazine bonosu ve devlet tahvillerine yönelmesine yol açmıştır. Bu dönemden sonra finansman açıklarında dış borçlanmanın da payının arttığı görülmektedir. Nitekim kamu kesimi dış borcu 1999 yılında 61,7 milyar dolar ile toplam dış borcun %59,1'ini meydana getirmiştir. 2001 ve 2002 krizlerinde özel kesimin dış kaynaklardan borçlanma konusunda karşılaştığı zorluklar ile IMF ve Dünya

Bankası kredi anlaşmaları kamu kesimi dış borcunu hem miktar hem de toplam içindeki payı itibariyle yükseltmiş ve 2002 yılı sonunda kamu kesimi dış borcu 86,5 milyar dolar ile toplam dış borcun %66,7'sine ulaşmıştır. Ancak kamu kesiminin dış borçlar içindeki payı 2004 yılında %60,4 ve 2006 yılında 42,4 olarak gerçekleşmiş, 2007 yılında ise %35,8'e gerilemiştir (2008 Kavşağında Türkiye, 2008,161).

İç borçların gelişimine bakıldığında, gerek yıl içinde alınan kısa ve uzun vadeli iç borç miktarında, gerekse önceki yıllardan gelen iç borç stokunda sürekli bir artış görülmektedir. 1980 yılı başında iç borç yükü %13,6 iken, 1987 yılında %23'e yükselmiş, daha sonra bu oran 1990 yılında % 14,4'e düşmüş ancak bu yıldan sonra tekrar yükselme eğilimine girmiştir. Nitekim 2000 yılı sonu itibariyle iç borçların GSMH'ya oranı %60 seviyesine ulaşmıştır. IMF verilerine göre bu dönemde Brezilya, Meksika ve Arjantin dışında dünya ekonomisinde bu kadar yüksek yıllık iç borç artış oranına sahip başka bir ülkenin olmadığı belirtilmektedir (Yeldan, 2001,123). Bununla birlikte, Stand-by anlaşmaları gereğince yüksek miktarda faiz dışı fazlalar verilmesi kamu kesimi borçlanma gereğinin azalmasına olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde kamu kesimi iç borcunun çok büyük bir kısmını oluşturan merkezi hükümet iç borç stokunun artış hızı 2005 sonrasında düşmeye başlamıştır. İç borç yükü 2005 yılı sonunda %53,5'e 2006 yılı sonunda %46,4'e ve 2007 yılı sonunda %41,8'e gerilemiştir (2008 Kavşağında Türkiye, 2008,159).

3.3.5. Kamu Açıklarının Piyasa Faiz Oranları ve Finansal Kesim Üzerindeki Baskısı

Kamu kesimi, harcamalarını olağan kaynaklar ile karşılayamadığı durumlarda finansal piyasalardan fon talebinde bulunmaktadır. Bu talep artışı ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki dengeleri etkilemektedir. Bu etkinin büyüklüğü ise bir taraftan kamunun finansman ihtiyacına, diğer taraftan finansal derinliğine bağlı olarak değişmektedir. Kamu kesiminin finansal varlık piyasasında ağırlığının artması durumunda tasarruflarda bir artış olmadığı takdirde özel kesimin fon talebini karşılamak için yeterli kaynak bulabilmesi zorlaşmaktadır. Bunun yanı sıra fon maliyetleri de artacağından özel kesim finansal piyasalardan dışlanmaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalar kamu açıklarının faiz oranları üzerindeki etkisi üzerinde durmaktadır (Barro, 1989,48). Kamu açıklarının makro ekonomik etkileri konusunda kamu açıklarının ve borçlanma ile finansmanın özel kesim tasarruflarını arttırdığı ve böylelikle faiz oranları

üzerindeki etkiyi dengelediğini savunan görüşler olduğu gibi, kamu açıklarının servet etkisine yol açarak özel kesimin tüketimini arttırdığını ve sermaye oluşumunun azalması sonucunda gelecek nesillere net bir borç yükü aktarıldığı da savunulmaktadır (Gramlich, 1989,27).

Kamu açıklarının finansal piyasalar üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir,

-Kamu açıkları piyasadaki koordinasyonu olumsuz yönde etkilemektedir. Piyasa koşulları ile ilgili her yatırımcının aynı algıya sahip olması finansal piyasaların etkinliğini arttırdığı gibi işleyişinin de daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Kamu açıklarının finansmanının yol açacağı ekonomik etkilerle ilgili yatırımcıların zihinlerinde oluşacak farklı senaryolar, piyasalara ayrı bir yük getirecektir.

-Kamu açıkları istikrarsızlığa neden olmaktadır. Yatırımcıların algıları ile ilgili belirtiler şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Finansal piyasalardaki yatırımcıların artan kamu açıklarının parasallaşacağına ve dolayısıyla bir sonraki dönemde parasal genişleme sonucunda enflasyonun artacağına dair bir beklenti içinde oldukları varsayıldığında, yatırımcılar bu beklentilerine uygun pozisyon aldıktan sonra para otoritelerinin maliye politikalarına rağmen sıkı para politikasını sürdüreceklerini açıklamaları durumunda yatırımcıların davranışlarında ciddi değişiklikler olabilecek ve piyasalarda büyük krizler yaşanabilecektir.

-Büyük miktardaki bütçe açıkları, kamu açıklarının daha da artmasına yol açmaktadır. Nitekim, kamu gelirlerinin bir kısmı faiz ödemelerinde kullanılacağından ve faiz ödemeleri de kamu harcamaları sayıldığından bütçe açıkları arttıkça kamunun finansman ihtiyacı da artacaktır.

Mali piyasaların serbest rekabet koşullarına göre işlediği piyasa ekonomilerinde, kamu borçlanma araçlarına ödenen net faiz oranları piyasanın tavanını oluşturmakta, diğer plasman araçlarına ödenen getiriler bu araçların vade, risk, likidite, vergi istisnası gibi özelliklerine göre belirlenmekte ancak yaşanan baskılar sonucu piyasa faiz tavanının üzerinde oluşmaktadır. Türkiye’de iç borç faiz oranları sürekli olarak mevduat faiz oranlarının üzerinde gerçekleşmiş olmakla birlikte bono faiz gelirlerine sağlanan vergi istisnaları nedeniyle reel getiri oranı yükselmiştir.

İç borçlanmada ödenen nominal ve reel faiz oranlarının seyrine bakıldığında, iç borçlanmada sürekli pozitif reel faiz ödendiği ve ödenen reel faiz oranlarının çoğu kez dünya ortalamalarının oldukça üzerinde seyrettiği görülmektedir. Enflasyon ve kur artış hızlarının oldukça üzerinde ödenen iç borçlanma faiz oranları Türkiye’de iç borçlanmanın bir çok ülkeye göre daha pahalı yapıldığını göstermektedir. Özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren piyasa faiz oranlarının seyrini belirleyen en önemli faktör kamu kesimi ve bu kesimin giderek artan borçlanma gereksinimi olmuştur. Kamu kesiminin fon piyasaları üzerindeki artan talep baskısı, faiz oranlarının serbest piyasa arz ve talep koşullarına göre aşağı çekilmesini engelleyerek, yüksek pozitif reel faizlerin devamına neden olmuştur.

Türkiye’nin hem iç borç yükü hem de dış borç yükü açısından dünya ortalamasının üzerine çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda finansal piyasaların da dünya ortalamalarının altında olması, bu boyutlarda bir borcun yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, kamu açıklarının finansal piyasalar üzerindeki etkilerini de artırmaktadır. Nitekim, 1984 yılında vergi oranları düşürülmüş, mahalli idarelere konsolide bütçeden ayrılan paylar arttırılmış ve konsolide bütçenin bazı kaynakları yeni oluşturulan fonlara tahsis edilmiştir. Bunun sonucunda, ortaya çıkan kamu kesimi finansman açıklarının karşılanması için yüksek faiz oranları ile borçlanmaya gidilmesi ve kamunun Merkez Bankası kaynaklarına başvurmama politikası gereği hazine tarafından ihraç edilen devlet iç borçlanma senetleri hacminde söz konusu yıldan itibaren önemli artışlar olmuştur (DPT, 1990,63-65).

Kamu açıklarının bankacılık sektörüne etkileri fon kullanımı ile sınırlı kalmamış, fon kaynaklarını da etkilemiştir. Bankaların fon kaynakları kısmen de olsa kamu kesimi finansal varlıklarına yönelmiş ve bankacılık sektörü finansal kaynakların kıt olduğu ülkemizde mevduat toplamada zorluklarla karşılaşmıştır. Bu durum, bankaların yabancı kaynaklara yönelmesine sebep olmuştur. Artan kamu açıklarının neden olduğu talep fazlası Türk Lirasının yabancı paralar karşısında nispi olarak değerlendirilmesine neden olmuş ve hükümetin izlediği sıcak para politikası, bankaların yabancı kaynaklara olan yönelişini teşvik etmiştir. Sonuçta bankacılık sektörü ciddi bir döviz kuru riski ile karşı karşıya kalmıştır.

Kamu açıkları, kamu kesiminin finansal piyasalara doğrudan müdahale etmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum yatırımcıların gelecekle ilgili beklentilerini

olumsuz yönde etkilemektedir. Kamunun artan fon talebi nedeniyle ortaya çıkan gelişmeler, bankaların risklerinin artmasının yanı sıra reel sektör maliyetlerinin de önemli ölçüde yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler krizlerin en belirgin faktörlerinden birisini oluşturmuştur.

3.3.6. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğindeki Artışlar

Türkiye’de kamu kesimi borçlanma gereği konsolide bütçenin yanı sıra KİT’ler, sosyal güvenlik kuruluşları, yerel yönetimler, döner sermayeli kuruluşlar, fonlar ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların açıkları toplamından oluşmaktadır.

Türkiye Ekonomisi’nin temel makro ekonomik sorunlarından biri olan Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) temel sorun olarak 1980’li yılların başına gelindiğinde belirgin hale gelmeye başlamıştır. 24 Ocak Kararları olarak bilinen yapısal dönüşümü başlatan kararların alınmasına zemin hazırlayan en önemli gelişmelerden biri kamu kesimi borçlanma gereğinin 1979 yılında GSYİH’nın % 9,4’üne ulaşmış olmasıdır. 24 Ocak İstikrar Kararlarının uygulanması sonrasında belli bir mali disiplinin sağlandığı ve bu oranın 1980’lerin ortalarına doğru ciddi bir azalma içerisine girdiği görülmektedir. KKBG’nin büyük ölçüde açık finansman ile karşılanıyor olması enflasyonist baskıların artmasına neden olmuştur.

Kamu kesimi borçlanma gereğindeki artışlar 1990’lı yıllardan itibaren çok daha hızlı bir biçimde büyümüştür. Bu dönemde her an seçim ekonomisi koşullarının varlığı, hükümetlerin çoğunlukla koalisyonlarla yönetilmesi ve yönetsel alanda sorumlulukların dağıtılması nedeniyle mali disiplin ile birlikte ekonomik disiplinin de kaybolduğu bir dönem olmuştur. 1990’ların başından itibaren mali disiplindeki aşırı bozulmanın ekonomide reel faizleri arttırıcı yöndeki etkileri kamu borç stokunun aşırı derecede yükselmesine neden olmuştur.

İç borçların sürdürülemez bir boyut kazanması ise büyük ölçüde bütçe açıklarının ve buna bağlı olarak KKBG’ndeki büyümenin sonucudur. Bu gelişme büyük ölçüde mali piyasalarda kaynakların reel maliyetinin yükselmesine yol açmıştır. Reel ekonomik kesimde yaşanan yüksek kaynak maliyeti dolayısıyla üretim hacmindeki ciddi daralma ve uygulanan kur politikası ithal mallarının fiyatlarını daha cazip hale getirdiğinden ithalatın çok hızlı bir biçimde artmış olduğu gözlenmektedir.

Tablo 3.3 Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı
(GSYİH'ya Oranlar)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Konsolide Bütçe (Merkezi Yönetim Bütçesi)	2,3	3,0	8,2	12,8	11,6	8,8	5,4	1,3	0,6	1,6	1,4
Faiz Dışı Merkezi Yönetim Bütçesi	-0,4	-2,5	-4,0	-4,3	-3,2	-4,0	-4,7	-5,8	-5,4	-4,1	-4,1
KİT	3,0	-0,3	1,2	0,0	-0,9	-0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	0,1
-İşletmeci	2,9	-0,5	1,1	0,0	-0,9	-0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	0,1
-Tasarrufcu	-0,1	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mahalli İdareler	0,0	0,2	0,3	0,2	0,1	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,5	0,3
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-0,2	0,3	-0,2	-0,8	-0,8	-0,8	-0,7	-0,7	-0,9	-0,9	-0,6
Fonlar	0,5	0,5	-0,9	-0,3	0,0	-0,1	-0,3	-0,5	-1,2	-0,8	-0,3
Özelleştirme Kap. Kur.	0,2	-0,1	0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,1	0,0
TOPLAM KAMU KESİMİ BORÇ. GEREĞİ	5,5	3,7	8,9	12,1	10,0	7,3	3,6	-0,3	-2,0	0,1	0,8
TOPLAM KAMU FAİZ DIŞI BORÇ.GEREĞİ	1,7	-3,4	-4,3	-5,9	-5,5	-6,1	-6,8	-7,5	-8,2	-5,8	-4,9

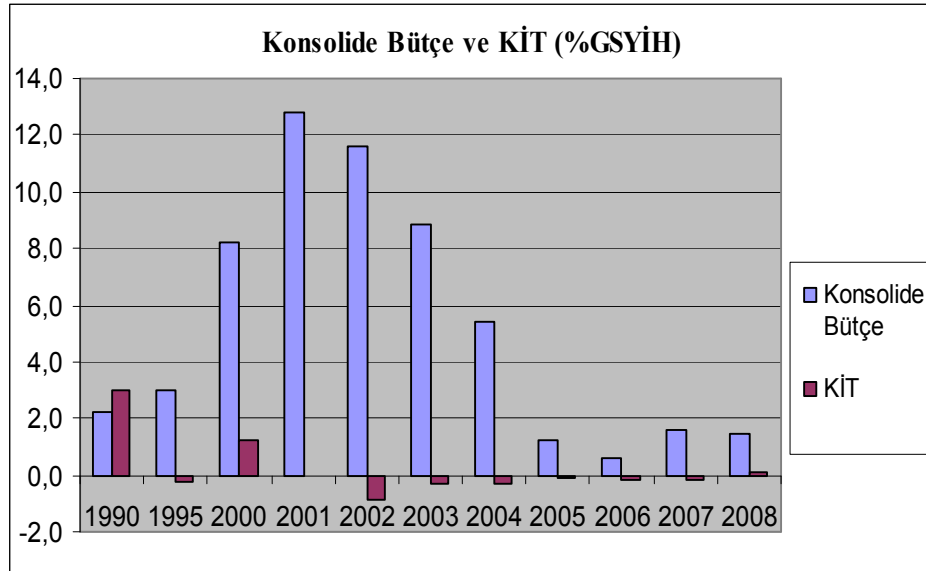
Kaynak:Merkez Bankası (EVDS), <http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi,28.12.2009)

Tablo,3.3'te görüldüğü gibi KKBG 1990 yılında 5,5 düzeyinde iken, 1994 yılında alınan istikrar tedbirlerinin etkisiyle 1995 yılında 3,7'ye gerilemiştir. 1995 yılında nispi olarak bir iyileşme sağlanmış olmasına rağmen, özelleştirme gelirlerinin hedeflenenin altında kalması, sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının ise beklenenin üzerinde gerçekleşmesi planlanan mali uyumun gerçekleştirilmesine engel olmuştur. KKBG'deki artışın önlenmesine yönelik kamu harcamalarının baskı altına alınması ve özelleştirme politikalarına yönelik düzenlemelere rağmen bütçe açıklarının seviyesi, özellikle borçlanma kısır döngüsünün artışı ve reel faizlerin transfer harcamaları üzerindeki baskısının devam etmesi sorunun en önemli kısmını oluşturmaktadır. Diğer yandan sosyal güvenlik açıklarındaki hızlı artış, kamu bankalarının görev zararlarının önlenemez boyutta yükselişi 2000 ve 2001 yılındaki ekonomik krizlerin hazırlayıcısı olmuştur. Nitekim 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri büyük ölçüde kamu maliyesindeki disiplinin bozulması sonucu yaşanan gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır. Tablo,3.3'te KKBG'nin krizin etkisiyle 2000 yılında yeniden yükselerek 8,9'a, 2001'de ise 12,1'e yükseldiği ancak bundan sonraki yıllarda düşmeye başladığı ve 2008 yılında 0,8'e düştüğü görülmektedir.

Kamu kesimi borçlanma gereği bütçe türleri itibariyle incelendiğinde, kamu kesimi borçlanma gereğindeki iyileşme esas olarak KİT'ler ve özelleştirme

kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereğinin GSYİH'ya oranlarındaki azalmalardan kaynaklanmaktadır. Ancak KKBG'deki azalmanın kamunun tüketim harcamalarındaki azalma ya da kamu gelirlerindeki kalıcı bir gelişmeden kaynaklanmadığı görülmektedir. Bu daha çok kamu yatırım harcamalarındaki önemli kısıntılardan kaynaklanmaktadır.

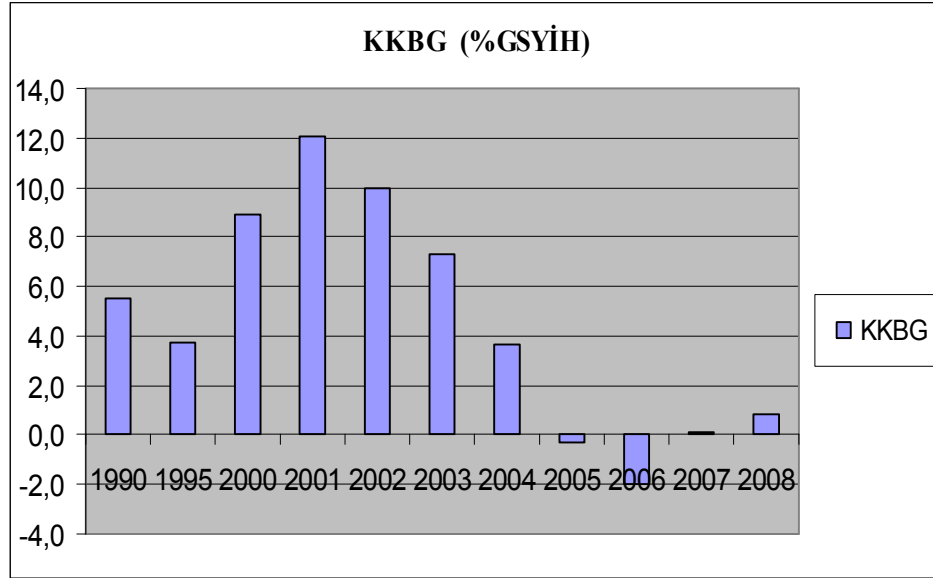
Kamu kesimi borçlanma gereği içerisinde yer alan bir diğer faktör fonlardır. Ülkemizde fonlar, kullanım amaçları dışına çıkabilen, kaynakların etkin kullanımından uzaklaşmaya neden olan, yeterli ve etkin denetimleri yapılamayan ve süresiz çalışan bir sisteme dönüştüklerinden, mali disiplin ve şeffaflığın sağlanmasının önünde önemli bir engel olması nedeniyle, fon sisteminin tasfiye edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda, 2000 yılında Maliye Bakanlığı, DPT ve Hazine Müsteşarlığı tarafında yürütülen çalışmalarda, ilk aşamada kuruluşundan itibaren hiç işlememiş, zamanla fonksiyonunu kaybetmiş, bütçeye gelir sağlamayan fonlar ile kaldırılması halinde uygulamada boşluk yaratmayacak fonlar tespit edilerek, 25 bütçe - içi ve 2 bütçe - dışı fon tasfiye edilmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında yapılan yasal düzenlemeler sonrasında toplam 69 fonun tasfiyesi tamamlanmıştır. Fonların tasfiye edilmesi ile birlikte bütçe disiplinin ve şeffaflığının artırılması amacıyla önemli bir yapısal reform sağlanmıştır (Cura, 2003, 8-9). Bu gelişmeler doğrultusunda fon açıklarının GSYİH'ya oranı 2000 yılında 0,5 düzeyinde iken 2008 yılı sonunda -0,3 düzeyine gerilemiştir.

Kaynak: Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi, 28.12.2009)

Grafik 3.2. Yıllar İtibariyle Konsolide Bütçe ve KİT'lere Yapılan Harcamalar

Grafik 3.2’de 1990-2008 yılları arasında konsolide bütçe ve KİT’lere yapılan harcamaların seyri yer almaktadır. Konsolide bütçe 1990’lı yıllarda artmakta ve özellikle 2001 yılında krizin de etkisiyle önemli bir artış göstermektedir. Ancak 2001 yılından sonra düşmeye başladığı ve 2006 yılında önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. KİT’lere yapılan harcamaların ise 2000 yılından sonra düştüğü görülmektedir.

Kaynak: Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi, 28.12.2009)

Grafik 3.3. Yıllar İtibariyle KKBG

Grafik 3.3, 1990-2008 yılları arasında kamu kesimi borçlanma gereğinin seyrini göstermektedir. Kamu kesimi borçlanma gereği de konsolide bütçeye benzer şekilde 2001 yılında yaşanan krizin de etkisiyle hızlı bir artış göstermiş ancak daha sonra azalmaya başlamış 2005 ve 2006 yılında eksili rakamlara düşmüştür.

Sonuç olarak, kamu kesimi genel dengesi içerisinde yer alan kamu kurumlarının finansmanından hareketle ortaya konulan kamu açıkları ve kamu kesimi borçlanma gereğine bağlı olarak, kamu borçlarının hızla tırmanma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Toplam kamu açıklarının en önemli bölümünü konsolide bütçe açıkları oluşturmaktadır. Konsolide bütçe açıklarının en önemli nedeni ise zamanla büyüyen iç ve dış kamu borç stokunun bütçe üzerindeki baskısının artmasıdır.

3.3.7. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

Türkiye Aralık 1999'da IMF stand-by desteğiyle üç yıl süreli (2000-02) bir program uygulamaya koyduğunu açıklamıştır (Hazine, 1999). Enflasyonu Düşürme Programı olarak adlandırılan bu program döviz kurunu nominal çapa olarak kullanan para ve kur politikasını çok sayıda yapısal düzenleme ve sıkı maliye politikası ile destekleyen bir çerçeve oluşturmaktaydı. Programda 2000 yıl sonu için TEFE enflasyon hedefi % 20 ve TÜFE enflasyon hedefi % 25 olarak belirlenmiştir. Daha sonra belirli yöntemlerle bant sistemine geçileceği ve son aşamada serbest dalgalı kur rejiminin yürürlüğe konulacağı açıklanmıştır. 2000 yılı için kur sepetindeki değişim çizelgesi TEFE enflasyonu yıl sonu hedefi doğrultusunda düzenlenmiş ve kümülatif artışın yüzde 20 oranında kalacağı taahhüt edilmişti. Kamu kesiminde maaşların ve fiyatların enflasyon hedefine göre belirlenmesi yoluyla kur çapasının desteklenmesi öngörülmüştür.

Uygulama takvimi önceden belirlenmiş yapısal reformlar, kamu mali kesiminde kurumsal ve yönetsel düzenlemeleri, vergi idaresini, tarım sektöründe devlet desteğinin azaltılmasına yönelik önlemleri, sosyal güvenlik sistemini, özelleştirmeyi, sermaye piyasasını ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini kapsamaktaydı (Celasun, 2002, 15).

Enflasyonu düşürme programı ile makro düzeyde gelişmeler ilk aşamalarda teorik beklentilerin doğrultusunda gerçekleşmiştir. Açık ekonomilerde iç faiz, dış faiz denkliğinin öngördüğü biçimde iç borçlanma faizleri döviz çapasına intibak ederken yabancı para bazında reel faizlerin hala yüksek kalması ile birlikte sermaye girişleri de artmıştır. Ancak, enflasyondaki düşüş beklendiği kadar hızlı olmamıştır. Reel kur değerlenme eğilimine girmiştir. İthalatın hızla artmasıyla dış açık büyümeye başlamıştır. Sıkı maliye politikasına rağmen programın yapısal önlemlerinde beklenen gelişme sağlanamayınca, programın kredibilitesinde azalma ve iç borçlanma faizlerinde yükselme başlamıştır.

Bu gelişmeler, aktiflerinin önemli bir bölümü Hazine kağıtlarından oluşan bankaların likidite talebini arttırdınca Kasım 2000 sonunda likidite sıkışıklığı en üst düzeye ulaşmıştır (TCMB, 2001, 72). Merkez Bankasının program limitlerini aşarak piyasayı fonlaması sonucunda sağlanan likidite, yabancı yatırımcılar ile birlikte

yerleşiklerin döviz alımlarına yönelmiştir. Resmi rezervlerde önemli miktarda azalma olmuştur. Aylık ortalamalar itibariyle, gecelik basit faiz Ekim 2000’de yaklaşık yüzde 39’dan, Kasım ayında yüzde 95’e ve Aralık ayında yüzde 183’e yükselmiştir (TCMB, 2001, 84).

Kasım 2000 krizi IMF’den sağlanan destekle kısmen atlatılabilmektedir. 2001 Programının makro çerçevesinde GSMH reel büyümesi yüzde 4.5 ve deflatör artışı yüzde 18 olarak öngörülmüş ve yeni bütçede harcamalar kısıtlanmıştır. Bunun yanı sıra, yıllık net sermaye girişinin 12 milyar dolara yakın bir düzeyde devam edeceği ve döviz kuru taahhütlerinin sürdürülebileceği varsayılmaktaydı. Ancak dış mali yatırımcıların Türkiye’nin programına olan güvenleri sarsılmıştır (Uygur, 2001b, 22).

Kasım 2000 krizi ardından güvenilirliği kalmayan bir para politikası, sürdürülemeyeceği belli olan bir açık ile programdan taviz vermeden devam kararı ve son olarak Şubat 2001’de Milli Güvenlik Kurulu sırasında yaşanan gerginlik Türkiye’yi Şubat 2001 krizine götürmüştür.

2001 krizinden önce, kamu bankalarında biriken görev zararı stokları merkezi hükümetin borç stok verileri arasında yer almıyordu. Milli gelire oranla görev zararı stoku 1996’da yüzde 4.2’den 1999’da yüzde 13.2’ye yükseldi. Kamu bankalarının Hazine’den alacağı olarak muhasebeleştirilen ve bütçe transferleriyle yeterli ölçüde finanse edilmeyen görev zararı borçlarının bu büyüklüğe ulaşması, bu borçlara yer yer yıllık yüzde 300’ü bulan oranlarda faiz yürütülmesinden kaynaklanmıştır. Bu durum, nakit açıkları hızla büyüyen kamu bankalarını çok büyük likidite riskleriyle karşı karşıya bırakmıştır (Celasun, 2002, 11). Dolayısıyla Şubat 2001 krizinin en önemli nedenlerinden biri, hazinenin kamu borcunu uzun süre kamu bankalarına ödeyememesi ve bu nedenle kamu bankalarının da özel bankalara karşı yükümlülüklerini yerine getirememeleridir. Dış borç stokunun ve ödemeler bilançosu açıklarının yüksek düzeylere ulaşması Şubat 2001 krizini tetikleyen diğer faktörlerdir (Ural, 2003, 216).

Şubat 2001 krizinin ardından bankacılık sisteminin çöküşünü önlemek için yapılan düzenlemeler devletin mali yükümlülüklerinin çok büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. Ödemeler dengesinin sermaye hesabında büyük net çıkışlar gerçekleşmiştir. Reel ekonomi arz ve talep yönlü olumsuzlukların etkisiyle önemli ölçüde daralmıştır.

Mayıs 2001’de açıklanan Güçlü Ekomiye Geçiş Programı üretimdeki serbest düşüşü önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili olmuştur. Bu programda öncelik tanınan bankacılık sektörünün yeniden sermayelendirilmesi sürecinde enflasyonun kontrolden çıkmaması için kamu borç yükünün artışı tercih edilerek, parasal büyüklükler denetim altında tutulmaya çalışılmıştır (Celasun, 2002, 17). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile taahhüt edilen Niyet Mektuplarının makro ekonomik hedefleri sözkonusu borçlanma dinamiğini kırmak için 2003 sonuna kadar kamu birincil (faiz dışı) bütçe dengesinde milli gelire oran olarak %6.5 oranında bir fazla gerçekleştirmeyi öngörmektedir. Niyet Mektubu, dış borçlanma temposunu değiştirmeden korumakta ve programın sona erme tarihi olan 2004’de dış borç /GSMH oranını %63.3 ile ancak 2001 düzeyine getirmeyi hedeflemektedir. Ancak milli gelirin %20’sinden fazlasının faiz harcamalarına gittiği bir ortamda, sürdürülebilmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılarla sağlanabilecektir. Dolayısıyla, 2000’li yıllarda Türkiye kamu maliyesinin karşılaştığı temel ikilem, bir taraftan borç servisinin sürdürülmesi, diğer taraftan da sosyal hizmet yatırımlarının finanse edilmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır (Voyvoda ve Yeldan, 2002, 32).

2002 yılında iktidara gelen yeni hükümet ekonomik istikrarsızlığın iyileştirilmesine yönelik olarak Acil Eylem Planı (AEP) adı altında ekonomik önlemler paketi hazırlamıştır. Acil Eylem Planı vergi ve harcama reformları (bütçe reformu) ve özelleştirilmelerin hızlandırılmasını öngörmüştür. Bütün bu önlemler neticesinde kamu açıkları azalış yönünde bir seyir izlemeye başlamıştır.

3.3.8. Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma Sürecinde Yapılan Düzenlemeler

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında, kamu mali yönetim sisteminde değişikliklere gidilmesi gerektiği sonucuna varılmış ve bu amaca yönelik olarak reform çabaları hız kazanmıştır. Ancak reform çabaları yeterli siyasi irade gerçekleşmediği için sonuçsuz kalmıştır. Yeniden mali yapılanma sürecinde ikinci adım, 2000 yılında uygulanmaya başlanan ekonomik program ile birlikte başlamış ve 2001 yılında yaşanan ekonomik ve mali kriz sonrasında hız kazanmıştır. Bu doğrultuda devletin yarı mali işlemlerine düzenlemeler getirilmiş, yıllardan beri önemli bir sorun olan bütçe içi ve bütçe dışı fonlar ile özel ödenek ve özel hesap uygulamaları bazı istisnalar dışında kaldırılmış, yıl içinde idare bütçelerine parlamento izni alınmadan ödenek eklenmesine

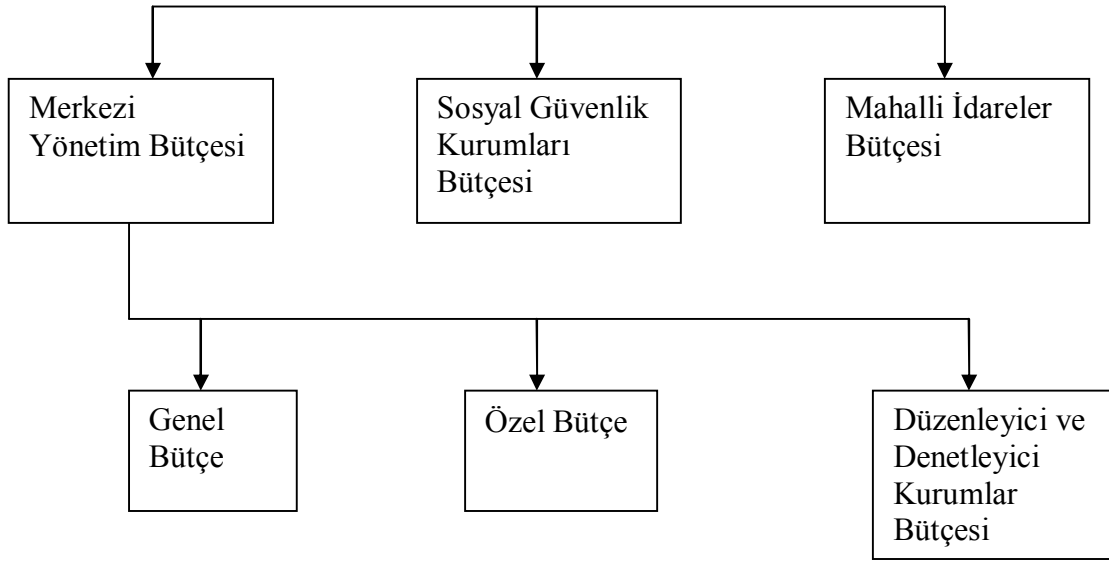
imkan veren hükümler kaldırılmış, devlet borçlanması ve ihale sistemi çerçeve bir kanunla disiplin altına alınmıştır. Kamu mali yönetim sisteminde en köklü değişiklik, 2003 yılı sonunda 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çıkarılması ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanun kamu maliyesinin temel ilkeleri ve kamu kaynaklarının kullanılmasına ilişkin önemli değişiklikler getirmektedir (Öz ve Kaplan, 2005, 243).

Yeniden mali yapılanma sürecinde merkezi bütçe sisteminin sorunlarına çözüm getirmek amacıyla hazırlanan 5018 sayılı Kanunda, sistemin daha etkin çalışması için yapılan ve kapsamlı dönüşümler gerektiren uygulamalar yer almaktadır. 5018 sayılı Kanun ile bütçe bütünlüğünün sağlanması, kalkınma planı ile bütçeler arasında sıkı bir bağ kurulması, sağlıklı bir hesap verme mekanizmasının tesisi, harcama sürecinde yetki sorumluluk dengesinin yeniden kurulması, etkin bir iç mali kontrol sisteminin oluşturulması, kamu mali yönetiminde verimlilik, tutumluluk, hesap verebilirlik, şeffaflık ve çok yıllık bütçe gibi çağdaş mali yönetim ilkelerinin uygulamaya geçirilmesi amaçlanmaktadır (Yılmaz ve Susam, 2005, 115-116).

5018 sayılı Kanun 2003 yılında çıkarılan bir kanun olmasına rağmen uygulama yılı 1.1.2006 olarak belirlenmiş ve bu süre içinde kurumların sözkonusu kanun ile getirilen yeniliklere uyum sağlaması amacıyla süre verilmiştir. Bu kanun ile bütçede yapılan düzenlemeler aşağıda açıklanmaktadır.

Bütçe Sisteminde Yapılan Düzenlemeler

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu öncesinde genel bütçe, katma bütçe, özel bütçe, özerk bütçe, bunların yanısıra döner sermaye işletmeleri bulunmaktadır. 5018 sayılı Kanun ile bütçe sistemine getirilen düzenleme ile yeni bütçe sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem Şekil 3.1’de gösterilmektedir.

Kaynak: Öz ve Kaplan, 2005,250

Şekil 3.1. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Getirilen Yeni Bütçe Sistemi

Genel Bütçe olarak adlandırılan ve merkezi hükümet kurumlarını kapsayan bütçe kapsamında TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Bakanlıklar, Yüksek Yargı Organları, bazı müsteşarlıklar, bazı merkezi kurumlar (DİE, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, vb.) ve bunun yanısıra mevcut bütçe sistemi içinde katma bütçeli kurum olarak işlem gören bazı kurumlar bulunmaktadır. Genel bütçe kapsamında 54 kurum sayılmıştır.

Özel bütçeli kuruluşlar içerisinde Yüksek Öğrenim Kurulu, Üniversiteler ve TODAİE, Türk Dil Kurumu Başkanlığı, TÜBİTAK, TRT gibi çeşitli kurumlar ile halen katma bütçe kapsamında olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü yer almaktadır. Özel bütçe kapsamında kurumlar 50 madde halinde sayılmıştır (Öz ve Kaplan, 2005, 251).

Yapılan düzenleme ile bütçenin kapsamı genişletilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumları bütçesinin tanımlanması, Düzenleyici ve Denetleyici kurumlar bütçesinin ise merkezi yönetim bütçesi kapsamına alınması ile bütçenin kapsamı genişlemiştir. Mevcut haliyle bütçenin kapsamı dar olup, kamu mali işlemlerinin önemli bir kısmını kapsamamaktadır. Burada önemli olan bir başka düzenleme ise katma bütçeli idarelerin kaldırılarak bu kurumların merkezi yönetim bütçesi kapsamına alınmasıdır (Öz ve Kaplan, 2005, 252).

3.3.9. Türkiye'de Politik Faktörler ve Kamu Açıkları

Makroiktisat politikasına ilişkin siyasal ekonomi yaklaşımına göre, politika belirleyiciler kamu harcamaları, parasal genişleme ve vergileme gibi konularda karar alırken stratejik davranırlar ve kendi siyasal ve ideolojik hedeflerine uygun şekilde hareket ederler (Edwards, 1993). Bu yeni yaklaşım ile politika kararlarını tamamen dışsal kabul eden veya toplumun refahının bugünkü değerini maksimize etmeye çalışan iyiliksever bir diktatör (benevolent dictator) tarafından bu kararların alındığını kabul eden geleneksel yaklaşım arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu yeni yaklaşım çerçevesinde ekonomik politika içsel bir değişken haline gelmekte ve ülkenin siyasal ve kurumsal özellikleri tarafından belirlenmektedir.

Teorik açıdan, siyasi nedenli mali açıkların en az dört grup siyasal ekonomiye dayalı açıklaması bulunmaktadır, i) demokrasilerin doğasında bulunan mali açık eğilimine ilişkin kamusal seçim modelleri. ii) siyasal istikrarsızlık ve merkeziyetçi olmayan (decentralized) hükümetler iii) stratejik borç modelleri iv) siyasal devresel dalgalanma modelleri. Kamu tercihi (public choice) modellerine göre kamu açıkları siyasal kurumlar tarafından etkilenir. Anayasal sınırlamaların olmaması durumunda, modern demokrasiler aşırı harcama yapma ve kamu açıkları verme eğilimindedirler. Ancak, kamu tercihi modellerinin oldukça zayıf varsayımlara dayandığı ileri sürülmüştür. Ampirik olarak veriler bu teorinin sonuçlarını desteklememektedir. Çünkü ampirik çalışmalara göre demokrasilerin sadece bir alt kümesi sistematik olarak mali açık verme eğilimindedir. Ayrıca, mali açıklara demokratik olmayan rejimlerde de en az demokratik rejimlerde olduğu kadar rastlanabilmektedir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,6).

Geleneksel modellerin Türkiye' de enflasyon ve kamu açıkları gibi makroekonomik değişkenleri bütünüyle açıklayamadıkları kabul edilmektedir (Kibritçioğlu, 2001). Bu bağlamda, Türkiye'deki makroekonomik dinamiklerin açıklanmasında siyasal faktörlerin etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Devletin karşılaması beklenen hedeflerin çokluğu kamu harcamalarının artırılmasına yönelik önemli baskılar oluşturmaktadır (Öniş, 1997). Devlete yönelik taleplerin önemli bir bölümü ise özel sektörden kaynaklanmaktadır. Örneğin ithal ikameci politika döneminde devlet özel sektörün desteklenmesi konusunda önemli bir

rol üstlenmekte ve özel firmaları uluslar arası rekabetten korumak için çeşitli araçlar kullanmaktadır. İthal ikameci dönemde eşitsiz bir gelir dağılımı kalıbının ortaya çıktığı toplumlarda dışa yönelik kalkınma stratejisi bölüşüm sorunlarını daha da ağırlaştırabilir. Dolayısıyla liberalizasyon sürecinin olumsuz yönde etkilediği grupların (ücretliler ve tarım üreticileri gibi) yarattığı popülist baskılar artacak ve bu tip toplumsal baskılar mali istikrarsızlığın önemli bir nedeni olacaktır.

Türkiye' de popülizm tarihsel olarak, siyasal iktidarın geniş halk kitlelerinin bölüşümle ilgili taleplerini yüksek gelir gruplarını vergilemeksizin karşılamaya çalışması biçiminde tanımlanmaktadır. Bu konuda, 1981-1988 döneminde ücretlerin önemli ölçüde baskı altına alınmasını takiben, 1988 sonrası dönemde uygulanan popülist politikalar örnek olarak gösterilebilir. 1988 sonrası dönemin popülizmi daha adil bir vergi sisteminin oluşturulması, yüksek gelir gruplarının vergilendirilmesi ve iç borçlar için servet vergisi uygulanması gibi politikalarla finanse edilebilirdi. Buna karşılık hükümetin 1989 yılında popülist bir tercihe yöneldiği ve uluslararası sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu kabul ettiği görülmektedir. 1988 sonrası dönemde başvuru yoğun iç borçlanma ve uluslararası finansal sermaye girişleri enflasyon artışlarını bir ölçüde sınırlamış ve bununla birlikte özel tüketimin ve kamu harcamalarının artışını sağlayabilmiştir (Boratav vd., 2000).

Türkiye'de 1988 sonrası dönemde popülist politikaların sürdürülebilmesi yüksek düzeyde kamu iç borçlanması ve uluslararası finansal sermaye girişleri sayesinde mümkün olmuştur. Bu koşullar altında liberalizasyon çabaları önemli bir toplumsal muhalefet ile karşılaşmamış ve demokratik bir siyasal yapıya uyum göstermiştir. Buna karşın, bu tip bir popülizmin temel sorunu kısa dönem için geçerli olmasıdır. Kamu açıkları, yüksek borç yükü ve cari işlemler açıkları eninde sonunda sürdürülemez düzeylere ulaşmaktadır. Türkiye ekonomisinin 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşadığı finansal krizler bu tür ekonomi politikalarının uzun dönemde sürdürülemez olduğunu göstermektedir. 1980, 1994 ve 2001 yıllarındaki finansal krizler sonrası uygulanan ortodoks kriz-yönetimi politikaları ise popülizmin karşıtı bir tablo ortaya çıkarmaktadır (Boratav vd. 2000).

Türkiye' de 1988 sonrası dönemde makroekonomik istikrarsızlığın artmasının temel nedenlerinden biri 1980-1987 döneminde siyasal rejimin sınırlayıcı yapısı nedeniyle baskı altında tutulabilen popülist taleplerin yeniden ortaya çıkmasıdır. Bunun

yanı sıra, 1980' li yıllarda devlet bürokrasisinin artan biçimde politize olmasının, devletin yolsuzlukları kontrol altına alma ve popülist politikalara engel olma kapasitesini azalttığı ileri sürülmüştür. Makroekonomik istikrarsızlığın bir diğer siyasal nedeninin ise seçimlerin sıklığı olduğu belirtilmektedir. Seçim sıklığının siyasal iktidarların ve politika belirleyicilerin zaman ufkunu daralttığı ve uzun dönemli politika tercihlerine yönelmelerine engel olduğu ifade edilmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'deki kronik makroekonomik istikrarsızlığın sadece iktisat politikası hataları ile açıklanabilecek basit bir olgu olmadığı ve daha çok yapısal faktörlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bazı iktisatçılar, makroekonomik dengesizliklerin global piyasalar ile bütünleşmeyi öngören neoliberal kalkınma modelinin doğal sonucu olduğunu ileri sürmektedirler (Cizre ve Yeldan, 2002). Diğer bazı iktisatçılar ise tam konvertibiliteye geçişin zamanlaması gibi bazı iktisat politikası hatalarının önemini vurgulasalar bile, temel sorunun yapısal olduğunu kabul etmekte ve makroekonomik politikalara ilişkin popülist kalıpların kırılabilmesi için kurumsal düzeyde uzun dönemli reformların zorunlu olduğunu ifade etmektedirler (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,12).

Türkiye'de politiko-ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Güvel, 2003,112),

- Yönetmel yapı ve kamu kesimi yeniden yapılandırılmalıdır
- Özel sektör yeniden yapılandırılmalı ve rekabet korunmalıdır
- Seçim sistemi değişmez biçimde belirlenmelidir
- Sivil hak ve özgürlükler yasal ve fiili olarak tanınmalıdır
- Kamuoyu sağlıklı kaynaklardan ve doğru olarak bilgilendirilmelidir
- Politikacının elini bağlayacak anayasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Politika belirleme sürecine katılımın tabanı geniş tutulmalıdır

Türkiye için politika ile ekonomi arasındaki etkileşimi makro verileri kullanarak inceleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Asutay (2004), Türkiye'de para ve maliye politikası araçları kullanılarak politik konjonktürel devresel dalgalanma oluşturulduğuna

yönelik önemli bulgular elde etmiştir. Özatay (2005), 1987-2003 verilerini kullandığı çalışmasında seçim dönemlerinde kamu sektörü fiyatlarının özel sektör fiyatlarının oldukça altında kaldığını tespit etmiştir. Buna göre, iktidarlar seçilme şanslarını artırmak için kamu sektörü fiyatlarını baskı altında tutmaktadırlar. Berksoy ve Demir (2004) hükümetlerin, maliye politikası aracı olarak vergi yükünü seçimleri kazanma amacıyla manipüle ettiklerini saptamıştır (Savaşan ve Dursun, 2006, 193).

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), 1987.1-2003.6 arasındaki döneme ait aylık enflasyon, alıcı fiyatlarıyla gayrisafi yurtiçi hasıla, parasal büyüklük olarak (M1), bankalararası faiz oranı ve kamu kesimi nihai tüketim harcamalarından oluşan temel makroekonomik göstergeleri kullandıkları çalışmalarında Türkiye’de seçimsel politik dalgalanmaların geçerliliğini test etmişlerdir. Sonuç olarak Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için seçim dönemlerinin ilk etkisinin kamu harcamaları ve çoğaltan mekanizması yoluyla GSYİH düzeyi üzerinde olacağı ifade edilmiştir. Savaşan ve Dursun (2006), 1983-1998 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye’de politik konjonktürel devreler teorisinin varlığını belediyeler düzeyinde test etmektedirler. Çalışmanın sonuçları yerel ölçekte de politik konjonktürel devreler teorisinin varlığını ortaya koymaktadır.

3.4. Türkiye’de Bütçe Açıklarının Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de bütçe açıklarının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalar daha çok bütçe açıklarının politik iktisadi belirleyicileri üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda özellikle seçim dönemleri ile bütçe açığı ilişkisinin araştırılması ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda seçimler dolayısıyla bütçe açıklarının artırılıp artırılmadığı aştırılmaktadır.

Tutar ve Tansel (2000), politik konjonktürel dalgalanmaların ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 1960-1996 dönemi için yıllık, 1983,01-1997,02 dönemi için üç aylık, 1990,01-1997,06 dönemi için aylık verilerin kullanıldığı çalışmada Hausman-Wu testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlarına göre, koalisyon hükümetlerindeki parti sayısı ve ekonomi yönetiminden sorumlu kuruluşların sayısı arttıkça bütçe açıkları da artmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, seçimler bütçe açıkları üzerinde bir etkiye sahip değilken,

koalisyonlar, petrol krizleri, 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekatı ve terörle mücadele bütçe açıklarını etkilemektedir.

Tutar ve Tansel'in (2000) üç aylık verilerle yaptığı analizin sonuçlarına göre koalisyon hükümetlerindeki parti sayısı ve ekonomi yönetiminden sorumlu kuruluşların sayısı bütçe kalemlerini etkilemekte, ancak bütçe açıklarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Aylık verilerle yapılan analizin sonuçlarına göre ise seçimlerin bütçe açıkları ve yatırım harcamaları dışındaki bütçe kalemleri üzerinde negatif ve anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur. Ancak aylık veriler kullanılarak yapılan analizde koalisyon hükümetlerindeki parti sayısı ve ekonomi yönetiminden sorumlu kuruluşların sayısının bütçe açıkları ve bütçe kalemleri üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aylık verilerle yapılan analiz 1990-1996 dönemi için politik konjontürel dalgalanmaların olduğunu ortaya koymaktadır.

Asutay (2004), Türkiye'de politik konjontürel dalgalanmaların olup olmadığını araştırmıştır. Asutay (2004) çalışmasında Nordhaus modelini kullanmış ve 1980-2002 ve 1986-2002 olmak üzere iki farklı dönem için para ve maliye politikası araçlarının politik amaçlar için kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Modelde kamu harcamaları, faiz dışı harcamalar, KİT'lere yapılan transferler ve kamu yatırımları maliye politikası araçları olarak kullanılırken, dolaşımdaki para miktarı, M1, M2Y ve Merkez Bankası kredileri de para politikası araçları olarak kullanılmıştır. Asutay (2004) zaman serisi analizi yaptığı çalışmasında politik konjontürel dalgalanmaların Türkiye'de geçerli olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Çalışmanın sonuçları hükümetlerin seçimlerin başlamasına 9-12 ay kala popülist politikalar izlemeye başladıklarını ve seçimleri kazanmak için IMF ile yapılan programlardan sapmalara bile izin verildiğini ortaya koymaktadır.

Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004), Türkiye'de siyasal ekonomik dalgalanmaların iktisadi büyüme, enflasyon ve bütçe açıkları gibi önemli makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada 1987,1-2003,1 dönemine ilişkin üç aylık veriler kullanılarak Türkiye'de siyasal ekonomik dalgalanmaların bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Zaman serisi yönteminin kullanıldığı analizde elde edilen ampirik bulgulara göre genel seçimlerin yapıldığı dönemlerde Türkiye'de bütçe açıklarında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Buna karşın, seçim dönemlerinin enflasyon ve iktisadi büyüme üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır.

Telatar (2001), Türkiye’de 1986-1997 döneminde siyaset kökenli ekonomik dalgalanmalar yaşanıp yaşanmadığını, para ve maliye politikası enstrümanları itibarıyla ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışmada probit ve logit model kullanılmıştır. Çalışmada, 1986-1997 döneminde görev yapmış hükümetlerin, yeniden seçilebilmek amacıyla, ekonominin kendi kuralları dışına çıkmasına yol açacak şekilde, müdahalede bulundukları sonucuna ulaşılmıştır.

Telatar (2000), Türkiye’de 1986-1997 yılları arasında görev yapmış hükümetlerin politik devresel dalgalanmalar modellerinin uygulamaya ilişkin önermelerine uygun şekilde davranıp davranmadıklarını araştırmaktadır. Çalışmada eş-anlı denklem Tobit modeli kullanılarak, Türkiye gibi parlamenter sisteme sahip ülkelerde politik devresel dalgalanmaların varlığının test edilmesi amacıyla geliştirilen hipotezler Türkiye için test edilmiştir. Ancak elde edilen sonuçlar bu hipotezlerin doğrulanmadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’de bütçe açıklarının belirleyicilerini araştıran ve bu doğrultuda bütçe açıklarının politik iktisadi nedenlerini inceleyen bir diğer çalışma Akalın’a (1996) aittir. Akalın (1996), kamu kesimindeki aşırı istihdam ve sübvansiyonları, ortanca seçmenin bedavacılığını, KİT’lerin varlığını, toplumsal bir ahlak kodunun bulunmayışını, devletin ekonomiye müdahalesini savunan anlayışın egemenliğini Türkiye’de bütçe açıklarının politik iktisadi nedenleri olarak göstermektedir.

Türkiye’de bütçe açıklarının belirleyicileri üzerine yapılan ampirik çalışmalardan elde edilen ortak bulgu şu şekilde özetlenebilir. Türkiye’de bütçe açıkları dış şoklar ya da ülkenin ekonomik koşullarından daha çok bilinçli politik tercihlerin bir sonucudur. Politikacılar son yıllara kadar bütçe açıklarının azaltılması ya da bütçe açıklarının belli bir seviyede sürdürülebilirliği konularında çok kararlı davranmamışlardır.

Bütçe açıklarının azaltılmasının politikacılar açısından politik maliyeti bulunmaktadır. Politikacılar genellikle bu maliyete katlanmamışlar hatta bütçe açıklarını politik amaçlarla kullanmışlardır. Tutar ve Tansel’in (2000) çalışması ile Asutay’ın (2004) çalışması Türkiye’de para ve maliye politikası araçlarının politik amaçlarla yeniden seçim kazanmak için kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’de bütçe açıklarının belirleyicileri üzerine yapılan ampirik çalışmalarda ön plana çıkan bir diğer konu ortanca seçmenin bütçe açıklarına karşı duyarsızlığıdır. Hiçbir şekilde vergi ödemediği halde kamu hizmetlerinden yararlananlar kamu ekonomisi literatüründe bedavacı olarak nitelendirilmektedir. Bedavacılığın göstergelerinden biri olan Mükellef Sayısı/Seçmen Sayısı oranı Türkiye’de oldukça düşüktür. Bu oranın düşük olması bedavacı seçmen sayısının yüksek olduğunun bir göstergesidir. Bedavacı seçmen için bütçenin açık vermesi ya da vermemesi seçimlerde öncelikli bir konu değildir. Siyasi partilerin de yeniden seçilebilmek amacıyla seçmenin önceliklerine önem vermesi nedeniyle bütçe açıklarının azaltılması politikacılar için öncelikli bir konu olmamaktadır.

Türkiye’de bütçe açıklarının büyüklüğünü belirleyen dışsal faktörler de sözkonusudur. Ülkemizde sık sık yaşanan ekonomik krizler nedeniyle IMF ile daha fazla işbirliği içine girmiştir. IMF Faiz Dışı Fazla /GSYİH oranının %6,5 olmasını öngörmektedir. Bu oran Türkiye için bütçe açıklarının dışsal bir belirleyicisidir. Bunun yanı sıra AB’ye tam üyelik durumunda bütçe açıklarının diğer bir belirleyicisi de Maastricht Kriterleri olmaktadır. Maastricht Kriterleri’ne göre de üye ülkenin bütçe açıkları ülke GSYİH’nın %3 ünü geçmemesi gerekmektedir (Şen ve Sağbaş, 2004,169).

3.5. Türkiye’de Bütçe Açıklarının Makroekonomik Etkileri Konusunda Yapılan Çalışmalar

Bütçe açıklarının makroekonomik belirleyicileri konusunda Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda genellikle bütçe açığı-enflasyon ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bütçe açıkları ile faiz oranı, bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar ise daha sınırlı sayıda kalmıştır.

Gazioğlu (1986), 1963-1980 yılları arası dönemde regresyon analizi yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada bütçe açıklarının tüketim üzerinde etkisi olduğu yönünde herhangi bir kanıt elde edememişlerdir.

Öniş ve Özmucur (1990), 1981-1987 dönemi için parasal taban, fiyatlar genel seviyesi, döviz kuru ve ihracat değişkenlerini kullanarak VAR yöntemiyle yaptıkları

çalışmalarında bütçe açıklarının enflasyonun belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ertel ve İnsel (1993), 1981-1991 dönemi için yaptıkları çalışmada kamu maliyesi yaklaşımıyla bütçe açıkları, enflasyon ve monetizasyon ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada Bütçe açıkları/Para Bazı oranı, reel döviz kuru ve enflasyon beklentisi enflasyonu artırıcı etkisi olan değişkenler olarak tanımlanmıştır. Bu değişkenler içinde en güçlü olanının Bütçe açıkları/Para Bazı oranı olması nedeniyle bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülengin(1995), 1981-1992 dönemini kapsayan çalışmada Granger nedensellik testi için beşli otoregresif model uygulanmış olup bütçe açığı ile rezerv para arasında çift yönlü nedensellik olduğu ve TÜFE'den bütçe açığına doğru bir nedensellik ilişkisi gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Önder ve Kirmanioğlu (1996), 1976-1992 yılları arasında kamu gelirlerinin ve harcamalarının fiyat artışlarına karşı esnekliğini araştırmışlardır. Sonuç olarak bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lim ve Papi (1997)'de enflasyonu belirleyen temel etkenler araştırılmıştır. Regresyon analizi ve eş-bütünleşme testlerinin kullanıldığı çalışmada mal, para, işgücü ve dış piyasaları kapsayan bir ekonomi bazında enflasyon analizi yapılmış ve enflasyonist süreçte parasal değişkenlerin bütçe açıkları üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Metin (1998), 1950-1987 dönemini kapsayan ve en küçük kareler yöntemi ile yapılan regresyon analizinde borçların monetize edilmesinin reel büyüme oranını ve bütçe açıklarının enflasyonu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bütçe açıklarındaki artışın enflasyonu hızlandırdığı yönünde bulgular elde edilmiştir.

Saraçoğlu (1999), 1986-1996 dönemi için regresyon analizi ve eş-bütünleşme testlerinin kullanıldığı çalışmaya göre en fazla tercih edilen bütçe açığı-enflasyon ilişkisinin, kamu harcamalarının düşük olduğu denklik olduğu ifade edilmektedir. Kamu harcamalarının artmasının özel talebi artırdığı bunun da enflasyonist baskıları artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akçay, Alper ve Özmucur (2001), 1970-2000 yılları arası dönem için birim kök testi ve hata düzeltme yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında konsolide bütçe açığının enflasyon üzerinde kalıcı etkisi olmadığı ve kamu kesimi borçlanma gereği ile enflasyon arasında kısa dönemde olmasa bile uzun dönemde ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tekin-Koru ve Özmen (2003), 1983-1994 dönemini kapsayan ve Johansen eşbütünleşim testini kullandıkları çalışmalarında enflasyon ile bütçe açığı arasında doğrudan bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca halktan borçlanma yerine, ticari bankalardan borçlanma ile finanse edilen bütçe açığının senyorajı artırmayıp dar tanımlı para arzının artmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Günaydın (2004b), 1971-2002 arası dönem için hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile eş-bütünleşme analizinde para arzı, enflasyon ve bütçe açıkları arasında uzun dönemli ilişki olduğu yönünde bulgular elde etmiş olup uzun dönemde para arzından enflasyona doğru bir nedensellik bulunduğu ve bütçe açıklarının azaltılmasının enflasyonun düşürülmesine önemli katkıda bulunacağı sonucuna ulaşmıştır.

Aksu vd. (2001), 1985-2000 dönemini kapsayan ve Granger nedensellik testini kullandıkları çalışmalarında hem reel hem de nominal faizler ile bütçe açıkları arasında uzun dönemli ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Elde edilen sonuçlara dayalı olarak bütçe açığının çözülebilmesi için kamu harcamalarının azaltılması bunun için de faiz yükünün azaltılması gerektiği önerilmektedir.

Tepe (2001), 1960-1994 arası dönem için birim kök testi yaptıkları çalışmada Ricardian denklik teoreminin geçerliliğini sınamışlardır. Elde edilen bulgular neticesinde Ricardian denklik teoreminin geçersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Akbostancı ve Tunç (2002) 1987-2001 dönemini kapsayan koentegrasyon ve hata düzeltme modeli ile yapmış oldukları çalışmada yönü belirli olmamakla birlikte bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında uzun dönemli bir ilişki gözlemlemişlerdir. Kısa dönemde bütçe açıklarındaki artışın, dış ticaret açıklarını artırdığı, bütçe açıklarındaki azalmasının ise dış ticaret dengesinin sağlanmasına yardımcı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Eroğlu (1998), 1984-1994 arası dönem için eş-bütünleşme granger nedensellik testi ve hata düzeltme modelini kullandığı çalışmada konsolide bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir. Nedensellik testine göre bütçe açıkları cari işlemler açığına neden olmaktadır

Günaydın (2004a), 1987-2003 dönemi için Granger nedensellik testini kullandığı çalışmada bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Ay vd.(2004), 1992-2003 dönemini kapsayan Granger nedensellik testi ve regresyon analizi ile yapmış oldukları çalışmada Türkiye’de ele alınan dönem itibariyle iki açık arasında karşılıklı ilişki bulunduğu ve dolayısıyla Keynesyen Görüşün geçerli olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 3.4 Türkiye’de Bütçe Açıklarının Etkileri Konusunda Yapılan Ampirik

Çalışmalar

Çalışma\Test Edilen İlişki	Dönem	Yöntem	Bulgu
Bütçe Açıkları ve Enflasyon İlişkisi			
Gazioğlu (1986)	1963-80	Regresyon Analizi	Bütçe açıklarının tüketim üzerinde etkisi olduğu yönünde herhangi bir kanıt bulunamamıştır.
Öniş, Özmucur (1990)	1981-87	Dört değişkenli VAR modeli	Ekonomide bütçe açıklarının enflasyonun belirleyicilerinden olmasının sağlayan bir sistem vardır.
Ertel, İnel (1993)	1981-91	Kamu maliyesi yaklaşımıyla bütçe açıkları enflasyon ve monetizasyon ilişkisi araştırılmıştır.	Bütçe açıkları/Para Bazı oranı, reel döviz kuru ve enflasyon beklentisi enflasyonu artırıcı etkisi olan değişkenlerdir. Bu değişkenler içinde en güçlü olanının Bütçe açıkları/Para Bazı oranı olması bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.
Ülengin (1995)	1981-92	Granger nedensellik testi için beşli otoregresif model	Bütçe açığı ile rezerv para arasında çift yönlü nedensellik vardır. TEFEE'den bütçe açığına doğru bir nedensellik ilişkisi gözlenmiştir.

Tablo 3.4 (Devam)

Önder, Kirmanioğlu (1996)	1976-92	Kamu gelirlerinin ve harcamalarının fiyat artışlarına karşı esnekliği araştırılmıştır.	Bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü bir ilişki vardır.
Lim, Papi (1997)	1970-95	Regresyon Analizi Eş-bütünleşme Testleri	Enflasyonist süreçte parasal değişkenlerin bütçe açıkları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bütçe açıklarının enflasyon üzerinde doğrudan etkisi vardır.
Metin (1998)	1950-87	EKK ile regresyon analizi	Borçların monetize edilmesi, reel büyüme oranı ve bütçe açıkları önemli bir şekilde enflasyon üzerinde etkilidir. Bütçe açıklarının artması enflasyonu artırmaktadır.
Saraçoğlu (1999)	1986-96	Eş-bütünleşme, Regresyon Analizi Yöntemi	En fazla tercih edilen bütçe açığı-enflasyon ilişkisi, kamu harcamalarının düşük olduğu denkliktir. Kamu harcamalarının artması özel talebi azaltmamakta tersine artırmaktadır. Bu da enflasyonist baskıları artırmaktadır.
Akçay, Alper, Özmucur (2001)	1970-00	Birim kok testi ve hata düzeltme yöntemi	Konsolide bütçe açığının enflasyon üzerinde kalıcı etkisi yoktur. KKBG ile enflasyon arasında kısa dönemde olmasa bile uzun dönemde bir ilişki vardır.
Tekin-Koru, Özmen(2003)	1983-94	Johansen eşbütünleşim testi	Enflasyon ile bütçe açığı arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Halktan borçlanma yerine, ticari bankalardan borçlanma ile finanse edilen bütçe açığı senyorajı artırmamakta ancak dar tanımlı para arzının artmasına neden olmaktadır.
Günaydın (2004b)	1971-02	Eş-bütünleşme, hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi	Para arzı, enflasyon ve bütçe açıkları arasında uzun dönemli ilişki gözlemlenmiştir. Uzun dönemde bütçe açıkları ve para arzından enflasyona doğru bir nedensellik bulunmaktadır.

Tablo 3.4 (Devam)

Bütçe Açıkları ve	Faiz	Oranları	
Aksu vd. (2001)	1985-00	Granger nedensellik testi	Hem reel hem de nominal faizler ile bütçe açıkları arasında uzun dönemli ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bütçe açıkları reel ve nominal faizlere neden olmamakta ancak reel ve nominal faizler bütçe açıklarına neden olmaktadır. Reel faizlerin bütçe açığına etkisi nominal faizlerin etkisinden daha fazla bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara dayalı olarak bütçe açığının çözülebilmesi için kamu harcamalarının azaltılması bunun için de faiz yükünün azaltılması gerektiği önerilmektedir.
Bütçe Açıkları ve	Ricardian	Denklik Teor.	
Tepe (2001)	1960-94	Birim kök testi	Ricardian denklik teoremi geçersizdir.
Akbostancı, Tunç (2002)	1987-01	Eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli	Ricardian denklik teoremi hem uzun dönem hem de kısa dönem için teyit edilememiştir.
Bütçe Açıkları ve Cari	İşlemler	Açığı	
Eroğlu (1998)	1984-94	Eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testi, hata düzeltme modeli	Konsolide bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Nedensellik testine göre bütçe açıkları cari işlemler açığına neden olmaktadır. Hata düzeltme modeline göre ise bütçe açığı ve cari işlemler açığının uzun dönemdeki hareketlerinde dengeden sapma özellikle bütçe açığında görülmektedir.
Akbostancı, Tunç (2002)	1987-01	Eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli	Yönü belirli olmamakla birlikte bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Kısa dönemde bütçe açıklarının artması dış ticaret açıklarının artmasına neden olmaktadır. Bütçe açıklarının azaltılması dış ticaret dengesinin sağlanmasına yardımcı olacaktır.
Günaydın (2004a)	1987-03	Granger nedensellik testi	Bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 3.4 (Devam)

Ay vd.(2004)	1992-03	Granger nedensellik testi, Regresyon Analizi	Türkiye’de ele alınan dönem itibariyle iki açık arasında karşılıklı ilişki bulunduğu ve dolayısıyla Keynesyen Görüşün geçerli olduğu belirtilmektedir.
Bütçe Açıkları ve Politika			
Tutar ve Tansel (2000)	1960-96	Hausman-Wu test	Koalisyon hükümetlerindeki parti sayısı ve ekonomi yönetiminden sorumlu kuruluşların sayısı arttıkça bütçe açıklarının da arttığı belirtilmektedir.
Telatar (2000)	1986-97	Eş-anlı denklem Tobit modeli	Türkiye gibi parlamenter sisteme sahip ülkelerde politik devresel dalgalanmaların varlığının test edilmesi amacıyla geliştirilen hipotezler, Türkiye için doğrulanamamıştır.
Telatar (2001)	1986-97	Probit model, logit model	1986-1997 döneminde görev yapmış hükümetlerin, yeniden seçilebilmek amacıyla, ekonominin kendi kuralları dışına çıkmasına yol açacak şekilde, müdahalede bulundukları sonucuna ulaşılmıştır
Asutay (2004)	1980-02	ARMA	Türkiye’de para ve maliye politikası araçları kullanılarak siyasal devresel dalgalanma oluşturulduğuna yönelik önemli bulgular elde edilmiştir.
Özatay (2005)	1987-03	Eş-bütünleşme, Johansen testi	Seçim dönemlerinde kamu sektörü fiyatlarının özel sektör fiyatlarının oldukça altında kaldığını tespit etmiştir.

Kaynak: Şen ve Sağbaş, 2004’ten yararlanılarak hazırlanmıştır. 2004’ten sonra yer alan kaynaklar tarafımdan hazırlanmıştır.

4. BÖLÜM

KAMU AÇIKLARININ EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ, GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde, önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan kamu açıklarının ekonomik politik ve sosyal belirleyicileri ampirik olarak test edilecektir. İlk olarak kamu açıklarının belirleyicileri ile ilgili yapılmış olan ampirik çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Kamu açıklarının belirleyicileri üzerine literatürde yer alan çalışmalar tanıtıldıktan sonra, çalışmada kullanılan model ve veriler açıklanacak daha sonra yapılan ampirik çalışma doğrultusunda elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

4.1. Kamu Açıklarının Ekonomik, Politik ve Sosyal Belirleyicileri Konusunda Yapılan Ampirik Çalışmalar

Çalışmanın bu kısmında kamu açıklarının ekonomik, politik ve sosyal belirleyicileri üzerine yapılan ampirik çalışmalar ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. Kamu açıklarının belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalar yayım tarihlerine göre kronolojik sıra göz önüne alınmış ve çalışmanın sonunda bu ampirik çalışmalar tablo halinde verilmiştir. Tabloda ilgili çalışmalardan elde edilen sonuçlar ülke, dönem yöntem ve elde edilen sonuca göre özetlenmiştir.

4.1.1. Kamu Açıklarının Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Hondroyiannis ve Papapetrou (1994), 1960-1992 yılları arasında Yunanistan için bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi eşbütünleşim ve nedensellik testlerini kullanarak araştırmışlardır. Sonuç olarak bütçe açıkları ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu aynı zamanda bütçe açıkları ile enflasyon arasında tek yönlü nedenselliğin olduğu hipotezini desteklemektedir.

Neyaptı (2003), 1970-1989 yılları arası dönemi kapsayan 54 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada bütçe açıklarının, merkez bankalarının bağımsız olmadığı ve finansal piyasaların enflasyon beklentilerine

uygun tepkiler verecek kadar gelişmediği ülkelerde enflasyonist etkilerin daha fazla olduğu yönünde sonuçlar elde etmiştir.

Sargent ve Wallace (1981), merkez bankasının cari dönemde ya da gelecek dönemlerde bütçe açıklarını parasallaştırmaya zorlanacağını ifade etmektedir. Bütçe açıkları devam eder, para artışı fazla olmaz ve borç stoku da büyürse merkez bankası hoş olmayan parasalcı aritmetik (unpleasant monetarist arithmetic) ile karşılaşır ve hem para arzı hem de enflasyon büyük boyutlara ulaşabilir. Sargent ve Wallace'e göre bütçe açıklarının süreklilik göstermesi halinde uzun dönemde bir taraftan borçlanarak diğer taraftan da para politikası ile enflasyonu düşürmek mümkün değildir.

Darrat (2000), çalışmasında Yunanistan için yüksek bütçe açıklarının enflasyonist sonuçlara yol açıp açmadığını araştırmıştır. 1957-1993 dönemini kapsayan ve hata düzeltme modeline dayalı çalışmada parasal büyümenin yanı sıra kronik bütçe açıklarının enflasyonist süreçte önemli ve doğrudan rol oynadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Evans (1985), Amerika için 1958-70, 1912-22, 1938-50 ve 1979-84 dönemlerini kapsayan çalışmasında en küçük kareler yöntemini kullanarak kamu açıkları ile faiz oranları arasındaki ilişkiyi IS-LM modeli çerçevesinde test etmiştir. Sonuç olarak ve kamu açıkları ile yüksek faiz oranları arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Barro (1987), çalışmasında 1701-1918 yılları arasında İngiltere Ekonomisi için kamu harcamalarındaki geçici değişikliklerin etkilerini incelemektedir. Burada kamu harcamalarındaki geçici artışların faiz oranları, para miktarı, fiyat düzeyi ve kamu açıkları üzerine etkileri incelenmektedir. Kamu harcamalarındaki geçici artışlarla, savunma harcamalarındaki artışlar kastedilmektedir. Yapılan ampirik çalışma sonucunda, 1700 ile 1918 yılları arası dönemde İngiltere'de kamu harcamalarında savunma harcamalarındaki artıştan kaynaklanan geçici artışlar, uzun dönem faiz oranlarını pozitif yönde etkilemiştir. Sadece altın standardının bırakıldığı iki dönemde (1797-1821 ve 1914-1918) paranın büyüme oranı üzerindeki etki pozitif olmuştur. Benzer şekilde geçici kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki etkileşim sadece altın standardının bırakıldığı dönemde gerçekleşmiştir. Burada önemli olan askeri harcamalardaki geçici artışlar ile kamu açığı arasındaki ilişkidir. Bu ilişki kamu

borcunun milli gelire oranındaki artışı da açıklamaktadır. İki yüzyıldan fazla bir dönemi kapsayan çalışmada, iki büyük kamu açığının savaş dönemi dışı gerçekleştiği gözlenmektedir. Bunlardan biri, 1835-1836 yılları arası köle sahiplerine tazminat ödemelerinin olduğu dönemdir. Bir diğeri de 1909-10 yılları arası aşırı gelir vergisi konusunda oluşan politik anlaşmazlık dönemidir. Bu dönemlerde, kamu açıklarının dışsal olmaları nedeniyle faiz oranları özel bir hareketlenme yaşamamıştır.

Hutchison ve Pyle (1984), başlıca yedi sanayileşmiş ülke için (ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya, Kanada, Almanya) en küçük kareler yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada kamu açıkları ve reel faiz oranları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Buna göre, bu ülkelerde sistematik bir şekilde kısa dönem reel faiz oranları ile kamu açıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Cebula (2000) Amerika için 1973-1995 arası dönemde araç değişkenleri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada kamu açıklarının uzun dönemde gerçekleşen reel faiz oranları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak kamu açıklarının uzun dönemde gerçekleşen reel faiz oranlarını artırdığına dair güçlü bulgular elde edilmiştir.

Zietz ve Pemberton (1990), 1972-1987 yılları arasında Amerika için bütçe açıklarının ticaret açıkları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, bütçe açıkları döviz kuru ve yüksek faiz oranları kanalıyla değil, ülkenin iç absorbe kapasitesi ve gelir seviyesi aracılığıyla dış ticaret açığını etkilemektedir.

Latif-Zaman ve Da Costa (1990), Amerika için bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. İlişkinin yönünü belirlemek üzere 1971-1989 dönemi üç aylık verileri kullanarak şu hipotezleri test etmişlerdir; i) bütçe açıkları ile ticaret açıkları arasında tek yönlü ilişki bulunmaktadır. ii) bütçe açıkları ile ticaret açıkları arasında çift yönlü ilişki bulunmaktadır. iii) bütçe açıkları ile ticaret açıkları birbirlerinden bağımsız değişkenlerdir. Granger nedensellik yöntemini kullandıkları çalışmalarında bütçe açığından ticaret açığına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ve bütçe açıklarının ticaret açıklarını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Enders ve Lee (1990), 1947,3-1987,1 dönemi için ABD'deki yüksek cari işlemler açığının bütçe açığı ile ilişkisini incelemişlerdir. VAR yöntemini kullandıkları

çalışmada Ricardocu Eşitlik Hipotezi ile tutarlı bulgular elde etmiş ve bütçe açığının cari işlemler açığı üzerinde bir etki meydana getirmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Vamvoukas (1999), bütçe açığı ile ticari açık arasındaki ilişkiyi Yunanistan'ın 1948-1994 dönemine ilişkin bütçe açığı/GSMH ve cari işlemler dengesi/GSMH yıllık verilerinden hareketle eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli, Granger nedensellik testi kullanarak analiz etmiştir. Analizde elde edilen sonuçlar, kısa ve uzun dönemde bütçe açığından ticari açığa doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğunu göstermiştir.

Pattichis (2004), Lübnan ekonomisi için bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki ilişkiyi, 1982–1997 dönemi için bütçe açığı/GSYİH ve cari işlemler dengesi/GSYİH yıllık verilerini kullanarak ele almıştır. Çalışmada eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Çalışma sonuçları, hem kısa hem de uzun dönemde bütçe açığından cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir.

Kasa (1994), ABD, Japonya ve Almanya için 1950-1993, 1960-1992 ve 1968-1993 dönemlerine ilişkin bütçe açıkları ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkiyi Joint maksimum likelihood yöntemini kullanarak araştırmıştır. Sonuç olarak, bütçe açıkları ile dış ticaret açığı arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Piersanti (2000), 1970-1997 dönemi için OECD ülkelerini kapsayan çalışmasında bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Granger-Sim nedensellik testi ve araç değişkenler yönteminin kullanıldığı çalışmada birçok gelişmiş ülkede cari işlemler açıkları ile bütçe açıkları arasında bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir.

Alkswani (2000), bütçe açıkları ile ticari açıklar arasındaki ilişkiyi bir petrol ekonomisi olan Suudi Arabistan için incelemiştir. Hata düzeltme modeli, Johansen eşbütünleşim testi ve Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada 1970-1999 dönemi için ihracat, ithalat, kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri kullanılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar, ticari açıkların bütçe açığına neden olduğu şeklindedir.

Vyshnyak (2000), Ukrayna ekonomisi için bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki ilişkiyi, 1995–1999 dönemi için bütçe açığı/GSYİH ve cari işlemler dengesi/GSYİH üçer aylık verilerini kullanarak ele almıştır. Çalışmada eş-bütünleşme ve Granger

nedensellik testi yapılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar, Ukrayna için ikiz açık hipotezini doğrulamaktadır.

Kaufmann vd.(2002), Avusturya ekonomisi için bütçe açığı ile cari işlemler açığı ilişkisini incelemişlerdir. VECM (vector error correction model) yönteminin kullanıldığı çalışmada, 1976-1998 dönemine ilişkin üçer aylık veriler esas alınmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre ikiz açık hipotezi reddedilmektedir.

Egwaikhide (1999), 1973-1993 yılları arasında Nijerya ekonomisi için bütçe açığı ile ticaret açığı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada en küçük kareler yöntemi uygulanmıştır. Analizden elde edilen temel sonuç bütçe açıklarının cari işlemler dengesini kötüleştirdiği şeklindedir.

Hatemi ve Shukur (2002), Amerikan ekonomisi için bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Rao testinin uygulandığı çalışmada, 1975-1998 dönemi için bütçe açıkları ile cari işlemler açığına ilişkin üçer aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre tüm periyot için iki açık arasında nedensellik bulunamamıştır. Ancak periyot ikiye ayrılarak yapılan analizde ilk periyotta bütçe açığı cari işlemler açığının nedeni iken ikinci periyotta bunun tersi ilişki bulunmuştur.

Anoruo ve Ramchander (1998), Hindistan, Filipinler, Malezya, Kore ve Endonezya için, 1957-1993, 1960-1993, 1967-1993 ve 1970-1993 dönemlerine ilişkin bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi VAR yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Çalışmada ticaret açıklarının tek yönlü olarak bütçe açıklarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bachman (1992), ABD’de 1974-1988 dönemi için bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. VAR yöntemiyle yapmış olduğu çalışmada bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasında eş bütünleşme olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Burney ve Akhtar (1992), 1971-1972 ve 1989-1990 yılları arasında Pakistan ekonomisi için en küçük kareler yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada döviz kuru üzerinde kamu açıklarının etkisini araştırmışlardır. Çalışmada kamu açıklarının fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkisi nedeniyle doğrudan ve dolaylı bir şekilde reel döviz kuru üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Humpage (1992), 1973-1991 yılları arasında Amerikan ekonomisi için kamu açıkları ile döviz kurları arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını test etmek için Engle-Granger Eşbütünleşim (cointegration) tekniğini kullanmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak, Humpage milli gelirin (GDP) yüzdesi olarak açıkları kullanmak yerine açık düzeyini kullanmıştır. Humpage, açık düzeyinin çok fazla olmasının döviz kuru üzerinde farklı etkiler meydana getirebileceğini kanıtlamaya çalışmıştır. Bu çalışmada, ABD maliye politikasının toplam ölçüleri ile uzun dönem reel faiz oranları, reel döviz kuru, ve net ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır.

Hakkio (1996), 1979-1994 yılları arası dönemde OECD ülkeleri için kamu açıklarının döviz kuru üzerindeki pozitif ve negatif etkilerine yer vermektedir. Çalışmada yöntem olarak SUR (seeming uncorrelated regression) kullanılmıştır. Teorik olarak ise açıkların döviz kuru üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin bir özetine yer verilmektedir. Çalışmada kamu açıklarının doğrudan etkisi dışlama etkisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Buna ek olarak, Hakkio (1996) kamu açıklarının dolaylı etkilerini, varlık tahsisinde beklentilerin rolü ile ilişkilendirerek ele almıştır. Buna göre, gelecek açıklar ve döviz kuru hakkında piyasa beklentileri, döviz kurunda ve oynaklığın daha yüksek olduğu piyasalarda ani değişikliklere neden olmaktadır. Kamu açıklarının paranın değeri üzerindeki negatif etkileri üç dolaylı etki aracılığıyla meydana gelir. Bunlar, beklenen enflasyon oranı, risk primi ve beklenen getiri oranı etkileridir. Doğrudan ve dolaylı etkilerin eş zamanlı etkiler olması nedeniyle, kamu açıklarının döviz kuru üzerindeki net etkileri bu doğrudan ve dolaylı etkilerden hangisinin baskın geldiğine bağlıdır.

Su (2003), 1979-1996 yılları arasında yedi Asya ve sekiz Avrupa ülkesi için döviz kuru ile kamu açıkları arasındaki ilişkiyi SUR yöntemini kullanarak araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Ricardocu denklik önermesini destekler niteliktedir. Dolayısıyla döviz kuru üzerinde kamu açıklarının doğrudan etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ghali (1998), 1963-1993 yılları arasında Tunus ekonomisi için yaptığı ve Granger nedensellik testini kullandığı çalışmasında ekonomik büyüme üzerinde kamu yatırımlarının uzun dönemli etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak, kamu yatırımlarının özel yatırımlar üzerinde kısa dönemde negatif etkisinin, hem özel yatırımlar hem de ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde negatif etkisinin olduğunu bulmuştur.

Ahmed ve Miller (2000), 1975-1984 dönemi için 39 ülkenin yatay kesit verisini kullandıkları çalışmalarında kamu harcamalarının yatırımlar üzerindeki araştırmışlardır. Buna göre vergi ile finanse edilmiş kamu harcamalarının borçla finanse edilmiş kamu harcamalarına göre daha fazla yatırımları dışladığı görülmektedir. Sosyal güvenlik ve refah harcamalarının yatırımları azalttığı, ulaşım ve haberleşme harcamalarının ise özel yatırımları artırdığı bulunmuştur.

Ghali (1997), Suudi Arabistan için 1960-1996 yılları arasında ekonomik büyüme ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. VAR yönteminin uygulandığı çalışmada, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik kanıt bulunamamıştır.

Barro (1991), büyüme oranı, yatırımlar ve kamunun tüketim harcamaları arasındaki ilişkileri araştırdığı çalışmasında, 98 ülkenin 1960-1985 yılları arasındaki dönem için yatay-kesit verilerini kullanmış ve büyüme oranı ile kamunun tüketim harcamaları arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nelson ve Singh (1994), 1970-1979 dönemi için 70 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yapmış oldukları çalışmada kamu açıklarının ekonomik büyüme üzerinde etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak kalkınmakta olan ülkelerde kamu açıklarının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığı veya çok küçük olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Eisner (1994), Amerika için 1972-1991 dönemine ilişkin verileri kullanarak ulusal tasarrufların, bütçe açıkları, para arzındaki değişimler ve reel döviz kurundaki değişimlerle ilişkilerinin nasıl olduğunu araştırmaktadır. VAR yönteminin uygulandığı çalışmada ABD’de reel bütçe açıklarının ulusal tasarrufları artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Eisner (1994), ulusal tasarruflar üzerindeki etkiyi, bir Keynezyen genişleme aracılığıyla açıklamaktadır. Yani bütçe açıkları daha yüksek istihdam düzeyini, tüketimi ve yatırımları uyarak ulusal tasarrufları artırabilmektedir

Carrol ve Summers (1987), ABD ve Kanada’nın 1954-1985 dönemine ilişkin yıllık verileri kullandıkları çalışmalarında, hükümet politikalarının özel tasarruf oranlarına olan etkilerini ve bu etkilerin hangi kanallarla gerçekleştiği konusunu ele almışlardır. Regresyon analizinin yapıldığı çalışmadan elde edilen sonuçlar, ABD ve Kanada’daki özel tasarruf oranlarının son on yılda hızla azaldığını göstermiştir. Bu

sonucun en önemli nedeni olarak analizden ortaya çıkan bulgu, vergi politikalarının özel tasarruf davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasıdır. Vergi yapılarındaki değişiklikler ve vergi ile enflasyonun karşılıklı etkileşimindeki değişimler; ABD ve Kanada’da özel tasarruf davranışlarını açıklayan önemli faktörler olarak görülmüşlerdir. Ancak Kanada’daki kamu politikalarının özel tasarruf oranları üzerinde daha az etkili olduğu ifade edilmektedir. Sonuç olarak, kamu açıkları ile özel tasarruflar arasında bir ilişki olabileceği belirtilmektedir.

Corbo ve Schmidt-Hebbel (1991), 1980-1987 dönemine ilişkin gelişmekte olan 13 ülkeyi kapsayan panel veri çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal tasarrufları, kamu politikaları aracılığıyla artırmanın mümkün olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada ülke içi enflasyon ve reel faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle kamu politikalarının dolaylı etkilerinin önemli olmadığı ifade edilirken, cari kamu harcamalarındaki azalışların veya vergi artışlarının özel tasarruflar üzerinde önemli etkileri olduğu belirtilmektedir. Bu açıklamalardan, gelişmekte olan ülkelerin ulusal tasarruf düzeylerinin artışında, kamu politikalarının etkin bir rol oynadığı sonucu çıkmaktadır. Bu çalışmada ayrıca Ricardo yanlısı hipotezin de sanayileşmiş ülkelerle ilgili yapılan ampirik çalışmalarda genellikle reddedildiği belirtilmektedir.

Domenech vd. (1997), 2. petrol krizi sonrasında kamu açıklarındaki artışın, yine aynı dönemde azalan ulusal tasarruf oranları üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla yapısal VAR kullanarak 18 OECD ülkesini içeren bir panel veri çalışması yapmışlardır. Elde edilen sonuçlar, Ricardo’nun denklik teorisini desteklememektedir. Çünkü özel tasarruflar, kamu kesimindeki açıkların sadece küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar, yüksek kamu açıklarının reel faiz oranlarındaki artışların ve düşük ulusal tasarrufların açıklanmasında önemli bir etken olduğu görüşünü de desteklemektedir.

4.1.2. Kamu Açıklarının Politik ve Sosyal Belirleyicileri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Granados (2003), 1970-2001 yılları arasında Avrupa Birliği ülkelerinde mali uyarılama stratejilerinin ekonomik ve politik belirleyicilerini araştırmaktadır. 15 AB ülkesinin yatay kesit verisinin kullanıldığı çalışmada, ekonomik koşulların yanı sıra

yönetimdeki parti ideolojisinin, karar alma sürecinde bölünmüşlüğün ve seçimlerin, özelde uyarlama stratejilerini genelde ise maliye politikasını etkilediği belirtilmektedir.

Freitag ve Sciarini (2001), Avrupa Birliği ülkelerinde kamu açıkları ve bu açıkların azaltılmasında yurt içi ve uluslararası faktörlerin etkisini araştırmaktadır. 1978-1997 yılları arasındaki yirmi mali yıl için 14 AB ülkesini kapsayan çalışmada havuzlanmış regresyon yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak, politik ve kurumsal faktörlerin çok az bir kısmının bu dönem içerisinde AB ülkelerinin bütçesel performansını etkilediği ifade edilmektedir.

Edwards ve Tabellini (1991), 1971-1982 yılları arasında 76 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yaptıkları çalışmada politik gelişme üzerine yeni bir veri seti kullanmışlardır. Çalışmada politik istikrarsızlığın kamu açıklarının nedenlerinden biri olduğu hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Roubini ve Sach (1989), OECD ülkelerinde kamu açıkları ve kamu hacmiyle ilgili birtakım önemli eğilimleri açıklamaktadırlar. Roubini ve Sach (1989), gelişmiş ülkelerde kamu açıklarının boyutuyla ilgili olarak politik bölünmüşlük indeksi geliştirmişlerdir. 1973-1985 yılları arasında 13 OECD ülkesinin yatay kesit verisinin kullanıldığı çalışmada, görevde kalma sürelerinin kısa olması ve farklı politik partiler arasında uzlaşmaya varmanın daha zor olması nedeniyle koalisyon hükümetlerinin mali disiplinsizliğe daha eğilimli oldukları ifade edilmektedir.

Baldacci vd.(2004), 1980-2001 yılları arasında 25 gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmada başarılı mali uyarlamaların politik ve ekonomik belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmada harcama kesintilerine dayalı mali konsolidasyonların mali sürdürülebilirliği sağlama olasılığını artırdığı ve bunun yanı sıra mali konsolidasyonun seçim yıllarında kararlılıkla uygulanma olasılığının azaldığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada ayrıca IMF destekli mali konsolidasyon programlarının da başarı olasılığını yükselttiği ifade edilmektedir.

Lavigne (2006), hükümetlerin büyük mali uyarlamaları yapma ihtiyaçları konusunda politik ve kurumsal faktörlerin etkisini araştırmaktadır. 1987-2000 yılları arasında 61 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada politik ekonomi faktörlerinin hükümetin büyük ve sürdürülebilir mali uyarlamaları gerçekleştirmeleri konusunda özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli

bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Çalışmada ayrıca politik istikrar literatüründe, mali kararlar üzerinde etkili bir kontrole sahip istikrarlı bir hükümetin varlığının da konsolidasyon için son derece önemli bir konu olduğu belirtilmektedir.

Schuknecht (2000), 1973-1992 yılları arasında 24 gelişmekte olan ülke için hükümetler tarafından seçim sonuçlarını etkilemeye yönelik olarak kullanılan maliye politikası araçlarını ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde seçime yönelik maliye politikalarının kamu harcamalarını ve özellikle de kamu yatırımlarını önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur.

Acosta ve Coppedge (2001), mali performansın ölçümü için Arjantin 1984-1998, Brezilya 1986-1998, Şili 1990-1998, Ekvator 1979-1998, Meksika 1983-1998, Venezuela 1983-1998 ve Uruguay 1985-1998 olmak üzere yedi Latin Amerika ülkesini ele almışlardır. Havuzlanmış regresyon yönteminin uygulandığı çalışmada hükümetlerin seçim yıllarında kamu açıklarını artırma eğiliminde oldukları ve kamu açıklarını önlemek için oluşturulan çeşitli kurumların açıkların azaltılmasıyla bağlantılı olduğu bulunmuştur.

Acemoğlu vd, (2002) kurumsal yapının zayıf olduğu toplumlarda yüksek volatilité ve ekonomik kriz olasılığının daha yüksek olma olasılığını araştırmaktadırlar. 1970-1997 dönemini kapsayan çalışmada iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kurumları zayıf toplumlarda politikacılar farklı grupların çıkarları doğrultusunda sürdürülemeyen politikalar yapmakta böylece iktidarda kalmaktadırlar. Bu politikalar sürdürülemediğinde ise ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır

Alesina vd. (1999) bütçenin hazırlanması, onaylanması ve tamamlanmasına yönelik prosedürler konusunda ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmada 1980-1992 yılları arasında 20 Latin Amerika ve Karayip ülkesi için yatay kesit analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, Latin Amerika ülkelerinde bütçe prosedürlerinin mali açıkların kontrolünde önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir.

Edwards (1993), 1952-1973 yılları arasında Şili için siyasal devresel dalgalanmaların varlığını araştırmıştır. Çalışmada en küçük kareler yöntemi

kullanılmıştır. Edwards (1993)'ın Şili 'ye ilişkin elde ettiği sonuçlara göre siyasal alanda sağ' dan sol'a doğru hareket edildiğinde enflasyon oranı yükselme eğilimine girmektedir. Dolayısıyla, Edwards (1993)'ın elde ettiği bulgular ideolojik farklılıkların gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikası üzerinde önemli etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır.

Keefe ve Knack (2002), gelir açısından kutuplaşmış ülkelerle etnik bölünmüşlüğü mevcut olduğu ülkelerde politik rekabetin temelde farklı olduğunu tartışmaktadırlar. Çalışmada 1986-1995 yılları arasında 106 ülke için regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular sosyal kutuplaşmanın ülkenin kredi itibarını azalttığı yönündedir. Yazarların argümanı kurumsal varsayımların ani etkisini ortaya koymaktadır. Eğer birden fazla (multiple) kutuplaşmış grup çoğunluk kuralını kullanarak oylarsa, artan kutuplaşma politik istikrarsızlığı artırır ve yönetimdeki hükümeti daha az güvenilir kılar. Eğer kutuplaşmış grupların her birinin veto gücü varsa, hepsi görüş birliği etmediği sürece politikada herhangi bir değişim olmayacaktır ve artan kutuplaşmanın politik istikrarsızlık üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır. Çalışmada ayrıca politikacılar arasında artan kutuplaşmaların farklı politikalar arasında daha büyük istikrarsızlıklar üretebileceğini göstermek için sosyal seçim yaklaşımına işaret edilmektedir.

Woo (2003a), 1970-1990 döneminde 57 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada kamu açıkları üzerinde ekonomik, sosyopolitik ve kurumsal faktörlerin etkisini araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, mali karar alma sürecinde sosyopolitik istikrarsızlık, gelir eşitsizliği, kabinenin büyüklüğü ve merkezi otorite eksikliği gibi faktörlerin bütçe fazlası üzerinde önemli bir negatif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca sosyal kutuplaşmanın da kamu açıklarını negatif etkilediği belirtilmektedir.

Woo (2003b), 1970-1979 ve 1980-1990 dönemleri olmak üzere 90 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada sosyal kutuplaşma ve kutuplaşma derecesinin ülkeler arasında mali sonuçlardaki farklılıkların anlaşılmasında yardımcı olup olmayacağını araştırmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlarda mali istikrarsızlığın da daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra kutuplaşmanın derecesi arttıkça, vergi

gelirlerindeki bir şok karşısında harcamalarda daha büyük bir değişim ortaya çıkmaktadır.

Berg ve Sachs (1988), kamu harcamalarının büyüklüğü ile kutuplaşma arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır. 1973-1985 yılları arasında 24 ülke için yaptıkları çalışmada probit ve tobit modellerini kullanmışlardır. Berg ve Sachs (1988), borç krizlerinin açıklanmasında gelir eşitsizliğinin rolünü ortaya koymuşlardır. Diğer taraftan eşitsizliğin fazla olduğu toplumlarda ki bu durumda ekonomik ve politik yaşamın daha sıkı kontrolü sözkonusudur yeniden dağıtım konusundaki baskının daha fazla borçlanma ve bu nedenle daha yüksek faiz oranına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Easterly ve Levine (1997), ülke içi etnik çeşitlilik farklarının, ülkeler arasındaki ekonomik büyümeye ilişkin devlet politikalarının, sosyopolitik istikrar ve diğer ekonomik faktörlerdeki farkların önemli bir kısmını açıklayıp açıklayamadığını araştırmışlardır. 1965-1990 yılları arasında Afrika ülkeleri ile diğer dünya ülkeleri için yapılan çalışmada regresyon analizi yapılmıştır. Easterly ve Levine (1997), çıkar gruplarındaki kutuplaşmanın rant kollama faaliyetlerini artırdığı, kamu malları üzerindeki uzlaşmayı azalttığı ve uzun dönemli büyüme üzerinde negatif etkiler yarattığı yolundaki teorileri destekler nitelikte sonuçlar bulmuştur. Çalışmalarında etnik çeşitliliğin, sosyal ve politik ayrımların etkin politikalar üretilmesini engellediğini göstermişlerdir. Ayrıca finansal derinlik, mali açıklar, eğitim, altyapı gibi büyümeyi etkileyen birçok politika değişkeninin etnik çeşitlilik ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Svensson (1998), kutuplaşmanın fazla olduğu ve istikrarsız hükümetlere sahip toplumların neden mülkiyet haklarını koruma amaçlı yasal reformların yapılması konusunda yeteri kadar güdüye sahip olmadığını araştırmaktadır. 1960-1985 yılları arasında 101 ülkenin yatay kesit verisinin kullanıldığı çalışmada istikrarsız hükümetler ve kutuplaşmış politik sistemlerin yurtiçi yatırımların daha düşük düzeyde gerçekleşmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kuijs (2000) çalışmasında etnik çeşitliliğin kamu harcamalarının kalitesi üzerindeki etkisini incelemektedir. 1954-1979 dönemini kapsayan ve 160 ülkeyi kapsayan çalışmada regresyon analizi yapılmıştır. Kuijs (2000), ülkelerin kalkınma düzeyi, kamu harcamaları ve yolsuzluklar kontrol edildiğinde, etnik çeşitliliğin zayıf

sağlık ve eğitim göstergeleri ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, etnik çeşitlilik, kamu harcamalarının kalitesini düşürmektedir.

Sachs ve Warner (1997), etnik çeşitliliğin politikaların (açıklık, kamu tasarrufları kurumsal kalite) kalitesini etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. 1965-1990 dönemini kapsayan ve Afrika ekonomileri için yapılan çalışmada regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak etnik çeşitliliğin kamu tasarruflarıyla olmamasına rağmen, açıklık ve kurumsal kaliteyle önemli bir ilişki içinde olduğunu bulmuşlardır.

Dollar ve Svenson (2000), mali uyarılma programlarının başarılı ya da başarısız olma nedenlerini dünya bankası tarafından desteklenen reform programlarını kullanarak araştırmışlardır. 1980-1995 yılları arasında dünya bankasından kredi alan 272 ülke için yapılan çalışmada probit modeli kullanılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, etnik çeşitliliğin yüksek olması, yapısal düzenleme programlarının başarılı bir şekilde tamamlanma şansını azaltmaktadır.

Annett (2002), politik ve kurumsal değişkenlerin kamu harcamaları ve gelirlerinin yanı sıra bütçe dengesi ile ilişkilerini araştırmaktadır. 1980-1984, 1985-1989, 1990-1994 ve 1995-1999 dönemleri olmak üzere 19 sanayileşmiş ülkeyi kapsayan çalışmada havuzlanmış regresyon yöntemi uygulanmıştır. Annett (2002), ne etnik çeşitliliğin ne de yaşlı nüfusun mali uyum çabaları ya da kamu dengeleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını bulmuştur. Aynı zamanda harcama ve vergi sisteminin seçimi ile politik sistemin türü arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Poterba (1996), demografik yapı ve kamu harcamalarının düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. 1960-1990 yılları arasında Amerika için yapılan çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Poterba (1996) çalışmasında, yaşlı nüfusun payının daha büyük olması halinde eğitime yönelik kamu harcamalarının daha düşük olacağını göstermiştir.

De Mello ve Sab (2002), sivil hak ve özgürlükler ile bu hak ve özgürlüklerin korunması ve uygulanmasına yönelik kamu kaynakları arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. 42 ülke için yatay kesit analizinin yapıldığı çalışmada hükümetlerin, hakların ve sivil özgürlüklerin korunması ve uygulanmasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir.

Haan ve Sturm (1994), 1981-1989 yılları arasında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde kamu sektörünün hacmi ve borç birikimi konularında ülkelerarasındaki farklılıkların nedenlerini araştırmaktadır. Havuzlanmış regresyon yönteminin uygulandığı çalışmada, kamu borçlarındaki artışın hükümetlerin değişim sıklığıyla pozitif, güçlü bütçe prosedürleriyle negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu ülkelerde sol görüşlü hükümetler döneminde kamu harcamalarındaki artışın da daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.

Haan, Sturm ve Beekhuis (1999), ekonomik krizler karşısında bütçe dengesini sağlamanın, koalisyon hükümetlerinde tek parti ve çoğunluk hükümetlerine göre daha zor olup olmadığını araştırmışlardır. 1979-1995 yılları arasında 20 OECD ülkesi için yapılan çalışmada havuzlanmış regresyon yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak, kamu açıkları üzerinde politik değişkenlerin etkisine yönelik kanıt bulanamamıştır. Ancak hükümetteki siyasi parti sayısının kamu borçlarındaki büyümeyi etkilediği belirtilmektedir.

Grilli, Masciandaro ve Tabellini (1991), farklı demokratik rejimler arasındaki yapısal farklılıkların borç politikaları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmışlardır. 1950-1989 yılları arasında 15 sanayileşmiş ülke için yapılan çalışmada SUR yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak, mali disiplinsizliğin nisbi seçim sistemi ve kısa hükümet süreleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kontopoulos ve Perotti (1999), mali sonuçların belirleyicisi olarak, karar alma sürecinde mali bölünmüşlüğü rolünü araştırmışlardır. 1960-1995 yılları arasında 20 OECD ülkesi için yapılan çalışmada panel veri yöntemi uygulanmıştır. Ampirik sonuçlar, özellikle 1970'li ve 80'li yıllardaki büyük makroekonomik krizleri içeren dönem boyunca harcamadan sorumlu bakanlıkların sayısının harcamalar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanısıra koalisyondaki parti sayısı da harcamalarla istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Bradbury ve Crain (2001), 1971-1989 yılları arası dönemde 24 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yaptıkları çalışmada parlamento hacminin kamu harcamaları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak daha düşük parlamento hacminin kamu harcamalarını artırırken daha yüksek parlamento hacminin kamu harcamalarını azalttığı yönünde ülkelerarası kanıtlar sağlamışlardır.

Alesina ve Perotti (1995a), politika belirleyicilerin kasıtlı eylemlerinden kaynaklanan maliye politikası değişikliklerini araştırmışlardır. Bu doğrultuda çalışmalarında OECD ülkelerindeki mali uyarlamaları ve bütçesel genişlemeleri incelemişlerdir. 1960-1992 yılları arasında 20 OECD ülkesi için yaptıkları çalışmada regresyon analizi yöntemini kullanmışlardır. Sonuç olarak, mali konsolidasyonun başarılı olması için kamusal ücretlerde ve transfer harcamalarında kesinti yapılması gerektiği ancak koalisyonların doğası gereği bu gibi düzenlemeleri daha zor yapacağını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra Alesina ve Perotti (1995a), koalisyon hükümetleri için elde edilen bulguların tersine koalisyonların mali uyarlamaların üstlenilmesinde tek parti hükümetlerinden bile daha başarılı olma olasılığının var olduğunu göstermişlerdir.

Tablo 4.1. Bütçe Açıklarının Belirleyicileri Konusunda Yapılan Ampirik Çalışmalar

Çalışma\Test Edilen İlişki	Dönem	Yöntem	Ülke	Bulgu
Bütçe Açıkları ve Ödemeler Dengesi				
Zietz, Pemberton (1990)	1972,4-87,2	2SLS	Amerika	Bütçe açıkları dış ticaret açığını etkilemektedir.
Latif-Zaman, Da Costa (1990)	1971.1-89.3	Granger nedensellik testi	Amerika	Bütçe açığından cari işlemler açığına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Enders, Lee (1990)	1947,3-87,1	VAR	Amerika	Ricardocu Eşitlik Hipotezi ile tutarlı bulgular elde edilmiş ve bütçe açığının cari işlemler açığı üzerinde bir etki meydana getirmediği sonucuna ulaşılmıştır.
Bachman (1992)	1974-88	VAR	Amerika	Bütçe açıkları ticaret açıklarına neden olmaktadır.
Kasa (1994)	1950-93 1960-92 1968-93	Joint maksimum Likelihood	Amerika Japonya Almanya	Bütçe açıkları ile dış ticaret açığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Anoruo, Ramchander (1998)	1957-93 1960-93 1967-93 1970-93	VAR	Hindistan- Filipinler- Malezya- Kore- Endonezya	Ticaret açıkları tek yönlü olarak bütçe açıklarını etkilemektedir

Tablo 4.1. (Devam)

Vamvoukas (1999)	1948-94	Eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli(EC M) Granger nedensellik testi	Yunanistan	Kısa ve uzun dönemde bütçe açığından ticari açığa doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Egwaikhide (1999)	1973-93	OLS	Nijerya	Bütçe açıkları dış ticaret açığını ters bir şekilde etkilemektedir.
Vyshnyak (2000)	1995,1-99,4	Eş-bütünleşme, Granger nedensellik testi	Ukrayna	Bütçe açıkları cari işlem açığına neden olmaktadır.
Piersanti (2000)	1970-97	Granger-Sim nedensellik testi, IV	OECD	Birçok gelişmiş ülkede cari işlemler açıkları ile bütçe açıkları arasında ilişki olduğu bulunmuştur.
Alkswani (2000)	1970-99	ECM, Johansen eşbütünleşim testi, Granger nedensellik testi	Suudi Arabistan	Ticari açıkların bütçe açığına neden olduğu bulunmuştur.
Hatemi, Shukur (2002)	1975,1-98,2	Rao Testi	Amerika	Tüm periyot için iki açık arasında nedensellik yok. Periyot ikiye ayrılarak yapılan analizde ise ilk periyotta bütçe açığı cari işlemler açığının nedeni iken ikinci periyotta ters ilişki söz konusudur.
Kaufmann vd.(2002)	1976-98	VECM	Kaufmann	İkiz açık hipotezi reddedilmektedir.
Pattichis (2004)	1982-97	Eş-bütünleşme, hata düzeltme modeli(EC M), Granger nedensellik testi	Lübnan	Hem kısa hem de uzun dönemde bütçe açığından cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisinin bulunmuştur.

Tablo 4.1. (Devam)

Bütçe Açıkları ve	Enflasyon	Oranları		
Hondroyiannis, Papapetrou (1994)	1960-92	Granger-Sim nedensellik testi	Yunanistan	Bütçe açıkları ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu bütçe açıkları ile enflasyon arasında tek yönlü nedenselliğin olduğu hipotezini desteklemektedir.
Sowa (1994)	1963-90	ECM	Gana	Kısa dönemde yada uzun dönemde enflasyon parasal faktörlerden daha çok GSMH hareketliliğinden etkilenmektedir.
Lim, Papi (1997)	1970-95	Regresyon Analizi, Eş-bütünleşme Testleri	Türkiye	Enflasyonist süreçte parasal değişkenlerin bütçe açıkları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bütçe açıklarının enflasyon üzerinde doğrudan etkisi vardır
Darrat (2000)	1957-93	Hata düzeltme modeli	Yunanistan	Parasal büyümenin yanı sıra, kronik bütçe açıkları enflasyonist süreçte önemli ve doğrudan bir etkiye sahiptir.
Neyaptı (2003)	1970-89	Panel veri	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 54 Ülke	Bulgular bütçe açıklarının, özellikle merkez bankalarının bağımsız olmadığı ve finansal piyasaların enflasyon beklentilerine uygun tepkiler verecek kadar gelişmediği ülkelerde daha enflasyonist etkilere sahip olduğu hipotezini doğrulamaktadır.
Bütçe Açıkları ve	Faiz	Oranları		
Hutchison, Pyle (1984)	1973-82	En küçük kareler yöntemi (EKK)	Amerika-İngiltere-Fransa-Japonya-İtalya-Kanada-Almanya	Sistematik bir şekilde kısa dönem reel faiz oranları ile bütçe açıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.1. (Devam)

Evans (1985)	1958-70 1912-22 1938-50 1979-84	2 Aşamalı EKK	Amerika	Büyük bütçe açıkları ile yüksek faiz oranları arasında bir ilişki bulunmamıştır.
Barro (1986)	1701-1918	ARIMA	İngiltere	1700-1918 yılları arası dönemde İngiltere’de kamu harcamalarındaki geçici artış uzun dönem faiz oranını artırmıştır.
Cebula (2000)	1973-95	IV (Araç Değişken Yöntemi)	Amerika	Bütçe açıklarının uzun dönemde gerçekleşen reel faiz oranlarını artırdığına dair güçlü bulgular elde edilmiştir
Bütçe Açıkları ve Döviz Kuru				
Burney, Akhtar (1992)	1971-72 1989-90	OLS	Pakistan	Bütçe açıklarının fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkisi nedeniyle doğrudan ve dolaylı bir şekilde reel döviz kuru üzerinde anlamlı ve pozitif bir vardır.
Humpage (1992)	1973-91	Engle- Granger, Eşbütünleş me	Amerika	Reel faiz oranları, reel döviz kuru, ve net ihracat değişkenleri arasında ilişki olduğu yönünde bir bulgu elde edilememiştir.
Hakkio (1996)	1979-94	SUR	OECD	Japonya, İngiltere ve Avustralya dışındaki OECD ülkelerinde kamu harcamalarının azaltılmasıyla bütçe açıklarının azaltılmasının kendi para birimlerinin değerlendirilmesine neden olduğu gözlenmiştir.
Su (2003)	1979-96	SUR	7 Asya-8 Avrupa ülkesi	Ampirik sonuçlar Ricardocu denklik önermesini destekler niteliktedir dolayısıyla döviz kuru üzerinde bütçe açıklarının doğrudan etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.1. (Devam)

Bütçe Açıkları,	Yatırım ve	Büyüme	Oranı	
Barro (1991)	1960-85	Yatay Kesit Analizi	98 ülke	Büyüme oranı ile kamunun tüketim harcamaları arasındaki negatif bir ilişki vardır.
Nelson, Singh (1994)	1970-79 1980-89	Yatay Kesit Analizi	70 ülke	Kalkınmakta olan ülkelerde bütçe açıklarının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığı veya çok küçük olduğu bulunmuştur.
Ghali (1997)	1960-96	VAR	Suudi Arabistan	Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik kanıt bulunamamıştır.
Ghali (1998)	1963-93	Granger nedensellik testi, OLS	Tunus	Kamu yatırımlarının özel yatırımlar üzerinde kısa dönemde negatif etkisinin, hem özel yatırımlar hem de ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde negatif etkisinin olduğunu bulmuştur.
Ahmed, Miller (2000)	1975-84	Yatay Kesit Analizi	39 ülke	Vergi ile finanse edilmiş kamu harcamalarının borçla finanse edilmiş kamu harcamalarına göre daha fazla yatırımları dışladığı görülmektedir. Sosyal güvenlik ve refah harcamalarının yatırımları azalttığı, ulaşım ve haberleşme harcamalarının ise özel yatırımları artırdığı bulunmuştur.
Bütçe Açıkları ve	Tasarruflar			
Carrol, Summers (1987),	1954-85	Regresyon Analizi	Amerika-Kanada	Vergi politikalarının özel tasarruf davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.1. (Devam)

Corbo, Schmidt-Hebbel (1991),	1980-87	Panel veri	Gelişmekte olan 13 Ülke	Ülke içi enflasyon ve reel faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle kamu politikalarının dolaylı etkilerinin önemli olmadığı buna karşılık, cari kamu harcamalarındaki azalışların veya vergi artışlarının özel tasarruflar üzerinde önemli etkileri olduğu belirtilmektedir
Eisner (1994)	1972-91	VAR	Amerika	Reel bütçe açıklarının ulusal tasarrufları artırdığı bulunmuştur.
Domenech vd. (1997),	1985-94	Yapısal VAR	18 OECD ülkesi	Yüksek bütçe açıklarının reel faiz oranlarındaki artışların ve düşük ulusal tasarrufların açıklanmasında önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Bütçe	Açıklarının	Politik ve	Sosyal	Belirleyicileri
Berg, Sachs (1988),	1973-85	Probit model, tobit model	24 ülke	Borç krizlerinin açıklanmasında gelir eşitsizliğinin rolünü ortaya koymuşlardır.
Roubini, Sach (1989),	1973-85	Yatay Kesit Analizi	13 OECD ülkesi	Koalisyon hükümetlerinin mali disiplinsizliğe daha eğilimli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
Edwards, Tabellini (1991)	1971-82	Yatay Kesit Analizi, OLS	76 ülke	Politik istikrarsızlığın bütçe açıklarının nedenlerinden biri olduğu hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Grilli, Masciandaro, Tabellini (1991)	1950-89	SUR	15 gelişmiş ülke	Mali disiplinsizliğin nisbi seçim sistemi ve kısa hükümet süreleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Edwards (1993)	1952-73	OLS	Şili	Elde edilen sonuçlar ideolojik farklılıkların gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikası üzerinde önemli etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.1. (Devam)

Haan, Sturm (1994)	1981-89	Pooled OLS	AB ülkeleri	Kamu borçlarındaki artışın hükümetlerin değişim sıklığıyla pozitif, güçlü bütçe prosedürleriyle negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Alesina, Perotti(1995)	1960-92	Regresyon Analizi	20 OECD ülkesi	Mali konsolidasyonun başarılı olması için kamusal ücretlerde ve transfer harcamalarında kesinti yapılması gerektiği ancak koalisyonların doğası gereği bu gibi düzenlemeleri daha zor yapacağını belirtilmektedir.
Poterba (1996)	1960-90	Panel veri	Amerika	Yaşlı nüfusun payının daha büyük olması halinde eğitime yönelik kamu harcamalarının daha düşük olacağını göstermiştir
Easterly, Levine (1997)	1965-90	Regresyon Analizi	Afrika Ülkeleri	Sosyal kutuplaşmanın daha az verimli ekonomi politikalarının uygulanması yoluyla ekonomik büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşılmıştır.
Sachs, Warner(1997)	1965-90	Regresyon Analizi	Afrika Ülkeleri	Etnik çeşitliliğin kamu tasarruflarıyla olmamasına rağmen, dış ticarete açıklık ve kurumsal kaliteyle önemli bir ilişki içinde olduğunu bulmuşlardır.
Svensson (1998)	1960-85	Yatay Kesit Analizi	101 ülke	İstikrarsız hükümetler ve kutuplaşmış politik sistemler yurtiçi yatırımların daha düşük düzeyde gerçekleşmesine neden olur.
Haan, Sturm, Beekhuis (1999)	1979-95	Pooled OLS	20 OECD ülkesi	Bütçe açıkları üzerinde politik değişkenlerin etkisine yönelik kanıt bulunamamıştır.
Alesina vd. (1999)	1980-92	Cross country regresion, Regresyon Analizi	20 Latin Amerika ve Karayip ülkesi	Bütçe prosedürlerinin mali açıkların kontrolünde önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Tablo 4.1. (Devam)

Kontopoulos ve Perotti (1999)	1960-95	Panel veri	20 OECD ülkesi	Özellikle 1970’li ve 80’li yıllardaki büyük makroekonomik krizleri içeren dönem boyunca harcamadan sorumlu bakanlıkların sayısının harcamalar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.
Schuknecht (2000)	1973-92	Panel veri	24 Gelişmekte olan Ülke	Gelişmekte olan ülkelerde seçime yönelik maliye politikalarının kamu harcamalarını ve özellikle de kamu yatırımlarını önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur.
Kuijs (2000)	1954-79	Regresyon Analizi	160 ülke	Etnik çeşitlilik, kamu harcamalarının kalitesini düşürmektedir.
Dollar, Svenson (2000),	1980-95	Probit model,	272 ülke	Etnik çeşitliliğin yüksek olması durumunda, yapısal düzenleme programlarının başarılı bir şekilde tamamlanma şansının azaldığı ifade edilmiştir.
Acosta ve Coppedge (2001)	1979-98	Pooled OLS	Arjantin-Brezilya-Şili-Ekvator-Meksika-Venezuela-Uruguay	Hükümetlerin seçim yıllarında bütçe açıklarını artırma eğiliminde oldukları ve bütçe açıklarını önlemek için oluşturulan çeşitli kurumların açıkların azaltılmasıyla bağlantılı olduğu bulunmuştur.
Bradbury, Crain (2001)	1971-89	Yatay Kesit Analizi	24 ülke	Daha düşük parlamento hacminin kamu harcamalarını artırırken daha yüksek parlamento hacminin kamu harcamalarını azalttığı yönünde ülkelerarası kanıtlar sağlamışlardır
Freitag, Sciarini(2001)	1978-97	Pooled OLS	14 AB ülkesi	Hükümetin gücü yada ideolojisinin bütçesel performans üzerinde bir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur.

Tablo 4.1. (Devam)

Acemoğlu vd, (2002)	1970-97	2SLS	71 ülke	Kurumları zayıf toplumlarda politikacılar farklı grupların çıkarları doğrultusunda sürdürülemeyen politikalar yapmakta böylece iktidarda kalmaktadırlar. Bu politikalar sürdürülemediğinde ise ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır.
Keefer, Knack,(2002)	1986-95	Regresyon Analizi	106 ülke	Politikacılar arasında artan kutuplaşmaların farklı politikalar arasında daha büyük istikrarsızlıklar üretebileceğini göstermek için sosyal seçim yaklaşımına işaret edilmektedir.
Annett (2002),	1980-84 1985-89 1990-94 1995-99	Pooled OLS	19 gelişmiş ülke	Ne etnik çeşitliliğin ne de yaşlı nüfusun mali ayarlama çabaları ya da kamu dengeleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını bulmuştur.
de Mello, Sab, (2002)		Yatay Kesit Analizi, 2SLS	42 ülke	Hükümetlerin, hakların ve sivil özgürlüklerin korunması ve uygulanmasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir.
Granados (2003)	1970-2001	Yatay Kesit Analizi	15 AB ülkesi	Ekonomik koşulların yanı sıra yönetimdeki parti ideolojisinin ve seçimlerin, özelde uyarlama stratejilerini genelde ise maliye politikasını etkilediği belirtilmektedir.

Tablo 4.1. (Devam)

Woo (2003a)	1970-90	Panel veri	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 57 Ülke	Mali karar alma sürecinde sosyopolitik istikrarsızlık, gelir eşitsizliği, kabinenin büyüklüğü ve merkezi otorite eksikliği gibi faktörler bütçe fazlası üzerinde önemli bir negatif etkiye sahiptir. Kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlar daha büyük mali dalgalanmalara maruz kalmaktadır.
Woo (2003b)	1970-79	Panel veri	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 90 Ülke	Kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlarda mali istikrarsızlığın da daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Baldacci vd.(2004)	1980-01	Probit model	Gelişmekte olan 25 Ülke	Mali konsolidasyonun seçim yıllarında kararlılıkla uygulanma olasılığının azaldığı ifade edilmektedir.
Lavigne (2006)	1987-00	Panel veri	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 61 Ülke	Politik ekonomi faktörlerinin hükümetin büyük ve sürdürülebilir mali uyarlamaları gerçekleştirmeleri konusunda önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Kaynak: Saleh, 2003, 18-21; Günaydın 2004(a), 151;’den yararlanılarak hazırlanmıştır. Bütçe açıklarının politik ve sosyal belirleyicilerine ilişkin literatür özeti tarafımdan hazırlanmıştır.

4.2. Çalışmada Kullanılan Veriler ve Kaynakları

Dünya Bankası, ülkeleri kişi başına düşen milli gelire göre dört gruba ayırmaktadır. Bu gruplar, (World Bank, <http://www.worldbank.org>)

- Kişi başına düşen milli gelirin 935\$ yada daha düşük olduğu ülkeler düşük gelirli ülkeler

- Kişi başına düşen milli geliri 936\$-3705\$ arasında olan ülkeler düşük orta gelirli ülkeler
- Kişi başına düşen milli geliri 3706\$-11455\$ \$ arasında olan ülkeler yüksek orta gelirli ülkeler
- Kişi başına düşen milli gelirin 11456\$ ve daha yüksek olduğu ülkeler yüksek gelirli ülkeler

Dünya Bankası, düşük orta gelirli (lower-middle income) ve yüksek orta gelirli (upper-middle income) ülkeleri geliştirmekte olan ülkeler olarak sınıflandırmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ülkeler düşük ve orta gelir düzeyine sahip geliştirmekte olan ülkelerdir. Çalışmada geliştirmekte olan 33 ülkeye ilişkin kesit veriler kullanılmıştır. Bu ülkeler tablo,4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.2. Çalışmada Kullanılan Geliştirmekte Olan Ülkeler

Ülkeler		
Arjantin	Güney Afrika	Mısır
Bolivya	Hindistan	Nikaragua
Brezilya	Honduras	Paraguay
Cezayir	Jamaika	Peru
Çin	Kamerun	Romanya
Ekvator	Kolombiya	Sri Lanka
El Salvador	Kosta Rika	Tayland
Endonezya	Makedonya	Tunus
Fas	Malezya	Türkiye
Filipinler	Mauritius	Uruguay
Guatemala	Meksika	Ürdün

Maliye politikası literatüründe, mali sonuçlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal faktörleri açıklayan ve ampirik kanıtlar sağlayan teoriler giderek artmaktadır. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmaların büyük bir kısmı OECD ülkeleri üzerine yapılmıştır (Woo, 2003a, 78). Bu bağlamda kamu açıklarının yapısal belirleyicilerine duyulan ilgi giderek artmaktadır. Çalışmada kamu açıklarının belirleyicileri olarak kullanılan ekonomik, politik ve sosyal değişkenlere ilişkin bilgiler aşağıda açıklanmaktadır.

Bu çalışmada yapılan ekonometrik çalışma ile kamu açıklarına neden olan çeşitli faktörlerin, sözkonusu açıklar ile olan ilişkilerinin var olup olmadığı ve bir ilişki varsa bu ilişkinin ne yönde olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmada ekonomik ve sosyal faktörler modeli ile politik faktörler modeli olmak üzere iki model tahmin edilmektedir. Her iki modelde de bağımlı değişken olarak Bütçe Açığı/GSYİH oranları kullanılmıştır. Birçok ülkenin bütçe açıklarının nominal değerler olarak alınmasının neden olabileceği sakıncalar göz önünde bulundurularak, bütçe açığının ilgili ülkelerdeki nispi durumunu gösteren Bütçe Açığı/GSYİH oranlarının alınması uygun görülmüştür. Bütçe Açığı/GSYİH verileri Economist Intelligence Unit (EIU) (EIU Country Data, <http://data.eiu.com/EIUTableView.aspx>) tarafından hazırlanan veri tabanından elde edilmiştir.

4.2.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinde Kullanılan Veriler ve Kaynakları

Çalışmada kullanılan ekonomik ve sosyal faktörler modelinde yer alan açıklayıcı değişkenler ve kaynakları aşağıda açıklanmaktadır.

Borç Faiz Ödemeleri/GSYİH, reel GSYİH'daki büyüme oranı, kişi başına milli gelir, dışa açıklık, enflasyon, gelir dağılımı adaletsizliği ve etnik farklılık bütçe açığı üzerinde etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler olarak ekonomik ve sosyal modele dahil edilmiştir.

Büyüme oranı, bir yıl içerisinde reel GSYİH'daki yüzde değişim olarak alınmıştır. Buna ilişkin veriler Economist Intelligence Unit (EIU) tarafından hazırlanan veri tabanından elde edilmiştir.

Ülkelerin dışa açıklık³ derecelerine ilişkin olarak kullanılan veriler, ithalat ve ihracat toplamalarının GSYİH'ya oranı şeklinde hesaplanmıştır. Buna ilişkin veriler Economist Intelligence Unit (EIU) tarafından hazırlanan veri tabanından elde edilmiştir.

Borç Faiz Ödemeleri/GSYİH ve kişi başına düşen milli gelir verileri Economist Intelligence Unit (EIU) tarafından hazırlanan veri tabanından elde edilmiştir.

³ Bir ekonominin dışa açıklık derecesi farklı şekillerde ölçülebilir. Alternatiflerin seçimi kısmen verilerin elde edilebilirliğine bağlıdır. İhracatın GSYİH içindeki payı da açıklığı ölçmede kullanılır (Olgun, Abacıoğlu, 2000). Bu çalışmada dışa açıklık GSYİH'daki ihracatın ve ithalatın payı ile ölçülmüştür.

Enflasyon Oranı, yıllık ortalama tüketici fiyatları endeksindeki yüzde değişim olarak alınmıştır. Enflasyon oranlarına ilişkin veriler Economist Intelligence Unit (EIU) tarafından hazırlanan veri tabanından elde edilmiştir.

Ülkelerdeki gelir dağılımı adaletsizliğinin göstergesi olarak gini endeksi kullanılmıştır. Endeks 0 ile 1 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 0 gelir dağılımı adaletsizliğinin az olduğu durumu 1 ise gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olduğu durumu göstermektedir. Gini endeksine ilişkin veriler Human Development Reports 2007/2008'den elde edilmiştir.

Ülkelerdeki etnik farklılıkla ilgili veri olarak, ülkelerdeki etnik farklılığı gösteren etnik farklılık endeksi kullanılmıştır. Endeks 0 ile 1 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 0 etnik farklılığın az olduğu durumu 1 ise etnik farklılığın yüksek olduğu durumu göstermektedir. Veri kaynağı, La Porta ve diğerleridir (1999).

4.2.1.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinin Varsayımları

Ekonomik ve sosyal faktörler modeline ait varsayımlar aşağıda yer almaktadır.

Hipotez 1, Bütçe açıkları ile borç faiz ödemeleri arasında pozitif bir ilişki vardır. Borç faiz ödemeleri arttığında bütçe açıkları artmakta, borç faiz ödemeleri azaldığında bütçe açıkları azalmaktadır. Bu durumda, borç faiz ödemelerinin beklenen işareti pozitif olmalıdır.

Hipotez 2, Bütçe açıkları ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki sözkonudur. Ek onomik büyümenin daha yüksek olması durumunda mali dengenin daha iyi olması beklenir. Buna göre, ekonomik büyümenin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 2*, Bütçe açıkları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki sözkonusudur. Ekonomik büyüme artarken bütçe açıkları artmakta ekonomik büyüme azaldığında bütçe açıkları da azalmaktadır. Bu durumda, ekonomik büyümenin beklenen işareti pozitif olmalıdır.

Hipotez 3, Bütçe açıkları ile kişi başı milli gelir düzeyi arasında negatif bir ilişki sözkonudur. Kişi başına düşen milli gelir düzeyi arttığında bütçe açıkları azalmakta, kişi başına düşen milli gelir düzeyi azaldığında bütçe açıkları artmaktadır. Bu durumda, kişi başı milli gelir düzeyinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 3*, Bütçe açıkları ile kişi başı milli gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki sözkonudur. Kişi başına düşen milli gelir düzeyi arttığında bütçe açıkları artmakta, kişi başına düşen milli gelir düzeyi azaldığında bütçe açıkları azalmaktadır. Buna göre, kişi başı milli gelir düzeyinin beklenen işareti pozitif olmalıdır.

Hipotez 4, Bütçe açıkları ile dışa açıklık düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Dışa açıklık düzeyi yüksek olan ülkelerde bütçe açıkları daha düşük, dışa açıklık düzeyi düşük olan ülkelerde bütçe açıkları daha yüksektir. Bu durumda, dışa açıklık düzeyinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 5, Bütçe açıkları ile gelir dağılımı adaletsizliği arasında pozitif bir ilişki vardır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin fazla olduğu ülkelerde bütçe açıkları daha yüksek olurken, gelir dağılımının daha adil olduğu ülkelerde bütçe açıkları daha düşük olmaktadır. Buna göre, gelir dağılımı adaletsizliğinin beklenen işareti pozitif olmalıdır.

Hipotez 6, Bütçe açıkları ile etnik farklılık arasında pozitif bir ilişki vardır. Etnik farklılığın fazla olduğu toplumlarda bütçe açıkları daha yüksek, etnik farklılığın düşük olduğu toplumlarda bütçe açıkları daha düşük olmaktadır. Buna göre, etnik farklılık katsayısının beklenen işareti pozitif olmalıdır.

4.2.2. Politik Faktörler Modelinde Kullanılan Veriler ve Kaynakları

Çalışmada kullanılan politik faktörler modelinde yer alan açıklayıcı değişkenler ve kaynakları aşağıda açıklanmaktadır.

Politik faktörler modelinde ise ekonomik özgürlükler, kamusal regülasyonların yükü, kamu harcamalarındaki savurganlık, hukuk sistemi (rule of law) ve politik istikrar açıklayıcı değişkenler olarak modele dahil edilmiştir.

Ekonomik özgürlükler konusunda veri olarak, bu konuda çalışma yapan Fraser Institute (<http://www.freetheworld.com/2008/2008Dataset.xls>) tarafından hazırlanmış olan 2008 yılı dünya ekonomik özgürlük raporunda yer alan ekonomik özgürlük endeksi kullanılmıştır. Endeks, ekonomik özgürlük derecesinin ölçümünde beş temel alandan hareket etmektedir. Bunlar;

- Kamu sektörünün boyutu, (harcamalar, vergiler, yatırımlar)

- Yasal yapı ve mülkiyet hakları
- Para Politikası
- Uluslararası ticaret özgürlüğü
- Kredi, işgücü ve ticari alandaki regülasyonlar

Endeks 0 ile 10 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 10 en yüksek ekonomik özgürlük durumunu 0 ise en düşük ekonomik özgürlük durumunu ifade etmektedir.

Ülkelerde kamusal regülasyonların meydana getirdiği yüklerle ilgili veriler konusunda Global Competitiveness Reports'ta yer alan kamusal regülasyonların yükü (Burden of Government Regulation) endeksi kullanılmıştır. Endeks 1 ile 7 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 1 kamusal düzenlemelerin yükünün fazla olduğu durumu 7 ise yükün olmadığı durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki kamu harcamalarındaki savurganlığa ilişkin veri olarak Global Competitiveness Reports'ta yer alan kamu harcamalarındaki savurganlık (Wastefulness of Government Spending) endeksi kullanılmıştır. Endeks 1 ile 7 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 1 kamu harcamalarındaki savurganlığın fazla olduğu durumu 7 ise kamu harcamalarının israf edilmediği harcamaların verimli olduğu durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki hukuk kuralları ve kanunların kalitesine yönelik veri olarak Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi tarafından 1996-2007 yılları için hazırlanmış hukuk kuralları ve kanunları (Rule of Law) endeksi kullanılmıştır. Endeks -2,5 ile 2,5 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Düşük değerler hukuk kuralları ve kanunların yetersiz olduğu durumu, yüksek değerler ise hukuk kuralları ve kanunların yeterli olduğu ve iyi uygulandığı durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki politik istikrar düzeyine ilişkin veri olarak Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi tarafından 1996-2007 yılları için hazırlanmış politik istikrar (Political Stability) endeksi kullanılmıştır. Endeks -2,5 ile 2,5 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Düşük değerler politik istikrarın olmadığı yüksek değerler ise politik istikrarın sağlandığı durumu ifade etmektedir.

4.2.2.1. Politik Faktörler Modelinin Varsayımları

Politik faktörler modeline ait varsayımlar aşağıda yer almaktadır.

Hipotez 1, Bütçe açıkları ile ekonomik özgürlükler (devletin ekonomideki rolünün ve müdahalelerinin az olması) arasında negatif bir ilişki vardır. Bütçe açıkları, ekonomik özgürlükler artarken azalmakta ancak ekonomik özgürlükler azalırken artmaktadır. Buna göre, ekonomik özgürlük endeksinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 2, Bütçe açıkları ile kamusal regülasyonların yükü arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Kamusal regülasyonların yükü endeksindeki artış (kamusal regülasyonların yükünün azalması) bütçe açıklarının azalmasına, kamusal regülasyonların yükü endeksindeki azalış (kamusal regülasyonların yükünün artması) bütçe açıklarının artmasına neden olmaktadır. Buna göre, kamusal regülasyonların yükü endeksinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 3, Bütçe açıkları ile kamu harcamalarının israfı arasında negatif bir ilişki vardır. Kamu harcamalarının savurganlığı endeksindeki artış (harcamalardaki israfın azalması) bütçe açıklarının azalmasına, kamu harcamalarının savurganlığı endeksindeki azalış (harcamalardaki israfın artması) bütçe açıklarının artmasına neden olmaktadır. Buna göre, kamu harcamalarının israfı endeksinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 4, Bütçe açıkları ile hukuk sisteminin etkinliği arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Hukuk sisteminin etkin olarak işlediği ülkelerde bütçe açıkları daha az olurken, hukuk sistemi etkin olmayan ülkelerde bütçe açıkları daha fazla olmaktadır. Buna göre, hukuk sisteminin etkinliği endeksinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

Hipotez 5, Bütçe açıkları ile ülkedeki politik istikrar düzeyi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Politik istikrar düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde bütçe açıkları daha az olurken, politik istikrar düzeyinin düşük olduğu ülkelerde bütçe açıkları daha yüksek olmaktadır. Buna göre, politik istikrar endeksinin beklenen işareti negatif olmalıdır.

4.3. Analizde Kullanılan Model ve Değişkenler

Kamu açıklarına neden olan çeşitli faktörleri belirlemeye yönelik ekonometrik çalışmada, bu açıkları belirleyen ekonomik, politik, sosyal ve kurumsal faktörleri ampirik açıdan temsil eden çeşitli açıklayıcı değişkenlerin kamu açıkları üzerindeki etkileri test edilecektir. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarına neden olan ekonomik, sosyal ve politik faktörler ele alınarak, söz konusu değişkenlerin bütçe açığı üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bütçe açıklarına neden olan faktörlerin test edilmesi amacıyla ekonomik ve sosyal faktörler modeli ile politik faktörler modeli olmak üzere iki ayrı model kurulmuştur. Her iki modelde de bağımlı değişken olarak bütçe açığı, bağımsız değişken olarak ekonomik, sosyal ve politik faktörler kullanılmıştır. Bütçe açıklarına neden olan ekonomik ve sosyal faktörler, ekonomik ve sosyal faktörler modeli altında yer alırken, politik ve kurumsal faktörler, politik faktörler modeli altında yer almıştır. Kurulan bu iki model en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir.

4.3.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modeli

Daha önceki bölümlerde teorik olarak açıklandığı gibi bütçe açıklarına ve bu açıkların artmasına yol açan birçok ekonomik ve bunun yanı sıra sosyal faktör söz konusudur. Ancak bütçe açıklarını etkileyen tüm ekonomik ve sosyal değişkenleri analize dahil etmek yerine bu çalışmada kullanılan modelde Woo (2003a) ve Lavigne (2006)'nin çalışmalarında kullandıkları ekonomik ve sosyal değişkenler esas alınmıştır. Söz konusu değişkenler 33 gelişmekte olan ülke için 2007 yılı (Model 1) ve 2003-2007 yılları ortalaması (Model 2) için yatay kesit analiz yöntemi ile tahmin edilmiştir. Model 2'nin ampirik çalışmada yer almasının nedeni, beş yıllık ortalamalar düzeyinde yapılan analizin, tahmin sonuçlarını ne yönde etkileyeceğinin araştırılmasıdır. Nitekim Model 2'de de 1. Modeli destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Ekonomik ve sosyal model aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

$$BA = f(BFÖ, DA, KBMG, ENF, EB, GIN, EF)$$

Burada;

BA, Bütçe Açığının GSYİH'ya oranı

BFÖ, Borç Faiz Ödemelerinin GSYİH'ya oranı

DA, Dışa Açıklık Düzeyini

KBMG, Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyini

ENF, Enflasyon Oranı

EB, Ekonomik Büyüme (GSYİH'daki yıllık yüzde değişim oranı)

GIN, Gelir Dağılımı Eşitsizliğini

EF, Etnik Farklılık derecesini ifade etmektedir.

Ekonomik ve sosyal modelin matematiksel ifadesi ise şu şekilde gösterilmektedir;

$$BA = [\alpha_1 \log(BFÖ) + \alpha_2 \log(DA) + \alpha_3 \log(KBMG) + \alpha_4 \log(EB) + \alpha_5 ENF + \alpha_6 GIN + \alpha_7 EF] + \varepsilon$$

ε , hata terimi

Tablo 4.3. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinde Kullanılan Bağımsız Değişkenler ve Beklenen İşaretleri

Değişken	Değişkenin Kaynağı	Beklenen İşaret
Borç Faiz Ödemeleri (BFÖ)	Economist Intelligence Unit	+
Dışa Açıklık Düzeyi (DA)	Economist Intelligence Unit	-
Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyi	Economist Intelligence Unit	+, -
Enflasyon Oranı	Economist Intelligence Unit	+
Ekonomik Büyüme Oranı	Economist Intelligence Unit	+, -
Etnik Farklılık Endeksi	La Porta ve Diğerleri (1999)	+
Gelir Dağılımı Eşitsizliği (Gini Endeksi)	Human Development Reports 2007/2008	+

4.3.2. Politik Faktörler Modeli

Önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan bütçe açıklarına ve bu açıkların artmasına yol açan pek çok politik ve kurumsal faktör bu kısımda politik faktörler modeli olarak ifade edilmiştir. Ancak, bütçe açıklarını etkileyen tüm politik ve kurumsal faktörler modele dahil edilmemiştir. Bunun yerine literatürde yer alan çalışmalarda daha fazla tercih edilen değişkenler analize dahil edilmiştir. Bu çerçevede, politik faktörler modelinin oluşturulmasında Woo (2003a) ve Lavigne(2006)'nın çalışmalarında kullandıkları politik ve kurumsal değişkenler esas alınmıştır. Sözkonusu değişkenler 33 gelişmekte olan ülke için 2007 yılı (Model 1) ve 2003-2007 yılları ortalaması (Model 2) için yatay kesit analiz yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Politik faktörler modeli aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

$$BA = f(EÖ, HS, KRY, KHS, Pİ)$$

Burada;

BA, Bütçe Açığının GSYİH'ya oranı

EÖ, Ekonomik Özgürlük Düzeyini

HS, Hukuk Sistemini

KRY, Kamusal Regülasyonların Yükünü

KHS, Kamu Harcamalarındaki Savurganlığı

Pİ, Politik İstikrar Düzeyini ifade etmektedir.

Politik faktörler modelinin matematiksel ifadesi ise şu şekilde gösterilmektedir;

$$BA = c + [\beta_1 EÖ + \beta_2 HS + \beta_3 KRY + \beta_4 KHS + \beta_5 Pİ] + \varepsilon$$

c, sabit terim ε , hata terimi

Tablo 4.4. Politik Faktörler Modelinde Kullanılan Bağımsız Değişkenler ve Beklenen İşaretleri

Değişken	Değişkenin Kaynağı	Beklenen İşaret
Ekonomik Özgürlük Endeksi	Fraser Institute	-
Hukuk Sisteminin Etkinliği	Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2008)	-
Kamusal Regülasyonların Yüğü Endeksi	Global Competitiveness Reports	-
Kamu Harcamalarındaki Savurganlık Endeksi	Global Competitiveness Reports	-
Politik İstikrar Endeksi	Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2008)	-

4.4.Tahmin Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Ampirik çalışma sonucu elde edilen bulgular, ekonomik ve sosyal faktörler modeli ile politik faktörler modeline ilişkin tahmin sonuçları olmak üzere aşağıda açıklanmaktadır.

4.4.1. Ekonomik ve Sosyal Faktörler Modelinin Test Edilmesi ve Sonuçların Değerlendirilmesi

Ekonomik ve sosyal modelin En Küçük Kareler Yöntemi ile elde edilen tahmin sonuçları Tablo 4.5’ te verilmiştir. Ekonomik modelde, 2007 yılı bütçe açığı ve 2003-2007 dönemi bütçe açığı ortalaması bağımsız değişken olarak alınıp, en küçük kareler yöntemi ile tahmin edildiğinde modeldeki açıklayıcı değişkenlerden enflasyon, etnik farklılık ve gelir dağılımı dışındaki değişkenlerin %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Ekonomik ve Sosyal Modelin Tahmin Sonuçları

	Model 1 (Bağımlı Değişken 2007 Yılı Bütçe Açığı)			Model 2 (Bağımlı Değişken 2003-2007 Yılları Bütçe Açığı Ortalaması)		
	Katsayı	t-istatistiği	p-değeri	Katsayı	t-İstatistiği	p-değeri
Borç Faiz Ödemeleri	-3.702185	-4.569634	0.0001*	-4.124634	-4.072879	0.0004*
Dışa Açıklık	-3.038967	-2.686242	0.0124**	-2.979317	-2.461248	0.0208**
Ekonomik Büyüme	-1.305580	-1.241941	0.2253	-3.378902	-2.278750	0.0311**
Kişi Başı Milli Gelir	0.702905	2.291909	0.0303**	0.773166	2.114423	0.0442**
Enflasyon	-0.141882	-0.989961	0.3313	-0.091211	-0.504530	0.6181
Etnik Farklılık	2.539019	1.085596	0.2876	1.964901	1.092684	0.2846
Gelir Dağılımı	0.594498	0.351024	0.7284	-0.667443	-0.263024	0.7946
N	33			33		
R ²	0,58			0,52		

*%1, **%5 anlamlılık seviyelerini göstermektedir

Tablo 4.5’ te görüleceği gibi enflasyon değişkeni Model 1’de ($p=0.3313>0,10$) Model 2’de ($p=0.6181>0,10$), etnik farklılık değişkeni Model 1’de ($p=0.2876>0,10$) Model 2’de ($p=0.2846>0,10$) ve gelir dağılımı değişkeni Model 1’de ($p=0.7284>0,10$) Model 2’de ($p=0.7946>0,10$) olduğundan anlamsızdır. Bu nedenle bu değişkenler modelden çıkarılmıştır.

Açıklayıcı değişkenlerden enflasyon, etnik farklılık ve gelir dağılımı değişkenleri modelden çıkarıldığında elde edilen kısıtlı modelin matematiksel ifadesi ise şu şekilde olacaktır;

$$BA = [\alpha_1 \log(BFÖ) + \alpha_2 \log(DA) + \alpha_3 \log(KBMG) + \alpha_4 \log(EB)] + \varepsilon$$

Bu durumda kısıtlı modelin en küçük kareler yöntemi ile elde edilen tahmin sonuçları Tablo 4.6’ da verilmiştir. Elde edilen kısıtlı modele göre, Model 1’de R² 0,58’den 0,54’e, Model 2’de R² 0,52’den 0,49’a düşmüştür. Dolayısıyla bu sonuçlar çerçevesinde, enflasyon, etnik farklılık ve gelir dağılımı değişkenlerinin modelden

çıkarılmasının, modelin anlamlılık düzeyi üzerinde fazla bir etki meydana getirmediği söylenebilir.

Doğrusal regresyon modelinin önemli varsayımlarından biri olan sabit varyans varsayımına göre, hata terimi varyansı bağımsız değişkendeki değişmelere bağlı olarak değişmeyip aynı kalmaktadır. Bununla birlikte, özellikle yatay kesit ve panel veri yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalarda sabit varyans varsayımı her zaman sağlanamamakta bazı durumlarda değişen varyans sorunuyla karşılaşılmaktadır. Bu durumda hata terimi varyansları aynı kalmamakta, bağımsız değişken ile birlikte değişebilmektedir (Ertek, 1996,238). Bu nedenle Tablo 4,6'da değişen varyans sorununun tespiti için yapılan White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.6. Kısıtlı Modelin Tahmin Sonuçları

	Model 1 (Bağımlı Değişken 2007 Yılı Bütçe Açığı)			Model 2 (Bağımlı Değişken 2003-2007 Yılları Bütçe Açığı Ortalaması)		
	Katsayı	t-istatistiği	p-değeri	Katsayı	t-İstatistiği	p-değeri
Borç Faiz Ödemeleri	-4.105745	-5.651422	0.0000*	-4.516404	-5.182340	0.0004*
Dışa Açıklık	-3.211807	-2.931738	0.0065*	-2.782605	-2.425172	0.0208**
Ekonomik Büyüme	-1.715609	-1.727281	0.0948***	-3.147598	-2.341903	0.0311**
Kişi Başı Milli Gelir	0.493549	2.137969	0.0411**	0.866474	2.685464	0.0442**
N	33			33		
R ²	0,54			0,49		
White Test	3.16227 (0.5310)			4.04204 (0.4003)		

*%1, **%5, *** %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 4.6' da görüleceği gibi borç faizi ödemeleri, bütçe açıkları üzerinde % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmasına karşılık beklenen işarete sahip değildir. Bu durum ekonomik ve sosyal modele ait hipotezlerden, 1 numaralı hipotezi doğrulamamaktadır. Örneğin borç faiz ödemelerindeki % 1'lik bir artış bütçe açıklarında -4.105745 puanlık bir azalışa neden olmaktadır (Model 1). Analizimiz açısından pozitif yönlü ilişki olmasını beklediğimiz bir değişkendir.

Elde edilen ampirik sonuçlara göre, dışa açıklık düzeyinin, bütçe açıkları üzerinde % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ekonomik ve sosyal modele ait hipotezlerden, 4 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. İthalat ve ihracat toplamının GSYİH'ya oranı ile ölçülen dışa açıklık düzeyindeki % 1'lik bir artış bütçe açıklarında - 3.211807 puanlık düşüşe neden olmaktadır (Model 1). Dışa açıklık düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlar, ekonomik büyümenin, bütçe açıkları üzerinde % 10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ekonomik ve sosyal modele ait hipotezlerden, 2 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin ekonomik büyüme düzeyindeki % 1'lik bir artış bütçe açıklarında -1.715609 puanlık bir azalışa neden olmaktadır (Model 1). Ekonomik büyüme ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Tablo 4.6'da görüldüğü gibi kişi başı milli gelir düzeyinin bütçe açıkları üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bu durum ekonomik ve sosyal modele ait hipotezlerden, 3* numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin kişi başı milli gelir düzeyindeki % 1'lik bir artış bütçe açıklarında 0.493549 puanlık bir artışa neden olmaktadır (Model 1). Kişi başı milli gelir düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

4.4.2. Politik Faktörler Modelinin Test Edilmesi ve Sonuçların Değerlendirilmesi

Politik faktörler modelinin En Küçük Kareler Yöntemi ile elde edilen tahmin sonuçları Tablo 4.7' de verilmiştir. Politik modelde, ekonomik ve sosyal modelde olduğu gibi 2007 yılı bütçe açığı ve 2003-2007 dönemi bütçe açığı ortalaması bağımsız değişken olarak alınıp, en küçük kareler yöntemi ile tahmin edildiğinde modeldeki açıklayıcı değişkenlerin beklenen işaretlere sahip oldukları ve %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Değişen varyans sorunun tespiti için yapılan White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığı da görülmektedir.

Tablo 4.7. Politik Faktörler Modelinin Tahmin Sonuçları

	Model 1 (Bağımlı Değişken 2007 Yılı Bütçe Açığı)			Model 2 (Bağımlı Değişken 2003-2007 Yılları Bütçe Açığı Ortalaması)		
	Katsayı	t-istatistiği	p-değeri	Katsayı	t-istatistiği	p-değeri
Sabit Terim	-17.08918	-2.610537	0.0146**	-15.12175	-2.197619	0.0367**
Ekonomik Özgürlük	-2.257380	-2.339674	0.0269**	-2.852360	-2.847952	0.0083*
Hukuk Sisteminin Etkinliği	-3.446384	-3.246758	0.0031*	-5.151571	-3.985940	0.0005*
Kamusal Regülasyonların Yüğü	-3.084927	-3.277012	0.0029*	-2.211447	-1.996406	0.0561***
Kamu Harcamalarındaki Savurganlık	-1.832011	-2.359810	0.0258**	-2.447905	-2.476883	0.0198**
Politik İstikrar	-1.847941	-2.239539	0.0336**	-2.514524	-2.615848	0.0144**
N	33			33		
R ²	0.56			0.53		
White Test	6.199354 (0,2873)			10.29552 (0.0673)		

*%1, **%5, ***%10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir

Tablo 4.7’ de görüleceği gibi, ekonomik özgürlük düzeyinin, bütçe açıkları üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum politik modele ait hipotezlerden, 1 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin ekonomik özgürlük düzeyindeki % 1’lik bir artış bütçe açıklarında -2.257380 puanlık bir azalışa neden olmaktadır (Model 1). Ekonomik özgürlük düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlara göre, hukuk sisteminin etkinliğinin, bütçe açıkları üzerinde % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum politik modele ait hipotezlerden, 4 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin hukuk sisteminin etkinlik endeksindeki % 1’lik bir artış (hukuk sistemi etkinliğinin artması) bütçe açıklarında -3.446384 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır. (Model 1). Hukuk sisteminin etkinliği endeksi ile bütçe

açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlar, kamusal regülasyonların yükünün, bütçe açıkları üzerinde % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum politik modele ait hipotezlerden, 2 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin kamusal regülasyonların yükü endeksindeki % 1’lik bir artış (kamusal regülasyonların yükünün azalması) bütçe açıklarında -3.084927 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır (Model 1). Kamusal düzenlemelerin yükü endeksi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlar, kamusal harcamalardaki savurganlığın, bütçe açıkları üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum politik modele ait hipotezlerden, 3 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin kamu harcamalarındaki savurganlık endeksindeki % 1’lik bir artış (kamu harcamalarındaki israfın azalması) bütçe açıklarında -1.832011 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır (Model 1). Kamu harcamalarındaki savurganlık endeksi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Tablo 4.7’ de görüldüğü gibi politik istikrar düzeyinin, bütçe açıkları üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum politik modele ait hipotezlerden, 5 numaralı hipotezi doğrulamaktadır. Örneğin politik istikrar düzeyindeki % 1’lik bir artış bütçe açıklarında -1.847941 puanlık bir azalışa neden olmaktadır (Model 1). Politik istikrar düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki her iki modelde de bulunmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın uygulama kısmından elde edilen sonuçlar ile literatürde yer alan ve aynı bağımsız değişkenlerin kullanıldığı çalışmalardan bazıları elde ettikleri sonuçlar itibariyle karşılaştırıldığında; bu çalışmanın literatürde yer alan diğer çalışmalarla aynı sonuçlara ulaştığı söylenebilir. Bu durum ampirik analiz sonucu elde edilen bulguların doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Bu çerçevede özellikle, ekonomik büyüme, dışa açıklık, hukukun üstünlüğü ve politik istikrar gibi faktörlerin

bütçe açıkları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu konusunda literatürde yer alan çalışmaların ortak bulgulara sahip olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilen sonuçlar gelişmekte olan ülkelerin mali programlar konusunda politik ekonomi faktörlerini dikkate almaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Politik ekonomi faktörleri mali uyum stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Politik ve kurumsal gerçeklerin yeteri kadar dikkate alınmaması başarısız olma olasılığını artırabilmekte ve politika belirleyicilerin karşılaşacakları kısıtlar konusunda yanlış yönlendirilmesine neden olabilmektedir.

SONUÇ

Kamu açıkları günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan en önemli makroekonomik sorunların başında gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde devlet anlayışında meydana gelen değişimler kamu açıklarının artmasında etkili olan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Klasik iktisadi yaklaşımın bağlı kaldığı denk bütçe ilkesinin 1929 yılındaki dünya ekonomik krizinden sonra terk edilmesi bütçe disiplininin bozulmasına neden olmuştur. Keynesyen iktisat politikaları doğrultusunda gelişen müdahaleci devlet anlayışı ile birlikte, devletin fonksiyonlarında meydana gelen artışa paralel olarak kamu harcamaları hızla artmaya başlamış ve kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarındaki artışı karşılayamaması, günümüzde mali sistemin en önemli sorunlarından biri olan kamu açıklarını meydana getirmiştir.

Klasik iktisadi yaklaşım doğrultusunda denk olması benimsenen bütçe, devletin ekonomideki payının artması ile birlikte yerini ekonomik denklige bırakmış ve açık bütçeler olağan hale gelmeye başlamıştır. Siyasal iktidarın ekonomik alandaki yetkilerinin genişlemesinin en önemli sonuçlarından biri ekonominin daha çok politize olmasıdır. Bu bağlamda kamu harcamaları ve kamu gelirleri, toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve kamu hizmetlerini finanse etmenin yanı sıra politik amaçlara da hizmet eder duruma gelmiştir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan kamu açıklarının hem gelir hem de harcama boyutu olmakla birlikte, açıkların oluşumunda seçim ekonomisi gibi politik faktörler de önemli bir etkiye sahiptir (Dileyici ve Özkıvrak, 2001,113).

Kamu açıkları, özellikle 1970' li yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde kronik bir sorun haline gelmeye başlamıştır. 1973 yılındaki ilk petrol şokuna kadar olan dönemde denk bütçeyi hedef alan gelişmiş ülkeler bile petrol şokundan sonra bütçe açıklarını olağan karşılamaya başlamışlardır. Bunun nedeni kısmen petrol fiyatlarındaki artışlardan dolayı ekonomik dengelerde ortaya çıkan bozulmalardır (Egeli, 1999,12). Latin Amerika ülkelerinin büyük bir kısmı ve sahra altı Afrika sık sık sürdürülemez mali politikalar nedeniyle yüksek kamu açıkları ve borç krizlerine maruz kalmaktadırlar. Birçok OECD ülkesi, 1970'lerin ortalarından bu yana yüksek kamu açıklarının neden olduğu birikmiş kamu borçlarına sahiptir. 1980'li yılların ortalarından bu yana mali reformlarda sağlanan önemli gelişmelere rağmen, birçok gelişmekte olan ülke tekrarlanan büyük kamu açıklarıyla karşı karşıyadır.

Gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımının bozuk olması, işsizlik, kişi başına düşen gelir miktarının düşük olması, ekonomik yapının tarım ağırlıklı olması, kayıt dışı ekonominin büyük olması, tasarruf miktarının yetersizliği gibi yapısal ve kurumsal sorunlara sahip olması ve bu sorunların çözülememiş olması kamu açıklarının önemli nedenleri arasındadır. Ayrıca bu durum söz konusu ülkeleri kamu açıklarının finansmanında daha fazla borçlanma ağırlıklı politikalar uygulamaya yöneltmektedir. Bu durumda iç ve dış borç faiz ödemeleri açıkların giderek artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılarındaki farklılıklar, kamu açıklarının ekonomik etkilerinin de değişik boyutlarda ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde meydana gelen kamu açıkları ise 1950 sonrası dönemde sorun olmaya başlamış ve özellikle 1973 yılından sonra ekonomi üzerindeki etkileri çok daha fazla hissedilir olmuştur. Serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte 1980 sonrası dönemde kamu açıkları daha da büyümüş ve kronik hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda personel harcamaları, Kamu İktisadi Teşekküllerine yapılan transfer harcamaları ve faizlerdeki artış sonucu kamu açıklarındaki artış hız kazanmıştır. Bu bağlamda kamu açıklarının arkasında yatan nedenler çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Öncelikle ülkemizde etkin olmayan bir vergi sisteminin varlığı kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamada yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Vergi gelirlerinin düşük olmasının nedenlerinden bir diğeri ise kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Bunlara ek olarak ekonomide verimliliğin düşük ancak israfın fazla olması, yolsuzlukların varlığı, son yıllara kadar yaşanan yüksek kronik enflasyon ve kötü yönetim gibi birçok neden sıralanabilir. Kamu açıkları büyüdükçe açığın finansmanı için gereken borçlanma ihtiyacı da artmıştır.

Kamu açıklarının belirleyicileri konusundaki bilimsel söylevler, birkaç farklı açıklama ortaya koymaktadır. Keynesyen makro ekonomi taraftarları, kamu bütçesinin aktif manipülasyonlarıyla ekonomideki konjonktürel dalgalanmaların dengeleneceğini savunmaktadırlar. Birtakım hedef değişkenler söz konusu olduğunda, açıklar konjonktür karşıtı hareket ettirilebilir. Neoklasik optimal finans teorisi, açık politikasını ekonominin uzun dönem büyüme patikası boyunca mali baskıyı stabilize eden bir araç olarak tanımlamaktadır. Şarta bağlı borç (muhtemel borç) teorisi, (contingent liability) finansal harcamalar karşısında insanların borç ya da vergi ile ilgili tercihleri üzerinde yaşanmanın etkisini vurgulamaktadır. Bazı kamu tercihi teorileri, açık düzeyindeki

farklılıkları, açığa eğilimli politikacılar üzerindeki politik ve kurumsal kısıtlara dayanarak açıklamaktadır. Diğer bir kısım kamu tercihi teorileri ise açık finansmandan kazanç sağlayan çıkar gruplarının politik etkisi üzerine odaklanmıştır (Galli ve Podivano, 2002, 38).

Kamu açıklarına neden olan pek çok ekonomik faktörün yanı sıra politik iktisadi nedenler de sözkonusudur. Politik faktörleri ihmal eden geleneksel modeller makroekonomik dinamikleri yeterli biçimde açıklamakta başarısız olmuşlardır. Makroekonomi politikalarına yönelik "politik ekonomi yaklaşımı" olarak bilinen yeni analitik çalışmalar, politik ve kurumsal faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini özellikle vurgulamaktadırlar. (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,2).

Hossain ve Chowdhury (1998), gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri olarak makroekonomik popülizm ve makroekonomik fırsatçılığı göstermektedir. Makroekonomik popülizmde hükümetler geniş kitleleri değil, küçük grupları memnun edecek harcamalar yaparlar. Makroekonomik fırsatçılıkta ise demokratik olmayan rejimler varlıklarını devam ettirebilmek ve meşruiyetlerini kabul ettirebilmek için belirli kesimleri memnun edecek kamu harcamalarına öncelik verirler.

Kamu açıklarının politik iktisadi nedenlerinden bir diğeri hükümetlerin vergi toplama konusunda politik davranışlar sergilemeleridir. Hükümetler topladıkları vergilerin yeterli olmadığından şikayet etmekte ancak daha etkin bir vergi sistemi konusunda ise isteksiz davranmaktadırlar. Hükümetler yeniden seçilebilmek için kamu harcamalarını vergilerle finanse etmek yerine, borçlanarak finanse etmeyi tercih etmektedirler. Hükümetler borçlanma yoluyla politik ve ekonomik maliyetine katlanmadıkları bir kaynağı elde etmektedirler. Borçlanma yoluyla sağlanan kaynağın yönetimde bulunan hükümetler tarafından hemen harcanabilmesi mümkündür. Borçların geri ödemesi ise gelecekte yönetime gelecek hükümetler tarafından yapılacaktır. Dolayısıyla yönetimde bulunan hükümetin borçlanmaya başvurduğu için seçimi kaybetme gibi politik bir maliyeti söz konusu olmamaktadır (Hossain ve Chowdhury, 1998).

Alesina ve Perotti'nin (1995) kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri konusunda kullandığı modeller, mali yanılsama, vergi düzeltirme hipotezi, ve nesillerarası bölüşümden oluşmaktadır.

Mali yanılsama modeline göre seçmenler hükümetin karşı karşıya olduğu dönemlerarası bütçe kısıtını bilmemekte ya da dikkate almamaktadırlar. Seçmenler hükümetlerin yaptığı harcama programlarını gelecekteki vergi yüklerini artıracığını dikkate almaksızın desteklerler. Fırsatçı politikacılar ise seçmenlerin bu bilgisizliğinden faydalanarak yeniden seçilebilmek için harcamaları vergilerden daha fazla artırır.

Kamu açıklarının politik iktisadi nedenleri araştırılırken başvurulmuş diğer bir model nesillerarası bölüşüm modelidir. Ricardian denklik teoremine göre şu anda yaşayanlar alturist ise harcamaların nasıl finanse edildiği önemli değildir. Ancak Ricardian denklik teoreminin geçerli olmadığı durumda bugünkü nesiller kendi borçlarını ödemezlerse, bu borç yükünü gelecek nesillere aktarmış olurlar. Bu da sonuç olarak nesillerarası bölüşüm problemini ortaya çıkarır. Nesillerarası bölüşümün bir sonucu da kamu açıklarıdır. Çünkü bugünkü nesillerin fazla harcıyıp az vergi ödemesi hem bugünün hem de geleceğin bütçesini etkiler.

Barro (1979), tek boyuta sahip statik optimal vergileme teorisine zaman boyutunu da ekleyerek optimal vergilemenin dönemlerarası optimizasyonunu ortaya koymuştur. Barro bu vergi optimizasyonu önerisinde hükümetlerin harcamaları karşılamak için vergi gelirlerini artırdığı durumda vergilemenin marjinal sosyal maliyeti artıyorsa zaman içinde tek bir vergi oranı seçilerek vergi oranlarının düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vergi düzeltirme hipotezine göre devlet bir sosyal planlamacıdır ve vergi oranını sabit tutmalıdır. Ayrıca vergi oranı dönemlerarası bütçe kısıtı tarafından belirlenir. Harcamaların bugünkü değerinin vergilerin bugünkü değerine eşit olması gerekir (Şen ve Sağbaş, 2004,43).

Maliye politikası literatüründe, mali sonuçlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal faktörleri açıklayan ve ampirik kanıtlar sağlayan teoriler giderek artmaktadır. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmaların büyük bir kısmı OECD ülkeleri üzerine yapılmıştır (Woo, 2003a,78). Ayrıca hukukun üstünlüğü ve politik istikrar gibi faktörlerin makroekonomik istikrarın önemli belirleyicileri olduğu ve kurumsal

faktörlerin aynı zamanda güçlü mali politikaların sürdürülmesi olasılığını artırdığı ifade edilmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada, ülkemizde içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarına neden olan ekonomik, politik ve sosyal faktörler ele alınmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kamu açıkları teorik açıdan ele alınarak öncelikle kamu açığı kavramı ve buna ilişkin tanımlamalara yer verilmiştir. Daha sonra kamu açıklarına yönelik görüşler çerçevesinde Ricardocu, Keynesyen ve Neo-Klasik yaklaşımlar özetlenmiştir. Bu bölümde ele alınan bir diğer konu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının nedenleri ve gelişim süreci olmuştur. Burada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrı ayrı ele alınarak bu ülkelerin kamu açığı vermesine neden olan faktörler irdelenmiş ve söz konusu ülkelerin sahip oldukları bütçe performansı tabloları yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde kamu açıklarına neden olan ekonomik, politik ve sosyal faktörler açıklanmıştır. İlk olarak kamu açıkları ve makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Bu çerçevede açıkların enflasyon, tasarruflar, yatırımlar, ödemeler dengesi, faiz oranları, döviz kurları ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri teorik olarak incelenmiştir. Bunlardan enflasyon, faizler ve ekonomik büyüme teorik olarak açıklandığı gibi uygulama kısmında da modele dahil edilmiştir. Kamu açıklarını etkileyen politik faktörler bu bölümde ele alınan bir diğer konudur. Bu bağlamda öncelikle politika ve kamu açıkları arasındaki ilişki açıklanarak, açıkların politik ekonomisi ile ilgili modeller bu konuda yapılan ampirik çalışmaları içeren tablo yardımıyla ortaya konulmuştur. Politik istikrar, seçimler ve bürokrasi yine kamu açıklarını etkileyen politik faktörler olarak bu bölümde ele alınan konular arasındadır.

Kamu açıklarını etkileyen politik faktörlerden sonra sosyal faktörler incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle sosyal kutuplaşma kavramı açıklanmıştır. Sosyal kutuplaşmanın esas kaynağı olarak gelir eşitsizliği gösterilmektedir. Ancak şimdiye kadar çok az teori gelir dağılımı eşitsizliğinin neden büyük kamu açıklarına ve dalgalı mali sonuçlara yol açtığını açıklamaya çalışmıştır. Bununla birlikte çok sayıda Latin Amerika ülkesinde hükümetler gelir dağılımıyla ilgili amaçlarına ulaşabilmek için hızla ve önemli ölçüde artan kamu açıklarına sahiptir. Bu konuda birçok Latin Amerika

ülkesinin yaşadığı ekonomik güçlükler gelir eşitsizliğinin yol açtığı sosyal kutuplaşmaya bağlı görülürken, Doğu Asya'nın ekonomik başarısı ise gelir dağılımında daha büyük eşitlik nedeniyle sosyal istikrara bağlı görünmektedir. Yüksek enflasyon ve şiddetli ve sık sık tekrarlanan ödemeler dengesi krizlerine neden olan, aşırı derecede genişlemeci makroekonomik politikalarla nitelenen Latin Amerika'nın bu özel durumu zayıf ekonomik performansın sosyal kutuplaşmayla bağlantılı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Sachs, 1989,5). Sosyal kutuplaşmanın göstergesi olarak gini katsayısı kullanıldığından çalışmada çeşitli ülkelere ilişkin gini katsayısı değerleri tablo yardımıyla gösterilmiştir.

Kamu açıklarını etkilediği düşünülen bir diğer sosyal faktör olarak etnik farklılık kavramı bu bölümde ele alınan konular arasındadır. Bu bağlamda örneğin ABD' de etnik farklılığın fazla olduğu idari bölgelerde daha çok harcama yapılmakta daha çok borç alınmakta, fakat yapılan harcamaların daha az miktarı kamu mallarına gitmektedir. Bu sonuçlar, etnik açıdan kutuplaşmanın fazla olduğu ülkelerde kamu mallarının daha az üretileceği, adam kayırmanın ya da rant kollama faaliyetlerinin artacağı, mali disiplinin bozulacağı yönündeki politik teorileri destekler niteliktedir. Bu doğrultuda etnik farklılık kavramı ülke örnekleriyle birlikte ele alınarak, gelişmişlik düzeylerine göre çeşitli ülkelerdeki etnik farklılık endeksi değerleri tablo yardımıyla gösterilmiştir. Sosyal kutuplaşma ve etnik farklılık kavramları teorik olarak açıklandığı gibi çalışmanın uygulama kısmında da modele dahil edilmiştir. Hak ve özgürlüklerin kamu harcamaları üzerindeki etkisi ve sosyal refah devleti ile kamu açıkları ilişkisi bu bölümde ele alınan diğer konulardır. Bu konuda hükümetlerin haklar ve sivil özgürlüklerin korunması ve uygulanmasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Sosyal refah devleti uygulaması konusunda ise sosyal refah devleti anlayışının yayılması ve genişlemesinin ilk etkisinin kamu harcamalarında büyük artışlar şeklinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Ancak harcamalardaki bu büyük artışa rağmen, hizmetlerin kamusal sunumunun etkin olduğu, sosyal hedeflere ulaşılabilindiği ya da düşük maliyetlerle sağlandığı söylenemez. Yapılan araştırmalarda, bu kadar büyük artışlar olmasına rağmen ekonomik ve sosyal göstergelerdeki ilerlemelerin 1960 sonrasında çok sınırlı kaldığı belirtilmektedir (Tanzi ve Schuknecht, 1995,3). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan müdahaleci politikalar kaynak tahsisinde etkinliği sağlayamamış, daha istikrarlı bir fiyat ve piyasa yapısı oluşturamamış, daha hızlı bir ekonomik gelişme sağlayamamış ve tatmin edici bir gelir dağılımını gerçekleştirememiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye ekonomisinde kamu açıkları ve bu açıkların gelişimine yer verilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Türkiye’de kamu açıklarının yapısal, mali, kurumsal ve ekonomik, siyasal ve sosyal nedenleri tablo yardımıyla açıklanmıştır. Daha sonra kamu açıklarının analizi çerçevesinde kamu kesimi genel dengesi ve kamu kesimi borçlanma gereğini oluşturan kalemlerin yıllara göre ayrıntılı bilgilerini gösteren tablo ve grafiklere yer verilmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereği bütçe türleri itibariyle incelendiğinde ortaya çıkan en önemli bulgu KİT’lere yapılan harcamalardaki azalmadır. Dolayısıyla kamu kesimi borçlanma gereğindeki iyileşme esas olarak KİT’ler ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereğinin GSMH’ye oranlarındaki azalmalardan kaynaklanmaktadır. Bu bölümde yer alan kamu finansman dengesi ile makro denge arasındaki ilişki, kamu açıklarının devamlılık kazanması ve borç baskısının artması, kamu açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı, kamu açıklarının piyasa faiz oranları ve finansal kesim üzerindeki baskısı gibi konular kamu açıklarının analizi çerçevesinde ele alınan diğer konulardır.

Türkiye’deki makroekonomik dinamiklerin açıklanmasında siyasal faktörlerin etkilerinin de dikkate alınması gerektiğinden bu bölümde ayrıca siyasal faktörlerin kamu açıkları üzerindeki etkisine de değinilmiştir. Bu çerçevede Türkiye’de 1988 sonrası dönemde makroekonomik istikrarsızlığın artmasının temel nedenlerinden biri 1980-1987 döneminde siyasal rejimin sınırlayıcı yapısı nedeniyle baskı altında tutulabilen popülist taleplerin yeniden ortaya çıkmasıdır. Bunun yanı sıra, 1980’ li yıllarda devlet bürokrasisinin artan biçimde politize olmasının, devletin yolsuzlukları kontrol altına alma ve popülist politikalara engel olma kapasitesini azalttığı ileri sürülmüştür. Makroekonomik istikrarsızlığın bir diğer siyasal nedeninin ise seçimlerin sıklığı olduğu belirtilmektedir. Seçim sıklığının siyasal iktidarların ve politika belirleyicilerin zaman ufkunu daralttığı ve uzun dönemli politika tercihlerine yönelmelerine engel olduğu ifade edilmektedir. Bu bölümde son olarak Türkiye için politika ile ekonomi arasındaki etkileşimi makro verileri kullanarak inceleyen çalışmalar ile bütçe açıklarının makroekonomik belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Türkiye’de kamu açıklarının politik iktisadi belirleyicileri konusunda yapılan ampirik çalışmalar, politikacıların kamu açıklarının sürmesi konusunda istekli olmasalar da son yıllara kadar kamu açıklarının azaltılması ya da sürdürülebilirliği konusunda

kararlı davranmadıklarını göstermektedir. Politikacılar için kamu açıklarının sürmesi kadar azaltılmasının da politik maliyeti söz konusudur. Politikacılar bu maliyete katlanmamışlar ve kamu açıklarını politik amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanmışlardır. Yapılan ampirik çalışmalar para ve maliye politikası araçlarının seçimlerin yeniden kazanılması için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kısacası bu çalışmalardan elde edilen ortak bulgu şu şekilde özetlenebilir; Türkiye’de kamu açıkları dış şoklar ya da ülkenin ekonomik koşullarından daha çok bilinçli politik tercihlerin bir sonucudur. Politikacılar son yıllara kadar kamu açıklarının azaltılması ya da kamu açıklarının belli bir seviyede sürdürülebilirliği konularında çok kararlı davranmamışlardır.

Dördüncü bölümde kamu açıkları üzerinde ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin etkisi analiz edilmiştir. İlk olarak bütçe açıklarının belirleyicileri konusunda literatürde yer alan ampirik çalışmalar tablo yardımıyla ortaya konulmuştur. Daha sonra önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan kamu açıklarının ekonomik, politik ve sosyal belirleyicileri literatürdeki benzer çalışmalardan yararlanılarak Türkiye’nin de içinde yer aldığı 33 gelişmekte olan ülke için test edilmiştir. Bu doğrultuda, ekonomik ve sosyal faktörler modeli ile politik faktörler modeli olmak üzere iki model kullanılmıştır. Uygulamada kullanılan veriler tanıtıldıktan sonra yatay kesit yöntemi kullanılarak hem 2007 hem de 2003-2007 dönemi ortalaması için sözkonusu değişkenlerin bütçe açıkları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Çalışmanın uygulama kısmında yer alan ekonomik ve sosyal faktörler modelinde borç faiz ödemeleri, dışa açıklık düzeyi, kişi başına düşen milli gelir düzeyi, enflasyon oranı, ekonomik büyüme, gelir dağılımı eşitsizliği ve etnik farklılık düzeyi bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bunlardan enflasyon oranı, gelir dağılımı eşitsizliği ve etnik farklılık düzeyi değişkenlerinin katsayısı anlamsız olduğundan modelden çıkarılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılan bütçe açığı değişkeni, dışa açıklık düzeyi ve ekonomik büyüme oranından negatif yönde, kişi başına düşen milli gelir düzeyinden ise pozitif yönde etkilenmektedir. Buna göre, dışa açıklık düzeyi, ekonomik büyüme oranı ve kişi başına düşen milli gelir düzeyinin bütçe açıkları üzerindeki etkisinin teorik beklentiye uygun olduğu ifade edilebilir. Modelde kullanılan borç faiz ödemeleri değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olmakla birlikte iktisadi açıdan tutarlı değildir. Analiz açısından pozitif yönlü ilişki olması beklenen bir değişkendir.

Ekonomik faktörler kadar politik faktörlerin de kamu açıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu teorik olarak açıklanmıştır. Nitekim politik faktörler modelinde elde edilen sonuçlar bunu doğrular niteliktedir. Ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonların yükü, kamu harcamalarındaki savurganlık ve politik istikrar değişkenleri bütçe açıkları üzerinde etkili olan değişkenler olarak politik faktörler modelinde kullanılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre bütçe açığı ile ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonların yükü, kamusal harcamalardaki savurganlık ve politik istikrar değişkenleri arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Bütçe açıkları ile sözkonusu değişkenler arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişki her iki modelde de bulunmaktadır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar teorik beklentiye uygun sonuçlardır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar gelişmekte olan ülkelerin mali programlar konusunda politik ekonomi faktörlerini dikkate almaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Politik ekonomi faktörleri mali uyum stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Politik ve kurumsal gerçeklerin yeteri kadar dikkate alınmaması başarısız olma olasılığını artırabilmekte ve politika belirleyicilerin karşılaşacakları kısıtlar konusunda yanlış yönlendirilmesine neden olabilmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerde kamu açıklarının azaltılması için aşağıdaki düzenlemeler yapılabilir.

Kamu gelirlerinin kamu harcamalarına eşlik edebilmesi için vergi gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Vergi gelirlerinin artırılabilmesi için de vergi oranlarının düşürülmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi önemlidir. Bunun için vergi oranlarını azaltmak buna karşılık vergi tabanını genişletmek suretiyle vergi oranlarının yüksekliğinden kaynaklanan kayıt dışı faaliyetlerin kayıt altına alınarak vergi kaçaklarının önlenmesi, üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünün de azaltılması gerekmektedir.

Kamu harcamalarında verimlilik denetimine önem verilmelidir. Bunun yanı sıra kamu harcamaları beşeri sermayenin gelişimine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Bu çerçevede kalkınmanın en önemli faktörlerinden biri olan bilgi ve teknoloji düzeyinin yükseltilmesi konusunda gerekli yatırımlar yapılmalıdır.

Mali disiplinin sağlanması gerekmektedir. Borç stokunun yüksek olduğu ülkelerde borç yükünün azaltılması ve makroekonomik istikrarın sağlanması gerekliliği mali disiplinin sağlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca mali şeffaflığın artırılması, bütçe disiplininin sağlanmasına, ekonomik rant arayışlarının önlenmesine ve izlenen politikaların kredibilitesinin artmasına yardımcı olabilecektir.

Kamu açıklarının azaltılması konusunda önemli olan bir diğer nokta para ve maliye otoriteleri arasında eşgüdüm sağlanmasıdır. Kamu açıklarının azaltılmasında para ve maliye otoritelerinin kendilerine düşen görevleri yerine getirmeleri önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda bu iki otorite arasında eşgüdümün sağlanması da gereklidir. Kısacası, kamu açıklarının azaltılmasında özellikle koalisyon hükümetlerinde ortaya çıkan ekonomiden sorumlu kurumlar arasındaki uyumsuzlukların ortadan kaldırılması önemli bir role sahiptir.

Kamu açıklarının azaltılması için uygulanan politikaların başarısında hükümetlerin de bu konuda kararlı davranmaları büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra politik süreç içerisinde yer alan bürokratların, seçmenlerin ve iş çevrelerinin kamu açıklarından kendilerinin de zarar göreceğinin bilincinde olmaları ve buna göre hareket etmeleri gerekmektedir.

Bunların yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde kamu kesiminde verimliliğin artırılması ve kamu açıklarının azaltılması için öncelikle politik istikrarın sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bugüne kadar yapılan ampirik çalışmalar gelişmekte olan ülkelerde iktisadi sonuçların siyasal kurumların sınırladığı bir çerçeve içindeki tercihleri yansıttığı kabul edilmektedir. Ayrıca demokratik ülkelerde makroiktisat politikası araçlarının yönetiminde partizan (ideolojik) etkilerin önemli bir role sahip olabileceği vurgulanmaktadır (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004,22). Hükümetlerin siyasi tercihleri ve bütçe sistemlerinin etkinliği gibi faktörler kamu açıkları üzerinde belirleyici unsurlar olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., J. Robinson, S. James and Y. Thaicharoen, (2002), “Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms, Volatility, Crises and Growth” <http://www.mit.edu/faculty/acemoğlu/financialglobalizationfiles/papers/JMEfinal1.pdf> (28.09.2007)
- Acosta, A. M. and M. Coppedge (2001), “Political Determinants of Fiscal Discipline in Latin America, 1979-1998”, *paper prepared for the International Congress of the Latin American Studies Association, Marriot Wardman Park Hotel, Washington, DC, 5-8 September 2001.*
- Ahmed, H. and S. M. Miller (2000), “Crowding-out and Crowding-in Effects of the Components of Government Expenditure”, *Contemporary Economic Policy*, Vol.18, No. 1, pp. 124-133.
- Akalın, G. (1996), “Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Ekonomik Dengeler Üzerine Etkileri”, *X. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 14-18 Mayıs 1994 Antalya, İstanbul Üniversitesi Basımevi No 554, İstanbul
- Akbostancı, E. ve G. İ. Tunç (2002), “Turkish Twin Deficits, An Error Correction Model of Trade Balance”, *ERC Working Papers in Economics* 01/06.
- Akçay, O. C., C.E. Alper ve S. Özmucur (2001), “Budget Deficit, Inflation and Debt Sustainability, Evidence from Turkey (1970-2000)”, *Boğaziçi University Department of Economics Working Papers*, No,20001-12, İstanbul
- Akçoraoğlu, A. ve F. Yurdakul (2004), “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları, Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Sosyol Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59-1
- Aktan, C. C. (1991), “Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, İstanbul, Sayı 11, ss 15-27.
- Aktan, C. C. (2005), “Kamu Tercihi Teorisi”, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/kamu-tercihi.htm.(14.07.2009).
- Alesina, A. (1987), “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game”, *Quarterly Journal of Economics*, 102, pp. 651-78.
- Alesina, A. and G. Tabellini, (1990), “A Positive Theory of Fiscal Deficits and Government Debt”, *Review of Economic Studies*, 57 (3), pp.403-414.

- Alesina, A. and E. Spolaore (1997), "On the Number and Size of Nations", *Quarterly Journal of Economics*, 112(4), pp.1027-1056
- Alesina, A. and A. Drazen (1991). "Why are Stabilizations Delayed?", *The American Economic Review* 81(5), pp. 1170-1188.
- Alesina, A. and R. Perotti (1995a), "Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries", *NBER Working Paper*, No. 5214.
- Alesina, A. and R. Perotti (1995b), "The Political Economy of Budget Deficits", *IMF Staff Papers*, 42(1), pp. 1-31.
- Alesina, A. and R. Perotti (1996), "Fiscal adjustments in OECD Countries, Composition and Macroeconomic Effects", *IMF Working Papers*, 96/70,
- Alesina, A., R. Hausmann, R. Hommes and E. Stein (1997), "Budget Institutions and Fiscal Performance in Latin America", *Inter-American Development Bank Working Paper Series*, 394. September.
- Alkswani, A. M. (2000), "The Twin Deficit Phenomenon in Petroleum Economy, Evidence from Saudi Arabia", *Seventh Annual Conference, Economic Research Forum*, Amman (<http://www.mafhoum.com/press2/79E15.pdf>)
- Annett, A. (2002), "Politics, Government Size and Fiscal Adjustment in Industrial Countries", *IMF Working Paper*, No. 02/162.
- Anoruo, E. and S. Ramchander (1998), "Current Account and Fiscal Deficits, Evidence From Five Developing Economies of Asia", *Journal of Asian Economics*, Elsevier, vol. 9(3), pp. 487-501.
- Aron, J. (2000), "Growth and Institutions , A Review of The Evidence", *The World Bank Research Observer*, vol.15, no. 1, pp. 99-135
- Asutay, M. (2004), "Searching for Opportunistic Political Business Cycles in Turkey", *the European Public Choice Society*, April 15-18, 2004, <http://www.diw.de/asutay.pdf> (12.09. 2007)
- Ay, A., Z. Karaçor, M. Mucuk ve S. Erdoğan (2004), "Bütçe Açığı - Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki,Türkiye Örneği (1992-2003)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12
- Bachman, D. D. (1992), "Why is the U.S. Current Account Deficit So Large? Evidence from Vektor Autoregressions", *Southern Economic Journal*, Vol.59, No.2, pp, 232-240
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2008), 2008 Kavşağında Türkiye, Siyaset, İktisat ve Toplum, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org>.(28.12.2009)

- Bakırtaş, İ. ve C. Koyuncu (2005), "Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Atatürk Üniversitesi, 19 (1)
- Baldacci, E., B. Clements, S. Gupta and C. Mulas-Granados (2004), "Front-Loaded or Back-Loaded Fiscal Adjustments, What Works in Emerging Market Economies?", *IMF Working Paper*, No. 04/157.
- Ball, L., and N.G. Mankiw (1995), "What do Budget Deficits do?", *NBER Working Paper Series*; No,5263
- Barışık, S. ve F. Kesikoğlu (2006), "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması", *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt,64, Sayı,4.
- Barro, R. J. (1974), "Are Government Bonds Net Wealth?", *Journal of Political Economy*, Vol. 82, (December), 1095-1117.
- Barro, R. J. (1979), "On the Determination of Public Debt", *Journal of Political Economy*, Vol,87, pp.940-947
- Barro, R. J. (1987) Government Spending, Interest Rates, Prices, and Budget Deficits in the United Kingdom, 1701-1918", *Journal of Monetary Economics*, September 1987, 221-47.
- Barro, R. J. (1989), "The Ricardian Approach To Budget Deficits", *Journal Of Economic Perspectives*, Vol.3, No.2,
- Barro, R. J. (1991), "Economic Growth in A Cross Section of Countries," *Quarterly Journal of Economics*, Vol.106, 407-444.
- Batavia, B. and N. Lash, (1983), "Public Sector Deficits and Inflation, The Case of Turkey," *The Journal of Economics*, March 3-5, pp. 182-187.
- Becker, T. and A. Paalzow (1996). "Real Effects of Budget Deficits , Theory and Evidence", *Swedish Economic Policy Review* 2, pp.343-383.
- Berg, A. and J. Sachs. (1988), "The Debt Crisis, Structural Explanations of Country Performance", *NBER Working Paper*, No. 2607.
- Bernheim, D.B. (1989), "A Neoclassical Perspective on Budget Deficits", *Journal of Economic Perspectives*, Vol, 3, No, 2.
- Bilgili, E. ve F. Bilgili (1998), "Bütçe Açığının Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkileri, Teori ve Uygulama", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Cilt,13, Sayı 146, s. 4-16.

- Blanchard, O., R. Chouroqui, P. Hagemann and N. Sartor (1990), "The Sustainability of Fiscal Policy, New Answers to an Old Question, *OECD Economic Studies*, No, 15, Autumn,1990.
- Blejer, M. I. and A. Cheasty (1992), Çeviren,Hüseyin Şen, "How to Measure the Fiscal Deficit", *Finance &Development*, Vol,29, No,3, pp.40-42
- Boratav, K., Yeldan, A.E. ve A.H. Köse, (2000), "Globalization, Distribution and Social Policy,Turkey, 1980-1998", *Center for Eeonomie Policy Analysis (CEPA) Working Paper Series, WP NO.10* (New York, New School University).
- Bradbury, J. C. and W. M. Crain (2001), "Legislative Organization and Government Spending, Cross-Country Evidence," *Journal of Public Economics, Elsevier*, vol. 82(3), pp. 309-325, December
- Bulut, C. (2002), *Kamu Açıkları*, İstanbul, Der Yayınları
- Burney, N. A. and N. Akhtar, (1992), "Government Budget Deficits and Exchange Rate Determination, Evidence from Pakistan", *The Pakistan Development Review*, Vol. 31, No. 4, pp. 871-882.
- Carrol, C. and.L. H. Summers (1987), "Why have private savings rates in the United States and Canada diverged?", *Journal of Monetary Economics Studies*, Vol. 20, pp. 249-79.
- Cebula, R. J. (2000), "Impact of Budget Deficits on Ex Post Real Long-Term Interest Rates", *Applied Economics Letters*, Vol. 7, No. 3, pp. 177-79.
- Celasun, M. (2002) "2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası, Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme" Dikmen, Ahmet (ed) Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum, *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, Ankara, İmge Yayınları
- Chaney, E. F. (1995);,1994 *Dünya Ekonomisi*, Çev, Nurhan Yentürk, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul
- Christiano, L. and T. Fitzgerald (2000), "Understanding the Fiscal Theory of the Price Level", *Economic Review 2000 Q2*, Vol.36, No.2, <http://clevelandfed.org/research/review/>. (21.10.2007)
- Corbo, V. and S. H. Klaus (1991), "Public Policies and Saving in Developing Countries?", *Journal of Development Economics*, Vol. 36, 89-115.
- Countries", *World Development*, Volume, 10, No. 6,

- Cukierman, A. and A. H. Meltzer (1989), “A Political Theory of Government Debt and Deficits in a Neo-Ricardian Framework”, *American Economic Review*, 79, pp.13-32.
- Cura, S. (2003), “Türkiye’ de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama, Analitik bütçe Sınıflandırması”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* c.18 S.1
- Çakmak, E. (1992), “Uluslararası Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde ABD Bütçe ve Cari İşlem Açıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt,9, Sayı, 1-2, Erzurum
- Çelebi, K. (1998), Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları, Manisa
- Darrat, A. F. (2000), “Are Budget Deficits Inflationary Reconsideration of The Evidence”, *Applied Economics Letters*, Vol.7, No.10, 633-636.
- De Haan, J. and J.E. Sturm (1994), “Political and institutional determinants of fiscal policy in European Community”, *Public Choice*, 80, pp. 157-172.
- De Haan, J., Sturm, J.E and G. Beekhuis (1999), “The Weak Government Thesis, Some New Evidence”, *Public Choice*, 101, pp. 163-176.
- De Mello L. and Sab R. (2002), “Government Spending, Rights, and Civil Liberties”, *International Review of Law and Economics*, Volume 22, Number 3, pp. 257-276
- Dileyici, D. ve Ö. Özkıvrak (2001), "Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci, Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası", http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/dileyici-butce-anlayisindaki.pdf, (05.12.2008)
- Dollar, D. and J. Svensson (2000), “What Explains the Success or Failure of Structural Adjustment Programs?”, *Economic Journal* 110(October), 894–917, Royal Economic Society.
- Domenech, R., Taguas, D. and J. Varela (1997), “The Effects of Budget Deficit on National Saving in the OECD”, <http://iei.uv.es/~rdomenec/saving.pdf>. (14.06.2008)
- Dornbusch, R. ve S. Fischer. (1998), *MakroEkonomi*, McGraw Hill Akademi Yayıncılık Çev,Erhan Yıldırım, Refia Yıldırım, Mahir Fisunoğlu
- Dornbusch, R. ve A. Reynoso (1989), “Financial Factors in Economic Development”, *The American Economic Review*, Volume 79, Issue 2,

- DPT (1990), *1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar-Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler*, DPT Yayınları Ankara, s.63-65
- Drazen, A. and V. Grilli (1993), "The Benefit of Crises for Economic Reforms", *American Economic Review* 83, pp. 598-607.
- Dura, Y. C. (2006), "Kamu Tercih Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi ", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 451, Haziran 2006, s.107-117.
- Duran, M. (1996), " Kamu Finansman Açıklarının Optimal Finansmanı", *Kamu Kesimi Finansman Açıkları, X. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 14-18 Mayıs 1994, Kemer-Antalya, No,554, İstanbul Üniversitesi Basımevi
- Easterly, W. and R. Levine (1997), "Africa's Growth Tragedy, Policies and Ethnic Divisions", *Quarterly Journal of Economics*, 112, November, 1203-1250.
- Edwards, S. (1993), "The Political Economy of Inflation and Stabilization in Developing Countries", *NBER Working Paper*, No. 4319.
- Edwards, S. and G. Tabellini (1991), "Political Instability, Political Weakness, and Inflation, An Empirical Analysis", Cambridge, *NBER Working Paper* 3721, Cambridge, MA, National Bureau for Economic Research.
- Egeli, H. (1997), "Türkiye'de Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Bütçeleme Sistemleri Açısından Ekonomik Etki ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım, İzmir
- Egeli, H. (1998), "Bütçe Açıklarının Makro Ekonomik Etkileri Ve Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Uygulanan Finansman Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi", *Maliye Yazıları*, Sayı,58
- Egeli, H. (1999),"Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıkları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4/2/293-303
- Egeli, H. (2000),"Gelişmiş Ülkelerde Bütçe Açıkları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2/4/62- 78/09
- Egeli, H. (2002), "Mali Açıkların Ölçümüne Yönelik Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Geliştirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı,2

- Egwaikhide, F.O. (1999), "Effects of Budget Deficits on Trade Balance in Nigeria, A Simulation Exercise", *African Development Review*, Vol. 11,. No. 2, pp. 265–89
- Eğilmez, M.(1993), "Bütçe Gerçekçiliğinin Ölçülmesi ve Bütçe Sapmalarının Hazine'nin Borçlanma Faizleri Üzerindeki Etkileri", *İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl,8, Sayı,88, Temmuz 1993.
- Eisner, R. (1989), "Budget Deficits, Rhetoric and Reality", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol,3, No, 2, Spring 1989.
- Eisner, R. (1994), "National Saving and Budget Deficits", *The Review of Economics and Statistics*, Vol.76(1), pp.181-186.
- Eker, A. ve M. Meriç (2000), *Devlet Borçları (Kamu Kredisi)*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Enders, W. and B. S. Lee (1990), "Current Account and Budget Deficits,Twins or Distant Cousins?", *The Review of Economics and Statistics*, 72, pp. 373-381.
- Ertek, T. (1996), *Ekonometriye Giriş*, Genişletilmiş 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul
- Evans, P. (1985), "Do Large Budget Deficits Produce High Interest Rates?", *American Economic Review*, Vol. 75, No. 1, pp. 68-87.
- Evgin, T. (1996), "Türkiye'de Konsolide Bütçe Uygulamalarının Genel Değerlendirilmesi (1980-1995)", *T.C.HDTM, Araştırma Yayınları Dizisi*, No,5, Mayıs
- Freitag, M. ve P. Sciarini (2001), "The Political Economy of Budget Deficits in the European Union", *European Union Politics*, vol. 2. no. 2, pp.163,189.
- Galli, E.and F. Padovano (2002), "A Comparative Test Of Alternative Theories Of The Determinants Of Italian Public Deficits (1950–1998)", *Public Choice* 113, pp,37–58.
- Ghali, K. H. (1997), "Government Spending and Economic Growth in Saudi Arabia", *Journal of Development Economics*, Vol. 22, No. 2, pp. 165-72.
- Ghali, K. H. (1998), "Public Investment and Private Capital Formation in a Vector Error-Correction Model of Growth", *Applied Economics*, Vol. 30, No. 6, pp. 837-844.
- Gökbunar R. ve B. Kovancılar (1998), "Sosyal Refah Devleti ve Değişim", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S,3, s.251-266

- Gramlich, E. M. (1989) "Budget Deficits and National Saving; Are Politicians Exogenous?", *Journal of Economic Perspectives*, Vol.3, No.2 Spring, pp.23-35
- Granados, C. M. (2003), "The Political and Economic Determinants of Budgetary Consolidation in the EU", *European Political Economy Review*, Vol.1, No.1. pp, 25-49.
- Grilli, V., Masciandaro, D. and G. Tabellini. (1991), "Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries." *Economic Policy, A European Forum* 6(2), pp. 341–92.
- Günaydın, İ. (2004a), "Bütçe ve Ticaret Açıkları Arasındaki İlişki, Türkiye Uygulaması", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt.15, Sayı.52-53, s.143-160.
- Günaydın, İ. (2004b), "Bütçe Açıkları Enflasyonist midir? Türkiye Üzerine Bir İnceleme", *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 6 (1), s. 158–181.
- Gürbüzer, S. (1997), "Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi (Tanzi Etkisi)", *Hazine Dergisi*, Sayı.7, s.1-30.
- Güvel, E. A. (1998), *Politik İktisat ve Akıl*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Güvel, E. A. (2003), *Türkiye’de Politika Ekonomi Etkileşimi*, Nobel Kitabevi, Adana.
- Hakkio, C. S. (1996), "The Effects of Budget Deficit Reduction on the Exchange Rate", *Economic Review (Federal Reserve Bank of Kansas City)*, Vol. 81, No. 3, pp. 21-38.
- Hatemi-J, A. and G. Shukur (2002), "Multivariate-based Causality Tests of Twin Deficits in the US", *Journal of Applied Statistics*, Vol. 29, No. 6, pp. 817-824
- Hazine (1999), "IMF Niyet Mektubu – Türkiye, 9 Aralık 1999," Ankara, *Hazine Müsteşarlığı*.
- Hepaksaz, E.(2007), "Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform", *Finans Politik &Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl,44, Sayı,514,
- Hicks, N. L. (1989), "Expenditure Reduction In High-Debt Countries", *Finance and Development*, March 1989, pp.35 -37
- Hondroyannis, G. and E. Papapetrou (1994), "Cointegration, Causality and Government Budget-Inflation Relationship in Greece", *Applied Economic Letters*, Vol,1, pp.204-206

- Hossain, A. and A. Chowdbury, (1998), *Open Economy Macroeconomics for Developing Countries*, Edward-Elgar Yayınları, 1. baskı
- Humpage, O. F. (1992), "An Introduction to the International Implications of U.S. Fiscal Policy", *Economic Review* (Federal Reserve Bank of Cleveland), Vol. 28, No. 3, pp. 27-39
- Hutchison, M. M. and D. H. Pyle, (1984), "The Real Interest Rate/Budget Deficits Link, International Evidence, 1973-82", *Economic Review*, Federal reserve Bank of San Francisco, Vol. 4, pp. 26-35.
- Imbeau, L.M. and K. Chenard (2002), "The Political Economy of Public Deficits, A Review Essay," *Centre D'analyse Des Politiques Publiques* (EPCS-Conference).
- Kasa, K. (1994), "Finite Horizons and the Twin Deficits", *Economic Review*, Federal Reserve Bank of San Francisco, No. 3, pp. 19-28
- Kaufmann, D., A. Kraay and M. Mastruzzi (2008), "Governance Matters VII, Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007", The World Bank, *Policy Research Working Paper*, WP/4654, June.
- Kaufmann, S., J. Scharler and G. Winckler (2002) "The Austrian Current Account Deficit Driven By Twin Deficits or by Intertemporal Expenditure Allocation?", *Empirical Economics Issue*, Volume 27, Number 3, pp. 527-542.
- Keefer P. and S. Knack (2002), "Social Polarization, Political Institutions, and Country Creditworthiness", *Policy Research Working Paper*, Series 2920, The World Bank
- Khemani, S. (2000), "Political Cycles in a Developing Economy, Effect of Elections in Indian States", *World Bank Working Paper* No. 2454,
- Kheng, Y. K. (2001), "Towards an Index of Ethnic Fractionalization", FEA Working Paper Series, *Kuala Lumpur, Faculty of Economics and Administration*, University of Malaya.
- Kibritçioğlu, A. (2001), "Causes of Inflation in Turkey, A Literature Survey with Special Reference to Theories of Inflation", University of Illinois at Urbana-Champaign, College of Commerce and Business Administration, *Office of Research Working Papers*, No.01-0115.
- Kirchgaessner, G. (2001), "The Effects of Fiscal Institutions on Public Finance, A Survey of the Empirical Evidence", *CESifo Working Papers*, 617.

- Kontopoulos, Y. and R. Perotti (1999), "Government Fragmentation and Fiscal Policy Outcomes, Evidence from OECD Countries", *Fiscal Institutions and Fiscal Performance*, J. Poterba and J. von Hagen (eds), Chicago.
- Kuijs, L. (2000), "The Impact of Ethnic Heterogeneity on the Quantity and Quality of Public Spending", *IMF WP49*.
- La Porta ve Diğlerleri (1999); "The Quality of Government", *The Journal of Law, Economics And Organizations*, Vol. 15, No. 1, pp.222-279.
- Lambertini, L. (2003), "Are Budget Deficits Used Strategically?", *Boston College Working Papers in Economics*, 578, June.
- Latif-Zaman, N. and M. N DaCosta (1990), "The Budget Deficit and The Trade Deficit, Insights Into This Relationship", *Eastern Economic Journal*, 16, pp.349-354.
- Laubach, T. (2003), "New Evidence on the Interest Rate Effects of Budget Deficits and Debt", May, *FEDS Working Paper*, No. 2003-12.
- Lavigne, R. (2006), "The Institutional and Political Determinants of Fiscal Adjustment", *Bank of Canada Working Paper*, No. 2006-1,
- Lazar, H. and P. Stoyko (1998), "The Future of the Welfare State", *International Social Security Review*, Vol. 54, 3/98.
- Lim, C. H. and L. Papi (1997), "An Econometric Analysis of the Determinants of Inflation in Turkey", *IMF Working Paper*, No. WP/97/170.
- Lucas, R. and N. Stockey (1983), "Optimal Fiscal and Monetary Policy in an Economy without Capital", *Journal of Monetary Economics*. 12, pp. 55-93.
- Muter, N.B. ve R. Gökbunar (2003), "Devletin Etkinliği ile İlgili Ekonomik, Politik Kültürel Teoriler", *Celal Bayar Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt,1, Sayı,1, s.53-70
- Nelson, M. A. and R. D. Singh (1994), "The Deficit-Growth Connection, Some Recent Evidence from Developing Countries", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 42, pp.167-191.
- Neyaptı, B. (2003), "Budget Deficit and Inflation, An Analysis in Light of the Roles of Central Bank Independence and Financial Market Development", *Contemporary Economic Policy*, V.21, N.4, 458-475
- Olgun, H. ve U. Abacıoğlu (2000), "The Characteristics Of Foreign Commodity Trade And The Degree Of Openness In A Developing Economy", *Ekonomik Yaklaşım, Gazi Üniversitesi*, Sayı 36, Cilt,11

- Önder, A. Ö. (2000), Empirical Studies About The Economic and Political Determinants of Budget Deficit, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 2000, 139/147
- Önder, İ. ve H. Kirmanoğlu (1996), “Kamu Açıklarının Tanımlanması, Ölçümü ve Etkileri, Kamu Kesimi Finansman Açıkları”, *X. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 14-18 Mayıs 1994, s.33-59.
- Öner, E. (1993) “Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Genel Bir Değerlendirmesi (1924-1993)”, *Türkiye’de Bütçe Harcamaları, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Silifke, Ç.Ü.İ.İ.B.F. Yayını
- Öz, E. ve E. Kaplan (2005), “Türk Mali Sisteminin Yeniden Yapılandırılması”, *Türk İdare Dergisi* S.446
- Özatay, F. (2005), “Public Sector Price Controls”, The Central Bank of the Republic of Turkey, *Research Department Working Paper*, No 05/09, <http://www.tcmb.gov.tr> (10.05.2008)
- Özkan, N. (1987), *Planlı Dönemde Türkiye’de Konsolide Devlet Bütçesi Açıklarının Nedenleri (Vergi Gelirleri Açısından)*, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara,
- Parasız, İ. (2001), *Enflasyon-Kriz Ayarlamalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Pattichis, C. (2004), “Budget and Trade Deficits in Lebanon”, *Applied Economics Letters*, 11, pp.105-108.
- Perotti, R. and Y. Kontopoulos, (2002), “Fragmented Fiscal Policy”, *Journal of Public Economics*, 82, pp. 191-222
- Persson, T. and G. Tabellini (1999), “Political Economics and Public Finance”, *Prepared for the Handbook of Public Economics*, Vol. III, Alan Auerbach and Martin Feldstein (eds).
- Persson, T. and L. Svensson, (1989), “Conservative Would Run a Deficit, Policy with Time-Inconsistent Preferences”, *Quarterly Journal of Economics*, 104, pp. 325-345.
- Pettersson-Lidbom, Per (2001), “An Empirical Investigation of the Strategic Use of Debt”, *Journal of Political Economy*, 109, pp. 570-583.
- Piersanti, G. (2000), “Current Account Dynamics and Expected Future Budget Deficits, Some International Evidence”, *Journal of international Money and Finance*, Vol.19, No. 2, pp. 255-271.

- Pinho, M. M. (2004), "Political Models of Budget Deficits, a Literature Review", *FEP Working Papers* no ,138, Universidade do Porto, Faculdade de Economia.
- Poterba, J. (1996), "Demographic Structure and the Political Economy of Public Education", *Journal of Policy Analysis and Management* 16, pp.48-66
- Poterba, J. M. and L. M. Summers (1986), "Financial Lifetimes and The Crowding Out Effects of Budget Deficits", *NBER Working Paper*, No. 1955. <http://papers.nber.org/papers/w1955> (24.04.2008)
- Prowse, S. (1995), "Government Deficits, Good, Bad or Irrelevant", Federal Reserve Bank of Dallas, *The Southwest Economy*, Issue 3, pp.3-6
- Rahman, M., M. Mustafa and E. R. Bailey (1996), "US Budget Deficit, Inflation and Exchange Rate, A Cointegration Approach", *Applied Economic Letters*, V.3, pp. 365-368
- Rogoff, K.A. (1990), "Equilibrium Political Budget Cycles", *American Economic Review*, 80, pp. 21-36.
- Rosen, H.S. (1995), *Public Finance*, 4th Ed., USA, Richard Irwin Inc.
- Roubini, N. and J. D Sachs (1989a), "Government Spending and Budget Deficits in the Industrial Economies" (April), *NBER Working Paper* No. W2919.
- Roubini, N. and J. D. Sachs (1989b). "Political and Economic Determinant of Budget Deficit in the Industrial Democracies", *European Economic Review*, 33(5), pp. 903-38.
- Rutayisire, L. W. (1987), "Measurement of Government Budget Deficit and Fiscal Stance in a Less Developed Economy, The case of Tanzania, 1966-1984", *World Development*, Vol,15, No,10/11, pp.1337-1351
- Saatçi, M. Y. (2007), "Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Finansman Sekilleri", *Bütçe Dünyası*, 2, 26, s. 91-101.
- Sachs, J. (1989) "Social Conflict and Populist Policies in Latin America", *NBER Working Paper*, No.2897
- Sachs, J. D. and A. Warner (1997), Sources of Slow Growth in African Economies , *Journal of African Economies*, 6(3), pp.335-376.
- Saleh A. S. (2003), "The Budget Deficit and Economic Performance, A Survey", *University of Wollongong Economics Working Paper Series* 2003
- Sargent, T.J. and N. Wallace (1981), "Some Unpleasant Monetarist Arithmetic", *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, Vol,5, pp.1-17

- Sarkar J., S. Sarkar and S.K. Bhaumik (1998) "Does Ownership Always Matter? Evidence from the Indian Banking Industry", *Journal of Comparative Economics*, 26, pp. 262-281.
- Savaşan, F. ve İ. Dursun (2006), "Türkiye'de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Devreler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C.VIII, S.2, s. 191-208
- Schuknecht, L. (2000), "Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries", *Public Choice*, 102, CII (2000), pp.115-30.
- Sonat, A. (1994) "Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Dış Denge", *X. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 14-18 Mayıs, İ.Ü. Maliye Araştırma Merkezi Yayınları No,80
- Sönmez, S. (1994) "Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Enflasyon", *Türkiye'de Bütçe Harcamaları, IX. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 6-8 Mayıs, Silifke-Mersin, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 1994.
- Sönmez, S. (1998), "Türkiye'de Kamu Açığının Finansmanı ve Enflasyon Vergisi", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 25(2), s.361-377
- Spolaore, E. (2004), "Adjustments in Different Government Systems", *Economics & Politics*, vol. 16(2), pp. 117-146,
- Stein, E., Talvi, E. and A. Grisanti (1998), "Institutional Arrangements and Fiscal Performance, the Latin American Experience", *NBER Working Papers*, No. 6358. January.
- Stoker, J. (1999), "The Government Deficit and the Exchange Rate", *Review of International Economics*, Vol. 7, No. 4, pp. 753-63.
- Su, Y. (2003), "Impact of Budget Deficits on Currency Value, A Comparison of Asian and European Countries", *Multinational Business Review*, Winter 2003. FindArticles.com. 09 Jul. 2008. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3674/is_200301/ai_n9307511 (04.10.2007)
- Svensson, J. (1998), "Investment, Property Rights and Political Instability, Theory and Evidence", *European Economic Review*, 42, pp. 1317-41
- Şahin, H. (1998), *Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Gözden Geçirilmiş 5.Baskı, Bursa,
- Şen, H. ve İ. Sağbaş (2004), *Bütçe Açıkları, Teori ve Türkiye Uygulaması*, Seçkin Yayınevi Ankara,

- Şimşek, M. (2003), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Ulusal Tasarruflara Etkileri, 1968-2002”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. Sayı.ss.
- Tabellini, G. and A. Alesina (1990), “Voting on the Budget Deficit”, *American Economic Review*, 80, pp. 37–49.
- Tanzi V. and L. Schuknecht (1995), “Reforming Government in Industrial Countries, *IMF Working Paper*,
- Tanzi, V. (1993), “Fiscal Deficit Measurement”, *IMF Staff Papers*, Washington
- Taş, R. (1992), “Theoretical and Empirical Aspects of Budget Deficits”, *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, Cilt,47, Sayı,3-4, Haziran Aralık
- TCMB (2001), *Yıllık Rapor 2000*, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
- Telatar, F. (2000), “Parlamente Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar, Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama,” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, s, 133-154.
- Telatar, F. (2001), “Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi”, *İktisat, İşletme ve Finans*, 187, s. 57-66.
- Telatar, F. (2004), *Politik İktisat Politikası, İmaj Yayınları*, Ankara.
- Tullock, G. (1987), “Kamu Tercihi”, Coşkun Can Aktan (çev.), ss. 104-144, http://www.canaktan.org_ (28.07.2009).
- Tutar, İ. and A. Tansel, (2000), “Political Business Cycles, Institutional Structure and Budget Deficits in Turkey”, *METU ERC Working Paper*, no, 00/16.
- Ural, M. (2003); “Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Uyanık, N. K. (2001), “Kısa Vadeli Borçların Son Dönem Krizlerdeki Rolü”, *Vergi Dünyası*, Sayı, 238, Haziran 2001,
- Uygur, E.(2001a), “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt, 25, Mart-Nisan
- Uygur, E.(2001b), Krizden Krize Türkiye, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, *Tartışma Metni 2001/1*, Ankara , Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Vamvoukas, G. A. (1999), “The Twin Deficits Phenomenon, Evidence from Greece”, *Applied Economics*, 31, pp.1093-1100.
- Velasco, A. (1997) “A Model of Endogenous Fiscal Deficits and Delayed Fiscal Reforms”, *NBER Working Paper Series* 6336

- Verbon, H. and Van, W.F. (1993), “The Political Economy of Government Debt”, *Elsevier Science Publishers B.V.*, Amsterdam, The Netherlands.
- Volkerink, B. and J. De Haan (2001), “Fragmented Government Effects on Fiscal Policy, New Evidence”, *Public Choice*, 109, pp. 221-242.
- Voyvoda, E. ve E. Yeldan (2002), “Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Sonrası Alternatif Uyum Stratejileri”, s.1-42. www.bilkent.edu.tr/~yeldane/V&Y-ERC2002_Türkçe.pdf, (17.05.2008)
- Vyshnyak, O. (2000), “Twin Deficits Hypothesis, The Case of Ukraine” <http://eerc.kiev.ua/research/matheses/2000/pdf/Vyshnyak.pdf> (18.112006)
- Woo, J. (2003b), “Social Polarization, Industrialization, and Fiscal Instability, Theory and Evidence”, *The Journal of Development Economics*, Vol. 72, No. 1, pp. 223-252.
- Woo, J. (2003a), “Economic, Political, and Institutional Determinants of Public Deficits”, *Journal of Public Economics*, 87(3-4), pp. 387-426
- Woo, J. (2005), *The Political Economy of Fiscal Policy, Public Deficits, Volatility, and Growth*, Springer Berlin Heidelberg, Birkhäuser
- Yeldan, E. (2001), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları.
- Yellen, J. (1989), “Symposium on the Budget Deficits”, *Journal of Economic Perspectives*, Volume,3, No, 2, Springer
- Yılmaz, E. B. ve N. Susam (2005), “ Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma Sürecinde Orta Vadeli Harcama Sistemine Geçişin Bütçe Büyüklükleri Üzerindeki Etkileri, Türkiye Üzerine Tahmini Model”, *Yirminci Maliye Sempozyumu*, Erişim,maliyesempozyumu.Pamukkale.edu.tr/20malsemp.pdf, (29.12 2009).
- Zengin, A. (2000), “The Twin Deficits Hypothesis (The Turkish Case)”, *First International Joint Symposium On Business Administration*, Gökçeada Çanakkale.
- Zietz, J. and D. Pemberton (1990), “The US Budget and Trade Deficits, A Simultaneous Equation Model”, *Southern Economic Journal*, Vol. 56 No.1, pp.23-34.

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI : Aylin KOÇ
DOĞUM YERİ VE TARİHİ : 1978 / Gaziantep
ADRES : Çukurova Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü
 Balcalı Kampüsü-Adana
 Tel, (322) 3387254-60 iç hat (157)
E-posta : ay-koc@hotmail.com
YABANCI DİL : İngilizce

EĞİTİM DURUMU,

(2003-2009) : Doktora, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
 İktisat Anabilim Dalı, Adana.
(2000-2002) : Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler
 Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Gaziantep.
(1996-2000) : Lisans, Gaziantep Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Böl. Gaziantep.
(1992-1995) : Lise, Cumhuriyet Lisesi, Şahinbey, Gaziantep

İŞ DENEYİMİ

2003-2009 : Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal
 Bilimler Enstitüsü, Adana.
2000-2003 : Araştırma Görevlisi, Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İktisat
 Bölümü, Gaziantep.

BİLİMSEL YAYINLAR

2002; KOÇ, A. Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'nin AB Ülkeleriyle Dış Ticareti,
 Gaziantep Ün. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
2009; KOÇ, A., A. KAZAR ve G. KAZAR, “Avrupa Birliği'ne Üyeliğin Doğrudan
 Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri, Ampirik Bir Çalışma”,
Çukurova Üni. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, Adana.